

ΣΩΚΡΑΤΗ Β. ΣΙΣΚΟΥ

Ιστορικό Μυθιστόρημα

Β' Έκδοση

Η ΜΑΤΩΜΕΝΗ ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ

Μια αισθηματική ιστορία στη ρωμαιοκατεχόμενη Αρχαία Ολυμπία κατά τη διάρκεια της 146^{ης} Ολυμπιάδας

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2014

Η «Ματωμένη Ολυμπιάδα» είναι ένα αισθηματικό και ιστορικό κοινωνικό μυθιστόρημα. Μέσα από την αγνή κι όμορφη ερωτική ιστορία ενός διερμηνέα της ρωμαϊκής φρουράς της Ολυμπίας και μιας νεαρής Ελληνίδας ξετυλίγεται, με βίαιο και σκληρό προσώπιο, το δράμα του ελληνισμού σε μια κρίσιμη και σημαδιακή φάση της ιστορίας του.

Οι Ρωμαίοι, μετά την κατάκτηση των ελληνικών πόλεων της Νότιας Ιταλίας και της Σικελίας, πάτησαν στέρεα, κατά το Β' Μακεδονικό Πόλεμο και στη μητροπολιτική Ελλάδα. Ήταν το 197 π.Χ. ένα χρόνο πριν από την 146^η ολυμπιάδα, όταν νίκησαν στις «Κυνός Κεφαλές» το Φίλιππο Ε' της Μακεδονίας.

Μέσα σ' έναν αλληλοσπαρασσόμενο και αλληλομισούμενο ελληνικό κόσμο που κυλούσε από την εγωπάθεια, τον αρρωστημένο ατομισμό και τον τοπικιστικό φανατισμό, στην καταστροφή και στην υποτέλεια, ακούγονται φωνές απελπισίας κι απόγνωσης. Η διχόνοια, η προαιώνια αυτή αυτοκαταστροφική μανία των Ελλήνων, προβάλλεται ανάγλυφη σ' όλο το έργο. Και στο φόντο εμφανίζεται το περιβάλλον της Αρχαίας Ολυμπίας, με τα θαυμάσια μνημεία, τα ιερά, τους ανδριάντες, τους αγώνες και τις τελετές της 146^{ης} ολυμπιάδας του 196 π.Χ.

Σ' αυτό το λογοτεχνικό έργο απεικονίζεται το κοινωνικό και πολιτικό κλίμα μιας τραγικής περιόδου για την πορεία του ελληνισμού, η οποία αρχίζει από την εποχή της μάχης της Χαιρώνειας {338 π.Χ.} και τελειώνει με τη μάχη της Πύδνας {168 π.Χ.}. Κύριο χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι η κυριαρχία των Μακεδόνων στον ελλαδικό χώρο και η παρακμή του ελληνισμού, μετά το μεγαλείο και τη δόξα που προηγήθηκαν στην εποχή του Μεγαλέξανδρου.

Στη «Ματωμένη Ολυμπιάδα» προβάλλεται η συμβολή του μακεδονικού ελληνισμού στη διάδοση της Ισοκρατικής Ιδέας για ενότητα και ομόνοια των Ελλήνων. Η ρομαντική ιστορία των δυο ερωτευμένων νέων, η οποία επηρεάζεται αναπόφευκτα από πολιτικές σκοπιμότητες της στιγμής, αποτελεί έναν ευχάριστο μύθο που δένεται με ομοιογένεια κι αληθοφάνεια με το πραγματικό, με το σκληρό αυθεντικό ιστορικό πλαίσιο.

ISBN 978-960-9763-10-3

ΣΩΚΡΑΤΗ Β. ΣΙΣΚΟΥ

Ιστορικό Μυθιστόρημα

Β' Έκδοση

Η ΜΑΤΩΜΕΝΗ ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ

Μια αισθηματική ιστορία στη ρωμαιο-κατεχόμενη Αρχαία Ολυμπία κατά τη διάρκεια της 146^{ης} Ολυμπιάδας (έτος 196 π.Χ.), ένα χρόνο μετά τη λήξη του Β' Μακεδονικού Πολέμου

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2014

© 2^η Έκδοση
Αύγουστος 2014
ΣΩΚΡΑΤΗΣ Β. ΣΙΣΚΟΣ
Κοσμοπούλου αρ.14
Τηλ. 2310. 827.131

ISBN 978-960-9763-10-3

Εικόνα εξώφυλλου
«Ο Ερμής του Πραξιτέλη»
(Μουσείο Αρχαίας Ολυμπίας)

ΜΕΡΟΣ Α'

I. Ξημέρωμα στην Ολυμπία

Ο ήλιος πρόβαλε δειλά πίσω απ' τις ανατολικές κορφές της Ολυμπίας, εκείνο το χαμογελαστό πρωινό του 196 π.Χ. και χρύσωσε, με τις αχτίδες του, την καταπράσινη κι επιβλητικά εντυπωσιακή έκταση, ανάμεσα στον Αλφειό και στον Κλάδεο ποταμό, που φάνταζε σα ζωγραφιά μ' ανεξίτηλα χρώματα.

Απ' τους πρόποδες του Κρόνιου λόφου, στη βορινή πλευρά της Άλτης¹, η θέα ήταν συναρπαστική. Στο βάθος, κάτω στην κοιλάδα του Αλφειού, η αχνάδα μιας μισοσκορπισμένης απ' τον αγέρα ομίχλης, έδινε έναν τόνο υποβλητικότητας σ' ένα τοπίο με ζωντανή τη σφραγίδα ενός άφωνου μεγαλείου. Κείνη τη στιγμή, όλος ο χώρος χαρακτηριζόταν από μια ανυπέρβλητη μεγαλοσύνη κι ιερότητα, ώστε δικαιολογημένα θα μπορούσε κάποιος να συλλογιστεί τους πρώτους εκείνους που διάλεξαν έναν τέτοιο τόπο, δημιουργημένο απ' την ίδια τη φύση για κάτι ξέχωρο, που θ' αποτελούσε, κάθε τετραετία, σημείο συνάντησης των αθλητών απ' όλη την Ελλάδα. Άλλωστε, αυτή η μεγαλόπρεπη ομορφιά στους τόπους λατρείας των Ελλήνων δεν ήταν κάτι το ασυνήθιστο... Και στη Δωδώνη και στον Όλυμπο μα κυρίως στους Δελφούς, η συγκλονιστική τελειότητα του τοπίου δημιουργεί στον επισκέπτη μια εσωτερική αναστάτωση, ένα δέος, που τον βοηθά να κατανοήσει ευκολότερα τη μεταφυσική αρμονία που συνδέει το χώρο με το αντικείμενο της λατρείας.

Μέσα απ' τα δέντρα, σ' ακανόνιστα και πολλές φορές συνεχόμενα ξέφωτα, ξεχωρίζουν οι χώροι της άθλησης και τα καλλιμάρμαρα οικοδομήματα που κοσμούν την Ιερή Άλτη. Από κει πάνω όλα φαίνονται σαν παραμυθένια ζωγραφιά σ' απέραντο πολύχρωμο χαλί, που φτάνει ως τις άκρες τ' ουρανού, πέρα στον ορίζοντα.

---

¹ Άλτη (άσος, δάσος): Η περιφραγμένη περιοχή της Ολυμπίας, στην οποία ορθώνονταν τα σπουδαιότερα θρησκευτικά οικοδομήματα, οι ανδριάντες και οι βωμοί.

Κάτω ακριβώς απ' τον Κρόνιο λόφο, προς την ανατολική πλευρά του, απλώνεται το στάδιο. Λίγο πιο πέρα, προς τις όχθες του Αλφειού κι ακριβώς κάτω απ' το δρόμο που διασχίζει τον ιερό λόφο και οδηγεί προς την Αρκαδία, βρίσκεται ο ιππόδρομος. Εκεί κοντά, δυτικά απ' την είσοδό του, είναι χτισμένο το Βουλευτήριο, στην αυλή του οποίου υψώνεται το άγαλμα του Όρκιου Δία, όπου ορκίζονται οι αθλητές. Ο νότιος περίβολος χωρίζει το βουλευτήριο απ' την Ιερή Άλτη, που επιβλητική απλώνεται κάτω απ' τον Κρόνιο λόφο. Η περίλαμπρη Ποικίλη Στοά χωρίζει την Άλτη απ' το στάδιο. Μαζί με το νότιο περίβολο, προς το Βουλευτήριο και το δυτικό περίβολο, προς τον Κλάδεο ποταμό, αποτελούν τα φυσικά όρια του περιτειχίσματος που περικλείει τον καθαυτό ιερό χώρο της Ολυμπίας. Μέσα σ' αυτόν ξεχωρίζει, για τον επιβλητικό όγκο του και τη μεγαλόπρεπη κατασκευή του, ο εντυπωσιακός ναός του Δία. Προς τα δεξιά του, κοντά στο πνιγμένο απ' τα πλατάνια και τις λεύκες Πελόπειο, υψώνεται ο σταχτόχρωμος μεγάλος βωμός. Από το λόφο φαίνονται οι διπλές αντικριστές σκάλες του που οδηγούν στην πρόθυση και η ελικοειδής στενή σκάλα, στο μακρόστενο όγκο από στερεοποιημένες στάχτες, που οδηγεί στην κορφή του. Παραπέρα διακρίνονται το **Ηραίο**², το **Μητρώο**³, το **Πρυτανείο**⁴, το **Φιλίππειο**⁵, ο τάφος της Ιπποδάμειας, οι **Ζάνες**⁶ και οι **Θησαυροί**⁷ που κατά καιρούς αφιέρωσαν στην Ολυμπία διάφορες ελληνικές πόλεις απ' την κυρίως Ελλάδα, τη Νότια Ιταλία και τη Μικρασία. Ξεχωρίζουν επίσης μαρμάρινες γλυπτές εικόνες σε βάθρα, δεκάδες μικροί βωμοί κι αμέτρητα αγάλματα, βαμμένα μ' εντυπωσιακά χρώματα και φρεσκοπλυμένα για τη μεγάλη γιορτή που πλησίαζε.

---

² Ο ναός της θεάς Ήρας.

³ Μικρός δωρικός ναός αφιερωμένος στη μητέρα των θεών (Ρέα ή Κυβέλη).

⁴ Το κέντρο των διοικητικών και θρησκευτικών υπηρεσιών της Ολυμπίας. Σε ευρύχωρη αίθουσα, στη νότια πλευρά του Πρυτανείου, βρισκόταν η Εστία, όπου ήταν αναμμένη συνέχεια η ιερή φωτιά.

⁵ Κυλινδρόμορφο χτίσμα στα νοτιοδυτικά του Ηραίου. Άρχισε να χτίζεται στην εποχή του Φίλιππου Β' αλλά ολοκληρώθηκε, μετά το θάνατό του, απ' το γιο του Αλέξανδρο.

⁶ Αγάλματα που παράσταναν το Δία σε φυσικό μέγεθος ανθρώπου κι έγιναν από τα πρόσωπα που επιβάλλονταν στους αθλητές που παράβαιναν τους κανονισμούς των αγώνων.

⁷ Μικρά και κομψά ορθογώνια χτίσματα σε σχήμα ναού, μέσα στα οποία οι ελληνικές πόλεις που τα κατασκεύασαν με δαπάνες τους, τοποθέτησαν πολύτιμα αναθήματα (αφιερώματα).

Έξω απ' το δυτικό περίβολο της Άλτης, προς την πλευρά του Κλάδευ, υψώνονται το **Λεωνίδαίο**⁸, ο **Θηκολεώνας**⁹ και το εργαστήριο του Φειδία. Πιο πάνω, αντίκρυ απ' τη βορειοδυτική πύλη του περιβόλου, βρίσκονται το Γυμναστήριο κι η **Παλαίστρα**¹⁰, που είχε αποπερατωθεί λίγους μόνο μήνες πριν απ' την άφιξη των αθλητών για τους αγώνες της 146^{ης} Ολυμπιάδας.

Ακόμα πιο δυτικά, πέρα απ' την Παλαίστρα και το Γυμναστήριο, σχεδόν αμέσως μετά το ξύλινο γιοφύρι του Κλάδευ που βγάζει στην αντίπερα όχθη, υπάρχει ένα παλιό διώροφο χτίσμα. Η μεγάλη αυλή του περιβάλλεται από ψηλό πέτρινο τοίχο. Στη μέση της αυλής υψώνεται το κυλινδρικό εξωτερικό προστατευτικό πεζούλι ενός πηγαδιού, απ' όπου, με υπερυψωμένα λίθινα αυλάκια, το νερό οδηγείται προς τις ποτίστρες που βρίσκονται στους στάβλους, γύρω γύρω απ' τον εσωτερικό περίβολο της αυλής. Το κτίριο αυτό είναι ένα παλιό κι εγκαταλειμμένο χάνι, που τα κοκκινωπά, ξεθωριασμένα απ' τον καιρό επιχρίσματα των τοίχων, έχουν πέσει στα πιο πολλά σημεία του κι έχουν αποκαλυφτεί τα μαυρισμένα, σάπια απ' τις βροχές και την υγρασία, ξύλινα στηρίγματα. Οι ντόπιοι τ' ονομάζουν σταβλοξενώνα.

Γύρω στα διακόσια μέτρα, απ' την άλλη πλευρά του δρόμου, βρίσκονται κι άλλα τέτοια εγκαταλειμμένα χτίσματα. Οι εξηγητές της Ολυμπίας επιμένουν πως είναι οι στάβλοι του **Οινόμαου**¹¹. Εκεί είναι, κατά την παράδοση, κι ο τάφος αυτού του βασιλιά, του σκληροτράχηλου αρματοδρόμου, που πρόσφερε στους αντίπαλους το θάνατο, σε περίπτωση ήττας ή το γάμο με την κόρη του Ιπποδάμεια και το βασίλειό του, σε περίπτωση νίκης. Όλα αυτά τα παλιά ετοιμόρροπα οικήματα, μαζί με τις άδειες αποθήκες και τα διαθέσιμα δωμάτια του πλινθόκτιστου μικρού οικισμού που εκτείνεται απ' τις δυο πλευρές του δρόμου, γεμίζουν από προσκυνητές που συρρέουν στην Ολυμπία για τους αγώνες και τις θρησκευτικές τελετές.

---

⁸ *Επιβλητικός ξενώνας.*

⁹ *Χτίσμα που χρησίμευε για κατοικία των ιερέων της Ολυμπίας.*

¹⁰ *Υπολογίζεσαι πως η παλαίστρα έχει χτιστεί γύρω στο 200 π.Χ.*

¹¹ *Μυθικός βασιλιάς της Πίσας, πόλης που βρισκόταν στ' ανατολικά της Ολυμπίας.*

Αν κάποιος συνέχιζε να βαδίζει προς τα βορειοδυτικά, θα συναντούσε το σημείο όπου ο δρόμος χωριζόταν κι οδηγούσε στην Ήλιδα από δυο διαφορετικές κατευθύνσεις. Ο δρόμος προς τα βόρεια, ακολουθώντας ορεινές αφιλόξενες διαβάσεις, περνούσε απ' την Ηράκλεια, την Οινόη και την Ηλειακή Πύλο. Ο πεδινός ήταν πιο πολυσύχναστος και σε καλύτερη κατάσταση. Απ' αυτόν έρχονταν στην Ολυμπία όσοι συμμετείχαν στην ιερή πομπή που, πριν απ' την έναρξη των αγώνων, ξεκινούσε απ' την Ήλιδα και περνούσε μέσα από τους Λετρίνους και το Δυσπόντιο.

Μπροστά στη βαριά διπλόσυρτη κεντρική είσοδο του σταβλοξενώνα, δυο ρωμαίοι λεγεωνάριοι, αποκαμωμένοι απ' τον κάματο της νυχτερινής βάρδιας, περιμένουν τους αντικαταστάτες τους στη σκοπιά. Οι ασπίδες, τα δόρατα και τα κράνη τους λαμπυρίζουν στον ήλιο. Βηματίζουν βαριεστημένα στο ίδιο σημείο και κάπου κάπου σιγοκουβεντιάζουν.

Μέσα στην αυλή του ξενώνα επικρατεί μια ιδιόμορφη ακαταστασία. Ημίγυμνοι στρατιώτες ξυστρίζουν τ' άλογά τους στους ανοιχτούς, μα προφυλαγμένους με σκέπαστρο, στάβλους της αυλής. Ακουμπισμένα στο έδαφος, στους ξύλινους στύλους που στηρίζουν τα στέγαστρα ή στους ασοβάντιστους πλινθόκτιστους τοίχους, βρίσκονται λογής λογής στρατιωτικά είδη και όπλα. Σέλες, αναβολείς, γκέμια, δόρατα, πολεμικά άρματα, ασπίδες κι ό,τι άλλο μπορεί κάποιος να φανταστεί, είναι με φροντίδα μοιρασμένα και ταξινομημένα κατά υπόστεγο, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν μέσα σε λίγη ώρα, σε περίπτωση μάχης.

Πάνω στους δυο εξώστες, στις αντίθετες πλευρές της πρόσοψης με τα κάγκελα και τα σκαλιστά φουρούζια, στέκονται άλλοι δυο φρουροί. Στους εξώστες αυτούς που προστατεύονται απ' τις βροχές με στέγαστρα από προέκταση της οροφής, καταλήγουν οι δυο εξωτερικές ξύλινες σκάλες του χτίσματος, που ξεκινούν από τις γωνίες της αυλής, απ' τις δυο πλευρές της μεγάλης δίφυλλης πόρτας του ισόγειου. Στους κοιτώνες, πάνω και κάτω, περιφέρονται αγουροξυπνημένοι στρατιώτες. Άλλοι σιγοτραγουδούν, άλλοι μιλάνε κι άλλοι χαχανίζουν ή διαπληκτίζονται μεταξύ τους.

Η ρωμαϊκή φρουρά που είχε σταλεί στην Ολυμπία από τον ύπατο Τίτο Κόιντο Φλαμίνιο, για να εξασφαλιστεί, όπως ισχυρίστηκε ο διοικητής της στους άρχοντες της Ήλιδας, η ομαλή και ειρηνι-

κή διεξαγωγή των αγώνων, είχε επιτάξει αυτό το παλιό μα ευρύχωρο οίκημα. Το χρησιμοποίησε για το στρατωνισμό της ίλης του ιππικού και μερικών οπλιτών που επιτηρούσαν το χώρο της Ολυμπίας και προς τα βορειοανατολικά, τον σημαντικής στρατιωτικής σημασίας δρόμο προς την Αρκαδία. Στην περιοχή εκείνη, σε μικρή απόσταση απ' τον Αλφειό, κοντά στην Άρπινα, είχαν στρατοπεδέψει τα υπόλοιπα πεζοπόρα τμήματα της φρουράς, από δυο λόχους λεγεωνάριων και μια μονάδα ιππέων. Με τη δικαιολογία πως ο ρωμαϊκός στρατός θα σεβόταν απόλυτα τους ιερούς κανόνες που απαγόρευαν την οπλοφορία στην Άλτη και στους γύρω λατρευτικούς χώρους, ο διοικητής της φρουράς φρόντισε να περιορίσει τα ένοπλα τμήματα στον ιερό χώρο, εγκαθιστώντας στο σταβλοξενώνα μόνο τον απαραίτητο ελάχιστο αριθμό αντρών. Στην πραγματικότητα όμως, η τοποθεσία που επέλεξαν οι Ρωμαίοι για το στρατωνισμό της φρουράς, τους εξυπηρέτούσε θαυμάσια για να επιβλέπουν αποτελεσματικά την κοιλάδα του Αλφειού, όπου άρχισαν να συρρέουν χιλιάδες προσκυνητές και αντιπροσωπίες απ' όλες τις ελληνικές πόλεις που θα συμμετείχαν στους αγώνες. Από εκεί, σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, μπορούσαν εύκολα να ενωθούν με τις σημαντικές στρατιωτικές μονάδες, από δυο ενισχυμένες **κοόρτεις**¹² της πρώτης λεγεώνας, που στρατοπέδευαν στα σύνορα της Αρκαδίας και της Λακωνίας, κοντά στη Βελεμίνα. Αρχηγός της στρατιωτικής αυτής δύναμης ήταν ο Αντόνιο Σέστο, ένας βετεράνος χιλιάρχος που διακρίθηκε τον περασμένο χρόνο στις σκληρές μάχες με τους Μακεδόνες στην Ήπειρο και στη Θεσσαλία κι αργότερα με τους Σπαρτιάτες στην Πελοπόννησο.

Τώρα, οι πολιτικές αντιθέσεις ανάμεσα στους Σπαρτιάτες, στους Αχαιούς και στους Αρκάδες είχαν διαφοροποιηθεί κι οι Ρωμαίοι, παίρνοντας κατάλληλα μέτρα, φρόντιζαν να βρεθούν σε πλεονεκτική θέση για την περίπτωση που θα 'ταν αναγκασμένοι ν' αντιμετωπίσουν μια ή και δυο μαζί συνασπισμένες στρατιωτικές ελληνικές δυνάμεις. Οι Μακεδόνες αποτελούσαν ακόμα και τώρα, μετά την ήττα τους, μια αξιόλογη στρατιωτική δύναμη. Στη νότια Ελλάδα όμως και κυρίως στην Πελοπόννησο, οι Σπαρτιάτες κι ο πανούργος τύραννός τους, ο Νάβης, αντιπροσώπευαν τη σοβαρότερη α-

---

¹² Κοόρτεις: Στρατιωτικά ρωμαϊκά σώματα, που το καθένα τους αποτελούνταν από τρεις **σπίρες** (βλ. λέξη στη μεθεπόμενη υποσημείωση) ή έξι εκατονταρχίες. Διοικούσαν από χιλιάρχους.

πειλή για τα στρατιωτικά και πολιτικά σχέδια του Φλαμίνι-νου. Αλλά κι οι θερμόαιμοι Αιτωλοί άρχισαν τώρα να βλέπουν με καχυποψία κι εχθρότητα τους, πριν από λίγους μήνες, Ρωμαίους συμμάχους τους.

Για το διοικητή της φρουράς της Ολυμπίας, τον εκατόνταρχο Λαβίνιο Νάρτο, είχε γίνει μια εξαίρεση, όσον αφορά στις συνθήκες στρατωνισμού. Παρά τις αρχικές αντιρρήσεις του αρχιερέα και της ιέρειας της **Δήμητρας Χαμύνης**¹³, βρέθηκε τελικά μια συμβιβαστική λύση. «Παραχωρήθηκε» στον εκατόνταρχο ένας ανεξάρτητος χώρος από τέσσερις συνεχόμενους κοιτώνες, στη βορειοδυτική πλευρά του Λεωνίδαιου, προς τον Κλάδεο. Το ένα δωμάτιο είχε διατεθεί στο διοικητή, ένα άλλο στον υποδιοικητή, στον επίσης εκατόνταρχο Λούκιο Αέτιο και τα υπόλοιπα στην ακολουθία τους. Από τα παράθυρα των κοιτώνων μπορούσαν οι οπλίτες του υπασπιστήριου κι οι σωματοφύλακες του εκατόνταρχου να διαβιβάζουν μέρα νύχτα, προς τους άντρες του σταβλοξενώνα, διάφορες εντολές του με έγχρωμα ή φωτεινά οπτικά σήματα. Επίσης, παρόμοιες εντολές θα μπορούσαν να δοθούν κι από σαλπιγκτή.

Ο Λαβίνιος Νάρτος είχε οριστεί διοικητής της ενισχυμένης **σπείρας**¹⁴, που την αποτελούσαν συνολικά δυο κανονικές εκατονταρχίες και μια ίλη από ογδόντα ιππείς. Η ίλη αυτή του ιππικού, όπως και οι δυο λόχοι πεζικάριων, διοικούνταν από εκατόνταρχους. Το βαθμό του εκατόνταρχου είχε επίσης, όπως ήδη έχει αναφερθεί και ο Λούκιος Αέτιος, που ήταν προϊστάμενος της ομάδας διοίκησης της σπείρας. Την ομάδα αυτή την αποτελούσαν ο γιατρός, ο διερμηνέας, οι συσσιπάρχες, οι γραφείς, οι αγγελιαφόροι, οι σαλπιγκτές, οι εξειδικευμένοι με την αποστολή οπτικών σημάτων λεγεωνάριοι και το υπόλοιπο βοηθητικό προσωπικό της φρουράς.

Ο Λούκιος Αέτιος, επειδή εκτελούσε χρέη υπασπιστή, αποτελούσε το στόχο χοντροκομμένων αστείων και χλευασμών από τους σκληροτράχηλους λεγεωνάριους. Τον έβλεπαν σα «διοικητή

---

¹³ Η Ιέρεια αυτή ήταν η μοναδική παντρεμένη γυναίκα που είχε το δικαίωμα να παραβρίσκεται στο στάδιο και να παρακολουθεί τους αγώνες από την περίοπτη θέση του βωμού της Θεάς.

¹⁴ Σπείρα: ρωμαϊκή στρατιωτική μονάδα από δυο εκατονταρχίες (λόχους) και από είκοσι ιππείς. Ο εκατόνταρχος της δεξιάς πτέρυγας της σπείρας ονομαζόταν «πρότερος» (*centurio prior*) και της αριστερής «ύστερος» (*centurio posterior*).

των απόλεμων», δηλαδή αυτών που δεν υπολογίζονταν στη μάχιμη δύναμη της φρουράς. Γι αυτό, στις μεταξύ τους συζητήσεις τον αποκαλούσαν ειρωνικά «εκατόνταρχο της πέννας» ή για περισσότερη ευκολία «**υπεράριθμο**»¹⁵. Ήταν χαρακτηρισμοί πέρα για πέρα άδικοι, γιατί ο ανδροπρεπής και συνετός αυτός αξιωματικός ήταν ο αναπληρωτής του Λαβίνιου Νάρτου και συνεπώς είχε μια αξιόλογη θέση στη διοίκηση της σπείρας.

Μέσα στο πνεύμα των καλών σχέσεων που έπρεπε ν' αναπτυχθούν ανάμεσα σε Έλληνες και Ρωμαίους και που εμπνευστής τους ήταν ο ίδιος ο ύπατος, ο διοικητής φρόντισε, απ' την πρώτη μέρα που έφτασε η φρουρά στην Ολυμπία, να επιβάλει τις θελήσεις του, επικαλύπτοντάς τες με τη «συναίνεση» των ιερέων και αρχόντων της Ήλιδας. Ήταν σκληρός, μέχρις ωμότητας ο ρωμαίος εκατόνταρχος, ποτισμένος ως το κόκαλο με το ανελέητο πνεύμα της στρατιωτικής πειθαρχίας και του καθήκοντος, αλλά είχε απόλυτα κατανοήσει τον ιδιότυπο ρόλο που έπαιζε, ακολουθώντας τις σαφείς κι απαραβάτες εντολές των ανωτέρων του, σα διοικητής μιας φρουράς στον ιερότερο χώρο του ελληνισμού. Έτσι, για να δείξει την καλή του θέληση και το σεβασμό του στους ιερούς κανόνες και στο εθιμικό δίκαιο των Ελλήνων υποσχέθηκε, σε συγκέντρωση των αρχόντων και του ιερατείου, πως οι «γραφιάδες» κι οι σωματοφύλακές του θα είχαν μαζί τους, όταν θα κυκλοφορούσαν στην Ιερή Άλτη, μόνο ένα μικρό εγχειρίδιο, κρυμμένο σε κατάλληλο μέρος της στολής τους και θ' άφηναν τα ξίφη και τα δόρατά τους στους κοιτώνες τους, στο Λεωνίδαίο. Επίσης, οι περιπολίες και η επικοινωνία μεταξύ των στρατιωτών του σταβλοξενώνα και της διλοχίας, πέρα απ' τον Αλφειό, θα πραγματοποιούνταν από δρομολόγια όσο το δυνατό πιο απομακρυσμένα απ' το λατρευτικό χώρο, για να μην προσβάλλεται, να μη θίγεται, το βαθύ κι έντονο θρησκευτικό συναίσθημα των προσκυνητών που, κι αυτή τη φορά όπως στις προηγούμενες τετραετίες, κατάκλυσαν από νωρίς την κοιλάδα του Αλφειού. Οι στρατιωτικές περίπολοι ακολουθούσαν ένα στενό δρόμο προς τα δυτικά του Κλάδεου, πίσω απ' το σταβλοξενώνα. Μετά περνούσαν πάνω απ' τους ενωμένους κορμούς που χρησί-

---

¹⁵ Υπεράριθμοι (*supranumerarii*) αποκαλούνταν οι εκατόνταρχοι που δεν ασκούσαν διοίκηση σε μάχιμη στρατιωτική μονάδα.

μευαν για πρόχειρη γέφυρα, στο ύψος του Λεωνίδαίου, όπου το νερό είχε βάθος γύρω στο ένα πόδι και συνέχιζαν να προχωρούν απ' τη δεξιά όχθη του Αλφειού, ανατολικά του ιππόδρομου, για να συναντήσουν λίγο πιο βορινά το δρόμο της Αρκαδίας.

Συμφωνήθηκε πως την ευθύνη για την ασφάλεια και την τήρηση της τάξης, μέσα στον ιερό χώρο, θα την είχαν και σ' αυτή την Ολυμπιάδα οι πόλεις της Ηλείας, με το ειδικό αστυνομικό σώμα των **αλυτών**¹⁶, εκτός αν «αντικειμενικές συνθήκες» θα επέβαλαν την επέμβαση του ρωμαϊκού στρατού. Οι Ρωμαίοι, τους διαβεβαίωσε ο διοικητής, δεν ήρθαν ν' «αλλάξουν τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής των Ελλήνων, αλλά για να τους ελευθερώσουν απ' την κυριαρχία των Μακεδόνων και την επεκτατική πολιτική των Σπαρτιατών στην Πελοπόννησο». Άλλωστε, όπως ισχυρίστηκε, με τη φυλετική συγγένεια που υπήρχε ανάμεσα στους Ρωμαίους και στους Έλληνες, ένωθε πως προστάτευε δικά του, ρωμαϊκά ιερά και πως οι αναλλοίωτες αξίες της Ολυμπίας ήταν και αξίες της δικιάς του πατρίδας. Απόρησε μάλιστα που μέχρι τώρα γίνονταν δεκτοί στους αγώνες οι Μακεδόνες, ενώ οι Ρωμαίοι, οι απόγονοι του **Αινεία**¹⁷, δεν είχαν τέτοιο δικαίωμα. Θύμισε επίσης στους συγκεντρωμένους πως, οι εκλεκτοί Έλληνες της νότιας Ιταλίας και της Σικελίας αποτελούσαν σήμερα αναπόσπαστο τμήμα του ρωμαϊκού λαού και νέο συνδετικό κρίκο στους δεσμούς αίματος ανάμεσα σε Ρωμαίους και Έλληνες. Έκανε μάλιστα την ευχή, το ζωντανό αυτό κομμάτι του ελληνισμού, δηλαδή ο ρωμαϊκός λαός, να έχει σύντομα την ευκαιρία να συμμετέχει στους ολυμπιακούς αγώνες μαζί μ' όλους τους υπόλοιπους Έλληνες.

Οι Ρωμαίοι, από τότε που ήρθαν στην Ολυμπία, πάσχιζαν να δείξουν πως η παρουσία τους δε θα 'πρεπε να επηρεάσει τις τελετές και τους αγώνες. Επαναλάμβαναν πως έπρεπε να επικρατήσει το ίδιο πνεύμα και το ίδιο γιορταστικό κλίμα που κυριαρχούσε σ' όλους τους προηγούμενους αγώνες. Ήθελαν να δείξουν, ιδιαίτερα ο εκατόνταρχος κι όσοι απ' το επιτελείο του εγκαταστάθηκαν στο

---

¹⁶ *Αλύτες: Σώμα ραβδούχων και μαστιγοφόρων υπαλλήλων της Ηλείας. Επέβλεπαν στην τήρηση της τάξης και της ευκοσμίας κατά τη διάρκεια των ολυμπιακών αγώνων. Ο αρχηγός τους, ο αλυτάρχης, υπαγόταν στην εξουσία του γηραιότερου των ελλανοδικών.*

¹⁷ *Μυθικός ήρωας των Τρώων (βλ. και συμπληρωματικά στοιχεία στην υποσημείωση αρ. 30).*

Λεωνίδαο μαζί με τους επίσημους απ' τις αντιπροσωπίες των ελληνικών πόλεων, πως θα 'πρεπε να τους υπολογίζουν σα θεατές και λάτρεις του αθλητικού πνεύματος κι όχι σα στρατιώτες ενός αλλόφυλου εχθρού. Εντούτοις, το ιερατείο της Ολυμπίας κι οι άρχοντες της Ήλιδας δυσανασχετούσαν για κάποιες πρωτοβουλίες των Ρωμαίων, που δεν εναρμονίζονταν με τις διακηρύξεις και τις υποσχέσεις τους. Έδειχναν μια εξεζητημένη υπερπροστασία για τις ελληνικές αντιπροσωπίες απ' τις πόλεις της ιταλικής χερσονήσου. Ήθελαν να φαίνονται σα συμπαραστάτες κι εμπυχωτές των αθλητών απ' αυτές τις περιοχές. Έδειχναν ενθουσιασμένοι και χαρούμενοι όταν συναντούσαν επίσημους ή απλούς θεατές που συνόδευαν αυτές τις αντιπροσωπίες. Παράλληλα εκδήλωναν απροκάλυπτη εχθρότητα προς τις αντιπροσωπίες των Μακεδόνων και των Σπαρτιατών και συμπεριφέρονταν με καχυποψία προς τους Αιτωλούς. Μ' όλο που ο πόλεμος είχε ήδη κριθεί την προηγούμενη χρονιά στις Κυνός Κεφαλές της Θεσσαλίας κι ο Φίλιππος Ε' είχε υποκύψει στους όρους του Φλαμίνιου και υπόγραψε συνθήκη ειρήνης, η εχθρότητα που έδειχναν οι Ρωμαίοι προς τους Μακεδόνες εξακολουθούσε να είναι ακόμα εμφανής. Η Μακεδονία ήταν και τότε, αν και νικημένη, η ισχυρότερη ελληνική δύναμη. Οι Ρωμαίοι δυσπιστούσαν επίσης προς τους Αιτωλούς. Αυτοί που υπήρξαν οι κύριοι συντελεστές της ήττας των Μακεδόνων, σώζοντας την τελευταία στιγμή τις κλονιζόμενες ρωμαϊκές φάλαγγες, άρχισαν να διαδίδουν, λίγο μόλις καιρό μετά την αποφασιστική μάχη της Θεσσαλίας, πως οι αλλόφυλοι Ρωμαίοι προετοίμαζαν για τους Έλληνες χειρότερη σκλαβιά απ' αυτή που είχε επιβάλει ο Φίλιππος. Με τραγούδια κι επιγράμματα σατίριζαν τον ύπατο και διακωμωδούσαν την απελπισία του στην κρίσιμη στιγμή της μάχης, πριν απ' τη σωτήρια επέμβασή τους.

Οι Ρωμαίοι εκτίμησαν σωστά την κατάσταση που 'χε δημιουργηθεί κείνη τη στιγμή. Γι' αυτό κι η αντιπροσωπία από δέκα συγκλητικούς, που ήρθε απ' τη Ρώμη για να υποδείξει στον Τίτο Φλαμίνιο τα οχυρά σημεία στον ελλαδικό χώρο, όπου θα 'πρεπε να εγκατασταθούν ισχυρές ρωμαϊκές φρουρές, κατάληξε να συμφωνήσει με τον ύπατο για την πολιτική που έπρεπε ν' ακολουθήσουν οι Ρωμαίοι στην Ελλάδα. Ήταν ανάγκη οι ρωμαϊκές λεγεώνες να φαίνονται στα μάτια των Ελλήνων σα στρατός σωτηρίας. Οι εμφύ-

λιοι πόλεμοι, η καταπίεση κι οι σφαγές των Ελλήνων από Έλληνες, οι εγωισμοί, η αρχομανία κι η αδυναμία να ενωθούν και να ομονοήσουν οι ομόφυλες ελληνικές δυνάμεις, είχαν οδηγήσει την Ελλάδα στην παραλυσία και στην παρακμή. Αυτές τις διαιρετικές τάσεις του ελληνισμού θα 'πρεπε, σύμφωνα με την εισήγηση του Τίτου προς τους συγκλητικούς, να ενισχύσουν οι Ρωμαίοι. Αυτή η πολιτική θα εξασφάλιζε την επιτυχία στα ρωμαϊκά όπλα. Ήταν μια πολιτική που πέτυχε στην πράξη, όταν ο Τίτος έστρεψε τους Αιτωλούς και τους Αχαιούς ενάντια στους Μακεδόνες, που ήταν τότε σύμμαχοί τους, με αποτέλεσμα την ήττα του μακεδονικού στρατού στη Θεσσαλία. Με τον τρόπο αυτό θ' απομονώνονταν σταδιακά οι αξιόλογες στρατιωτικά ελληνικές δυνάμεις, για να καταστούν εύκολη λεία του ρωμαϊκού στρατού. Άλλωστε, υπήρχε στην Ελλάδα, μετά τους μηδικούς πολέμους, μια εμφυλιοπολεμική υστερία που συνεχίστηκε για αιώνες κι εξυπηρετούσε θαυμάσια, αυτή την περίοδο, τα σχέδια της Ρώμης. Οι ελληνικές δυνάμεις, διεσπαρμένες, αλληλομισούμενες, αλλάζοντας απρογραμμάτιστα και χωρίς στοιχειώδη διορατικότητα συμμαχίες, καταχτώντας γειτονικές πόλεις ή ρημάζοντας χωριά, ήταν ευάλωτος στόχος για ένα θαυμάσια οργανωμένο στρατό, «μ' εθνική συνείδηση», σαν το ρωμαϊκό. Ο Τίτος επωφελήθηκε όσο μπορούσε απ' αυτή την αλλοπρόσαλλη κατάσταση που επικρατούσε στην ελληνική πολιτική σκηνή. Έπεισε τους συγκλητικούς για το σχέδιό του και μεταβάλλοντας το αρχικό πρόγραμμα για την ίδρυση οχυρών θέσεων και εγκατάσταση μόνιμων φρουρών στην Κόρινθο, Χαλκίδα και Δημητριάδα, διακήρυξε στο στάδιο του Ισθμού «την ελευθερία των Ελλήνων απ' τους Μακεδόνες κατακτητές και την αυτονομία των ελληνικών πόλεων», εμφανίζοντας τον εαυτό του «πρόμαχο και σωτήρα της Ελλάδας».

Να, λοιπόν γιατί οι άντρες της ρωμαϊκής φρουράς στην Ολυμπία, κατά την 146^η Ολυμπιάδα, έδειχναν τέτοια ακατανόητη για στρατό κατοχής ανοχή, ενώ φρόντιζαν να δημιουργήσουν εχθρική ατμόσφαιρα προς τη μακεδονική και τη σπαρτιάτικη αντιπροσωπία. Μέχρι τώρα ο ρωμαίος διοικητής, εκτός απ' τις συμβουλές και παραινέσεις του προς τους ιερείς και τους άρχοντες της Ήλιδας, δεν είχε αναμειχθεί στην τήρηση της τάξης και στην προετοιμασία των αγώνων. Διατύπωσε όμως μια απαίτηση που η **Ολυμπιακή**

Βουλή¹⁸ αποδέχτηκε με δυσφορία σε συνεδρίασή της «κεκλεισμένων των θυρών» χωρίς ν' ανακοινωθεί η απόφασή της αυτή στο λαό. Ζήτησε να ελαχιστοποιηθεί η μακεδονική παρουσία στον ιερό χώρο κι ευχήθηκε να υπάρξει η απαιτούμενη ευαισθησία απ' τις ελληνικές πόλεις ώστε να παρέμβουν, πριν από την έναρξη της Ολυμπιάδας, για να ματαιωθεί, κατά την προβλεπόμενη διαδικασία, η συμμετοχή των «βάρβαρων» Μακεδόνων στους αγώνες.

Σύμφωνα με την έγγραφη εισήγηση του ρωμαίου φρούραρχου, το Φιλίππειο θα 'πρεπε να παραμείνει κλειστό σ' όλη τη διάρκεια των αγώνων. Στο εξής κανένας δε θα μπορούσε, χωρίς προηγούμενη δική του συναίνεση, να επισκεφτεί το εσωτερικό αυτού του μνημείου, όπου φυλάγονταν οι χρυσελεφάντινες ολόσωμες γλυπτές εικόνες του Μεγαλέξαντρου, του πατέρα του Φίλιππου Β' και του πάππου του Αμύντα. Επίσης έδωσε εντολή να μεταφερθούν, απ' το Ηραίο στο Φιλίππειο, οι γλυπτές εικόνες της μάνας και της γιαγιάς του μακεδόνα στρατηλάτη.

Τα πολλά μακεδονικά αφιερώματα στην Ιερή Άλτη αποτελούσαν, κατά τον εκατόνταρχο, αληθινή πρόκληση. Ζήτησε να καλυφτούν με τεντόπανα τ' αγάλματα επιφανών Μακεδόνων, όπως του Πτολεμαίου, του Σέλευκου, του Αριστοτέλη και το θαυμάσιο σύμπλεγμα που παράστανε την Ελλάδα να στεφανώνει το Φίλιππο Ε'. Πάνω στους καλυμμένους ανδριάντες και στην πόρτα του Φιλίππειου, τοποθετήθηκαν πινακίδες που πληροφορούσαν τους προσκυνητές πως γίνονταν «επισκευές».

Όλα έπρεπε να φαίνονται ήρεμα κι ειρηνικά, όπως στις προηγούμενες Ολυμπιάδες... Κι ακόμα θα 'πρεπε να 'ναι διάχυτο το αίσθημα της ασφάλειας και της ειρήνης, αλλά προπαντός και ένας επίπλαστος σεβασμός για την **κοινή πίστη**¹⁹, για τα ιερά και τα όσια όλου του ελληνισμού... Κάτι τέτοιο μπορούσαν να το εγγυηθούν στους συγκεντρωμένους τα ρωμαϊκά όπλα, που θα προστάτευαν διακριτικά, από μακριά, χωρίς να βεβηλώνουν τον ιερό χώ-

---

¹⁸ Πολιτικοθρησκευτικό σώμα της Ηλείας, που το αποτελούσαν οι προύχοντες των ηλειακών πόλεων και το ιερατείο της Ολυμπίας.

¹⁹ Η κοινή πίστη, οι «κοινοί βωμοί», αποτελούσαν, κατά την αρχαιότητα, ένα από τα στοιχεία που απόδειχναν την κοινή καταγωγή και τη φυλετική συγγένεια. Η έννοια της εθνικής συνείδησης ήταν άγνωστη στους αρχαίους λαούς. Η λέξη πατρίδα περιοριζόταν, συνήθως, στα όρια της γενέτειρας πόλης.

ρο. Μόνον έτσι οι Ρωμαίοι θα μπορούσαν να πείσουν τους Έλληνες για την πρόθεσή τους να σεβαστούν τους «κοινούς βωμούς» και τις αναπαλλοτρίωτες ελευθερίες τους.

II. Ο παράξενος λεγεωνάριος

Ο ήλιος είχε για καλά ανεβεί πάνω απ' τις αρκαδικές κορφές, στο βάθος του ορίζοντα, όταν ο Μάριος Παύλος Σικούλιος, ο πρώτος απ' τους δυο διερμηνείς της φρουράς, βγήκε απ' το Λεωνίδαίο κι ακολούθησε το δρόμο προς τον Κλάδεο. Από τότε που ήρθε στην Ολυμπία, πριν από δέκα περίπου μέρες, δεν έχανε ευκαιρία για πρωινούς περίπατους στις όχθες των δυο ποταμών ή στις δασωμένες πλαγιές του Κρόνιου Λόφου. Του άρεσε να ρεμβάζει, να παρατηρεί με σχολαστικότητα κάθε αξιοπερίεργο που τραβούσε την προσοχή του, να κρατά σημειώσεις για τα μνημεία, τ' αγάλματα, τα επιγράμματα ή να πιάνει κουβέντα μ' οποιονδήποτε που συναντούσε στο δρόμο του κι έδειχνε πρόθυμος για συζήτηση. Οι περισσότεροι στην αρχή, όπως μιλούσε μ' άνεση και με τη σωστή αττική διάλεκτο τα ελληνικά, τον θεωρούσαν Έλληνα, γιατί σπάνια φορούσε τη στολή και τα διακριτικά του διερμηνέα της ρωμαϊκής φρουράς. Όπως κι οι άλλοι υπάλληλοι απ' το διοικητικό προσωπικό του στρατού, μακριά απ' το αυστηρά εθιμοτυπικό περιβάλλον του στρατηγείου, ο Μάριος είχε τη δυνατότητα να κυκλοφορεί με πολιτική περιβολή. Αλλά και σα συγγενής του ύπατου, επιφορτισμένος με την ειδική εντολή να συλλέξει το απαραίτητο υλικό και να συγγράψει εργασία για την Ολυμπία και τους Ολυμπιακούς αγώνες, ήταν εντελώς ελεύθερος να κινείται χωρίς συγκεκριμένο ωράριο στην περιοχή δικαιοδοσίας της φρουράς. Γι' αυτό όσοι τον έβλεπαν να περιφέρεται με τις ώρες μέσα κι έξω απ' την Άλτη, τον περνούσαν για κάποιον απ' τους πολλούς διανοούμενους που έφταναν στην Ολυμπία κατά την περίοδο των αγώνων. Μέσα σ' εκείνο το πολυάνθρωπο μελίσσι από διάφορες περιοχές της Ευρώπης και της Ασίας, με ποικιλόχρωμες φορεσιές και διαφορετικές διαλέκτους, ήταν πολύ φυσικό να περνιέται για Έλληνας, ιδίως στις πρώτες μέρες της άφιξής του στην Ολυμπία, που ήταν άγνωστος

στους ντόπιους και στους προσκυνητές που εγκαταστάθηκαν πέρα απ' το γιοφύρι του Κλάδου ποταμού. Αργότερα όμως, μερικοί απ' τους καθημερινούς συνομιλητές του διαπίστωσαν την πραγματική του ιδιότητα, όταν τον είδαν ντυμένο με στρατιωτική στολή στο Βουλευτήριο ή στο Θεηκολεώνα να συνοδεύει το ρωμαίο διοικητή και να εκτελεί τα χρέη του διερμηνέα στις συζητήσεις με τους άρχοντες της Ήλιδας ή το ιερατείο της Ολυμπίας. Οι αντιδράσεις τους απ' αυτή τη διαπίστωση ήταν διαφορετικές . Άλλοι άρχισαν να του συμπεριφέρονται με δουλική ευγένεια, άλλοι εκδήλωσαν φόβο ή αποστροφή και τον αντιμετώπισαν ψυχρά, σα στρατιώτη καταχτητών κι άλλοι έδειξαν πιο φιλικά αισθήματα. Απ' τους τελευταίους ορισμένοι του έδωσαν να καταλάβει , με υπονοούμενα, πως ήταν διατεθειμένοι να φανούν «χρήσιμοι στο γενναίο ρωμαϊκό στρατό».

Ο Μάριος φρόντιζε να φέρεται σ' όλους όπως πρώτα, το ίδιο φιλικά. Διαισθανόταν πως η ρομαντική του αυτή διάθεση για περίπατους δημιουργούσε στους γύρω του ερωτηματικά κι απορίες. Έδειχνε, τουλάχιστο εξωτερικά, πως είχε τις ίδιες ιδιοτροπίες με τους έλληνες διανοούμενους, τους ρήτορες, τους ποιητές ή τους φιλόσοφους, που κι αυτοί έκαναν μοναχικούς περίπατους ή συγκέντρωναν μικρές ομάδες πανηγυριωτών για ν' απαγγείλουν ποιήματά τους, να εκφωνήσουν λόγους ή για ν' αναπτύξουν τις θεωρίες τους μ' εντυπωσιακή ευφράδεια και περίτεχνα ρητορικά σχήματα. Κι έτσι, δίνοντας μια εντύπωση εντελώς διαφορετική απ' αυτή που ο κόσμος είχε σχηματίσει για τους σκληροτράχηλους, τους ρεαλιστές και ξένους προς κάθε ρομαντική, φιλοσοφική ή καλλιτεχνική ευαισθησία Ρωμαίους, έγινε γνωστός στους πρωινούς περιπατητές της Ολυμπίας και ιδιαίτερα της περιοχής απ' το Λεωνίδαίο κι ως το σταβλοξενώνα, σαν ο «παράξενος λεγεωνάριος».

Τον προηγούμενο μήνα ο Μάριος Σικούλιος είχε συμπληρώσει τα εικοσιδύο του χρόνια. Ήταν ένα ψηλό, γεροδεμένο παλικάρι, με την άγρια εντυπωσιακή ομορφιά των Λατίνων της ιταλικής χερσονήσου. Καλλίγραμμη μύτη, κατάμαυρα μεγάλα μάτια, στιλπνά μαύρα κυματιστά μαλλιά, ίσια κατάλευκα δόντια.... Το μώδες σώμα του είχε μια μπρούντζινη απόχρωση, απ' τη μακρόχρονη επαφή του με τον αγέρα και τον ήλιο... Ήταν η προσωποποίηση της αρρενωπής ομορφιάς.

Περπατώντας αργά, πέρασε μπροστά απ' την παλαίστρα. Από μέσα ακούγονταν οι φωνές, οι κραυγές και τα χτυπήματα των πυγμάχων και των παγκρατιστών. Σταμάτησε στην είσοδο του γυμναστήριου που βρισκόταν δίπλα, σχεδόν κολλητά στην παλαίστρα. Έφταναν στ' αφτιά του οι ρυθμοί των αυλών, τ' αγκομαχητά των αθλητών που άρχισαν να προπονούνται απ' τα βαθιά χαράματα κι οι οδηγίες του γυμνασιάρχου και των γυμναστών. Μπήκε στο γυμναστήριο και βαδίζοντας στη δεξιά στοά, παρατηρούσε τους νεαρούς αθλητές. Άλλοι έτρεχαν, άλλοι έριχναν ακόντιο, άλλοι πηδούσαν... Απ' τις μικρές αίθουσες που βρίσκονταν στη σειρά, κατά μήκος της στοάς, έβγαιναν κι άλλοι αθλητές με καλλίγραμμα σώματα που γυάλιζαν απ' το αλειμμένο λάδι. Ήταν ολόγυμνοι. Ο Μάριος δεν ήταν συνηθισμένος σ' ένα τέτοιο θέαμα, τόσο πρωτόγνωρο για τις συντηρητικές του αρχές με τις οποίες ανατράφηκε στην Καμπανία, μέσα σε μια αυστηρά πατριαρχική οικογένεια. Μ' όλο που στη Σικελία, σαν παιδί κι αργότερα στη Ρώμη, σαν έφηβος, μεγάλωσε ανάμεσα σ' έλληνες άποικους, εντούτοις αυτό το θέαμα τ' αντίκριζε για πρώτη φορά. Προσπαθούσε, κείνη τη στιγμή, να κατανοήσει τη νοοτροπία αυτών των ανθρώπων που είχαν θεοποιήσει την αρμονία και την τελειότητα του γυμνού σώματος... Κι ήταν περίεργος να δει και με τα μάτια του, τη μέρα των αγώνων, τους ολόγυμνους αθλητές να συμμετέχουν στις γιορτές και στ' αγωνίσματα στο στάδιο, μπροστά σε χιλιάδες άντρες και παιδιά, χωρίς να θεωρούν αυτή τη γύμνια σαν αισχρή κι ανόσια πράξη. Είχε διαβάσει, πριν λίγα χρόνια, τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις κάποιου συντοπίτη του κι ήξερε μέσες άκρες τον τρόπο που γίνονταν αυτοί οι γυμνικοί αγώνες. Τώρα όμως που βρισκόταν στην Ολυμπία και πλησίαζαν οι μέρες για να ζήσει μια ανεπανάληπτη εμπειρία, κείνο που τον γοήτευε περισσότερο ήταν η ιδέα πως θα 'χε την ευκαιρία να παρακολουθήσει τις αντιδράσεις του πλήθους μπροστά στους γυμνούς αθλητές.

Ο νεαρός Ρωμαίος είχε φτάσει στην άλλη άκρη της στενόμακρης στοάς και κατευθύνθηκε προς ένα βοηθητικό σιδερένιο πορτάκι, που, απ' τη βορειοδυτική πλευρά του, έβγαζε δίπλα ατή δεξιά όχθη του Κλάδου, κοντά στο γιοφύρι. Πριν περάσει για να βγει έξω, στάθηκε λίγο κι έριξε μια ματιά σ' όλο το γυμναστήριο, πέρα για πέρα! Ήταν ένα χτίσμα που οι τέσσερις πλευρικές στοές του

περιέκλειαν τον κύριο ανοιχτό χώρο άθλησης των νέων. Στις δυο μακρύτερες στοές υπήρχαν διπλές κιονοστοιχίες. Οι στοές αυτές ξεπερνούσαν σε μήκος τα διακόσια μέτρα, ενώ το φάρδος τους, απ' το εσωτερικό περιστύλιο μέχρι τον εξωτερικό τοίχο, θα 'φτανε τα δώδεκα περίπου μέτρα. Μέσα σ' αυτές, εκτός απ' το φαρδύ διάδρομο που χρησίμευε και για να προπονούνται οι δρομείς τις ασυνήθιστες για την Ολυμπία βροχερές μέρες, υπήρχαν κι αμέτρητοι μικροί κοιτώνες για τους φιλοξενούμενους αθλητές, που έφταναν πρώτα στην Ήλιδα και μετά στην Ολυμπία, ένα μήνα πριν απ' την έναρξη των αγώνων . Επίσης υπήρχαν οι μικρές αίθουσες όπου αλείφονταν οι αθλητές με λάδι, αποθήκες φύλαξης των οργάνων γυμναστικής, τα αποδυτήρια, τα γραφεία του γυμνασιάρχου και των προπονητών και οι χώροι για διαλέξεις και φιλοσοφικές συζητήσεις.

Πίσω του κι ακριβώς απέναντι, κολλητά με τον τοίχο της παλαίστρας, βρίσκονταν οι άλλες δυο στοές, με μονή κιονοστοιχία δωρικού ρυθμού. Και σ' αυτές , εκτός απ' τους διαδρόμους , υπήρχαν κοιτώνες, αποθήκες κι άλλοι χώροι εξυπηρέτησης των αθλητών.

Μέσα στον κυρίως αγωνιστικό χώρο υπήρχαν σκάμματα για τους αθλητές που προπονούσαν στο άλμα, ειδικοί χώροι για το ρίξιμο του δίσκου και του ακόντιου και περιμετρικά, γύρω απ' το γήπεδο, φαρδύς διάδρομος για την προπόνηση στ' αγωνίσματα του δρόμου. Κοντά στον κοιτώνα του γυμνασιάρχου υπήρχε ένας μικρός βωμός για να τελούνται θυσίες απ' τους αθλητές και τους προπονητές τους.

Όταν ο Μάριος βγήκε απ' το γυμναστήριο, βάδισε προς την όχθη του μικρού ποταμού και κοίταξε γύρω του. Μεγάλα πλατάνια και λεύκες σχημάτιζαν έναν καταπράσινο φυσικό τοίχο, που όλο φούντωνε κι απλωνόταν πιο πολύ όσο πλησίαζε στην ελώδη συμβολή των δυο ποταμών.

Τους ζεστούς μήνες του καλοκαιριού, ιδιαίτερα σε μέρες ξηρασίας, το νερό του Κλάδεου ήταν ελάχιστο. Εντούτοις, η κοίτη του σε διάφορα σημεία ήταν αρκετά βαθιά κι αυτό σήμαινε πως, σε περιόδους βροχοπτώσεων το νερό που κατέβαινε θα 'πρεπε να 'ναι άφθονο κι ορμητικό.

Σ' αρκετά σημεία της όχθης υπήρχαν πέτρινες γούρνες, στηριγμένες σε λιθόχτιστες βάσεις, στις οποίες μπορούσε οποιοσδήποτε να μεταφέρει νερό απ' το ποτάμι για να πλυθεί, για να πλύνει ρούχα ή για να ποτίσει τα ζώα του. Αυτές τις γούρνες τις χρησιμοποιούσαν κι οι αθλητές, μ' όλο που λίγο πιο κάτω, μετά την παλαίστρα και δυτικά απ' το Θεηκολεώνα, υπήρχε αίθουσα λουτρών. Εκεί όμως, ορισμένες ιδίως ώρες, θα 'πρεπε κάποιος να περιμένει στη σειρά. Ανυπόμονοι αθλητές απ' το γυμναστήριο και την παλαίστρα συνωστίζονταν έξω απ' το μικρό χτίσμα και περίμεναν να ζεσταθεί το νερό για να μεταφερθεί, στη συνέχεια, απ' τους υπηρέτες με μεγάλα μεταλλικά δοχεία στη διπλανή αίθουσα όπου βρίσκονταν οι λουτήρες. Γι' αυτό κι οι περισσότεροι προτιμούσαν, όταν τελείωναν τις προπονήσεις τους, να πλένονται με κρύο νερό στις γούρνες. Εκεί, αφού πρώτα καθάριζαν τα λάδια και τα χρώματα με τις **στλεγγίδες**²⁰ τους, ξέπλεναν και μ' άφθονο νερό τα υπολείμματα της βρομιάς απ' το ιδρωμένο σώμα τους.

Απ' την άλλη όχθη οι γούρνες χρησιμοποιούνταν απ' τους μόνιμους κάτοικους του μικρού οικισμού και τους προσκυνητές που νοίκιαζαν δωμάτια στα κοντινά χαμόσπιτα. Σ' αυτές πότιζαν τα ζώα τους, έκαναν τη μπουγάδα τους ή πλένονταν το πρωί.

Στα παλιότερα χρόνια, όταν οι απαγορεύσεις για τη βεβήλωση των προσωποποιημένων ιερών ποταμών πρόβλεπαν αυστηρές κοινωνικές και νομικές κυρώσεις, κανένας δε θα τολμούσε να μαγαρίσει τα νερά τους. Ιδιαίτερα, για τα νερά και τα ψάρια ορισμένων ποταμών, υπήρχαν ειδικοί θρησκευτικοί περιορισμοί που τηρούνταν μ' ευλάβεια. Μια τέτοια, απαγόρευση αφορούσε τα χέλια του Αλφειού. Όσοι ψάρευαν χέλια θεωρούνταν ιερόσυλοι και θανατώνονταν ή εξορίζονταν. Οι κοινωνικές όμως ανάγκες εκτόπισαν σταδιακά, με το χρόνο, τους περισσότερους απ' αυτούς τους περιορισμούς. Έτσι, σιγά σιγά, επιτράπηκε να χρησιμοποιούνται τα νερά των ιερών ποταμών για πλύσιμο, για πότισμα ζώων ή για άλλες ανάγκες και σε καθορισμένες χρονικές περιόδους γίνονταν απ'

---

²⁰ Στλεγγίδα: Αθλητικό εφόδιο (τοξοειδές έλασμα, σαν κυρτωμένο αβαθές κουτάλι με λαβή), που το χρησιμοποιούσαν οι αθλητές στην αρχαιότητα, μετά την προπόνηση ή τον αγώνα, για να καθαρίσουν το σώμα τους απ' τα λάδια και την άμμο. Εκτός απ' τις μεταλλικές υπήρχαν και στλεγγίδες από κόκαλο, ελεφαντόδοντο κλπ.

τους ιερείς εξαγνισμοί στις πηγές τους ή σε κάποια σημεία της κοίτης τους. Αυτή η εξελικτική διαφοροποίηση στη μορφή και στον τύπο της λατρευτικής έκφρασης προς τους δυο ιερούς ποταμούς της Ολυμπίας, έγινε απ' την αναπόφευκτη ανάγκη να εξυπηρετηθεί το αμέτρητο πλήθος των πιστών, που συνέρρεε εκεί κατά τη διάρκεια των αγώνων κάθε τετραετία. Η λειψυδρία αποτέλεσε την αιτία για ν' αμβλυνθούν, με τον καιρό, οι έντονες αντιδράσεις των ιερέων και να γίνει κι απ' το Ιερατείο αποδεχτή μια πραγματικότητα που το πλήθος, σταδιακά, είχε επιβάλει με την αυθαίρετη χρησιμοποίηση των νερών των ποταμών για τις καθημερινές του ανάγκες.

Η έλλειψη πόσιμου νερού ήταν το μεγάλο πρόβλημα της Ολυμπίας. Υπήρχαν βέβαια αρκετά πηγάδια που έδιναν, κατά κάποιο τρόπο, μερική λύση στο πρόβλημα, μα η μη ύπαρξη δικτύου ύδρευσης για τη μεταφορά του νερού στα οικήματα, στους ναούς, στους ξενώνες και στους χώρους όπου στήνονταν τα προσωρινά και πρόχειρα καταλύματα των προσκυνητών, δημιουργούσε ανυπέρβλητες δυσχέρειες στην καθαριότητα των χώρων. Τις μέρες, ιδίως, που γίνονταν θυσίες σ' όλους ταυτόχρονα ή στους περισσότερους απ' τους εξηταεννιά βωμούς της Άλτης και φυσούσε δυνατό αεράκι, η ρύπανση έπαιρνε την έκταση αληθινής μαστιγας. Οι στάχτες κι οι κάπνες απ' τις θυσίες επικάλυπταν δρόμους, χτίρια, πεζούλια, σκάλες, αγάλματα, σκηνές κι όπου αλλού έφτανε ο αγέρας... Κι από κει μεταφέρονταν στα πρόσωπα, στα χέρια και στα ρούχα του πλήθους που κυκλοφορούσε σ' όλη την περιοχή.

Ο νεαρός Ρωμαίος πέρασε το γιοφύρι και βρέθηκε στην αντίπερα όχθη. Κάθισε σ' ένα πεζούλι, κοντά σε μια γούρνα και πετούσε αφηρημένος πετραδάκια μέσα στο νερό. Μερικά μέτρα πιο πέρα οι φρουροί, που βημάτιζαν με νωχέλεια μπροστά στην είσοδο του σταβλοξενώνα, τον κοίταζαν περίεργα. Ίσως και να μακάριζαν, ενδόμυχα, αυτό το ρωμαίο στρατιώτη που, όπως ο γιατρός, οι γραφιάδες, οι ραβδοσκόποι κι άλλοι διοικητικοί υπάλληλοι του ρωμαϊκού στρατού δεν είχε τις βαριές ευθύνες του κοινού μάχιμου λεγεωνάρου, με τη σκληρή πειθαρχία, τις σκοπιές και τ' άλλα καθήκοντα που επέβαλε η άχαρη στρατιωτική ζωή.

Με την άκρη του ματιού του ένιωσε μια σκιά να κινείται στην πλησιέστερη γούρνα, στην άκρη του ποταμού. Γύρισε και την είδε. Ήταν εκείνη. Ήταν η καλλίγραμμη κοπέλα με την αρχοντική ομορ-

φιά που επιστατούσε στις καθαρίστριες και στις τραπεζοκόμους του Λεωνίδαίου. Την είχε δει μια δυο φορές στον ξενώνα, μέσα στο ιδιαίτερο και κομψό γραφείο της, δίπλα απ' την κεντρική είσοδο του επιβλητικού αυτού κτίσματος, μα ήταν παγερή κι απλησίαστη. Συνήθως έβγαινε απ' το γραφείο της την ώρα που οι φιλοξενούμενοι στο Λεωνίδαίο επίσημοι κι η ακολουθία τους εγκατέλειπαν τους κοιτώνες τους για ν' ασχοληθούν με τις δουλειές τους.

Ο Μάριος πρόσεξε τα γυμνά πόδια της, καθώς ο κοντός γκρι χιτώνας της ανέβαινε ψηλά, στους μηρούς της, την ώρα που έσκυβε στο ποτάμι για να γεμίσει μια μεγάλη πήλινη κανάτα. Ποτέ άλλοτε δεν την είδε με τέτοιο φόρεμα. Στην ώρα της δουλειάς της φορούσε πάντα μακριά χυτά ιμάτια χωρίς ζώνη, που έφταναν ως τους αστράγαλους, ενώ τα πλούσια μαλλιά της τα' χε μαζεμένα πίσω, σε μακρύ μεγαλόπρεπο κότσο.

Τώρα βρισκόταν δίπλα του φορώντας έναν αποκαλυπτικό χιτώνα, στερεωμένο στους ώμους με λεπτές εξωμίδες, που τόνιζε ένα θαυμάσιο κορμί γεμάτο χυμούς και θηλυκότητα. Είχε λυμένο έναν χείμαρρο από καστανόξανθα μαλλιά, συγκρατημένα πάνω απ' το μέτωπο με μια άσπρη κορδέλα. Ήταν ξυπόλητη. Έτσι όπως σηκώθηκε για ν' αδειάσει το περιεχόμενο της κανάτας στη γούρνα, είχε πάρει μια αθώα παιδική έκφραση. Δε φαινόταν παραπάνω από δεκαεφτά χρονώ. Τα μεγάλα καστανά μάτια της τον κοίταξαν φευγαλέα, μα σχεδόν αμέσως το βλέμμα της ξαναγύρισε πάνω του με κάποια έκπληξη. Της χαμογέλασε. Εκείνη, με προσποιητή αδιαφορία, έσκυψε κι έβγαλε από ένα μεταλλικό κουβά μερικά φορέματα βουτηγμένα σε σταχτόνερο και τ' άπλωσε στη γούρνα για να τα ξεπλύνει. Με την ίδια πάντα έκπληξη τον κοίταξε ακόμα μια φορά στα πεταχτά.

-Χαίρεται, της είπε κι ανακάθισε στο πεζούλι στρέφοντας το σώμα του προς τη μεριά της.

-Χαίρεται, απάντησε ξερά η κοπέλα και συνέχισε τη δουλειά της. Ο Μάριος ξεθάρρεψε και την πλησίασε.

-Τ' είναι αυτό το θολό νερό που χρησιμοποιείτε εδώ στην Ελλάδα για να πλένετε τα ρούχα;

-Σταχτόνερο, του απάντησε μονολεχτικά, σχεδόν εχθρικά.

-Εμείς στην πατρίδα μου χρησιμοποιούμε ένα ασπρουλιά-ρικο χώμα που αφρίζει ή σκόνες από πολτοποιημένα φυτά...

-Εσείς είστε πιο έξυπνοι από μας, απάντησε σ' επιθετικό τόνο η κοπέλα.

-Με συγχωρείς... Δεν ήθελα να πω κάτι τέτοιο, δικαιολογήθηκε το παλικάρι. Κάθε λαός έχει τις δικές του συνήθειες που, εγώ προσωπικά, σέβομαι κι εκτιμώ βαθιά.

Η κοπέλα δεν απάντησε. Έτριβε βιαστικά μια κεντητή λινή πετσέτα. Έδειχνε να βιάζεται για να φύγει όσο πιο γρήγορα μπορούσε. Μερικές τούφες απ' τα μαλλιά της γλιστρούσαν με χάρη απ' τους ώμους της πάνω στη γούρνα. Καθώς με τη μια άκρη της πετσέτας έτριβε το υπόλοιπο ύφασμα, το σώμα της αναταραζόταν ρυθμικά, σαν της χορεύτριας που λικνίζεται στους ήχους του αυλού. Απ' το αποκαλυπτικό ντεκολτέ του χιτώνα φαινόταν ένα πλούσιο σφιχτό στήθος ν' αναπηδά στον ίδιο διεγερτικό ρυθμό.

-Το ξέρω πως δεν είμαστε πιο έξυπνοι, συνέχισε απολογητικά ο Μάριος. Κι αν ακόμα από τυφλό πατριωτισμό θελήσω να πιστέψω κάτι τέτοιο, αρκεί μια ματιά γύρω μου, προς την Άλτη, για να μου δείξει την πραγματικότητα.....

Η κοπέλα ανασηκώθηκε και πέρασε το μπράτσο της απ' το ιδρωμένο μέτωπο. Για πρώτη φορά χαμογέλασε.

-Σ' αρέσει η Ολυμπία!... Έτσι δεν είναι; τον ρώτησε ευγενικά, φανερά μετανιωμένη για τη μέχρι τότε εχθρική στάση της.

-Ναί, πολύ... Πώς το κατάλαβες;

-Όλοι το 'χουν καταλάβει. Σε βλέπουν να τριγυρνάς εδώ γύρω κάθε μέρα και σε σχολιάζουν... Ξέρεις, εμείς οι Έλληνες είμαστε φοβερά κουτσομπόληδες!.. Κριτικάρουμε και σχολιάζουμε τα πάντα....

Γέλασαν κι οι δυο. Ο πάγος είχε σπάσει. Η συμπεριφορά της είχε ξαφνικά αλλάξει, έγινε πιο φιλική.

-Και λοιπόν; Τι λένε για μένα; τη ρώτησε μετά από λίγο.

-Στην αρχή σε πέρασαν για κάποιον φιλόσοφο απ' τη **Μεγάλη Ελλάδα**²¹... Απ' το Ρήγιο, τις Συρακούσες, τον Κρότωνα ή από κάποια άλλη πόλη.... Τα ρούχα σου, η προφορά σου, το κόψιμο των μαλλιών σου δείχνουν κάτι τέτοιο... Έδωσες την εντύπωση ποιητή, ρήτορα ή λογογράφου, σαν αυτούς που 'ρχονται εδώ απ' όλη την Ελλάδα για να διαδώσουν τις ιδέες τους ή για ν' απαγγεί-

²¹ Έτσι ονόμαζαν τις ελληνικές πόλεις της Νότιας Ιταλίας.

λουν ποιήματά τους ... Γρήγορα όμως έμαθαν πως είσαι Ρωμαίος και...

Σταμάτησε απότομα και συνέχισε το πλύσιμο.

-Και; ρώτησε αυτός όλο περιέργεια.

-Ε, είναι φυσικό να σε βλέπουν τώρα αλλιώς!..

-Δηλαδή; επέμεινε ο Μάριος.

-Δεν είσαι Έλληνας...

-Αυτό δεν έχει καμιά σημασία... Θα 'πρεπε να κριθώ απ' τα αισθήματα που τρέφω για την Ελλάδα και τους Έλληνες...

-Σ' ένα τέτοιο αλάθητο κριτήριο, που θα πρέπει πρώτα να ισχύσει γι' αυτούς που περηφανεύονται πως γεννήθηκαν Έλληνες μα συμπεριφέρονται σαν ανόητοι βάρβαροι, πιστεύει κι ο πατέρας μου... Μου φαίνεται πως κι οι δυο σας σκέφτεστε με τον ίδιο τρόπο...

-Χαίρομαι γι' αυτό... Μα περισσότερο χαίρομαι που από έναν τέτοιο πατέρα βγήκε μια τόσο όμορφη κόρη...

-Φαίνεται πως ξέρεις να λες όμορφα λόγια στα κορίτσια που συναντάς κάθε φορά, του είπε με κάποια πικρόχολη διάθεση.

-Όχι, όχι, διαμαρτυρήθηκε ο νέος... Δεν είμαι απ' αυτούς που νομίζεις. Απλά μόνο σου λέω πως μ' αρέσει η ομορφιά κι η αρμονία. Μένω εκστατικός μπροστά σ' ένα ωραίο άγαλμα, παρατηρώ άφωνος ένα μεγαλόπρεπο χτίσμα, βλέπω με τις ώρες ένα όμορφο λουλούδι κι ευχαριστώ τους θεούς που μ' αξίωσαν αυτή τη στιγμή να βρίσκομαι αντίκρου σου... Συγχώρεσέ με αν σ' απογοητεύω με τον τρόπο που βλέπω τον κόσμο κι εκφράζω τις ενδόμυχες σκέψεις μου.

-Δε μ' απογοητεύεις... Είμαι κι εγώ ονειροπαρμένη, απάντησε σ' εύθυμο τόνο εκείνη.

Γέλασαν κι οι δυο μ' οικειότητα, σαν παλιοί φίλοι. Την ώρα που η κοπέλα έστυβε τα ρούχα και τα πετούσε στον κουβά, γύρισε και του είπε αλλάζοντας συζήτηση.

-Ξέρεις, εμείς εδώ συνηθίζουμε να δίνουμε παρατσούκλια...

-Το ξέρω...Πρέπει να μη γλίτωσα απ' αυτή τη συνήθεια ούτε κι εγώ..

-Αφού σε πρόσεξαν, αφού σε ξεχώρισαν απ' τους πολλούς, απ' το πλήθος κι άρχισαν να συζητούν για σένα, σημαίνει πως θα

Έπρεπε να σε βαφτίσουν μ' αυτό το κάτι, μ' αυτό το ξεχωριστό που σε χαρακτηρίζει σαν άτομο...

-Τι παρατσούκλι μου' δωσαν;

-«Ο παράξενος λεγεωνάριος» ! Έτσι σε ξέρουν οι περισσότεροι ντόπιοι που μένουν σ' αυτό τον οικισμό...

Γέλασαν πάλι. Η κοπέλα είχε τελειώσει το πλύσιμο και καθάριζε τώρα τα χέρια της. Έπειτα, μ' ένα ρηχό πιάτο άδειασε τα νερά σε μια λακκούβα, στη βάση της γούρνας, απ' όπου γλιστρούσαν προς το ποτάμι από ένα στενό πέτρινο αυλάκι.

-Ωστε είμαι παράξενος! μονολόγησε απορημένος.

-Δεν είναι απαραίτητο να είσαι κάτι για να σου δώσουν τον ανάλογο χαρακτηρισμό... Ο κόσμος κρίνει από επιφανειακές αφορμές... Συνήθως δεν κουράζεται να ερευνήσει στο βάθος, του απάντησε καθώς τακτοποιούσε τα στραγγισμένα ρούχα στο μεγάλο πλατύστομο κουβά. Με γρήγορες κινήσεις άδειασε καταγής το υπόλοιπο νερό της κανάτας και την τοποθέτησε μετά πάνω στα στοιβαγμένα ρούχα του κουβά.

-Φεύγεις; τη ρώτησε με φανερή απογοήτευση ο νέος.

-Έχω αργήσει... Θα πρέπει να ετοιμαστώ για να βρίσκομαι έγκαιρα στον ξενώνα... Δουλεύω ξέρεις εκεί...

-Ναι, το ξέρω... Σε είδα πολλές φορές...

-Κι εγώ σε είδα... Έμαθα πως είσαι διερμηνέας της φρουράς...

Τον είχε λοιπόν προσέξει κι αυτή! Ο Μάριος ένιωθε ανεξήγητα ευτυχισμένος από τούτη τη διαπίστωση. Βρισκόταν τώρα κοντά της κι ήθελε να την ξαναδεί. Προσπάθησε να την καθυστερήσει για να εξασφαλίσει κάποια συνέχεια στη γνωριμία τους.

-Λυπάμαι που φεύγεις, μουρμούρισε σα να μονολογούσε καθώς την κοίταζε βαθιά μέσα στα μάτια.

-Δυστυχώς πρέπει να φύγω... Θα με περιμένουν στη δουλειά, είπε καθώς στερέωνε παραμάσχαλα το βαρύ κουβά.

- Δε μου είπες τ' όνομά σου... Εμένα με λένε Μάριο...

-Κι εμένα Ελένη...

-Αυτή τη στιγμή μοιάζεις σα θεά που αναδύθηκε απ' τα νερά του ποταμού... Θέλω να σε ξαναδώ, να μιλήσουμε πάλι...

-Ίσως να το θέλει κι η θεά του ποταμού, του απάντησε ναζιάρικα μ' έναν πιπεράτο τόνο στη φωνή της κι ακούστηκε το κρυστάλλινο γέλιο της καθώς κινούσε να φύγει. Όπως όμως πάτησε στο

βρεμένο επικλινές έδαφος, η γλιστερή λάσπη ξέφυγε κάτω απ' το γυμνό της πέλμα κι έχασε την ισορροπία της. Ο Μάριος κινήθηκε με ταχύτητα και προσπάθησε να τη συγκρατήσει. Το μόνο που κατάφερε ήταν να πιάσει την κανάτα, τη στιγμή που γλιστρούσε απ' την κορφή του γεμάτου κουβά της και να συγκρατήσει τα πλυμένα ρούχα μέσα στο μεταλλικό σκεύος. Η Ελένη μπόρεσε να ισοροπήσει το σώμα της, στερεώνοντας το αριστερό της χέρι στο πυκνό χορτάρι, μα το πόδι της, δίπλα απ' το γόνατο, γδάρθηκε σε μια αιχμηρή πέτρα.

-Χτύπησες πολύ; τη ρώτησε ανήσυχος.

-Όχι, όχι... Δεν είναι τίποτα... Ένα απλό γδάρισμα, τον καθυσύχασε ενώ με την άκρη της βρεμένης πετσέτας σκούπιζε προσεχτικά το τραυματισμένο μέρος του ποδιού της.

Ο νέος τη βοήθησε να σηκωθεί και προθυμοποιήθηκε να τη συνοδέψει ως το σπίτι, λίγο πιο πέρα, αντίκρυ απ' το σταβλοξενώνα. Παρά τις αρχικές αντιρρήσεις της, στο τέλος δέχτηκε να σηκώσει εκείνος τον κουβά, ενώ εκείνη, κουτσαίνοντας ελαφρά και κρατώντας την άδεια κανάτα, περπατούσε δίπλα του. Όταν έφτασαν κοντά στην πύλη του σταβλοξενώνα, οι δυο φρουροί κι ο υπαξιωματικός Σαλούστιος χαχάνιζαν και σχολίαζαν με γλυκανάλατα αστεία, μα και με φανερό ζήλεια, την οικειότητα που 'δειχνε η κοπέλα στο Μάριο. Ιδιαίτερα ο υπαξιωματικός, ένας κοντός γεροδεμένος τριαντάχρονος άντρας που φρόντιζε πάντα μ' επιμέλεια τη στολή του, δεν έκρυψε το φθόνο του καθώς το νεαρό ζευγάρι περνούσε κείνη τη στιγμή από πολύ κοντά του.

-Τυχεράκια Μάριε ! Αυτό το χουρμά τον βλέπουμε να περνά από μπροστά μας κάθε πρωί, μα όπως φαίνεται θα τον καταπιείς εσύ με μια χασιά χωρίς να μας αφήσεις ούτε το κουκούτσι... Μην ξεχνάς! Έχουμε κι εμείς ψυχή ! Έχουμε να σταυρώσουμε γυναίκα πάνω από δυο χρόνια ! Θέλουμε κι εμείς να γλείψουμε λιγάκι αυτό το θεσπέσιο δημιούργημα της Αφροδίτης...

Ο Μάριος χαμογέλασε με συγκατάβαση, στην προσπάθεια του ν' αποφύγει έναν τόσο χοντροκομμένο κι ενοχλητικό τύπο, σαν το Σαλούστιο που σ' όλους παράστανε το φίλο μα κι όλοι ήξεραν τον απαίσιο χαρακτήρα του. Η Ελένη φαινόταν ενοχλημένη. Όταν απομακρύνθηκαν απ' την πύλη του στρατώνα, γύρισε και κοίταξε ερωτηματικά το νεαρό Ρωμαίο.

-Έλεγε αισχρολόγα; ρώτησε ενώ έδειχνε να είναι απόλυτα βέβαιη γι' αυτό.

-Όχι ακριβώς !.. Πάντως τον εντυπωσιάζει η ομορφιά σου, δικαιολογήθηκε με κάποια ενοχή για την ανάρμοστη συμπεριφορά των συμπατριωτών του.

-Δε μου μετάφρασες κατά λέξη αυτά που σου είπε ο φίλος σου. Απ' τα μάτια και τις χειρονομίες φαινόταν καθαρά πως έλεγε αισχρολόγα για μένα...

-Φίλος μου ο Σαλούστιος ! απόρησε.

-Αστειεύτηκα...Τι κοινό μπορεί να 'χεις εσύ μ' έναν τέτοιο άξεστο !

-Τον ξέρεις βλέπω καλά ! Είπε ο Μάριος χαμογελώντας.

-Αν τον ξέρω! Έγινε ο καθημερινός μου εφιάλτης ! Κάθε φορά που περνώ από δω είμαι υποχρεωμένη να υπομένω τα πειράγματά του... Και δυστυχώς δεν υπάρχει άλλος δρόμος για να πηγαίνω στο σπίτι μου...

-Δε νομίζω πως αξίζει τον κόπο ν' ασχολούμαστε μ' αυτά που λένε οι οποιοιδήποτε ανόητοι... Συμφωνείς;

-Απόλυτα...

Για λίγο δε μίλησαν. Πρώτη διάκοψε τη σιωπή η Ελένη αλλάζοντας συζήτηση.

-Αλήθεια ! Πού έμαθες τόσο καλά τα ελληνικά; Μιλάς άνετα και με σωστή προφορά την αττική διάλεχτο, ώστε θα μπορούσε κάποιος να σε περάσει για Αθηναίο...

-Είχα την ευκαιρία, στα παιδικά μου χρόνια, να ζήσω στη Σικελία... Μεγάλωσα σχεδόν μέσα σ' ελληνικές οικογένειες... Στη Μεσσήνη πρώτα κι έπειτα στις Συρακούσες... Αργότερα στη Ρώμη συγκατοικήσαμε με μια οικογένεια ελλήνων αγγειοπλαστών απ' το Ραμνούντα της Αττικής... Αυτοί με βοήθησαν να μάθω σωστά ελληνικά.

Συζητώντας έφτασαν μπροστά στο φράχτη του λαχανόκηπου, που χώριζε το σπίτι της Ελένης απ' το δρόμο. Το σπίτι αυτό ήταν ένα χαμηλό παμπάλαιο οίκημα, χτισμένο με πλιθιά, που στη δεξιά πλευρά είχε χαγιάτι σκεπασμένο με υπόστεγο. Η στέγη του, φτιαγμένη με καλάμια και πηλό, προστατευόταν από βαθυκόκκινα κεραμίδια που κατάληγαν σε πήλινη υδροροή. Ο κάθετος σωλήνας της υδροροής κατέβαινε προς το έδαφος, απ' τη γωνία που σχη-

μάτιζε το σπίτι με το στάβλο. Εκεί, στο σημείο που γλιστρούσαν τα νερά της βροχής, υπήρχε μια λακούβα απ' όπου ξεκινούσε ένα μικρό αυλάκι που κατάληγε στον καλλιεργημένο χώρο της αυλής.

Η είσοδος του χαμόσπιτου βρισκόταν προς τ' ανατολικά, κάτω απ' το υπόστεγο, απ' όπου υπήρχε μια ακόμα είσοδος για κάποιο ξεχωριστό χώρο που χρησίμευε για κουζίνα και πλυσταριό.

Το οίκημα είχε προς τη μεριά της αυλής δυο στενά παράθυρα, που προστατεύονταν από χοντρά ξύλινα παντζούρια. Στα παραθυρόφυλλα είχαν προσαρμοστεί αραχνοῦφαντα λευκά υφάσματα, που άφηναν το φως να εισχωρεί στο εσωτερικό, ενώ προστάτευαν απ' τα κουνούπια και τις μύγες. Όταν έπιαναν οι πρώτες φθινοπωρινές ψύχρες, τα λεπτά αυτά υφάσματα τ' αντικαταστάουσαν με χοντρά λινά πανιά, βουτηγμένα στο λάδι, για να σφίξουν και ν' αποκτήσουν μεγαλύτερη διαφάνεια. Με τον τρόπο αυτό περιοριζόταν η πτώση της θερμοκρασίας στα υπνοδωμάτια αλλά και ταυτόχρονα ο εσωτερικός χώρος του σπιτιού ήταν πιο φωτεινός. Το ύφασμα στα παράθυρα κρατιόταν τεντωμένο χάρη στα διπλά εφαπτόμενα παραθυρόφυλλα, που αποτελούσαν ενιαίο ορθογώνιο πλαίσιο, όπως τα τελάρα που χρησιμοποιούν οι κεντήτρες.

Στην ανατολική άκρη του υπόστεγου υπήρχε ένα χώρισμα από χοντρά καλάμια, που χρησίμευε σαν πρόχειρη αποθήκη. Υπήρχαν εκεί σκάφες, πανέρια, καλάθια, οι δυο κυκλικές πέτρινες πλάκες ενός παλιού αποσυναρμολογημένου μικρού χειροκίνητου μύλου, ταψιά, σίτες, λιχνιστήρια, δυο μικρά βαρέλια, φτυάρια, αξίνες κι άλλα χρήσιμα οικιακά κι αγροτικά εργαλεία. Όταν το χειμώνα η οικογένεια έφευγε για την Ήλιδα, τα περισσότερα εργαλεία αυτής της αποθήκης μεταφέρονταν σε ειδικό χώρο του στάβλου, για να προστατεύονται από την υγρασία και τις βροχές.

Στην πίσω πλευρά του υπόστεγου, σε μια αλάνα που ήταν κοινόχρηστος χώρος και για τις υπόλοιπες οικογένειες υπαλλήλων κι εργατών της Ολυμπίας που κατοικούσαν στα γύρω ετοιμόρροπα οικήματα, υπήρχε ένα πηγάδι. Μια σειρά από πήλινους σωλήνες, σαν πρόχειρος υδραγωγός, κατάληγε στην αυλή, σε μια πολύ μικρή δεξαμενή, σαν ευρύχωρη ποτίστρα για ζώα. Με τον τρόπο αυτό το νερό που χύνονταν απ' τον κουβά του πηγαδιού έφτανε μ' ευκολία ως το λαχανόκηπο, όπου, ανάλογα με την εποχή, φυτεύονταν κάθε λογής λαχανικά. Στο κοπρισμένο απ' τις ακαθαρσίες

του στάβλου έδαφος της αυλής αναπτύσσονταν, χωρίς πολλή φροντίδα, κάθε είδους λαχανικά... Πράσα, σκόρδα, αγγούρια, κάρδια, φασολάκια, αντίδια, λάχανα, κουκιά ή κολοκυθάκια που ε-παρκούσαν, εκτός απ' την οικογένεια και για τους φίλους ή τους διψασμένους περαστικούς που τύχαινε να κοντοσταθούν στο φράχτη και να ζητήσουν ένα κύπελλο νερό. Ο πατέρας της Ελένης ήταν ανοιχτοχέρης. Μοίραζε απλόχερα τα λαχανικά της αυλής του ή σύκα, ρόδια, αχλάδια, κυδώνια και σταφύλια απ' τ' αμπέλι του. Δεν έχανε επίσης ευκαιρία για να προσφέρει στους επισκέπτες του το θαυμάσιο γλυκόπιτο κρασί του. Κάθε χρόνο το δοκίμαζαν με περισσή ευχαρίστηση πολλοί γνωστοί και φίλοι του στην Ολυμπία και στην Ήλιδα.

Στην αριστερή πλευρά της αυλής βρισκόταν ο στενόμακρος στάβλος. Η είσοδός του, μια φαρδιά πόρτα προς τη μεριά του σπιτιού, οδηγούσε στο εσωτερικό του, ενώ μια άλλη χοντρή δίφυλλη πόρτα έβγαζε από κει στο δρόμο, ακριβώς απέναντι απ' τη δυτική πλευρά του σταβλοξενώνα.

Καθώς στέκονταν αμήχανοι μπροστά στο σάπιο, στο ετοιμόρροπο πορτάκι κι ο Μάριος ετοιμαζόταν να της δώσει τον κουβά, την είδε να τραβά τον ξύλινο σύρτη, αφού πέρασε το χέρι της στην εσωτερική πλευρά της εισόδου του φράχτη. Στην αυλή, δίπλα στην πόρτα του στάβλου, ένας καλοφτιαγμένος μεσόκοπος άντρας, με γκριζα γενειάδα κι ακατάστατα μαλλιά, ανακάτευε με το δικράνι του ένα μικρό σωρό από πράσινο φρεσκοκομμένο χορτάρι. Στο υπόστεγο, ένας νεαρός ως δεκαπέντε χρονώ, πελεκούσε με κλαδευτήρι κάποιο πάσσαλο.

Ο Μάριος κοίταξε πάλι με δισταγμό στο εσωτερικό της αυλής. Δεν ήξερε τις συνήθειες των Ελλήνων της Ηλείας και πίστευε, απ' αυτά που διάβασε για την Αθήνα, πως οι άντρες ήταν παθολογικά ζηλιάρηδες και πως δεν επέτρεπαν στις γυναίκες τους να συνομιλούν ακόμα και με γνωστούς ή φίλους τους. Ο μεσόκοπος άντρας άφησε το δικράνι, σκούπισε τα υγρά χέρια στο ιμάτιό του, στο σημείο των μηρών και προχώρησε χαμογελώντας προς το φράχτη.

-Κόπιασε... Πέρασε ξένη στο φτωχικό μας, είπε ευγενικά καθώς πλησίαζε.

-Ο πατέρας μου, είπε η Ελένη και σχεδόν αμέσως συμπλήρωσε δείχνοντας βιαστικά, με μια κίνηση του κεφαλιού της, το νεαρό στο υπόστεγο: Κι ο αδερφός μου... Αυτοί είμαστε όλοι κι όλοι...

Ο γερο-Ίππαρχος, ο πατέρας της Ελένης πρόσεξε το δισταγμό και την ταραχή του νεαρού Ρωμαίου.

-Δεν επιμένω να μπεις αν έχεις δουλειά, μα οι φίλοι των παιδιών μου είναι και δικοί μου φίλοι, του είπε χαμογελώντας.

-Ευχαριστώ... Εκτιμώ τα φιλικά σας αισθήματα... Μια άλλη φορά θα χαρώ πολύ να σας γνωρίσω από κοντά... Άλλωστε η Ελένη θα πρέπει να πάει στη δουλειά της, στον ξενώνα, ψέλλισε ο Μάριος.

Φαινόταν αναστατωμένος απ' αυτή την αναπάντεχη συνάντηση και την απρόσμενη οικειότητα. Απ' το υπόστεγο, ο νεαρός που παρακολούθησε τη συζήτηση φώναξε κεφάτος.

-Με λένε Αριστίωνα... Είσαι κι από μένα καλοδεχούμενος.

-Εμένα με λένε Μάριο...

-Θα χαρούμε να σε δούμε το συντομότερο... Μη χάσεις τα γεννητούρια της Ασπρούλας μας...

Ο Μάριος τους κοίταζε μ' έκπληξη χωρίς να καταλαβαίνει. Οι άλλοι ξέσπασαν σε γέλια. Η Ελένη βιάστηκε να του εξηγήσει.

-Είναι η αγελάδα μας... Η πιο όμορφη της Ολυμπίας, για να μην πω της Ήλιδας... Την ονομάσαμε έτσι απ' το κάτασπρο, γαλατένιο τρίχωμά της που την κάνει να φαίνεται τόσο διαφορετική απ' τις άλλες!

Όταν ο νεαρός διερμηνέας έφυγε για να γυρίσει στο Λεωνίδαίο, ένιωθε αλλιώς, σα να πετούσε στα σύννεφα... Όλα τώρα του φαινόταν πιο όμορφα... Ήθελε να τρέξει, να φωνάξει, να τραγουδήσει, ν' ανεβεί σ' ένα πεζούλι ή στη σκάλα ενός ναού και να παραστήσει το ρήτορα, το φιλόσοφο ή τον ποιητή. Τώρα ας τον κοίταζαν οι άλλοι όσο ήθελαν παραξενεμένοι. Αυτός ένιωθε μα κι ήταν ευτυχισμένος, χωρίς να μπορεί να προσδιορίσει μ' ακρίβεια τη βαθύτερη αιτία αυτής της ευτυχίας του.

Πέρασε το γιοφύρι και μετά συνέχισε να περπατά, αλαφρός, αέρινος, κατά μήκος της αριστερής όχθης του Κλάδου. Κλοτσούσε τα χαλίκια της όχθης, τσαλαβουτούσε οτα λιγοστά νερό του ποταμίου κι έβρεχε χαρούμενος με τα δυο του χέρια το κεφάλι και το γυμνωμένο στήθος του... Ήταν ένας ευτυχισμένος άνθρωπος!..

Πιο κάτω συνάντησε μια περίπολο από τρεις λεγεωνάριους. Ο περιπολάρχης ήταν ένας γνωστός του που συνήθιζε να χαριεντίζεται μ' όλους.

-Είσαι μεθυσμένος Μάριε; τον ρώτησε.

-Πολύ... Πάρα πολύ φίλε, απάντησε ο νέος κι έριξε πολλές χουφτιές νερό στο ξαναμμένο του πρόσωπο.

III. Ο τάφος του Οινόμαου

Όλη την υπόλοιπη μέρα ο Μάριος δε μπόρεσε να συναντήσει την Ελένη, μ' όλο που δυο τρεις φορές πέρασε επίτηδες έξω απ' το γραφείο της. Σαν επιτηρήτρια του υπηρετικού προσωπικού στο Λεωνίδαίο είχε, ώρες ώρες, υπερβολική δουλειά προσπαθώντας να επιβλέπει σωστά και να δίνει ακούραστα τις απαραίτητες εντολές για την καλή εξυπηρέτηση των φιλοξενούμενων. Ιδιαίτερα το πρωί και το μεσημέρι, ο ρυθμός της εργασίας ήταν υπερβολικά έντονος. Αυτή έπρεπε να επιβλέψει στο σκούπισμα και στην τακτοποίηση των κοιτώνων, να επιθεωρήσει τις τραπεζαρίες, να ελέγξει τα τρόφιμα, να παρακολουθήσει τις προετοιμασίες στα μαγειρεία και να βεβαιωθεί για το καλό πλύσιμο των μαγειρικών σκευών και των πιάτων. Θα 'πρεπε όλα να γίνονται με τον καθορισμένο απ' το ιερό συμβούλιο τρόπο, για να μη διατυπώνονται παράπονα ή εκφράζονται δυσαρέσκειες απ' τους αρχιθεωρούς των διάφορων αντιπροσωπιών που φιλοξενούνταν στο μεγάλο κι επιβλητικό αυτό χτίριο.

Κατά το μεσημέρι, πριν από το σερβίρισμα του φαγητού, ο Μάριος προσπαθούσε να βρει μια πιστευτή πρόφαση για να κατεβεί στα μαγειρεία. Ήξερε πως, μέσα στο πολύβοο πλήθος των υπηρετών και των τραπεζοκόμων, θα μπορούσε κείνη την ώρα, έστω κι από μακριά, να δει την Ελένη. Για κακιά του τύχη ο διοικητής του 'δωσε να μεταφράσει στα ελληνικά ένα μακροσκελές υπόμνημα προς τον ιερέα του θρησκευτικού συμβουλίου, που για κείνο το

μήνα εκτελούσε χρέη **αρχιερέα**²² της Ολυμπίας. Έτσι, ως τ' απόγευμα δε μπόρεσε να βρει λεύτερο χρόνο για να τη συναντήσει. Όταν τέλειωσε τη δουλειά του και κατέβηκε πάλι στο ισόγειο του ξενώνα, διαπίστωσε μ' απογοήτευση πως το γραφείο της ήταν κλειστό. Ελάχιστοι υπάλληλοι, αποκλειστικά άντρες, περιφέρονταν στους διαδρόμους και στις τραπεζαρίες του κτίριου, για να βάλουν σε τάξη τα τραπέζια και τους πάγκους.

Βγήκε απ' το Λεωνίδαίο και βημάτισε για λίγο σκεπτικός στη μετωπική στοά που σχηματιζόταν από μια θαυμάσια κιονοστοιχία ιωνικού ρυθμού. Τα πόδια του ασυναίσθητα τον οδήγησαν πάλι προς τον Κλάδεο. Τόσες μέρες βρισκόταν στην Ολυμπία και το μόνο που κατάφερε ήταν να περπατήσει βήμα προς βήμα αυτή την περιοχή, ενώ υπήρχαν αναρίθμητα αξιόλογα μνημεία στην Ιερή Άλτη και η ζωντάνια του χαρούμενου πλήθους προς τη μεριά του Αλφειού.

Μια ακατανίκητη δύναμη τον τραβούσε προς τα βορινά, προς το γιοφύρι του Κλάδεου. Τάχυνε το βήμα του κι έφτασε λίγο πιο πέρα απ' το σπίτι της Ελένης. Ένιωσε κάτι σαν ανακούφιση που οι σκοποί στην πύλη του σταβλοξενώνα του ήταν άγνωστοι και δεν τον πρόσεξαν. Τους προσπέρασε βιαστικά, την ώρα που βάδιζαν μαζί του δυο χωριάτες φορτωμένοι με φουντωτά δεμάτια από χλωρές καλαμιές. Μπροστά στο σπίτι βράδυνε το βήμα του. Τον κυριέψε βαθιά απογοήτευση. Το σπίτι φαινόταν έρημο. Γι' αυτό σχεδόν ξαφνιάστηκε όταν το ένα φύλλο της πόρτας του στάβλου άνοιξε με θόρυβο, με το χαρακτηριστικό σύρσιμο ξύλου σε σκληρό ξερό χώμα και από μέσα βγήκαν γελώντας δυο άντρες και μαζί τους ο πατέρας της Ελένης. Όταν ο γερο-ίππαρχος είδε το Μάριο δε μπόρεσε να κρύψει την έκπληξη μα και τη χαρά του.

-Τι απρόσμενη συνάντηση ! Πώς από 'δω, καλέ μου φίλε; τον ρώτησε.

-Να, βγήκα για περίπατο... Επισκέφτηκα τον τάφο του Οινόμαου κι είπα να ξεμακραίνω λίγο προς τα πέρα, δικαιολογήθηκε και κοκκίνισε από ντροπή για το ψέμα του.

---

²² Οι ιερείς της Ολυμπίας ήταν ισότιμοι. Κάθε μήνα ο ένας απ' αυτούς εκτελούσε χρέη αρχιερέα. Ήταν για το διάστημα αυτό ο εκπρόσωπος του ιερατείου και προϊστάμενος των θρησκευτικών υπηρεσιών του ιερού χώρου.

-Α, μας πέτυχες σε καλή ώρα ! Πέρασε μέσα να δεις το νεογέννητο μοσχαράκι μας.

-Όστε έχετε γεννητούρια!

-Η Ασπρούλα μας χάρισε σήμερα ένα όμορφο μοσχαράκι, ενώ το περιμέναμε την άλλη βδομάδα, είπε ο πατέρας της Ελένης κι έκανε τόπο για να περάσει ο Μάριος στο στάβλο. Οι άλλοι δυο άντρες απομακρύνθηκαν προς το γιοφύρι αφού πρώτα αποχαιρέτησαν τον Ίππαρχο.

Πριν περάσει το κατώφλι, ο νεαρός Ρωμαίος κοντοστάθηκε και κοίταξε για λίγο την ξύλινη προτομή του Δία που βρισκόταν δίπλα ακριβώς απ' την πόρτα, στερεωμένη πάνω σ' ένα κομμάτι από χοντρό κορμό λεύκας. Ήταν ένα συνηθισμένο φτηνό σκάλισμα σε ξύλο λεύκας, χωρίς ιδιαίτερη καλλιτεχνική αξία. Αυτά τα αφιερώματα τ' αγόραζαν οι φτωχοί Έλληνες για να στολίζουν τις εστίες τους ή για να τα τοποθετούν στις αυλές και στις πόρτες τους. Πίστευαν πως μ' αυτό τον τρόπο προφύλαγαν τους δικούς τους και την ιδιοκτησία τους απ' τα πνεύματα του κακού και του θανάτου.

Στον τοίχο, πάνω απ' το κεφάλι του Δία, ήταν στερεωμένα μικρά στεφάνια από κλαριά αγριελιάς και δάφνης, δεμένα με κόκκινες κορδέλες, ενώ στο έδαφος, μπροστά στην κυλιντρική βάση του, υπήρχαν φρεσκοσβησμένες στάχτες. Μια ελαφριά μυρωδιά από θυμίαμα, που ήταν διάχυτη στην ατμόσφαιρα, έγινε έντονη, σχεδόν, αποπνιχτική, όταν ο Μάριος μπήκε στο στάβλο. Ο Ίππαρχος βιάστηκε να του εξηγήσει:

-Όλα αυτά θα σου φαίνονται παράξενα γιατί δεν ξέρεις τα έθιμά μας... Νομίζω πως αξίζει τον κόπο να μαθαίνει κάποιος τις συνήθειες των άλλων λαών...

Συνέχισε να μιλά καθώς βρέθηκαν στο εσωτερικό, εκεί δίπλα στη μισάνοιχτη πόρτα. Μίλησε για το έθιμο να κάνουν θυσίες όταν στο σπίτι γεννιόταν μια νέα ζωή. Δεν είχε σημασία αν γεννιόταν άνθρωπος ή ζώο, λεύτερος πολίτης ή δούλος. Εκείνο που ενδιέφερε ήταν η δημιουργία μιας νέας ύπαρξης, μιας νέας ζωής, που ερχόταν να εγκατασταθεί στο χώρο που ζούσαν όλα τ' αγαπημένα πρόσωπα της οικογένειας, εκεί που κινούνταν κι ανάπνεαν όλοι αυτοί που αποτελούσαν το στενό συγγενικό κύκλο. Θα 'πρεπε η νέα αυτή ζωή να εξαγνιστεί με μια θυσία και να ενταχθεί έτσι, λυ-

τρωμένη απ' τις δυνάμεις του κακού, στον ευρύτερο οικογενειακό χώρο, στον «οικιακό περίγυρο».

Στο εσωτερικό του στάβλου το φως της ημέρας άρχισε να λιγοστεύει, μα στα δεξιά, πάνω σ' ένα τετράγωνο τμήμα του δοκαριού που εξείχε απ' τον τοίχο βρισκόταν ένα βαρύ σιδερένιο λυχνάρι που άφηνε μια δυνατή κιτρινωπή φλόγα. Στη βάση της φλόγας, γύρω απ' το φυτό, ήταν στερεωμένο ένα ελλειπτικό πλατύστομο έλασμα που πάνω του κάπνιζε θυμίαμα. Μπροστά στην είσοδο υπήρχε ένας μικρός λεύτερος χώρος. Αμέσως μετά, ο στάβλος ήταν πρόχειρα διαρρυθμισμένος σε χωρίσματα, κατάλληλα για τις βασικές λειτουργικές του ανάγκες. Λεπτοί κάθετοι κορμοί από διαλεγμένα δέντρα, που βρίσκονταν απ' τις δυο πλευρές ενός αρκετά ευρύχωρου διάδρομου, σχημάτιζαν σκαλωσιές με πατάρια. Πάνω τους ήταν αραδιασμένα δεμάτια με ξερά χόρτα, καλοδεμένα γεμάτα σακιά με κριθάρι και διάφορα γεωργικά εργαλεία. Από κάτω βρίσκονταν τα ζώα. Ένα καφέ γαϊδουράκι με άσπρο μουσούδι και μαύρες βούλες στο κεφάλι και στο σβέρκο, δυο κατσίκες και παραπέρα, δίπλα απ' την πόρτα που οδηγούσε στο λαχανόκηπο, ήταν ξαπλωμένη η κατάσπρη αγελάδα. Ανάμεσα στα σκέλια της ένα άσπρο νεογέννητο χαριτωμένο μοσχαράκι, με καφετιές βούλες και το τρίχωμα του κολλημένο απ' τα υγρά και τα σαλιώματα της μάνας του, προσπαθούσε ν' ανασηκωθεί τρικλίζοντας καθώς αντιλήφτηκε ανθρώπους να πλησιάζουν. Ο Μάριος έριξε γύρω του ερευνητικές ματιές. Είχε την εντύπωση πως υπήρχε κι άλλος χώρος. Έψαχνε με τη ματιά του, χωρίς να ξέρει τι ακριβώς αναζητούσε, στις γωνιές του στάβλου και πάνω πάνω στα πατάρια, όταν η μισάνοιχτη πόρτα του λαχανόκηπου άνοιξε διάπλατα και πρόβαλε κείνη, έτσι όμορφη, όπως την είδε το πρωί, με τον κοντό γκριζο χιτώνα της και λυμένα τα μακριά της μαλλιά. Κρατούσε στα χέρια της μια πήλινη ρηχή κούπα, γεμάτη ως τα χείλια με παχύρευστο πολτό από πίτυρα και κριθάρι, για να ταΐσει την αγελάδα. Όταν τον είδε ξαφνικά μπροστά της μάταια προσπάθησε να κρύψει την ταραχή της. Η κούπα κόντεψε να γλιστρήσει απ' τα χέρια της.

-Α, τι γούρι! κατάφερε να ψελλίσει. Σήμερα το ποδαρικό σου μας έφερε ευτυχία! συμπλήρωσε καθώς άφηνε την κούπα μπροστά στο μουσούδι της αγελάδας, που σταμάτησε το μηρύκασμά της για να φάει.

-Βέβαια!.. Βέβαια!.. Εμείς πιστεύουμε πως ο πρώτος ξένος που πατά το πρῶν στην εξώπορτα, φέρνει τύχη ή κακοτυχία ανάλογα με το χαρακτήρα του και την εύνοια που του δείχνουν οι θεοί, συμπλήρωσε ο Ίππαρχος.

Αφού περιεργάστηκαν για λίγο το νεογέννητο μοσχάκι, βγήκαν μετά στην αυλή και κατευθύνθηκαν προς το χαγιάτι.

-Ελένη, παιδί μου, φέρε μας κάτι να πιούμε... Έλα, Μάριε, κάθισε 'δω πέρα... Να, πάρε και το μαξιλάρι, είπε ο Ίππαρχος την ώρα που βολευόταν σε κάποια άκρη.

Είχε αρχίσει να σουρουπώνει. Το φεγγάρι είχε προβάλει ολόφωτεινο στον ολόκαθαρο ουρανό. Χιλιάδες μάτια προσκυνητών θα'πρεπε κείνη τη στιγμή να'ναι καρφωμένα με δέος στο σχεδόν γεμισμένο φεγγάρι περιμένοντας την πανσέληνο και μαζί της τις τελετές και τους αγώνες κι αυτής της Ολυμπιάδας. Όταν η Ελένη τους έφερε το κρασί και τα σύκα, κουλουριάστηκε κατάχαμα, στηριγμένη σ' ένα ξύλινο στύλο του υπόστεγου και κοίταζε επίμονα το Μάριο στα μάτια.

-Μ' εντυπωσιάζει η φιλοξενία σας, είπε σε κάποια στιγμή ο νέος, καθώς ρουφούσε μ' ευχαρίστηση μια γουλιά κρασί. Στην πατρίδα μου είμαστε κλεισμένοι στον εαυτό μας... Δεν εμπιστευόμαστε εύκολα τους ξένους...

-Στην Ελλάδα υπάρχει ο Ξένιος Δίας, ένας θεός που θυμίζει σ' όλους την υποχρέωση της φιλοξενίας... Και μόνο το γεγονός πως αυτή η υποχρέωση έχει ταυτιστεί με μια απ' τις ιδιότητες του πατέρα των θεών, δείχνει τη θέση της ανάμεσα στις θρησκευτικές και κοινωνικές αξίες των Ελλήνων. Η φιλοξενία είναι λοιπόν για μας βασικός κανόνας της θρησκευτικής και κοινωνικής ζωής... Όσοι παραβαίνουν τον κανόνα αντιμετωπίζουν το χλευασμό και την περιφρόνηση όλου του κόσμου, απάντησε ο Ίππαρχος.

Η συζήτηση οδηγήθηκε αναπόφευκτα στα ήθη και στα έθιμα των Ελλήνων και των Ρωμαίων. Έκαναν συγκρίσεις και προσπαθούσαν να βρουν τις ρίζες αυτών των εθίμων. Ήταν μια ευχάριστη ανταλλαγή εμπειριών και γνώσεων στην οποία, σιγά σιγά, αναμείχτηκε κι η Ελένη. Έτσι, σε λίγη ώρα, δημιουργήθηκε τέτοια ατμόσφαιρα ώστε ο Μάριος δεν το θεώρησε άπρεπο να ζητήσει κι άλλο κρασί.

Ιδιαίτερα τους απασχόλησε το πρόβλημα της σχέσης των δυο φύλων. Η γυναίκα στην Ήλιδα, όπως και σ' άλλες ελληνοδωρικές κοινωνίες και κυρίως στη Σπάρτη, έπαιζε έναν ενεργό κοινωνικό κι οικογενειακό ρόλο. Μ' εξαίρεση τις πολιτικές και στρατιωτικές δραστηριότητες που αποτελούσαν προνόμιο των αντρών, η γυναίκα είχε την ελευθερία να κινηθεί έξω απ' το σπίτι της, ν' αναμειχτεί μ' ομόφυλα ή ετερόφυλα άτομα, να συμμετάσχει σ' αθλητικές εκδηλώσεις και να καθορίσει την ερωτική της συμπεριφορά χωρίς την ασφυχτική εξουσιαστική επιβολή του άντρα. Βρισκόταν δηλαδή σε διαμετρικά αντίθετη θέση με τη γυναίκα άλλων ελληνικών περιοχών, όπου υπερτερούσαν οι Αχαιοί κι οι Ίωνες. Εκεί η γυναίκα ήταν απομονωμένη στο γυναικωνίτη της, χωρίς τη δυνατότητα να διεκδικήσει οποιαδήποτε ισότιμη κοινωνική συμμετοχή. Αποτελούσε άβουλο πλάσμα μ' ελάχιστα δικαιώματα μα κι ανύπαρκτες ευθύνες για τις πράξεις της. Είναι χαρακτηριστικό πως στην Αθήνα η ελαχιστοποίηση των ευθυνών ήταν τόσο εντυπωσιακή ώστε, παρά την ύπαρξη ασφυχτικών δεσμών στην ερωτική συμπεριφορά της γυναίκας, δε θεσμοθετήθηκαν ποινικές κυρώσεις για τη μοιχαλίδα, σε αντίθεση με το μοιχό που κινδύνευε να τιμωρηθεί με θάνατο για την πράξη του. Στις δωρικές, αντίθετα, κοινωνίες η γυναίκα, χωρίς ποτέ να καταφέρει να εξισωθεί με τον άντρα, είχε εντούτοις μια ουσιαστική συμμετοχή στα κοινά. Ιδιαίτερα στην Ηλεία, οι δραστηριότητες του δεκαεξαμελούς συμβουλίου των γυναικών, που απ' τα παλιά χρόνια έπαιξε συμφιλιωτικό ρόλο για το σταμάτημα των πολέμων μεταξύ Ηλείων και Πισαίων, συνέτειναν και στον καιρό της ειρήνης στην εξύψωση του κοινωνικού, πολιτιστικού και οικογενειακού ρόλου της γυναίκας.

Ο γερο-Ίππαρχος ήταν μια ανεξάντλητη πηγή γνώσεων. Ο νεαρός Ρωμαίος άκουγε μ' απληστία όσα του εξιστορούσε μ' ευφράδεια και πειστικότητα. Τώρα ήταν εύκολο για το Μάριο να καταλάβει μερικά πράγματα που στην αρχή του φαίνονταν ανεξήγητα, καθώς παιδευόταν να τα εξηγήσει συγκρίνοντάς τα με τον τρόπο ζωής της κοινωνίας στην οποία έζησε και μεγάλωσε. Τώρα καταλάβαινε και το 'βρισκε πολύ φυσικό που έβλεπε την Ελένη, κουλουριασμένη σα γάτα, με τα μάτια μισόκλειστα και τα διπλωμένα χυτά πόδια της να γλιστρούν κάτω απ' τον κοντό προκλητικό λινό χιτώνα της, να κάθεται αντίκρυ του και να συμμετέχει σε μια συζή-

τηση μ' άντρες, απ' τους οποίους ο ένας δεν ανήκε στο στενό οικογενειακό περιβάλλον. Κάτι τέτοιο ήταν ακατανόητο για τις κοινωνικές αντιλήψεις των Ελλήνων σ' άλλες πόλεις ή ακόμα και για τη δική του συντηρητική ρωμαϊκή κοινωνία, όπου η γυναίκα, παρά την πιο ουσιαστική κοινωνική κι οικογενειακή συμμετοχή της, εξακολουθούσε να παίζει έναν παθητικό ρόλο στις σχέσεις της με τους τρίτους.

Όταν αργότερα ήρθε ο Αριστίωνας, η συζήτηση απόχτησε μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Ο νεαρός αδερφός της Ελένης μίλησε μ' ενθουσιασμό για τη δουλειά του στον ιππόδρομο και για τις δυσκολίες που παρουσίαζε η συντήρηση των ιερών μνημείων σ' έναν τόπο σαν την Ολυμπία, όπου η υγρασία μούχλιαζε και σάπιζε τα πάντα. Ο Ίππαρχος μίλησε λίγο για τα καθήκοντά του ως βοηθού του πρώτου ελλανοδίκη και για το ρόλο του στη γραμματεία των αγώνων. Μετά την Ολυμπιάδα, όταν οι ελλανοδίκες θα επέστρεφαν στην Ήλιδα για να συνεχίσουν τις τακτικές συνεδριάσεις τους στο χτίριο του **Ελλανοδικαιώνα**²³, ο Ίππαρχος και τα παιδιά του θ' αφοσιώνονταν πάλι στις αγροτικές τους εργασίες, εδώ στην Ολυμπία, ώσπου να πιάσουν τα πρώτα κρύα. Το χειμώνα θα 'πρεπε να φύγουν. Θα μετακόμιζαν στην Ήλιδα για να επιστρέψουν πάλι όταν θ' άρχιζαν οι ανοιξιάτικες ζεστές μέρες.

-Α, είναι όμορφη αυτή η ζωή!.. Πόσο σας ζηλεύω που έχετε το προνόμιο να ζείτε τους καλύτερους μήνες του χρόνου σ' ένα τέτοιο θαυμάσιο μέρος! είπε ο Μάριος και ρούφηξε μ' ευχαρίστηση το παραώριμο μελάτο σύκο που κρατούσε στα χέρια του.

-Μη μας ζηλεύεις και πολύ!.. Αυτή η ζωή δεν είναι τόσο ιδανική όσο φαίνεται με την πρώτη ματιά! Αντιμετωπίζουμε πάρα πολλές δυσκολίες, είπε με κάποιο ανεπαισθητο χρώμα μελαγχολίας στη φωνή της η Ελένη.

-Ιδιαίτερα, από τότε που πέθανε η γυναίκα μου, οι δυσκολίες αυτές είναι ακόμα μεγαλύτερες για την κόρη μου που είναι υποχρεωμένη να φροντίζει δυο νοικοκυριά, συμπλήρωσε ο Ίππαρχος κοιτάζοντας την κόρη του με τρυφερότητα.

-Πολλές φορές είμαστε υποχρεωμένοι να ζούμε χωριστά και στα δυο σπίτια... Ο πατέρας κατεβαίνει για δικές του υποθέσεις κι

---

²³ Δημόσιο κτήριο της Ήλιδας όπου εκπαιδεύονταν, για δέκα μήνες, οι πολίτες που εκλέγονταν ως ελλανοδίκες.

η Ελένη διδάσκει, κατά περιόδους, στους μικρούς μαθητές της Ήλιδας και των Λετρίνων την ιστορία της Ολυμπίας... Εκείνος που μένει πιότερο σ' αυτό το αχούρι είμαι 'γω... Είμαι βλέπεις ο άτυχος της οικογένειας! είπε χαριτολογώντας ο Αριστίωνας.

-Μπα! Όχι κι άτυχος! τον αποπήρε η Ελένη.

-Άτυχος! Άτυχος! επέμενε ο Αριστίωνας. Στις αρχές του χειμώνα, που οι περισσότεροι λείπουν απ' το χωριό, ο τόπος αγριεύει... Όσοι μένουμε εδώ μοιάζουμε μ' εξόριστους που σέρνουν κάποια κατάρα...

-Όπως πας, σιγά σιγά, θα κατηγορήσεις και τους προγόνους μας που για χάρη τους οι άρχοντες της πόλης μας έχουν δωρίσει αυτό το χτήμα, είπε πειραχτικά ο γερο-Ίππαρχος.

-Σας το χάρισε η πόλη; απόρησε ο Μάριος.

-Ναι, δηλαδή όχι ακριβώς σε μας... Το χάρισε στους προγόνους μας, εξήγησε ο Αριστίωνας.

-Για να τιμηθούν δυο πρόγονοί μας που τ' όνομά τους συνδέθηκε στενά μ' αυτό τον ιερό χώρο, το ιερατείο της Ολυμπίας, μετά από πρόταση των αρχόντων της Ήλιδας, μας παραχώρησε αυτό το μικρό χτήμα, συμπλήρωσε η Ελένη καθώς ξαναγέμιζε τις κούπες με κρασί.

-Είμαστε απόγονοι του Ηλείου Τυδέα και του Κρητικού Φιλωνίδα, ξαναμίλησε με κρυφή περηφάνια ο Αριστίωνας.

-Μα ο ένας απ' αυτούς είναι απ' την Κρήτη! Προχθές είδα τον ανδριάντα του στην Ιερή Άλτη! Τι σχέση έχετε σεις μαζί του; ρώτησε πάλι γεμάτος περιέργεια ο Μάριος.

Οι άλλοι γέλασαν. Ο Ίππαρχος άρχισε να του εξηγεί τις οικογενειακές τους ρίζες, όπως έφτασαν στ' αφτιά του από διηγήσεις συγγενών του ή τρίτων προσώπων. Σε πολλές περιπτώσεις ο μύθος κι οι θρησκευτικές δοξασίες έκτρεπαν την αφήγηση απ' τις πραγματικές ιστορικές της διαστάσεις, μα για έναν κόσμο τόσο βαθιά δεμένο με την παράδοση και τη θρησκεία, ήταν λογικό το παλιό, το περασμένο, να εξωραϊζεται με φαντασιώσεις που άγγιζαν το χώρο του μεταφυσικού. Μιλούσε μ' ευλάβεια για τους προγόνους του και για τις πράξεις τους που τίμησαν την πόλη της Ήλιδας μα κι ολάκερη την Ηλεία και την Ελλάδα. Μίλησε στην αρχή για τον Τυδέα, τον προπάππο του, που θεωρήθηκε ευεργέτης γιατί λένε πως αποπεράτωσε τη μια πλευρά του Ελλανοδικαιώνα. Η πόλη

τον τίμησε εκλέγοντάς τον ελλανοδίκη για τρεις συνεχείς τετραετίες. Ο ίδιος χρηματοδότησε τις εργασίες για το στήσιμο των αγαλμάτων του **Αντίγονου**²⁴ και του **Σέλευκου**²⁵ στην ιερή Άλτη.

Ο πατέρας επίσης του Ίππαρχου ήταν ένας ξακουστός χτηματίας, μα απ' τις πολλές του δωρεές προς την πόλη της Ήλιδας και την Ολυμπία, έχασε το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του. Όση του απόμεινε την κληρονόμησε, μετά το θάνατό του, ο πρωτότοκος απ' τους πέντε γιους του. Ο δευτερότοκος, ο Ίππαρχος, τοποθετήθηκε με ψήφισμα της ολυμπιακής βουλής σαν επιστάτης του ναού της Ήρας και μόνιμο μέλος της γραμματείας των ολυμπιακών αγώνων. Γι' αυτούς ειδικά τους αγώνες, από τη γραμματεία ορίστηκε ως βοηθός του Πολύξενου, του γηραιότερου ελλανοδίκη. Αλλά και τα υπόλοιπα τρία φτωχά του αδέρφια διορίστηκαν, αμέσως μετά το θάνατο του πατέρα τους, σε τιμητικές διοικητικές θέσεις σε διάφορες πόλεις της Ηλείας. Με τον τρόπο αυτό η πολιτεία θέλησε να τιμήσει τον πατέρα και τον προπάππο τους και να ενισχύσει οικονομικά τους αναξιοπαθούντες απογόνους τους.

Από τη μεριά της γυναίκας του Νιόβης, η γενιά είχε τιμηθεί απ' τον Ολυμπιονίκη Φιλωνίδα, το γιο του Ζώιτου απ' τη Χερσόνησο της Κρήτης. Το άγαλμα του μακρινού αυτού πρόγονου της Ελένης και του Αριστίωνα βρισκόταν στην Άλτη. Ο Φιλωνίδης ήταν ταχυδρόμος και μετρητής αποστάσεων στο πανελλήνιο εκστρατευτικό σώμα, που κάτω απ' την αρχιστρατηγία του Αλέξανδρου του Μακεδόνα έφτασε ως τα βάθη της Ασίας, πριν από ενάμισι περίπου αιώνες. Παντρεύτηκε τη μακεδόνισσα Βερονίκη κι απέχτησε ένα γιο και τρεις κόρες. Αυτού του ήρωα και ολυμπιονίκη ο γιος εγκαταστάθηκε στην Ήλιδα κι απόγονός του ήταν η γυναίκα του Ίππαρχου.

Ο γάμος του Ίππαρχου και της Νιόβης έγινε τιμητικά εδώ στην Ολυμπία, σ' ένδειξη τιμής κι αναγνώρισης της προσφοράς του Φιλωνίδα στην εξύψωση του ολυμπιακού πνεύματος. Το συμβούλιο των ιερέων παραχώρησε στο νεαρό ζευγάρι αυτό το μικρό χτήμα, που τότε ήταν στάβλος και χρησίμευε για τη φύλαξη των ζώων που προορίζονταν για τις θυσίες. Με πολλή δουλειά κι ανυπέρβλη-

---

²⁴ Στρατηγός του Μεγ. Αλέξανδρου και πατέρας του Δημητρίου του Πολιορκητή.

²⁵ Επίσης στρατηγός του Αλέξανδρου και ηγεμόνας της Συρίας από το 312 ως το 280 π.Χ.

τες δυσκολίες οι νεόνυμφοι κατάφεραν να χτίσουν αυτό το πλινθόχτιστο σπιτάκι και ν' αξιοποιήσουν την αυλή, μετατρέποντάς την σ' έναν πλούσιο λαχανόκηπο. Εδώ πέρασαν δύσκολα μα κι ευτυχισμένα χρόνια, ώσπου να μπορέσουν ν' αγοράσουν ακόμα ένα χαμόσπιτο στην πόλη της Ήλιδας. Από τότε η ζωή τους μοιράστηκε, ανάλογα με τις εποχές, ανάμεσα στο χωριό και στην πόλη. Τα παιδιά τους μεγάλωσαν με τον ίδιο τρόπο. Η Ελένη μάλιστα που έδειχνε, εκτός από τις οικιακές και τις καθαρά γυναικείες ασχολίες της κι ενδιαφέρον για τα γράμματα και την ιστορία, βρήκε στην Ολυμπία αξιόλογους ιερείς κι εξηγητές που της έκαναν δωρεάν μαθήματα. Ώρες ολόκληρες τους άκουγε, μ' ανοιχτό το στόμα, να μιλάνε για τα κατορθώματα των ηρώων και να της εξηγούν τις μυθικές παραστάσεις που υπήρχαν σε γλυπτά συμπλέγματα ή σ' ανάγλυφες εικόνες μέσα κι έξω απ' τους ναούς. Αφομοίωνε με τέτοιο πάθος αυτές τις τόσο χρήσιμες γνώσεις, ώστε ανακηρύχτηκε δυο φορές νικήτρια σε πανηλειακούς διαγωνισμούς εφήβων και κορασίδων, με θέμα την ιστορία και τις παραδόσεις της Ολυμπίας. Της απονεμήθηκαν μάλιστα και τιμητικές επίχρυσες πλακέτες γι' αυτές τις συμμετοχές και τις διακρίσεις της.

Ο Μάριος τους άκουγε βυθισμένος σ' ένα είδος έκστασης. Είχε τόσο ξεχαστεί απ' τις όμορφες ιστορίες που ούτε καν πρόσεξε πως η ώρα είχε περάσει για καλά. Οι φωνές και τα τραγούδια, που πιο πριν έφταναν απ' το βάθος της κοιλάδας, είχαν από ώρα σταματήσει. Κάποιος θόρυβος που δημιουργήθηκε απέναντι, στη σκοπιά του σταβλοξενώνα, απ' τους φρουρούς που άλλαζαν βάρδια, τον συνέφερε. Έριξε μια γρήγορη ματιά στον ουρανό κι είδε τη θέση των άστρων.

-Ποπό! Άργησα πάρα πολύ!.. Θ' ανησυχούν οι συνάδερφοι με τους οποίους μένω στον ίδιο κοιτώνα, είπε ο νεαρός Ρωμαίος καθώς ετοιμαζόταν να φύγει.

Ο Ίππαρχος και τα παιδιά του τον συνόδεψαν ως το πορτάκι της αυλής και τον κάλεσαν να τους επισκεφτεί την επόμενη μέρα για να δοκιμάσει τη λιχουδιά που θα ετοιμάζε η Ελένη, σε συνέχεια των γιορταστικών εκδηλώσεων της οικογένειας για τη γέννηση του μοσχαριού. Τους έδωσε την υπόσχεση πως θα φρόντιζε να μη χάσει αυτή την ευκαιρία κι απομακρύνθηκε προς τη γέφυρα. Καθώς περνούσε μπροστά απ' την πύλη του σταβλοξενώνα διέκρινε πίσω

απ' τη σκιά του τοίχου, την κοντόχοντρη σιλουέτα του Σαλούστιου. Ήταν μια συνάντηση που θα 'θελε, αν υπήρχε τρόπος, να την αποφύγει με κάθε θυσία. Κάτι τέτοιο όμως ήταν τώρα πέρα για πέρα αδύνατο. Η ευχάριστη διάθεση που 'νιωθε, λίγο απ' το κρασί, λίγο απ' τη θαυμάσια συζήτηση, μα πιο πολύ απ' την ευκαιρία που είχε για τόσες ώρες να βλέπει τ' όμορφο πρόσωπο της Ελένης να λούζεται στις ασημένιες ανταύγειες του φεγγαριού, μεταβλήθηκε ξαφνικά σ' έντονη απογοήτευση και δυσφορία. Η θέα αυτού του αισχρολόγου υπαξιωματικού τον έκανε να χάσει το κέφι του. Κάκιωσε τον εαυτό του, που χωρίς να 'ναι φίλος του, του έδωσε το θάρρος να φέρεται με μια οικειότητα που τον εξόργιζε. Από συνήθεια, χωρίς καλά καλά να το καταλάβει, είχε με το χρόνο συνδεθεί κάπως περισσότερο μ' αυτόν παρά με τους υπόλοιπους υπαξιωματικούς της φρουράς. Ο Σαλούστιος είχε ένα δικό του τρόπο για να πλησιάζει τους άλλους και μάλιστα ανθρώπους με τους οποίους δεν είχε τίποτα κοινό. Με τη σκληρότητά του και τη σκυλίσια προσήλωσή του στα καθήκοντα που είχε επωμιστεί, κατάφερε να προσελκύσει το ενδιαφέρον του διοικητή και να συναναστρέφεται με τους αξιωματικούς και τους μορφωμένους διοικητικούς υπαλλήλους της μονάδας.

Ο υπαξιωματικός βγήκε απ' τη σκιά και τον πλησίασε χαμογελώντας αινιγματικά. Όταν έφτασε κοντά του, έχωσε το μπράτσο του κάτω απ' τη μασχάλη του Μάριου και τραβώντας τον καταπάνω του μ' εξεζητημένο φιλικό θάρρος, τον παράσυρε λίγο πιο πέρα απ' τους φρουρούς της πύλης και του είπε σκύβοντας στ' αφτί του.

-Πώς θα γίνει, φίλε μου, να μυρίσουμε κι εμείς λίγο απ' αυτό το πανέμορφο λουλούδι; Βλέπω με τι δασκαλοσύνη το γυροφέρνεις και κατά πως φαίνεται γρήγορα θα το ξεζουμίσεις...

-Μπα, δε συμβαίνει τίποτα... Ας μην οργιάζει λοιπόν η φαντασία σου...

-Άστα αυτά, τον διέκοψε ο Σαλούστιος χαμογελώντας ειρωνικά. Την ψήνεις καλά τη δουλειά φίλε μου... Δε σε φανταζόμουν τόσο μεθοδικό κι αριστοτέχνη στα στρατηγήματα... Σε είδα το πρωί και σε παρακολούθησα και τ' απόγευμα πόσο όμορφα έριξες τα δίχτυα σου!

-Δηλαδή έστησες παρατηρητήριο!.. Βρήκες καλή δουλειά! τον ειρωνεύτηκε ο άλλος.

-Ξέρεις, μου γουστάρει πολύ αυτή η ψηλομύτα Ελληνίδα... Είναι ο τύπος της γυναίκας που με αναστατώνει... Αν μπορούσα θα τη ρουφούσα όπως ρουφά ο πεινασμένος, μες απ' το κόκαλο, το παραβρασμένο μεδούλι, μουρμούρισε ο Σαλούστιος σα να μονολογούσε.

-Μάλλον θα πρέπει να 'σαι ερωτοχτυπημένος... Λες να σου συμβαίνει κάτι τέτοιο; τον ρώτησε μ' έναν αδιόρατο σαρκασμό ο Μάριος, καθώς ξέφευγε διακριτικά απ' τον ενοχλητικό εναγκαλισμό του.

-Σαχλαμάρες! Απλώς μ' αρέσει σα γυναίκα ... Είναι απ' αυτές τις αλανιάρες που με διεγείρουν, που με αναστατώνουν... Ξέρεις, μ' αρέσουν αυτές οι περδικόστηθες... Αυτές οι αλαφροπερπατούσες... Να, κάτι τέτοιες, είπε με λιγωμένη φωνή και με τα δυο του χέρια σχημάτισε ένα περίγραμμα στον αέρα, θέλοντας να δείξει την πλαστικότητα και τις αρμονικές αναλογίες του σώματος της Ελένης.

-Είναι όμορφη κοπέλα, μα είσαι υπερβολικός στις εκτιμήσεις σου... Από ένα εντελώς τυχαίο γεγονός τη γνώρισα κι ακόμα πιο τυχαία βρέθηκα στο σπίτι της και γνώρισα τους δικούς της...

-Α, τυχαία! κάγχασε ο υπαξιωματικός.

-Και βέβαια τυχαία...

-Μη μου κρύβεσαι εμένα παλιόφιλε!... Σε είδα που τ' απόγευμα κλωθογύριζες γύρω απ' το σπίτι της σα γεράκι που περιμένει μ' υπομονή να ξετρυπώσει ο λαγός απ' τη φωλιά του.

-Χα, χα, χα,... Ας γελάσω!.. Δουλεύει πολύ η φαντασία σου Σαλούστιε... Όπως βέβαια ξέρεις, μ' ενδιαφέρουν πολύ τα μνημεία και τα έργα τέχνης και δε χάνω καμιά ευκαιρία για να κάνω όσο μπορώ πιο πολλές επισκέψεις και να κρατώ σημειώσεις για τις πιο ασήμαντες λεπτομέρειες... Σήμερα τ' απόγευμα επισκέφτηκα τον τάφο του Οινόμαου, να, εκεί προς τους γκρεμισμένους στάβλους κι αργότερα, εντελώς τυχαία, βρέθηκα μπροστά στο σπίτι της κοπέλας... Αυτό είναι όλο!

Ο υπαξιωματικός γέλασε με τέτοιο εξοργιστικό σαρκασμό, που ο Μάριος ένιωθε τη διάθεση να κατεβάσει τη σφιγμένη γροθιά του στα μούτρα του άξεστου συνομιλητή του. ,

-Α, ώστε πήγες στον τάφο αυτού του... Αυτού του κολοκύθα!... Πώς τον είπες; Ονόμαρχο;

-Οινόμαο... Ήταν βασιλιάς , ψέλλισε κι ένιωσε να κοκκινίζει από ντροπή. Ευτυχώς που στο φως του φεγγαριού ο Σαλούστιος δεν ήταν δυνατό να διακρίνει την έκφραση του προσώπου του, αλλά ίσως μάντευε την ταραχή του κι αυτό έδειχνε να τον διασκεδάζει και να τον ευχαριστεί.

-Αϊ στο καλό σου, Μάριε ,που πας να με πείσεις πως τριγύριζες δω πέρα για να μελετήσεις έργα τέχνης...Τα έργα τέχνης βρίσκονται κει, να, εκεί απέναντι, είπε με ύφος που δεν επιδεχόταν αμφισβήτηση κι έδειξε με το χέρι του προς το σπίτι της Ελένης.

-Ε, τι να σου πω τώρα!... Άδικα συζητάμε! μουρμούρισε ο νεαρός διερμηνέας χωρίς να μπορεί να κρύψει τον εκνευρισμό του και ξεκίνησε για να φύγει.

Ο Σαλούστιος τον ακολούθησε. Όταν έφτασε και πάλι κοντά του, έβαλε φιλικά το χέρι του στον ώμο του νέου κι άλλαξε τον τόνο της φωνής του.

-Έλα, στάσου... Μη θυμώνεις για μια πουτάνα Ελληνίδα που βρέθηκε στο δρόμο μας... Είμαστε στρατιώτες και κάθε τρεις και πέντε αλλάζουμε τόπους και συναντάμε λογής λογής γυναίκες... Αυτή βέβαια είναι το κάτι άλλο, μα στο κάτω κάτω φίλε δε θα την παντρευτούμε κιόλας!.. Έλα τώρα, μη θυμώνεις...

-Δε θυμώνω, μα με ειρωνεύεσαι...

-Καλά, καλά... Δε σηκώνεις ούτε ένα αστείο! Πάντως δεν είναι νομίζω κακό να ομολογήσεις κι εσύ πως αυτός εκεί ο χουρμάς, αυτό το υπέροχο δημιούργημα με το φιδίσιο σώμα και τα πλούσια μαλλιά, σ' αρέσει το ίδιο κι εσένα όπως σ' όλους μας...

-Χρειάζεται μήπως ομολογία για κάτι που είναι τόσο φυσικό; Μια όμορφη κοπέλα πάντα αρέσει σ' όλους τους άντρες...

-Αυτή την έχουμε αντίκρυ και μας έχει ξελιγώσει... Έχω πιάσει στρατιώτη μέσα στο θάλαμο να τη βλέπει σα ζαβλακωμένος απ' το παράθυρο και ν' αυνανίζεται...

-Νομίζω πως θα 'ταν καλύτερα να ενημερώσεις τους στρατιώτες σου πως πέρα στην κοιλάδα, στην αντίπερα όχθη του άλλου ποταμού, τριγυρίζουν τα βράδια κάθε λογής πουτάνες... Με λίγα χάλκινα μπορούν να λύσουν το πρόβλημά τους...

-Δεν είναι το ίδιο... Να ,κι εγώ δεν κρύβω πως εδώ κι αρκετό καιρό έχασα τον ύπνο μου... Κάθε φορά που τη βλέπω να περνά απ' το δρόμο μου ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι... Θα μπορούσα γι'

αυτή να κάνω και φονικό... Τι με κοιτάς έτσι; Σου φαίνεται παράξενο;

-Δε σε περνούσα τόσο ερωτιάρη κι αισθηματία... Μάλλον ο έρωτας σε χτύπησε κατακέφαλα, είπε ο Μάριος προσπαθώντας να δώσει έναν εύθυμο τόνο στη φωνή του,

-Δε με κατάλαβες φαίνεται, φίλε μου! Δεν είμαι ερωτοχτυπημένος μα παθιασμένος μέχρι θανάτου... Θα το θεωρούσα μεγάλη εύνοια των θεών αν μου χάριζαν μια αγνή πουτάνα ... Γιατί με βλέπεις σαν κεραυνοβολημένος; Μ' αρέσουν οι όμορφες γυναίκες με φιλήδονο γατίσιο κορμί και προκλητικό ύφος, που υπόσχονται όμως παρθενικές ηδονές... Ένα τέτοιο υπέροχο μεθύσι δε μπορούν να στο προσφέρουν οι πουτάνες της αντίπερα όχθης, που χαρίζουν το κορμί τους για λίγα χάλκινα. Γι' αυτό μ' αρέσει αυτό το προκλητικό μα κι αγνό μαζί θηλυκό. Μου υπόσχεται την τέλεια ηδονή της σάρκας... Είναι ντροπή για έναν άντρα να επιζητά με πάθος κάτι τέτοιο; Ε, Μάριε, είναι μήπως ντροπή;

-Δε λέω πως είναι ντροπή, αλλά...

-Τί θέλεις να πεις; βιάστηκε να τον διακόψει ο άλλος.

-Υπάρχουν ειδικές διαταγές του ύπατου που καθορίζουν με λεπτομέρειες τις σχέσεις και τη συμπεριφορά μας προς τους Έλληνες... Από το στρατηγείο μας έχουν επανειλημμένα συστήσει να δείχνουμε σεβασμό προς τα ιερά τους, τις γυναίκες τους, τα παιδιά τους...

-Ο ύπατος είναι ένας φωτισμένος απ' τους θεούς στρατηγός, που ξέρει πώς πρέπει να πετύχει τους σκοπούς του και να δοξάσει τα όπλα μας... Εμείς έχουμε υποχρέωση να τον υπακούμε τυφλά και να εκτελούμε τις εντολές του. Δε θα πρέπει όμως να ξεχνούμε πως σε μια εγκύκλιο του στρατηγείου γίνεται διάκριση ανάμεσα στους καλούς Έλληνες και σ' αυτούς που, μαζί με τους Μακεδόνες, προσπαθούν να σκάψουν το λάκκο για να μας σπρώξουν μέσα.

-Δηλαδή, τι θέλεις να πεις; ρώτησε ο Μάριος μ' έκδηλο τόνο απορίας στη φωνή του.

Ο Σαλούστιος τον πλησίασε περισσότερο κι έσκυψε εμπιστευτικά προς το μέρος του. Με χαμηλή φωνή, σχεδόν ψιθυριστά, του είπε καθώς έριχνε καχύποπτες ματιές γύρω του.

-Ο πατέρας της χαμηλοβλεπούσας είναι επικίνδυνος άνθρωπος... Είναι πανελληνιστής...

-Τ' είναι αυτό; Τι σημαίνει **πανελληνιστής**²⁶;

-Είναι ένα κίνημα ... Είναι μια ιδεολογία... Όσοι πιστεύουν σ' αυτή την ιδεολογία θέλουν να ενώσουν τους Έλληνες ενάντια σ' εμάς και να μας πετσοκόψουν σα γουρουνόπουλα... Αυτό μου το 'πε ο Νεοκλής ο Κορίνθιος, που τους ξεχωρίζει όλους αυτούς σαν τη μύγα μεσ' το γάλα... Μου είπε πως σ' αυτή την επικίνδυνη οργάνωση είναι μέλη οι περισσότεροι απ' το ιερατείο... Επίσης οι υπάλληλοι κι οι υπηρέτες που φροντίζουν τα ιερά της Ολυμπίας και μένουν μόνιμα σ' αυτή την περιοχή... Είναι όλοι τους καθίκια!.. Κι ο πατέρας της λεγόμενης ο χειρότερος απ' όλους...

-Α, ώστε στο 'πε ο Νεοκλής! μονολόγησε ο Μάριος κι ένωσε ένα έντονο συναίσθημα περιφρόνησης κι αηδίας για το σιχαμερό **γραικύλο**²⁷ απ' τον Τάραντα της Ιταλίας, που εδώ κι αρκετά χρόνια είχε πολιτογραφηθεί πολίτης της Κορίνθου. Χάρη στα άπταιστα λατινικά του κατάφερε να δημιουργήσει στενές σχέσεις με το διοικητή και τους αξιωματικούς της φρουράς και να παίζει με φανατισμό το ρόλο του καταδότη. Στους συμπατριώτες του όμως, για να δικαιολογήσει αυτές τις σχέσεις και για να τον υπολογίζουν περισσότερο, φρόντιζε να διαδίδει πως είχε τάχα προσληφθεί σαν τρίτος διερμηνέας της φρουράς. Με τον ίδιο τρόπο είχε αποκτήσει την εμπιστοσύνη κι αρκετών αξιωματικών του ρωμαϊκού επιτελείου στην Κόρινθο και γι' αυτό ίσως το λόγο ο Λαβίνιος Νάρτος του 'δειχνε μια επίπλαστη οικειότητα. Ήξερε πως είχε να κάνει μ' έναν επικίνδυνο καταδότη που του ήταν χρήσιμος, μα που θα μπορούσε, με τα σαλιαρίσματα και την άμετρη δουλοφροσύνη του στις κλίκες του στρατηγείου, να υποσκάψει τη θέση του στη διοίκηση της φρουράς. Για ένα τέτοιο ενδεχόμενο ο σκληρός κι ανελήθτος εκατόνταρχος είχε πάρει τα μέτρα του κι ήξερε τις λύσεις για να καθαρίζει τα εμπόδια που συναντούσε στο δρόμο του. Προς το παρόν όμως φρόντιζε να χρησιμοποιεί το Νεοκλή όσο μπορούσε πιο α-

---

²⁶ Πανελληνισμός: Πολιτικοφιλοσοφικό κίνημα με μεγάλη απήχηση στις ευρύτερες μάζες του ελληνισμού. Αποσκοπούσε στην ομόνοια των Ελλήνων και στην πολιτική και στρατιωτική συνένωση των «ελληνικών εθνών».

²⁷ Έτσι αποκαλούσαν περιφρονητικά οι Ρωμαίοι τους Έλληνες. Με τον καιρό ο όρος υποδήλωνε το δουλοπρεπή Έλληνα, που ήταν πρόθυμος να υπηρετήσει και να φανεί χρήσιμος στον οποιονδήποτε ξένο δυνάστη.

ποτελεσματικά, γιατί αυτός ο σπιούνος ήταν μοναδικός στο είδος του. Ήξερε να ξετρυπώνει, με την πονηριά του, τις αλεπούδες απ' τις φωλιές τους και να φέρνει χρήσιμες πληροφορίες. Είχε επίσης την αναμφισβήτητη ικανότητα να οργανώνει φιλορωμαϊκές ομάδες, κατάλληλες να επηρεάζουν τις μάζες και να ενισχύουν τις επιδιώξεις του ύπατου στον ελληνικό χώρο.

-Να προσέχεις, Μάριε, τον συμβούλεψε με προσποιητό φιλικό ενδιαφέρον ο υπαξιωματικός. Βέβαια δε σου λέω να μην έχεις καμιά σχέση με το γεροτράγο, αφού αυτός έχει μια τόσο όμορφη κόρη... Μα εκτός απ' τη δουλειά που μας ενδιαφέρει... Ξέρεις τι εννοώ! Να, το καβαλίκεμα της ατίθασης φοραδίτσας μας... Εκτός λοιπόν απ' αυτό, θα πρέπει να 'χεις το νου σου και στο συνωμότη πατέρα της... Σε συμβουλεύω λοιπόν, σα φίλος, να τον πλευρίσεις και να τον ψαρέψεις με μαεστρία, για να δούμε τι σκέφτεται ή τι μαγειρεύει αυτός κι η παρέα του για μας και τον ύπατό μας... Έτσι;

-Θα δούμε, θα δούμε..., απάντησε ο Μάριος με σφιγμένα τα δόντια καθώς απομακρυνόταν.

-Πού πας; Γιατί βιάζεσαι να φύγεις;

-Αν συνεχίσουμε έτσι θα ξημερώσουμε συζητώντας...

-Ε, και; Τί ανάγκη έχεις εσύ; Θα φυλάξεις μήπως σκοπιά και βιάζεσαι να κοιμηθείς; Εσείς οι γραφιάδες περνάτε ζωή και κότα... Δεν είστε στρατιώτες μα περιηγητές...

-Έχω κουραστεί σήμερα και νυστάζω φοβερά, δικαιολογήθηκε ο Μάριος και τάχυνε το βήμα του για να ξεφύγει απ' αυτόν τον απαίσιο, ενοχλητικό κι εκνευριστικό συνομιλητή.

IV. Συζήτηση με πανελληνιστές

Το απόγευμα της άλλης μέρας, πολύ πριν ο ήλιος φτάσει στον ορίζοντα, ο Μάριος βρέθηκε πάλι στο σπίτι της Ελένης. Είχε φροντίσει να τακτοποιήσει έγκαιρα όλες τις δουλειές του κι ενημέρωσε τον υπασπιστή για τις φιλικές σχέσεις που είχε αναπτύξει με την οικογένεια του Ίππαρχου. Διαισθανόταν πως πολλά μάτια παρακολουθούσαν υστερόβουλα αυτές τις επισκέψεις του κι ήθελε να προετοιμάσει κατάλληλα το έδαφος για να μη μπορεί κανένας να

τον διαβάλλει στον εκατόνταρχο και στους υπόλοιπους αξιωματικούς της φρουράς και του στρατηγείου. Η αντίδραση του υπασπιστή ήταν αυτή που περίμενε. Δεν ήταν μόνο η προστασία κι η ειδική μεταχείριση που απολάμβανε στη μονάδα του Λαβίνιου Νάρτου ως προστατευόμενος του ύπατου. Οι εντολές που υπήρχαν απ' τη σύγκλητο ευνοούσαν κι ενθάρρυναν την καλλιέργεια φιλικών σχέσεων με ελληνικές οικογένειες και, αν αυτό ήταν μπορετό, τη διευκόλυνση των γάμων με Ρωμαίους κι Ελληνίδες, για να δημιουργηθούν περισσότεροι δεσμοί αίματος «ανάμεσα στα δυο έθνη». Έτσι, όταν εκείνο το απόγευμα βρέθηκε στο σπίτι του Ίππαρχου, ήταν απόλυτα ήσυχος πως κανένα πρόβλημα δε θα δημιουργούνταν απ' την πλευρά της διοίκησης της φρουράς. Θεωρούσε όμως περισσότερο από βέβαιο πως στα κατώτερα κλιμάκια κι ιδιαίτερα στους υπαξιωματικούς, αυτό το θέμα θα μπορούσε ν' αποτελέσει την αιτία για χίλιες δυο κακόβουλες συζητήσεις σε βάρος του. Η παρουσία του Σαλούστιου και του αντάξιου φίλου του Τιβέριου στο χώρο αυτό, ήταν αρκετή για να τον αποθαρρύνει από κάθε αντίθετη αισιόδοξη πρόβλεψη.

Ο Ίππαρχος και τα παιδιά του τον υποδέχτηκαν μ' εγκαρδιότητα και χαρά, σα να 'ταν παλιός οικογενειακός τους φίλος. Η Ελένη τους πρόσφερε, όπως και το προηγούμενο βράδυ, το ίδιο γλυκόπιτο κρασί και τηγανίτες με μέλι, ενώ όπως τους πληροφόρησε, ετοίμαζε στην κουζίνα το παραδοσιακό γλύκισμα της σιταρόσουπας.

Όπως ήταν όλοι τους καθισμένοι κατάχαμα στο χαγιάτι, πάνω στη χοντρή ψάθα, ο Ίππαρχος πρότεινε στο Μάριο να παίξουν ένα παιχνίδι που το συνήθιζαν οι Έλληνες της Κάτω Ιταλίας. Ήταν ένα είδος ντάμας που τα πούλια της, φτιαγμένα από ξύλο καρυδιάς και στιλβωμένα μ' ένα βαθυγάλαζο βερνίκι, είχαν πάνω τους σκαλισμένα καλλιτεχνικά συμπλέγματα απ' την ελληνική μυθολογία.

Ο Ίππαρχος ήταν δεινός παίχτης. Μ' όλο που ο Αριστίωνας φρόντιζε να παίρνει το μέρος του Μάριου και να του υποδείχνει πιο σωστές κινήσεις για ν' αποφεύγει τις παγίδες, ο νεαρός Ρωμαίος δε μπόρεσε να κερδίσει ούτε ένα παιχνίδι. Η Ελένη, γεμάτη περιέργεια απ' τα επιφωνήματα και τις ζωντανές συζητήσεις ή αμφισβητήσεις των αντρών, έβγαινε κάθε λίγο απ' την κουζίνα και παρακο-

λουθούσε αμίλητη ή υπόδειχνε κάποια κίνηση για να βγάλει το Μάριο από δύσκολη θέση.

-Για κοίτα! Ούτε τα παιδιά μου δεν με υποστηρίζουν! είπε κάποια στιγμή κεφάτος ο Ίππαρχος.

-Εσύ, πατέρα, δεν έχεις ανάγκη από βοήθεια... Τον έχεις κατατροπώσει το Μάριο και δικαιολογημένα προσπαθούμε να ενισχύσουμε το ηθικό του, δικαιολογήθηκε η Ελένη.

Ήταν όλοι τους χαρούμενοι, ξέγνοιαστοι, σαν μια ευτυχισμένη οικογένεια. Ο Μάριος ένιωσε την ανάγκη να εκφράσει τα συναισθήματα που τον διακατείχαν κείνη την όμορφη στιγμή.

-Νομίζω πως βρίσκομαι στο σπίτι μου... Στην οικογένεια μου... Ανάμεσα σ' αγαπημένα πρόσωπα...

-Χαίρομαι γι' αυτά σου τα αισθήματα... Κι εμείς σε βλέπουμε σα φίλο, σαν παλιό δοκιμασμένο φίλο μας...

-Είναι βαθιά η ευγνωμοσύνη μου. Με ξέρετε τόσο λίγο κι όμως μου ανοίξατε μ' εμπιστοσύνη την πόρτα σας, μ' όλο που είμαι ξένος, μ' όλο που είμαι Ρωμαίος . . .

-Για μας δεν είσαι ξένος! Είσαι δικός μας άνθρωπος... Ξέρεις τη γλώσσα μας, τις συνήθειές μας, μας καταλαβαίνεις... Όλα αυτά είναι αρκετά για να σε θεωρήσουμε Έλληνα, με την έννοια που 'δωσε σ' αυτή τη λέξη ο μεγάλος **Ισοκράτης**²⁸, είπε ο Ίππαρχος με φωνή σταθερή και γεμάτη ειλικρίνεια.

-Ο Ισοκράτης; ρώτησε ο Μάριος ενώ προσπαθούσε να θυμηθεί που είχε διαβάσει γι' αυτό τον αθηναίο φιλόσοφο. Ήξερε πως ήταν μια γνωστή και διακεκριμένη προσωπικότητα που διάπρεψε στα γράμματα, στη φιλοσοφία ή στη ρητορική, μα δε γνώριζε τίποτα περισσότερο... Ούτε μπορούσε να θυμηθεί σε ποια εποχή έζησε...

-Ναι, ο Ισοκράτης... Ήταν ένας πολιτικός φιλόσοφος και δάσκαλος της ρητορικής, που πέθανε την εποχή που χτιζόταν εδώ στην Ολυμπία το Φιλίππειο, διευκρίνισε ο Ίππαρχος. Ήταν ένας θαυμάσιος άνθρωπος κι ιδεολόγος οραματιστής, που πίστευε πως, για να θεωρείται κάποιος Έλληνας, δεν είναι απαραίτητο ν' ανήκει στην ίδια γενιά με μας... Αρκεί να έχει συνειδητά αποδεχτεί τον ελληνικό πολιτισμό και τον ελληνικό τρόπο ζωής... Από μια τέτοια φιλοσοφική θέση μπορώ, με μια ευρύτερη ερμηνεία του όρου, να

---

²⁸ Αθηναίος δάσκαλος ρητορικής και φιλόσοφος (436-338 π.Χ.). Θεωρείται ο κύριος εκφραστής, ο πατέρας του πανελληνισμού.

θεωρήσω συμπατριώτη μου τον οποιονδήποτε, τον άγνωστο απ' την Ιταλία, απ' τη Γαλατία, απ' την Ιβηρική χερσόνησο ή την Ταυρίδα, με τον οποίο συμφωνούμε στα θεμελιώδη κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα κι έχουμε τη δυνατότητα να συνδιαμορφώσουμε έναν πολιτισμένο κι αμοιβαία αποδεχτό τρόπο ζωής. Από την άποψη αυτή, Μάριε, χωρίς να συμπεριλαμβάνεσαι στους «της κοινής φύσεως μετέχοντας», στους από καταγωγή Έλληνες, είσαι για μένα και για τα παιδιά μου ένας Έλληνας στη σκέψη, στη συνείδηση, στη συμπεριφορά και στον τρόπο που μας αντιμετωπίζεις την ώρα που βρίσκεσαι ανάμεσά μας...

-Μήπως αυτό είναι «πανελληνισμός»; ρώτησε ο Μάριος ασυναίσθητα χωρίς κι ο ίδιος να καταλαβαίνει το γιατί.

-Α, ώστε πρόλαβαν και σ' ενημέρωσαν για μένα! είπε ψιθυριστά να μονολογούσε ο Ίππαρχος, καθώς μετακινούσε μ' απάθεια ένα πούλι.

Η Ελένη, που κείνη τη στιγμή στεκόταν στο κατώφλι, μίλησε σε τόνο συγκρατημένης αγανάχτησης.

-Πάλι στα πολιτικά το γύρισες πατέρα; Μήπως θέλεις να σου θυμίσω πως μερικοί μας έχουν στην κόψη του σπαθιού τους και περιμένουν να βρουν κάποια ευκαιρία;

-Το ξέρω... Το ξέρω, κόρη μου, απάντησε με στωική ηρεμία ο Ίππαρχος. Δε μπορώ όμως να φυλακίσω τη σκέψη μου μπροστά σ' ανθρώπους, σα το Μάριο, που τις απλές καθημερινές σπγμές, την ώρα που περπατούν, που ξεκουράζονται, που αναπνέουν, που πίνουν κρασί, έχουν και τη δυνατότητα να κρίνουν, να συγκρίνουν και να φιλοσοφούν... Γνωριζόμαστε λίγες ώρες, Μάριε, μα δε χρειάζεται μαντική ικανότητα για να καταλάβω πώς έχω αντίκρου μου έναν άνθρωπο με καλλιεργημένο πνεύμα και φιλοσοφημένη σκέψη... Λοιπόν; Έχω το δικαίωμα μπροστά σ' έναν τέτοιο συνομιλητή να βάλω στα δεσμά το μυαλό και τις σκέψεις μου;

-Πιστεύω πως ένας λεύτερος άνθρωπος δε θα πρέπει ποτέ να φυλακίζει τη σκέψη και το φρόνημά του, απάντησε ο Μάριος χωρίς δισταγμό. Αυτή η αλήθεια είναι για σας τους Έλληνες το θεμέλιο της πολιτικής και κοινωνικής σας φιλοσοφίας.

Επικράτησε μια λιγότεπη αμηχανία και σιωπή. Πρώτος μίλησε, αλλάζοντας συζήτηση, ο Αριστίωνας.

-Δε μας είπες, Μάριε, πού στ' αλήθεια έμαθες να μιλάς τόσο καλά την ελληνική γλώσσα;

-Α, είναι ολόκληρη ιστορία, Αριστίωνα! Ξεκινά απ' την παιδική μου ζωή στη Σικελία...

-Θα είναι πολύ ενδιαφέρουσα αυτή η ιστορία... Μάριε, κάτι μου είπες για τις φιλικές σου σχέσεις με του Έλληνες της Σικελίας, αλλά δεν επεκτάθηκες σε λεπτομέρειες... Ας ακούσουμε λοιπόν ολόκληρη την ιστορία, φώναξε μ' ενθουσιασμό η Ελένη.

Απλά, φιλικά, με ειλικρίνεια, τους μίλησε για τον ίδιο και την οικογένειά του. Γεννήθηκε στη Μελίτη της βόρειας Σικελίας κι αργότερα η οικογένεια μετακόμισε στην κοντινή Μεσσήνη, όπου συνδέθηκαν φιλικά και μ' ελληνικές οικογένειες. Εκεί ο Μάριος πέρασε τα καλύτερα παιδικά του χρόνια. Συναναστράφηκε με πολλούς συνομήλικους Έλληνες και συνδέθηκε μαζί τους με φιλία. Απ' αυτούς έμαθε τις πρώτες του ελληνικές λέξεις και κυρίως τα πολλά κι όμορφα ομαδικά παιχνίδια που συνήθιζαν να παίζουν τα ελληνόπουλα της Μεγάλης Ελλάδας. Εκεί έμαθε να στριφογυρίζει με το μαστίγιο τη σβούρα από κουκουνάρι, να παίζει τη χρυσόμυγα και την τυφλόμυγα, τη διελκυστίνδα και την τραμπάλα, το κρυφτούλι και τα σκλαβάκια, τα μονόζυγα κι άλλα συναρπαστικά παιχνίδια που γέμιζαν ευχάριστα τις ελεύθερες ώρες του. Χάρη σ' αυτές τις συναναστροφές του καρφώθηκε η ιδέα, από μιμητική αποκλειστικά διάθεση, να μάθει κι αυτός γράμματα και να μορφωθεί σαν τους πατεράδες και τ' αδέρφια των φίλων του. Ο δικός του πατέρας, ένας σκληροτράχηλος ορεσίβιος απ' την Καμπανία, ποτέ του δεν είχε σε υπόληψη τις τέχνες και τα γράμματα. Πίστευε πως η ενασχόληση με τέτοιου είδους πνευματικές εργασίες, φανέρωνε νωθρότητα και θηλυπρέπεια. Ο Μάριος με ζήλεια, ώρες-ώρες, έβλεπε τους Έλληνες φίλους του να σκαλίζουν με τα σουβλιά τους, στις κέρινες πλάκες τους, διάφορα γράμματα κι αριθμούς και φλεγόταν απ' την επιθυμία να τους μιμηθεί. Μερικές φορές προσπαθούσε να χαράξει στο χώμα ή στην άμμο παράξενα σχήματα που έβλεπε να σχεδιάζουν στα πινάκιά τους οι φίλοι του, μα κι αν κάποτε τα κατάφερνε του 'μενε στο βάθος της ψυχής του μια πίκρα, αφού δε γνώριζε τι συμβόλιζαν αυτά τα σχήματα ή σε τι θα μπορούσαν να του φανούν χρήσιμα. Όμως έδειχνε ξεκάθαρα στον πατέρα του κι ιδιαίτερα στη μάνα του, που του είχε ξέχωρη αδυναμία, πως θα

Ήθελε κι αυτός να διδαχτεί όλα όσα θεωρούσαν φυσικό να μαθαίνουν οι φίλοι του στο σχολείο. Η μάνα του, παρασυρμένη πιότερο απ' τα μητρικά αισθήματά της παρά απ' τη συναίσθηση και τη γνώση των ευεργετικών επιδράσεων που θα είχε η μόρφωση στη ζωή του παιδιού της, έδειχνε κατανόηση κι ενθάρρυνε αυτές του τις επιθυμίες. Ο πατέρας του όμως ήταν ανένδοτος. Ούτε που ν' ακούσει για σχολείο. Κι όταν ακόμα η γυναίκα του, του θύμιζε πως όλο και περισσότεροι ρωμαίοι πολίτες της Μεσσήνης έστελναν τα παιδιά τους σε μεικτά ελληνορωμαϊκά διδασκαλεία, αυτός αγρίευε και πείσμωνε ακόμα πιο πολύ. Δε μπορούσε κανένας να του ξεριζώσει απ' το μυαλό πως «αυτοί οι κωλοέλληνες» που υποτάχτηκαν σα φρόνιμα παιδιά στη δύναμη των λεγεώνων της Ρώμης, προσπαθούσαν μ' αλεποπονηριές να ταπεινώσουν τους νικητές τους και να φανούν ανώτεροι στην εξυπνάδα και στο πνεύμα.

Όταν ο Μάριος είχε συμπληρώσει τα δέκα του χρόνια, μετακόμισαν για δυο χρόνια στις Συρακούσες και από εκεί κατάληξαν στη Ρώμη, όπου ο πατέρας του βρήκε, χάρη στο μεγαλύτερο γιο του, τον Κορνήλιο, μια καλύτερη δουλειά σ' ένα φημισμένο εργαστήριο κατασκευής ασπίδων. Στο σπίτι που νοίκιαζαν κατοικούσε και μια ελληνική οικογένεια αγγειοπλαστών. Απ' αυτούς έμαθε να μιλά με ευχέρεια τα ελληνικά.

Αλλαγή στη στάση του πατέρα του σημειώθηκε όταν ο μεγαλύτερος αδερφός του Μάριου, που μετατέθηκε ως εκατόνταρχος στον Τάραντα, στη λεγεώνα του Φλαμίνιου, ήρθε με άδεια για λίγες μέρες στη Ρώμη. Μέσα στις χαρές και στα πανηγύρια της οικογένειας για την άφιξη του Κορνήλιου, εντελώς τυχαία συζητήθηκε κάποιο βράδυ και το ζήτημα που απασχολούσε «το μικρό», όπως αποκαλούσαν χαϊδευτικά το Μάριο, που όμως τώρα δεν ήταν και τόσο μικρός μια κι είχε από μήνες ήδη μπει στην εφηβεία. Ο γερο-Σικούλιος, με το ίδιο γνωστό πείσμα του, επαναβεβαίωσε πως δεν ήταν διατεθειμένος να επιτρέψει αυτόν «τον εκθηλυσμό» του μικρότερου γιου του. Εκείνο το βράδυ ξενύχτησαν συζητώντας.

Ο Κορνήλιος μίλησε με σεβασμό μα και πειστικότητα στον πατέρα του. Του εκμυστηρεύτηκε πως κι ο ίδιος ένιωθε πικραμένος που δε μπόρεσε να μορφωθεί και πως τώρα τελευταία πολλοί αξιωματικοί, ιδιαίτερα απ' αυτούς που στελέχωναν το επιτελείο, είχαν σπουδάσει σε ελληνορωμαϊκά σχολεία και μιλούσαν άπταιστα, εκ-

τός απ' τα λατινικά και την κοινή ελληνική γλώσσα. Το παράδειγμα το 'δινε ο ίδιος ο Τίτος Φλαμίνιος. Παρά τα θαυμάσια ελληνικά που μιλούσε, είχε εντούτοις προσλάβει τον καλύτερο ελληνοδασκαλο του Τάραντα, για να βελτιώσει τις γνώσεις του στην ελληνική γλώσσα και να διδαχτεί τις φιλοσοφικές θεωρίες του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, που αποτελούσαν τα βασικά στοιχεία της διδασκαλίας των φιλοσοφικών σχολών της Ιταλίας.

Μετά από λίγους ακόμα δισταγμούς κι αντιρρήσεις, ο γερο-Σικούλιος έδωσε, με βαριά καρδιά, τη συναίνεσή του για να γραφτεί ο γιος του στο σχολείο ενός μετανάστη δάσκαλου, απ' την αιγαιοπελαγίτικη Μήλο, που δίδασκε λατινική γραφή κι ανάγνωση και την ελληνική γλώσσα και μυθολογία. Ο Μάριος ήταν ο μεγαλύτερος μέσα στην τάξη, σωστός άντρας, μα δε ντρεπόταν καθόλου γι' αυτό. Αντίθετα, ένιωθε περήφανος κι ευτυχισμένος που, επιτέλους, μπόρεσε έστω και καθυστερημένα να εκπληρώσει μια τόσο βαθιά παιδική του επιθυμία.

-Ευτυχώς που πήρε άδεια ο αδερφός σου... Ήσουν πολύ τυχερός! τον διέκοψε ο Αριστίωνας, καθώς γέμιζε με κρασί τις πήλινες κούπες του πατέρα του και του Μάριου.

-Αυτό πρέπει να το αναγνωρίσω... Αν ο Κορνήλιος δεν πίεζε τόσο επίμονα τον πατέρα μου, είναι απόλυτα βέβαιο πως σήμερα όχι μόνο δε θα 'ξερα να μιλώ και να γράφω τα ελληνικά, μα δε θα μπορούσα να γράψω ούτε τ' όνομά μου στη μητρική μου γλώσσα.

-Πολλές φορές εμείς οι γέροι έχουμε παράξενες, για να μην πω ακατανόητες αντιλήψεις, είπε χαριτολογώντας ο Ίππαρχος... Φοβάμαι πως έχω κι εγώ κάνει άθελά μου κάποιο παρόμοιο σφάλμα για το οποίο τα παιδιά μου νιώθουν πίκρα και παράπνοο...

-Όχι, δεν έχουμε κανένα παράπνοο πατέρα, διαμαρτυρήθηκαν σχεδόν ταυτόχρονα, σα να 'ταν συνεννοημένοι, ο Αριστίωνας κι η Ελένη, με φωνή χρωματισμένη από κατάπληξη.

-Είσαι ένας πατέρας με πολλή κατανόηση κι αγάπη για μας, συμπλήρωσε σχεδόν αμέσως η Ελένη.

-Κι εγώ δεν παραπονιέμαι για τον πατέρα μου, είπε σε τόνο απολογητικό ο Μάριος. Ήταν ένας θαυμάσιος οικογενειάρχης, δεμένος πολύ με τις συντηρητικές παραδόσεις του τόπου μας. Πίστευε στη δύναμη και στο μεγαλείο της πατρίδας μας και γι' αυτό θεωρούσε πως ήταν υποτιμητικό για τους Ρωμαίους να δέχονται

τον τρόπο ζωής και να μαθαίνουν τη γλώσσα ανθρώπων που είχαν υποταχτεί σε μας. Γι' αυτό κι ένιωθε ένα είδος αποστροφής για τη διπλανή οικογένεια των ελλήνων αγγειοπλαστών και συμβούλευε το Μάριο να μην πολυσυναναστρέφεται τα παιδιά τους. Αυτή η πίστη είχε ριζώσει τόσο βαθιά μέσα του, ώστε ένιωσε πίκρα κι απογοήτευση όταν έμαθε πως ο μεγάλος κι ένδοξος **Πόπλιος Σκιπίωνας**²⁹ συναναστρεφόταν τους Έλληνες, όπως και σήμερα ο ύπατος Τίτος Φλαμίνιος, όχι σαν κυρίαρχος και κατακτητής μα σαν ίσος προς ίσους.... Για τον πατέρα μου αυτό ήταν ακατανόητο...

Όταν αργότερα επέστρεψε και πάλι στη Ρώμη ο Κορνήλιος, αυτές οι ιδεολογικές αγκυλώσεις του πατέρα του είχαν ριζικά διαφοροποιηθεί. Η συμπεριφορά του προς τους έλληνες γείτονες ήταν τώρα τελείως διαφορετική. Μάλιστα, όταν αρρώστησε και καθόταν για ώρες ολόκληρες άπραγος περιμένοντας το τέλος του, ζήτησε από τον αγγειοπλάστη γείτονά τους να του μαθαίνει κάποιες απλές καθημερινές ελληνικές φράσεις, χωρίς να υπάρχει και η παραμικρή ελπίδα πως θα είχε ποτέ την ευκαιρία να τις χρησιμοποιήσει. Είχε γίνει ένας άλλος άνθρωπος. Στις τελευταίες ώρες της ζωής του ζητούσε συνέχεια να του φέρνουν τα δυο μικρά εγγονάκια του. Ο Κορνήλιος είχε παντρευτεί, όταν υπηρετούσε στον Τάραντα, μια ανεψιά της γυναίκας του Λεύκιου Φλαμίνιου, αδερφού του ύπατου και είχε αποκτήσει δυο παιδιά. Μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, με την υποστήριξη του Λεύκιου, είχε προαχτεί σε χιλιάρχο.

-Στη Ρώμη αποχτήσαμε έτσι αξιόλογους φίλους και προστάτες... Τότε ήταν που γίναμε γνωστοί ως Σικούλιοι... Έτσι λέγονται οι Σικελοί στη γλώσσα μας... Ο πατέρας μας ζήτησε, λίγο πριν πεθάνει, να γραφτεί αυτό το όνομα και στον οικογενειακό μας τάφο, είπε ο Μάριος και σταμάτησε για να ρουφήξει μια γουλιά κρασί.

---

²⁹ Ρωμαίος στρατηγός που υπόταξε τη Σικελία. Ήταν γνωστός (όπως όλοι οι Σκιπίωνες) για το φιλελληνισμό του. Το 205 π.Χ. ανακηρύχτηκε ύπατος. Έδωσε με τη βία τους Λατίνους άποικους που οικειοποιήθηκαν τις περιουσίες των Ελλήνων στις Συρακούσες και κάλεσε τους ιδιοκτήτες (που κυνηγημένοι κατάφυγαν στην Ελλάδα) να επιστρέψουν, για να ξαναπάρουν και να ξανακαλλιεργήσουν τα χτήματά τους. Την απόλυτη ασφάλειά τους θ' αναλάβαινε πλέον ο ρωμαϊκός στρατός.

Συνέχισε να μιλά. Τα μάτια του λαμπύριζαν όταν θυμόταν ευχάριστα γεγονότα. Οι συσπάσεις του προσώπου του έδειχναν την αγωνία και την απόγνωση όταν περιέγραφε δυσάρεστα γεγονότα. Τα τοξωτά φρύδια του έσμιγαν και δάγκωνε τις άκρες των χειλιών του, όταν κάποια θύμηση αιωρούνταν θολή στη μνήμη του και δυσκολευόταν να την περιγράψει σωστά. Με λίγα λόγια μίλησε για τη ζωή του στη Ρώμη, για τους φίλους του, για την προσπάθεια του αδερφού του να τον διορίσει μεταφραστή του στρατού και να τον εντάξει στο υπαλληλικό προσωπικό του επιτελείου του Φλαμίνιου, για την άφιξη του στην Ελλάδα και για την εγκατάστασή του στην Ολυμπία.

Θεώρησε πως η άφιξη του σ' αυτό το κέντρο του ελληνισμού ήταν μια ανεπανάληπτη ευκαιρία, μια μεγάλη εύνοια της τύχης και των θεών. Όταν έμαθε πως θα στρατοπέδευε στην Ολυμπία, κατά τη διάρκεια των αγώνων, μια σπείρα με διοικητή το Λαβίνιο Νάρτο, ζήτησε από τον ύπατο να του επιτρέψει να 'ρθει κι αυτός, με ειδική απόσπασση, για να συλλέξει πληροφοριακό υλικό για τη φημισμένη αυτή πανελλήνια θρησκευτική κι αθλητική εκδήλωση. Σκόπευε, μόλις γυρίσει στη Ρώμη, να εκδώσει βιβλίο για να παρουσιάσει, σ' εκλαΐκευμένη μορφή, ένα γεγονός που άλλο όμοιό του δεν υπήρχε σ' όλο τον υπόλοιπο κόσμο.

Ο ύπατος ενθουσιάστηκε με την πρωτότυπη αυτή ιδέα. Πανέξυπνος και διορατικός καθώς ήταν, κατάλαβε πως ίσως θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει μια τέτοια ενδιαφέρουσα εργασία για να ενισχύσει τις απόψεις του στο θέμα της ρωμαϊκής πολιτικής στον ελλαδικό χώρο. Γι' αυτό παρότρυνε το Μάριο να κάνει μια πιο συστηματική έρευνα κι όχι μια απλή περιγραφική εργασία με ταξιδιωτικές πληροφορίες. Τον συμβούλευσε να ψάξει να βρει κοινά σημεία με αντίστοιχες θρησκευτικές κι αθλητικές εκδηλώσεις των Ρωμαίων, ώστε με συγκρίσεις και κατάλληλη ερμηνεία «ν' αποδειχнется η φυλετική συγγένεια των δυο λαών, με συνδετικό κρίκο τον τρωαδίτη **Αινεία**³⁰». Απαίτησε επιτακτικά η συγγραφή του έργου ν' αρχί-

---

³⁰ *Μυθικός ήρωας των Τρώων, γιος του Αγχίση και της θεάς Αφροδίτης. Μετά την καταστροφή της Τροίας και ως αρχηγός όσων κατάφεραν να διασωθούν, έφτασε στο Λάτιο, όπου βασίλεψε κι ένωσε σ' ενιαία εθνότητα τους ντόπιους Αβορογίνους με τους Τρώες. Σ' αυτό το μύθο προστέθηκαν μεταγενέστερα και πραγματικά ιστορικά γεγονότα. Οι Ετρούσκοι ή Τυρρηνοί που κυριάρχησαν στο Λάτιο πριν αφομοιωθούν απ' τους γηγενείς Λατίνους, είχαν στενές πολιτιστικές σχέσεις με τους Έλληνες. Η κοινή λατρεία των θεών του Ολύμπου, ο κοινός τρόπος ζωής, το κοινό αλφάβητο, το γεγονός*

σει αμέσως μετά τους ολυμπιακούς αγώνες, για να εκδοθεί με δαπάνες του επιτελείου και ν' ανήκει στην κυριότητα του στρατού. Για το Φλαμίνιο μια τέτοια εργασία θα ήταν ένα θαυμάσιο προπαγανδιστικό εργαλείο, για τη συνέχιση της μέχρι τότε επιτυχημένης «διαιρετικής πολιτικής» των Ρωμαίων στον ελλαδικό χώρο.

Ο ύπατος υποσχέθηκε στο νέο πωσ, αν η συλλογή των στοιχείων δε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί κατά το διάστημα της παραμονής της φρουράς στην Ολυμπία ή αν, κατά την επιτόπια εκτίμηση των δυσχερειών που θα μπορούσαν να προκύψουν, θα επιβαλλόταν η παράταση της παραμονής του Μάριου, για την πληρέστερη μελέτη της διαδικασίας των αγώνων, θα φρόντιζε, ο ίδιος προσωπικά, για να του εξασφαλιστεί άνετη κι ασφαλής διαμονή αλλά κι απρόσκοπτη συνέχιση της εργασίας του για όσο χρονικό διάστημα θα απαιτούνταν για την χωρίς προβλήματα περάτωση του έργου που του είχε ανατεθεί.

Για την υλοποίηση αυτού του στόχου εκδόθηκε, από το στρατηγείο προς το Λαβίνιο Νάρτο, εμπιστευτική διαταγή για ειδική μεταχείριση και διευκόλυνση των εργασιών του Μάριου Σικούλιου, ώστε να μπορέσει να συλλέξει το κατάλληλο συγγραφικό υλικό και ν' αποτελειώσει, στο συντομότερο δυνατό χρόνο, το σοβαρό έργο που του έχει ανατεθεί από τον Ίδιο τον ύπατο. Κάθε εμπόδιο σ' αυτή την εργασία θεωρούνταν στρατιωτικό παράπτωμα, για το οποίο θ' αποφάσιζε, αν χρειαζόταν, κατ' απόλυτη δικαιοδοσία ο ίδιος ο Νάρτος, όπως και για τις άλλες ειδικές περιπτώσεις που αφορούσαν στις σχέσεις Ρωμαίων κι Ελλήνων, όπου ο διοικητής της φρουράς της Ολυμπίας είχε την ευχέρεια ν' αποφασίζει τελεσίδικα για ζητήματα ζωής και θανάτου των αντρών του. Επίσης, ο ίδιος ο εκατόνταρχος, θα ήταν προσωπικά υπεύθυνος για την ασφάλεια και την προστασία της ζωής του νεαρού διερμηνέα.

Όση ώρα μιλούσε ο Μάριος οι άλλοι τον άκουγαν με προσοχή, άφωνοι, κρεμασμένοι απ' τα χείλη του, λες και προσπαθούσαν να συγκρατήσουν και την παραμικρότερη λεπτομέρεια απ' την ενδιαφέρουσα αυτή αφήγηση. Ένα απαλό σκοτάδι είχε πέσει για καλά

πως ο βασιλιάς Ταρκύνιος ο Πρεσβύτερος (6ος π.Χ. αιώνας) ήταν γιος του Δημάρατου του Κορίνθιου, ενίσχυσαν τα επιχειρήματα για τη φυλετική συγγένεια των Ρωμαίων με τους Έλληνες.

γύρω τους και στον κατακάθαρο αστροστολισμένο ουρανό είχε γλιστρήσει, όπως και τις προηγούμενες βραδιές, το ίδιο ασημένιο φεγγάρι. Απ' τα βόρεια, απ' τη δυτική μεριά του Κρόνιου λόφου και τις πνιγμένες απ' τις καλαμιές και τα βούρλα όχθες του Κλάδου, έφτανε μια πρωτόγνωρη, σε φυσικό χρώμα, συγχορδία απ' τα τριζόνια και τους βάτραχους. Σ' αυτή την περιοχή, κείνη την ώρα, η ανθρώπινη παρουσία ήταν ανύπαρκτη, σ' αντίθεση με την κοιλάδα όπου το πλήθος πλημμύριζε και τους πιο δυσπρόσιτους ακόμα χώρους, σαν πολύβοο αναστατωμένο μελίσσι σε λιοφώτιστο λουλουδοσπαρμένο λιβάδι. Πρώτη η Ελένη έσπασε τη σιωπή.

-Ωρα να δοκιμάσεις, Μάριε και τη σιταρόσουπά μου... Θα πρέπει τώρα να 'χει κρυώσει, είπε και χώθηκε στην κουζίνα που μισοφωτιζόταν από ένα λυχνάρι στερεωμένο απ' τη μέσα πλευρά της εισόδου.

-Θα σ' αρέσει... Είναι σχέση λιχουδιά, συμπλήρωσε ο Αριστίωνας που στηριγμένος στο δεξί του αγκώνα, μ' ένα καλογυμνασμένο εφηβικό σώμα ν' αναπαύεται κατάχαμα στην ψάθα, έδινε την εντύπωση σχηματισμένου άντρα.

Για λίγο δε μίλησε κανένας. Από την κουζίνα ακούγονταν θόρυβοι από πήλινα και μεταλλικά σκεύη που μετακινούσε η Ελένη.

-Ομολογώ, αγαπητέ μου φίλε, πως η τόσο ενδιαφέρουσα αφήγησή σου μ' έχει εντυπωσιάσει αφάνταστα, είπε ο Ίππαρχος διακόπτοντας ξαφνικά τη σιωπή μιας απροσδιόριστης αναμονής που επικρατούσε κείνη τη στιγμή. Είσαι, συνέχισε, ένας αξιόλογος άνθρωπος με αρχές, με πνευματικότητα, με στόχους και με γερή θέληση.

-Σ' ευχαριστώ, Ίππαρχε, για τα καλά σου λόγια... Με κάνεις και νιώθω τόσο όμορφα εδώ μαζί σας!... Σα να βρίσκομαι σε συγγενικό περιβάλλον...

Τους διέκοψε η Ελένη που ήρθε κρατώντας έναν παραγεμάτο ξύλινο δίσκο. Αφού πρώτα μισοκάθισε ακουμπώντας το δεξί της γόνατο στην ψάθα, απίθωσε κατάχαμα μια πήλινη χύτρα και μοίρασε σ' όλους πιάτα και ξύλινα ρηχά κουτάλια με πλατιές σκαλιστές λαβές. Μετά, στο κέντρο, δίπλα στη χύτρα, άφησε ένα μικρό κυλινδρικό μπρούντζινο σκεύος γεμάτο με μέλι.

-Δεν κρατιέμαι άλλο... Τρέχουν τα σάλια μου, είπε πλαταγίζοντας τη γλώσσα του ο Αριστίωνας, ενώ ταυτόχρονα περνούσε το

δάχτυλό του απ' το στόμιο του μπρούντζινου δοχείου για να συμμαζέψει κάποια υπολείμματα από μέλι.

-Σιγά, αδιόρθωτε!... Περίμενε λίγο, τον αποπήρε μισοαστεία μισοσοβαρά η Ελένη καθώς με μια βαθιά κουτάλα σερβίριζε τη σιταρόσουπα.

-Θα δυσκολευτούμε λίγο με το φως... Για παράδειγμα, αυτό εδώ το πράμα θα μπορούσα να ορκιστώ πως είναι χαλίκι απ' το ποτάμι, είπε κεφάτα ο Ίππαρχος, καθώς με το κουτάλι του ανακάτευε κάποια άκρη του πιάτου του.

Ο Αριστίωνας έσκυψε στο πιάτο του πατέρα του και χωρίς καθυστέρηση αποφάνθηκε:

-Είναι κουκούτσι από δαμάσκηνο...

-Να σας ανάψω το λυχνάρι αλλά θα δεινοπαθήσουμε απ' τις μύγες και τα κουνούπια... Σωστή κατάρα είναι για την Ολυμπία αυτά τα απαίσια έντομα, ιδίως την εποχή που γίνονται οι αγώνες και συγκεντρώνονται εδώ χιλιάδες άνθρωποι... Γι αυτό το λόγο έσβησα και το λυχνάρι της κουζίνας, είπε η Ελένη τη στιγμή που καθόταν στην ψάθα, αντίκρυ απ' το Μάριο και με γυναικεία φιλαρέσκεια δίπλωνε, όλο χάρη, τα ενωμένα πόδια της κάτω απ' τον αριστερό της γλουτό.

-Μεταξύ δύο κακών το μη χείρον βέλτιστον, αποφάνθηκε χαριτολογώντας ο Ίππαρχος ... Καλύτερα λοιπόν χωρίς λυχνάρι...

-Είναι προτιμότερο ... Άλλωστε, το φως του φεγγαριού είναι τόσο δυνατό που μπορεί κάποιος να βρει βελόνα μέσα στ' άχυρα, συμπλήρωσε ο Μάριος.

-Φυσικά κάποιος με τα δικά σας μάτια... Γιατί τα δικά μου δε βρίσκουν ούτε το δικράνι, είπε εύθυμα ο Ίππαρχος, καθώς έχωνε το κουτάλι του στην παχύρρευστη σιταρόσουπα.

Για λίγο όλοι είχαν αφοσιωθεί στο εύγευστο έδεσμα που άχνιζε στα πιάτα τους. Ήταν ένας αρωματικός χυλός από σάρι που μέσα του είχαν σιγοβράσει καρύδια, αμύγδαλα, σταφίδες και δαμάσκηνα. Σ' αυτά είχαν προστεθεί και τριμμένα φύλλα μέντας και θυμαριού, ενώ πάνω στο φλοιό της κρούστας είχε χυθεί άφθονο ανθόμελο. Όποιος ήθελε έβαζε στο πιάτο του κι άλλο ανθόμελο απ' το κυλινδρικό μπρούντζινο σκεύος.

-Είναι θαυμάσιο το γλυκό σου Ελένη, είπε ο Μάριος μόλις δοκίμασε τις πρώτες κουταλιές.

Ήταν μια αυθόρμητη φιλοφρόνηση που ικανοποίησε ολόκληρη την οικογένεια. Ο Μάριος το κατάλαβε από τις αντιδράσεις τους και την έκδηλη ευχαρίστηση που ζωγραφίστηκε στα πρόσωπα τους.

Οι αρχαίοι Έλληνες, πιστοί σε μια μακρόχρονη παράδοση που θεωρούσε το φιλοξενούμενο πρόσωπο ιερό, πίστευαν πως οι περιποιήσεις προς τον ξένο που διάβαινε το κατώφλι του σπιτιού τους, αποτελούσαν θεμελιώδες στοιχείο λατρευτικής έκφρασης προς τους θεούς και ιδιαίτερα προς τον Ξένιο Δία. Η προσπάθεια για να ευχαριστήσουν το φιλοξενούμενο όσο μπορούσαν πιο πολύ, εντασσόταν στο πλαίσιο ενός ευρύτερου καθήκοντος που προεκτεινόταν, πέρα απ' τη θρησκευτική επιταγή και σαν υποχρέωση προς τη γενέτειρα, προς την πολιτεία, προς την πατρίδα. Οι κατηγορίες ή τα παράπονα ενός άγνωστου περαστικού, ενός ανήμπορου ή ενός κατατρεγμένου στον οποίο κάποιος πολίτης αρνήθηκε βοήθεια ή φιλοξενία, θεωρούνταν ανεξίτηλο στίγμα για ολάκερη την πόλη. Ιδιαίτερα στην Ολυμπία, όπου η θρησκευτική παράδοση ήταν ακόμα πιο βαθιά ριζωμένη στο ιερατικό και λαϊκό προσωπικό που υπηρετούσε τους ιερούς χώρους, το αίσθημα αυτό της φιλοξενίας ήταν εντυπωσιακά πιο έντονο. Το γεγονός πως στο Λεωνίδαιο φιλοξενούνταν, σ' όλη τη διάρκεια των αγώνων, απ' τους Ηλείους πολίτες οι επίσημες αντιπροσωπίες των ελληνικών πόλεων, φανέρωνε τη σπουδαιότητα και ιερότητα που απόδιδαν σ' αυτό το βασικό καθήκον του πιστού και του πολίτη.

Μετά το γλυκό συνέχισαν τη συζήτηση τραγανίζοντας ξηρούς καρπούς. Είχαν βαρύνει απ' το πολύ φαγητό. Έτσι μισοξαπλωμένοι είχαν στυλώσει τις πλάτες τους, άλλος σε ξύλινο υποστήριγμα του υπόστεγου, άλλος στον τοίχο προς τη μεριά της κουζίνας κι άλλος στη βάση ενός κυλινδρικού κομματιού από χοντρό κορμό δέντρου, που χρησίμευε για το τεμάχισμα της ξυλείας που προοριζόταν για τη φωτιά. Η Ελένη είχε κουλουριαστεί δίπλα απ' το μοναδικό πέτρινο σκαλί που οδηγούσε στο εσωτερικό του σπιτιού, ακουμπώντας τον αγκώνα της στο πεζούλι που στερέωνε την άκρη του σκαλιού και την κάσα της πόρτας.

Πρώτος μίλησε ο Μάριος.

-Τέτοιες ευχάριστες ώρες συλλογιέμαι πως ο άνθρωπος μπορεί να ζήσει ευτυχισμένος, αλλά μόνος του δημιουργεί συνθήκες για να αυτοβασανίζεται, να αυτοκαταστρέφεται και να δυστυχεί.

-Ίσως αυτό να' ναι το θέλημα των θεών, αποκρίθηκε ο Ίππαρχος σα να μονολογούσε.

-Εγώ πιστεύω πως δεν είναι δυνατό οι θεοί να σπρώχνουν τον άνθρωπο προς τη δυστυχία και την καταστροφή... Συμφωνώ με το Μάριο πως την ευθύνη για τις συμφορές τους την έχουν οι άνθρωποι, αυτοί οι ανόητοι άνθρωποι, που το θεωρούν ευχάριστη απασχόληση να αλληλοσφάζονται, είπε ο Αριστίωνας με φωνή που φανέρωνε πίστη σ' αυτά που υποστήριζε.

-Αν ξαφνικά μια μέρα σταματούσαν οι πόλεμοι, θα μπορούσαν οι άνθρωποι να ζήσουν ευτυχισμένοι, συμπλήρωσε ο Μάριος.

Ο Ίππαρχος κούνησε με σκεπτικισμό το κεφάλι του και βάλθηκε να σκαλίζει, μ' ένα σκληρό κι αιχμηρό κομμάτι ξύλου που χούφτωνε με το δεξί του χέρι, το χώμα δίπλα απ' την ψάθα. Μια νυφίτσα πρόβαλε εκεί κοντά. Σταμάτησε για λίγο αμήχανη. Μύρισε διερευνητικά τον αγέρα και μετά στύλωσε επίμονα τα μάτια της στο φεγγάρι σα να προσπαθούσε να διακρίνει τις παράξενες σκιές και τα σχήματα που 'μοιαζαν μ' ανθρώπινες μορφές. Ξαφνικά σα να οσμίστηκε κίνδυνο, τινάχτηκε προς τα πίσω και χάθηκε στο λαχανόκηπο, προς τη μεριά του στάβλου. Ο Ίππαρχος συνέχισε να σκαλίζει το χώμα, όπως και πριν εμφανιστεί η νυφίτσα.

-Ο πατέρας δεν πιστεύει πως μπορεί να γίνει κάτι τέτοιο, συμπέρανε ο Αριστίωνας κι η φωνή του είχε έναν ερωτηματικό τόνο, μια αδιόρατη χροιά αμφιβολίας.

-Δεν είναι ακριβώς αυτό, παιδί μου, απάντησε ο Ίππαρχος κουνώντας με θλίψη το κεφάλι του. Δεν ξέρω τι μπορεί να γίνει σ' άλλες χώρες, κοντινές ή μακρινές, μα στην Ελλάδα οι πόλεμοι δεν πρόκειται να σταματήσουν ποτέ... Όπως πάμε γρήγορα θ' αφανιστούμε...

Θα νόμιζε κανείς πως για ελάχιστες στιγμές έπαψαν ν' ακούγονται, απ' το βάθος της κοιλάδας, οι χαρούμενες φωνές και τα τραγούδια των πανηγυριωτών. Μέσα σ' αυτή την απόλυτη ησυχία της νύχτας, οι μονότονοι διαπεραστικοί ήχοι απ' τα τριζόνια και το αλαφρό θρόισμα των φύλλων, έδιναν έναν τόνο μιας ασυνήθιστης νυχτερινής γαλήνης.

-Απ' την εποχή που νικήσαμε τους Πέρσες, όπως μας λένε οι ιστορικοί μας, συνέχισε ο Ίππαρχος, ο πόλεμος ανάμεσα στους Έλληνες έγινε η πιο ανόητη κι εθνοκτόνα απασχόληση. Αν σκεφτεί

κάποιος τις αιτίες αυτών των πολέμων , καταλαβαίνει πόσο αδικαιολόγητα εξασθένησαν τον ελληνισμό οι φανατικοί τοπικιστές κι οι θιασώτες των ανταγωνισμών κι αιματηρών αντιπαραθέσεων ανάμεσα στις ελληνικές δυνάμεις... Αυτός ο καταστροφικός κι ακατανόητος ανταγωνισμός έφτασε ως τις ελληνικές πόλεις της Μεγάλης Ελλάδας... Της Κάτω Ιταλίας, όπως τη λέτε τώρα σεις οι Ρωμαίοι....

-Τι έγινε στην Κάτω Ιταλία; ρώτησε μ' έκδηλη περιέργεια ο νεαρός Ρωμαίος.

-Δε μιλώ για κάτι συγκεκριμένο, βιάστηκε ν' απαντήσει ο Ίππαρχος. Ανάφερα την περίπτωση ενδειχτικά για να δείξω την έκταση και τη σοβαρότητα του εμφύλιου αλληλοσπαραγμού. Είναι γνωστή στο πανελλήνιο η φοβερή καταστροφή του αθηναϊκού στόλου και του εκστρατευτικού σώματος στη Σικελία... Εκεί παίχτηκε ένα από τα πιο αιματηρά δράματα του μεγάλου πόλεμου, ανάμεσα στην Αθήνα και στη Σπάρτη, πριν από δυο περίπου αιώνες. Μα μήπως η άγρια σφαγή των άτυχων κατοίκων της Μήλου, σα να 'ταν αλλόφυλοι, ή ο αφανισμός της Θήβας από τους συνασπισμένους Μακεδόνες, Πλαταιείς κι άλλους αντίπαλους της κακότυχης πόλης ή η καταστροφή της Μεσσήνης στη νότια Πελοπόννησο απ' τους Σπαρτιάτες και τόσες άλλες φοβερές καταστροφές είχαν κάποιο νόημα, είχαν κάποιο στόχο, κάποιο σκοπό; Δεν απορείς κι εσύ, Μάριε; Δεν αναρωτιέσαι για ποιο λόγο σφάζονταν και σφάζονται και σήμερα οι Έλληνες μεταξύ τους; Τι προσπαθούν να επιτύχουν! Που θα οδηγηθούν μ' αυτές τις σφαγές και τον εμφύλιο αλληλοσπαραγμό!

Η συζήτηση είχε αρχίσει να ζωηρεύει. Ο Ίππαρχος είχε μισοκαθίσει στην ψάθα και κοίταζε ερευνητικά το Μάριο, που δεν ήξερε αν και πώς θα 'πρεπε ν' απαντήσει σ' αυτά τα απανωτά ερωτήματα. Η Ελένη έβγαλε το νεαρό Ρωμαίο απ' τη δύσκολη θέση του.

-Μα, πατέρα, τι μπορεί να ξέρει ο Μάριος απ' την ελληνική ιστορία!... Πώς μπορεί να πάρει θέση σε θέματα που δεν τον αφορούν κι ίσως τ' ακούει για πρώτη φορά!

-Ναι, ναι... Έχει δίκιο η Ελένη, συμφώνησε κι ο Αριστίωνας.

-Φαίνεται πως παρασύρθηκα και ξέχασα τις υποχρεώσεις μου προς το φιλοξενούμενό μας... Να με συμπαθάς, Μάριε, γιατί εμείς

οι Έλληνες είμαστε παθιασμένοι με τα πολιτικά, δικαιολογήθηκε ο Ίππαρχος.

-Κι εμένα μ' αρέσει η πολιτισμένη πολιτική συζήτηση με καλούς συνομιλητές, απάντησε ο Μάριος με διπλωματική ευστροφία. Φυσικά δε γνωρίζω καλά τα ελληνικά πράγματα και την ιστορία σας, μα νομίζω πως μ' αυτά τα λίγα που έμαθα από τους Έλληνες δασκαλούς στην πατρίδα μου, μπορώ άνετα να παρακολουθήσω μια όμορφη συζήτηση σαν αυτή που κάνουμε απόψε. Θα χαρώ λοιπόν πολύ αν συνεχίσουμε πάλι από εκεί που σταματήσαμε...

Ο Ίππαρχος, δισταχτικός στην αρχή, ξαναπήρε το λόγο και συνέχισε να διατυπώνει τις ιδέες του και ν' αφηγείται γεγονότα μ' εκπληκτική ευφράδεια και πειστικότητα. Μίλησε για την ευκαιρία που 'χαν οι Έλληνες να ενωθούν στην εποχή του Αλέξανδρου του Μακεδόνα, για τη συνέχιση της εμφύλιας διαμάχης απ' τους στρατηγούς που τον διαδέχτηκαν, για τις πρόσκαιρες καιροσκοπικές συμμαχίες απ' τους Αθηναίους και τους Θηβαίους ενάντια στους Μακεδόνες, απ' τους Μακεδόνες κι Αχαιοούς ενάντια στους Σπαρτιάτες, απ' τους Σπαρτιάτες και Μακεδόνες ενάντια στους Αχαιοούς κι ένα σωρό άλλες τέτοιες συμμαχίες που αποσκοπούσαν στη διατήρηση αυτού του αλληλοσπαραγμού. Αυτός ο τραγέλαφος στην ελληνική πολιτική σκηνή, δεν είχε τίποτα απ' το παλιό μεγαλείο των αγώνων της ομηρικής εποχής, μα ήταν ένας ξέφρενος χορός για πρόσκαιρη κυριαρχία στον ελληνικό χώρο, απ' τις στρατιωτικά και οικονομικά ισχυρές πόλεις, που οδηγούσε στο χάος... Κι όλη αυτή η αιματοχυσία για ανόητα μικροσυμφέροντα, για να ικανοποιηθούν μωροφιλοδοξίες δημαγωγών και τυχοδιωχτών, για να επιτευχθούν στόχοι χωρίς ιδανικά και χωρίς λογική αιτιολογία.

Καθώς μιλούσε διακρίνονταν αμυδρά, στο καθαρό κι έντονο φως του φεγγαριού, οι πονεμένες συσπάσεις στο ρυτιδιασμένο του πρόσωπο. Έδειχνε σα να του ξερίζωναν την καρδιά.

-Ίσως τώρα να κοπάσουν αυτά τα μίση... Από πέρσι που η Ελλάδα λευτερώθηκε απ' το ρωμαϊκό στρατό, είπε ο Μάριος, μα σταμάτησε ξαφνιασμένος καθώς είδε την κατάπληξη και την απορία που ζωγραφίστηκε στα πρόσωπα των άλλων. Η Ελένη είχε ανασηκώσει έκπληκτη το κεφάλι της κι αμήχανη έξυνε με το δείκτη του χεριού της το πιγούνι της. Ο Αριστίωνας ανακάθισε αδέξια στη θέση του. Ο Ίππαρχος βάλθηκε να κοιτάζει επίμονα τα ξεθωρια-

σμένα αστέρια στον ολοκάθαρο ουρανό. Έπειτα στράφηκε προς το Μάριο.

-Λευτερώθηκε; τον ρώτησε σα να' θελε να βεβαιωθεί για κάτι που δεν είχε ακούσει καλά.

Ο νεαρός Ρωμαίος ένωσε άσχημα και ντράπηκε που χωρίς να το θέλει έθιξε το φιλότιμο και τις ιδεολογικές πεποιθήσεις ανθρώπων που τον καλοδέχτηκαν με τόσο συγκινητικό τρόπο. Προσπάθησε να δικαιολογηθεί.

-Έτσι μ' έμαθαν να σκέφτομαι και να πιστεύω γι' αυτή την εκστρατεία μας στην Ελλάδα... Εξάλλου, τον περασμένο μήνα ήμουν στον Ισθμό και είδα με τι φανατισμό, με τι πίστη κι ελπίδα παραληρούσαν οι Έλληνες μέσα στο στάδιο. Σωστή κοσμοχλασιά! Ο ύπατος **αποθεώθηκε**³¹ ...

-Όστε παραληρούσαν οι Έλληνες! επανέλαβε μ' άχρωμη φωνή ο Ίππαρχος.

-Ναι, ναι.... Οι εκδηλώσεις τους μ' εντυπωσίασαν, αποκρίθηκε ο Μάριος. Οι χαρούμενες ιαχές του πλήθους κι οι ασυγκράτητοι πανηγυρισμοί του μ' έκαναν να πιστέψω πως ο Τίτος ήταν για τους Έλληνες ο θεοσταλμένος λευτερωτής, που είχε τη δύναμη να εξασφαλίσει την αυτονομία των ελληνικών πόλεων... Οι Έλληνες που είχαν πλημμυρίσει το στάδιο...

-Οι ανόητοι Έλληνες θέλεις να πεις, τον διέκοψε ο Αριστιωνας.

-Νομίζω πως η συζήτηση ξεστράτισε, είπε επεμβαίνοντας με κάποια ανησυχία η Ελένη... Ίσως φταίει η επιμονή σας να μιλάτε για πολιτικά αν και ξέρετε πως είναι δύσκολο να συμφωνήσετε... Κι είναι φυσικό και λογικό να διαφωνεί ένας Ρωμαίος μ' έναν Έλληνα, αφού χρόνια τώρα οι Έλληνες δεν κατάφεραν να συμφωνήσουν ούτε και μεταξύ τους...

Γέλασαν όλοι με την καρδιά τους κι η Ελένη προσπάθησε ν' αλλάξει συζήτηση, αλλά ο Μάριος επέμενε να εξαντλήσουν το θέμα που τους απασχολούσε.

-Μ' αρέσει ο καλός διάλογος κι η αναζήτηση της αλήθειας με καλόπιστη και καλοπροαίρετη ανταλλαγή ιδεών. Δεν είναι παράξενο που έχουμε διαφορετικές απόψεις σε ορισμένα θέματα... Παρά-

---

³¹ Οι θερμές αυτές εκδηλώσεις από το συγκεντρωμένο πλήθος στο στάδιο του Ισθμού προς τον «Ελευθερωτή της Ελλάδας» Τίτο Κόιντο Φλαμινίνο, περιγράφονται απ' τον Πλούταρχο.

ξενο θα 'ναι να μην προσπαθήσουμε να αιτιολογήσουμε αυτές τις ιδέες μας για να βρούμε λογικές εξηγήσεις σ' όλα εκείνα που μας απασχολούν....

-Αυτό πιστεύω κι εγώ, συμφώνησε ο Ίππαρχος.

-Τότε ας συνεχίσουμε... Σας φάνηκε λοιπόν παράξενο που ισχυρίστηκα πως οι Έλληνες αποθέωσαν τον ύπατο στην Κόρινθο, στο στάδιο του Ισθμού!... Ήμουν εκεί και δεν καταλαβαίνω γιατί δε με πιστεύετε... Το είδα με τα μάτια μου και τ' άκουσα με τ' αφτιά μου...

-Σε πιστεύουμε .... Θα 'μασταν ασυγχώρητοι αν αμφιβάλαμε για αυτά που μας λες... Όμως διαφωνούμε ριζικά σ' ένα βασικό σημείο... Για μας το πλήθος που είχε συναχτεί στο στάδιο δεν είχε καμιά σχέση με την Ελλάδα...

-Μα όλοι τους εκεί ήταν Έλληνες! επέμενε ο Μάριος.

-Ελληνόφωνοι! διόρθωσε ο Ίππαρχος.

-Μαζεύτηκαν ορισμένα χαμένα κορμιά... Μόνο έτσι μπορεί να τους χαρακτηρίσει κάποιος, σφύριξε μεσ' απ' τα δόντια του ο Αριστίωνας, με το πάθος και τον αυθορμητισμό που διακρίνει την ηλικία του.

-Ήταν απ' αυτή την κατηγορία των Ελλήνων που ευθύνεται για όλα τα δεινά που περνά, επί αιώνες τώρα, αυτός ο άμοιρος τόπος, είπε με συγκρατημένη συγκίνηση μα συνάμα και αγανάκτηση ο Ίππαρχος... Είναι οι ίδιοι που σα Θηβαίοι συμμάχησαν με τους Πέρσες πριν απ' τις εποποιίες του Μαραθώνα και της Σαλαμίνας... Που σα Σπαρτιάτες συμφώνησαν να **εκχωρήσουν**³² ελληνικά νησιά του Αιγαίου και πόλεις της Μικρασίας στους Πέρσες και να ορίσουν το βασιλιά τους διαιτητή στα ελληνικά πολιτικά πράγματα... Που σαν Αθηναίοι ενίσχυαν τα τείχη τους με περσικά χρήματα και επιζητούσαν τη βοήθεια του περσικού στόλου, για να μπορούν να παραμείνουν οι κυρίαρχοι της Ελλάδας... Και να 'ταν μόνο αυτά!.. Είναι γεμάτη η ιστορία μας από σελίδες ανυπέρβλητου μεγαλείου μα και από τέτοια «κατορθώματα» Ελλήνων εναντίον Ελλήνων. Μήπως δεν ήταν οι ίδιοι που αρνήθηκαν να συμπορευτούν με τον Αλέξανδρο, το γιο του Φίλιππου, που διάδωσε τη γλώσσα και τον πολιτισμό μας στα βάθη της Ασίας; Μήπως οι ίδιοι δεν αμφισβήτησαν την ελληνικότητα του Πύρρου, που σα δεύτερος Αλέξανδρος

³² Με την Αντακίδα Ειρήνη ή «Ειρήνη Βασιλέως» (387 π.Χ.).

ξεχύθηκε απ' την Ήπειρο προς τη Δύση; Κι όμως ήταν της μοίρας του να πεθάνει τόσο **άδοξα**³³ από ελληνικό κεραμίδι πολεμώντας ενάντια σε Έλληνες.... Η Ελλάδα αρνιέται τα καλύτερα παιδιά της και τρέχει, παρασυρμένη απ' τους φανατισμούς και το τυφλό πολιτικό πάθος μιας μερίδας Ελλήνων, να βρει προστασία εκεί που την περιμένει η σκλαβιά κι η υποταγή... Πολλοί Έλληνες σαγηνεύονται από την ιδέα της αυτονομίας της κάθε πόλης, αλλά πέφτουν σε μια παγίδα που στήνουν τα ισχυρά κράτη που δημιουργήθηκαν από τη συνένωση ομόφυλων ή αλλόφυλων εθνών... Είναι η παγίδα της διαίρεσης... Μη σου κατοφραίνεται, Μάριε, γιατί 'σαι Ρωμαίος κι είναι λογικό ν' αγαπάς την πατρίδα σου, μα κι εσείς εφαρμόσατε την ίδια πολιτική που για ολόκληρους αιώνες αποτελούσε περσικό στρατήγημα. Κάνατε εύγευστη κι ευκολοχώνευτη τροφή την «ελευθερία κι αυτονομία των ελληνικών πόλεων» και την πετάξατε στους Έλληνες για να σκυλοφαγώνονται αιώνια και να μην ενωθούν ποτέ... Ένας Φίλιππος, ένας Αλέξανδρος ή ένας Πύρρος που θα μπορούσαν να ενώσουν τους Έλληνες θα πρέπει να θεωρούνται βάρβαροι κατακτητές... Καθαροί Έλληνες είναι μόνο οι υπέρμαχοι της αυτονομίας των πόλεων και της διαίρεσης του ελληνισμού... Όπως ήρθαν τα πράγματα δεν πιστεύω πια πως ο ελληνισμός θα μπορέσει, από 'δω και πέρα, να ορθοποδήσει... Είστε ένα πανίσχυρο έθνος που υπόταξε τον ελληνισμό της Μεγάλης Ελλάδας, που πάτησε για καλά το πόδι του στην κυρίως Ελλάδα και που μπορεί να κατακτήσει και τον υπόλοιπο κόσμο... Αυτή είναι η αλήθεια! Μα επειδή κάνουμε μια πολύ ειλικρινή και φιλική ανταλλαγή ιδεών, δε διστάζω να σου εμπιστευτώ πως θεωρώ την επέμβαση του στρατού σας στην Ελλάδα σαν κατοχή κι όχι σαν απελευθέρωση απ' τους Μακεδόνες... Ελπίζω πως δε σου κατοφραίνεται, Μάριε, που διατυπώνω με ωμή ειλικρίνεια αυτές τις ανησυχίες μου για το μέλλον της πατρίδας μου... Κι εδώ θα 'χουμε την ίδια **τύχη**³⁴ με τους Έλληνες της Σικελίας!... Θα πάθουμε τα ίδια και χειρότερα!...

³³ Ο Πύρρος, ο βασιλιάς της Ηπείρου, σκοτώθηκε κατά τη διάρκεια οδομαχίας στο Άργος, από κεραμίδι που πέταξε απ' το παράθυρο μια γυναίκα.

³⁴ Τη θλιβερή μοίρα των Ελλήνων της Σικελίας διεκτραγώδησαν οι μακεδόνες πρέσβεις στο συνέδριο της Ναυπάκτου (217 π.Χ.), καταρρίπτοντας τα επιχειρήματα των ρωμαίων αντιπροσώπων για δήθεν «απελευθέρωσή» τους.

-Δε μου κατοφαίνεται καθόλου... Ασχολούμαι ελάχιστα με την πολιτική κι είναι για μένα φυσικό ν' αποδέχομαι σαν αληθινό αυτό που δέχονται κι οι περισσότεροι συμπατριώτες μου... Ομολογώ πως δεν είχα την ευκαιρία να κάνω μέχρι σήμερα μια τέτοια συζήτηση... Στ' αλήθεια με προβληματίσε ο τρόπος που θέτεις το ζήτημα... Έχει λογική βάση...

-Η αγάπη για την πατρίδα είναι το υπέρτατο καθήκον κάθε πολίτη... Κι όπως για σένα πατρίδα δεν είναι μόνο η Ρώμη μα όλη η ιταλική χερσόνησος, έτσι και για μένα πατρίδα δεν είναι μόνο η Ολυμπία και η Ηλεία μα όλη η Ελλάδα... Κι όταν λέω Ελλάδα εννοώ κάθε γωνιά, κάθε άκρη, παντού όπου κατοικούν ελληνικές φυλές, μιλούν ελληνικές διαλέχτους, πιστεύουν στους ίδιους θεούς και προσκυνούν στα ίδια ιερά και στους ίδιους βωμούς... Να, εδώ πέρα, εδώ στην Ολυμπία βρίσκεται το λίκνο όλου του ελληνισμού... Περιπατώντας μέσα στην Ιερή Άλτη βλέπεις σε κάθε βήμα σου την Ελλάδα, την ενωμένη Ελλάδα... Ερευνήσες, Μάριε, όλες τις γωνιές της Άλτης;

-Έριξα μια σύντομη ματιά... Άρχισα πρώτα απ' τη γύρω περιοχή για να μπορώ τις υπόλοιπες μέρες ν' ασχοληθώ αποκλειστικά με την έρευνα και τη συλλογή στοιχείων μέσα στον ιερό χώρο...

-Όταν θα ερευνήσεις και θα μάθεις με λεπτομέρειες την ιστορία της, τότε θα διαπιστώσεις πως η ομόνοια κι η ενότητα των Ελλήνων έχει καρπίσει μόνο, δυστυχώς μόνο, σ' αυτόν τον περιφραγμένο χώρο.. Όσοι ανήκουμε σε ελληνοδωρικές φυλές, όπως οι Ηλείοι, οι Σπαρτιάτες, οι Μακεδόνες, οι Αργείοι κι οι άλλοι Δωριείς της χερσαίας Ελλάδας και των νησιών, έχουμε την πιο έντονη παρουσία εκεί μέσα, με μνημεία, αγάλματα κι αναθήματα... Σε κάθε βήμα, σε κάθε γωνιά, παντού, βλέπεις την ελληνική οικουμενική παρουσία από Δύση κι Ανατολή, από Βοριά και Νότο... Ολυμπιονίκες απ' την Ήπειρο, την Κρήτη, το Αιγαίο, τη Μεγάλη Ελλάδα, τη Μικρασία, τη Θράκη, τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία, την Αττική, την Αιτωλία ή την Πελοπόννησο, έχουν στήσει τους ανδριάντες τους δίπλα δίπλα αδερφωμένοι, μονιασμένοι, αγαπημένοι... Αυτοί οι Έλληνες, Μάριε, δε θα πήγαιναν ποτέ στο στάδιο του Ισθμού για να χειροκροτήσουν τον ύπατο σαν ελευθερωτή... Θα 'ξιζε να τον χειροκροτήσουν σα γενναίο άντρα, σαν επιδέξιο πολεμιστή, σα δι-ορατικό πολιτικό και διπλωμάτη, μα ποτέ ως ελευθερωτή και

προστάτη... Οι προστάτες κι οι σωτήρες έχουν περισσέψει εδώ και χρόνια σ' αυτό το δύστυχο τόπο, απ' την εποχή του Ξέρξη και μέχρι σήμερα...

-Δηλαδή, απ' ό,τι κατάλαβα θα πρέπει να ξεχωρίσω τους Έλληνες σε δυο κατηγορίες, μουρμούρισε με κάποιο τόνο απορίας στη φωνή του ο Μάριος.

-Πες το όπως θέλεις, αλλά αυτό είναι μια πραγματικότητα ... Αυτή η αντίφαση που κατατρώνει σα **λάμια**³⁵ τα εντόσθια του ελληνισμού, είναι μια ασίγαστη διττή καταστροφική εσωτερική δύναμη αυτοαποσύνθεσης... Δυο βράχοι που αλληλοσυνθλίβονται... Απ' τη μια μεριά οι θιασώτες της αυτονομίας των μικρών πόλεων, του κατακερματισμού των δυνάμεων, του άκρατου τοπικισμού... Απ' την άλλη αυτοί που πιστεύουν πως η δύναμη των Ελλήνων βρίσκεται στην ενότητά τους και στην ομοψυχία τους... Αυτοί που πιστεύουν σ' ένα πανελλήνιο ιδεώδες...

-Φυσικά δε χρειάζονται μαντικές ικανότητες για να καταλάβω πως ανήκεις στους δεύτερους...

-Ανήκουμε, συμπλήρωσε ο Αριστίωνας.

-Κι εμείς ως οικογένεια, όπως κι οι μακρινοί μας πρόγονοι, απ' την εποχή του Τυδέα και του Φιλωνίδα, μένουμε πιστοί στο ίδιο ιδεώδες... Είμαστε περήφανοι γι' αυτό μ' όλο που οι ιδέες μας, αν και συνεγείρουν την πλειοψηφία των Ελλήνων, δε μπόρεσαν να επηρεάσουν αποφασιστικά τα ελληνικά πολιτικά πράγματα μέχρι σήμερα, απ' τον καιρό που ο Πρωταγόρας, ο Γοργίας, ο Λυσίας, ο Ισοκράτης κι άλλοι πολλοί τις διακήρυξαν απ' αυτόν εδώ τον ιερό χώρο... Νιώθουμε περήφανοι που είμαστε πανελληνιστές!....

-Πανελληνιστές, επανάλαβε ο Μάριος σα να μονολογούσε και θυμήθηκε άθελά του τον απαίσιο Σαλούστιο και τη συνομιλία τους την προηγούμενη βραδιά.

-Η Ολυμπία είναι η ζωντανή, η πάλλουσα καρδιά του πανελληνισμού... Θα' ταν ασέβεια προς τους θεούς και την Ελλάδα να μένουμε ανέκφραστοι κι αδρανείς μπροστά σ' ένα ιδανικό που συνδέεται άμεσα με την επιβίωση του ελληνισμού...

---

³⁵ *Τέρας της αρχαίας ελληνικής μυθολογίας. Στις νεοελληνικές παραδόσεις επέζησε με τα ίδια τρομαχτικά χαρακτηριστικά. Ακόμα και στα απομονωμένα μακεδονικά χωριά οι μητέρες φοβέριζαν (μέχρι και πριν από λίγα χρόνια) με τη «λάμια» τα άταχτα ή γκρινιάρικα μωρά τους.*

Για λίγο δε μίλησε κανένας. Υπήρχε, παρά τη φαινομενική ηρεμία, μια αδιόρατη ένταση που 'φερνε αμηχανία. Ο Ίππαρχος ξανάρχισε να σκαλίζει το χώμα με το ξυλαράκι που κρατούσε στο δεξί του χέρι, η Ελένη χαίδευε ασυναίσθητα το μέτωπο και τη μύτη της κι ο Αριστίωνας περνούσε αφηρημένος τα δάχτυλα του χεριού του μέσα απ' τα πυκνά μαλλιά του. Όταν, ύστερα από λίγο, η Ελένη κατάφερε ν' αλλάξει συζήτηση κι άρχισαν να μιλούν για τις τελετές και τους αγώνες που θα 'ρχιζαν σε λίγες μέρες, η ατμόσφαιρα αποφορτίστηκε σιγά σιγά κι οι φωνές βρήκαν πάλι τον ήρεμο και φυσιολογικό τους τόνο.

Ο Μάριος, πάνω στη συζήτηση, είχε εκφράσει την επιθυμία να του υποδείξουν έναν πεπειραμένο **εξηγητή**³⁶ της Ολυμπίας για να μπορεί, με την άδεια του αρχιερέα, να ερευνήσει και τα πιο δυσπρόσιτα για τον κοινό επισκέπτη σημεία των ναών και μνημείων και να μελετήσει τα αρχεία, τις επιγραφές και τις αξιόλογες παραστάσεις των έργων τέχνης. Θα είχε τη δυνατότητα να κρατήσει σημειώσεις που θα τον βοηθούσαν στη συγγραφή της εργασίας που είχε αναλάβει. Ο Ίππαρχος του υποσχέθηκε, γελώντας, να του συστήσει τον πιο έμπειρο και σχεδόν αμέσως του 'δειξε την Ελένη, που όχι μόνο είχε τις απαραίτητες γνώσεις για μια τέτοια ξενάγηση, μα κι ήταν η μοναδική γυναίκα που δίδασκε την ιστορία της Ολυμπίας και των ιερών της σε σχολεία της Ήλιδας.

Όταν ο Μάριος έφυγε απ' το σπίτι του Ίππαρχου, ένιωθε μια απέραντη ευτυχία να τον πλημμυρίζει. Σχεδόν πετούσε απ' τη χαρά του. Μόνο, την ώρα που περνούσε απ' την πύλη του σταβλοξενώνα φοβήθηκε μήπως είχε κι απόψε κάποιο κακό συναπάντεμα με το Σαλούστιο ή με τον Τιβέριο, μα οι φόβοι του αποδείχτηκαν αδικαιολόγητοι. Εντούτοις, κι όταν ακόμα περνούσε τη γέφυρα του Κλάδου κι έφτανε στη στροφή του γυμναστήριου και τότε δεν έπαψε να έχει την αίσθηση πως κάποια πυρωμένα μάτια, γεμάτα μίσος και ζήλεια, τον παρακολουθούσαν από κάπου ψηλά, απ' τους εξώστες ή από τα παράθυρα του στρατώνα.

---

³⁶ Κατηγορία ειδικών μορφωμένων υπαλλήλων, οι οποίοι ενημέρωναν, στη διάρκεια των ολυμπιακών αγώνων, τις αντιπροσωπίες των πόλεων/κρατών, τους αθλητές ή άλλους επισκέπτες για οποιοδήποτε θέμα ή πρόβλημα τους απασχολούσε και φρόντιζαν για την ταχύτερη επίλυσή του. Με τα σημερινά δεδομένα ήταν μια κατηγορία «εξειδικευμένων ξεναγών».

V. Περίπατος στις όχθες του Αλφειού

Το πρωί της άλλης μέρας ο Μάριος συνόδεψε τον εκατόνταρχο στο στρατόπεδο της Άρπινας. Ξεκίνησαν έφιπποι. Σε μικρή απόσταση ακολουθούσαν οι τέσσερις ιππείς της προσωπικής φρουράς του διοικητή.

Είχε κέφια εκείνο το πρωινό ο ρωμαίος αξιωματικός. Καθώς περνούσαν ανάμεσα απ' το πλήθος των προσκυνητών, που ήταν διασκορπισμένοι κατά ομάδες στις δυο άκρες του δρόμου, έκανε εύστοχα σχόλια και παρατηρήσεις. Προσπαθούσε να μαντέψει, απ' τις φορεσιές και το χτένισμά τους, την περιοχή της καταγωγής τους ή παρακινούσε το Μάριο να προσέξει το ιδιαίτερα όμορφο και προκλητικό σημείο κάποιας απ' τις γυναίκες που συναντούσαν.

Προχωρούσαν στο χωματόδρομο, δίπλα στην αριστερή όχθη του ποταμού, για να φτάσουν στο δρόμο της Αρκαδίας, που διέσχιζε τον Κρόνιο λόφο απ' τη βόρεια πλευρά της Άλτης. Έξω από μια μεγάλη πολυτελή σκηνή είδαν κάποια κοπέλα εκπληκτικής ομορφιάς και δίπλα της έναν μεσόκοπο άντρα. Ο εκατόνταρχος έκανε νεύμα στο Μάριο να προσέξει το αταίριαστο ζευγάρι.,

-Στην Ελλάδα οι πλούσιοι παλιόγεροι προτιμούν να ξεζουμίζουν τρυφερά πλασματάκια, όπως οι μέλισσες τους χυμούς των λουλουδιών, είπε με κάποια ευδιάκριτη απόχρωση ζήλειας στη φωνή του.

-Δεν είναι αντρόγυνο... Θα πρέπει μάλλον να' ναι κόρη του.

-Πώς το κατάλαβες;

-Το υποθέτω και από κάποια κοινά χαρακτηριστικά τους αλλά και γιατί λίγες παντρεμένες έρχονται στους ολυμπιακούς αγώνες. Νιώθουν δυσάρεστα που τις απαγορεύουν να πλησιάσουν στο στάδιο όλες τις μέρες των αγώνων. Συνήθως αυτοί που έρχονται με τις γυναίκες τους κατασκηνώνουν στην άλλη πλευρά της όχθης... Πέρα απ' το γιοφύρι....

-Για ποιο λόγο απαγορεύουν στις παντρεμένες γυναίκες να παρακολουθούν τους αγώνες;

-Το επιβάλλουν οι ιεροί κανόνες... Αν κάποια παντρεμένη πιαστεί στο στάδιο κατά τη διάρκεια της ολυμπιάδας θεωρείται ιερόσυλη και θανατώνεται... Τη γκρεμίζουν από κείνο κει το βράχο, στο Τυπαίο όρος, είπε ο Μάριος κι έδειξε προς τα νότια έναν α-

πόκρημνο ορεινό όγκο, που βρισκόταν πέρα απ' τη γέφυρα, στο δρόμο προς το Σκιλλούντα.

Ο εκατόνταρχος τον κοίταξε μ' απορία.

-Α, ώστε έτσι!... Δηλαδή στη βάση του γκρεμού θα πρέπει να' χουν στοιβαχτεί σκελετοί παντρεμένων γυναικών που από περιέργεια προσπάθησαν να μπουν στο στάδιο...

-Δεν υπάρχουν ούτε σκελετοί ούτε πτώματα... Από τότε που άρχισαν οι ολυμπιακοί αγώνες, πριν από πέντε σχεδόν αιώνες, δεν έγινε καμιά τέτοια θανατική εκτέλεση.

-Αυτό σημαίνει πως οι Ελληνίδες δεν είναι καθόλου περιέργες, είπε γελώντας με κέφι ο εκατόνταρχος.

-Ελάχιστες φορές πιάστηκαν παντρεμένες γυναίκες να παρακολουθούν τους αγώνες. Σε μια τέτοια περίπτωση έβρισκαν πάντα κάποιο εύσχημο τρόπο για ν' αποφευχθεί η εφαρμογή του σκληρού αυτού νόμου... Η παράδοση λέει πως μια γυναίκα απ' τη **Ρόδο**³⁷... Χμ, να δεις πώς τη λένε!... Τέλος πάντων! Μια πεισματάρη λοιπόν που πιάστηκε, γλίτωσε το θάνατο γιατί ανήκε σε γενιά ολυμπιονικών... Ήταν κόρη κάποιου Διαγόρα που αναδείχτηκε ολυμπιονίκης ο ίδιος, οι τρεις γιοι του και τα δυο εγγόνια του...

-Καλά λέει ο Νεοκλής, πως οι Έλληνες κάνουν τους νόμους για να 'χουν την ευκαιρία να μην τους εφαρμόζουν...

-Ο Νεοκλής το λέει αυτό; ρώτησε μ' έκπληξη ο Μάριος, ενώ προσπαθούσε να κρύψει την απέχθειά του γι' αυτόν το σιχαμερό τυχοδιώκτη. Μα κι αυτός είναι Έλληνας... Ο κανόνας ισχύει και γι' αυτόν! συμπλήρωσε σχεδόν αμέσως.

-Ποιος λέει πως αυτό το σκουλήκι, που λυγίζει με τόση τέχνη τη μέση του μπροστά μου, αποτελεί εξαίρεση... Από ιδιοσυγκρασία μισώ θανάσιμα τους καταδότες όσο κι αν αναγνωρίζω πως μας είναι πολύ χρήσιμοι.. Θυμάμαι πρόπερσι στη Δαλματία που διάταξα, βρίσκοντας μια αστεία δικαιολογία, να εκτελεστούν καμιά δεκαριά απ' αυτούς. Οι χωριάτες ενθουσιάστηκαν γι' αυτή την απόφασή μου και φάνηκαν πρόθυμοι να συνεργαστούν μαζί μας... Από τη

---

³⁷ Ήταν η Καλλιπάτειρα. Μεταμφιέστηκε σε γυμναστή, αλλά όταν ο γιος της Πεισίροδος ανακηρύχτηκε νικητής, δε μπόρεσε να κρύψει τη χαρά της και πήδηξε το περίφραγμα, που χώριζε τους γυμναστές απ' τον αγωνιστικό χώρο, για να τον αγκαλιάσει. Από τότε οι γυμναστές υποχρεώθηκαν να εμφανίζονται στο στάδιο γυμνοί.

στιγμή εκείνη δεν είχαμε κανένα πρόβλημα με τους ντόπιους. Όλοι τους μας φέρονταν πολύ φιλικά.....

-Οι άνθρωποι που έχουν το χαφιεδισμό στο αίμα τους, είναι πάντα επικίνδυνοι. Είναι ικανοί να προδώσουν ακόμα και τους ευεργέτες τους...

-Εμένα συνήθως δεν προλαβαίνουν να με προδώσουν... Τους μυρίζομαι έγκαιρα και τους στέλνω στον αγύριστο, είπε καγχάζοντας με κάποια περηφάνια ο εκατόνταρχος.

-Χρειάζεται διορατικότητα και πείρα για να καταλάβει κάποιος τις κρυφές, τις ύπουλες σκέψεις τέτοιων τυχοδιωχτών...

-Δε συμφωνώ... Είναι απλό.... Υποψιάζεσαι τους πάντες και τα πάντα κι είσαι συνέχεια ο κερδισμένος... Ειδικά εδώ στην Ελλάδα δεν εμπιστεύομαι κανένα. Δεν τους βλέπεις πώς αλληλοσφάζονται μεταξύ τους με λύσσα σα δαιμονισμένοι! Εκφυλισμένος λαός μα το Δία!..

Ο εκατόνταρχος δεν προσπαθούσε να κρύψει τα αισθήματά του για το λαό, που πρόσφατα είχε υποτάξει ο ρωμαϊκός στρατός χρησιμοποιώντας έντεχνα τις μακροχρόνιες εσωτερικές του διαμάχες και αντιθέσεις. Οι διακηρύξεις όμως του ρωμαίου αξιωματικού προς το λαό, τους άρχοντες της Ήλιδας και το ιερατείο της Ολυμπίας, ήταν εντελώς διαφορετικές απ' τα πραγματικά του αισθήματα για τους υπόδουλους. Εφαρμόζοντας την πολιτική της «διπλωματικής συμπεριφοράς» προς τους Έλληνες, με τον τρόπο που την εννοούσαν οι συγκλητικοί κι ο ύπατος που την εισηγήθηκε, φρόντιζε να εκδηλώνει σε κάθε ευκαιρία έναν επίπλαστο θαυμασμό για την ιστορία, για τους θεσμούς, για τις παραδόσεις και για καθετί που κολάκευε την περηφάνια των Ελλήνων. Στη ρεαλιστική πολιτική των Ρωμαίων, τα προσωπικά συναισθήματα δεν είχαν καμιά θέση. Αυτή την ωμή πολιτική νοοτροπία τους ποτέ δεν μπόρεσαν να την κατανοήσουν οι πάντα ρομαντικοί και πολιτικά αφελείς Έλληνες, που κείνη ιδιαίτερα την εποχή δεν είχαν τη διορατικότητα να διακρίνουν τον έντονα πραγματιστικό χαρακτήρα των ρωμαϊκών στρατηγικών στόχων στην Ελλάδα. Βαθιά διαποτισμένος από μια τέτοια ρεαλιστική πολιτική φιλοσοφία και ακολουθώντας κατά γράμμα τις οδηγίες που είχε λάβει απ' το στρατηγείο, ο ρωμαίος εκατόνταρχος φρόντιζε να κρύβει τα πραγματικά του αισθήματα για τους υπόδουλους. Συνήθως δεν έχανε την ευκαιρία να

εκφράζεται εγκωμιαστικά για τους Έλληνες και ιδιαίτερα για τους Ηλείους και την Ολυμπία. Για το λόγο αυτό είχε δικαιολογημένα αποχτήσει τη φήμη, στους ντόπιους και στους ξένους προσκυνητές που κατάκλυσαν την κοιλάδα του Αλφειού, ενός δίκαιου κι αμερόληπτου «φιλέλληνα» αξιωματικού.

Καθώς προχωρούσαν στη μικρή ανηφορική πλαγιά, ανάμεσα στο ποτάμι και στον ιππόδρομο, η βλάστηση όλο και λιγόστευε. Τα πυκνόφυλλα πλατάνια της όχθης βρίσκονταν τώρα πιο κάτω, δεξιά τους και μπορούσαν έτσι να 'χουν μια πανοραμική εικόνα της κοιλάδας. Στα νότια της Άλτης, απ' τη συμβολή των δυο ποταμιών και ως πέρα, απ' την πίσω πλευρά του ιππόδρομου, η έκταση ήταν πλημμυρισμένη από πολύχρωμες σκηνές και χαρούμενους πανηγυριώτες. Ακούγονταν παιδικές φωνές, αντρίκεια προστάγματα, γυναικείες συζητήσεις, ένα πολύβοο ανθρωπομελίσσι που άφηνε το βόμβο του να ξεμακραίνει και να χάνεται στην ανοιχτοσύνη της καταπράσινης κοιλάδας.

Στο σημείο εκείνο η ανθρώπινη παρουσία δεν ήταν τόσο έντονη. Είχαν ήδη ξεμακρύνει αρκετά απ' την κοίτη του ποταμού. Εδώ υπήρχε λιγότερη βλάστηση κι υγρασία αλλά και λιγότερα έντομα. Η θέση αυτή θεωρούνταν πλεονεκτική, κυρίως για όσους απεχθάνονταν τους θορύβους και την πολυκοσμία. Απ' τις δυο πλευρές του δρόμου, κάτω απ' τα λιγοστά δέντρα, ήταν στημένες ακριβές και περιποιημένες σκηνές, που φανέρωναν την κοινωνική και πνευματική διαφορά των προσκυνητών που έμεναν εκεί, σε σύγκριση με το ανώνυμο πλήθος που κατάκλυσε την κοιλάδα. Σε κάποια στροφή, λίγο πριν συναντήσουν το δρόμο της Αρκαδίας, αντίκρισαν μια πελώρια καφετιά σκηνή και γύρω της πεντ' έξι άλλες μικρότερες.

-Να κι οι συμπατριώτες μας! είπε ο εκατόνταρχος και συγκράτησε, τραβώντας τα γκέμια με δύναμη, το ατίθασο και μεγαλόπρεπο άλογό του που βημάτιζε νευρικά στο ίδιο μέρος σηκώνοντας ένα μικρό σύννεφο σκόνης. Οι ιππείς της φρουράς χαιρετούσαν, με ανάταση των χεριών, τους περίεργους που είχαν βγει απ' τις σκηνές. Αστειεύονταν με τα παιδιά που τους ακολούθησαν σε μικρή απόσταση, κοιτάζοντας τους με θαυμασμό. Τα καθάραιμα άτια χλιμίντριζαν ενοχλημένα. Η ολιγάριθμη έφιππη ομάδα εντυπωσία-

ζε με τις όμορφες στολές και τα γυαλιστερά κράνη που άστραφταν στον ήλιο.

-Συμπατριώτες μας; ρώτησε απορημένος ο Μάριος.

-Είναι Σικελιώτες... Συρακούσιοι... Ταραντίνοι... Ο **αρχιθεωρός**³⁸ τους εγκαταστάθηκε στον ξενώνα, στο δεύτερο διάδρομο, λίγο πιο πέρα από μας... Ήρθαν προχτές με κάποια καθυστέρηση γιατί το καράβι τους έπαθε ζημιές από μεγάλη τρικυμία στο Ιόνιο. Μόλις μ' ενημέρωσαν για την άφιξή τους, ζήτησα απ' τους αρμόδιους του ιερατείου που ασχολούνται με την τακτοποίηση των προσκυνητών σε κατάλληλους χώρους, να παράσχουν σ' αυτούς εδώ κάθε δυνατή διευκόλυνση.

Σε λίγη ώρα είχαν απομακρυνθεί αρκετά απ' την περιοχή με τις σκηνές. Προχωρούσαν τώρα προς την **Άρπινα**³⁹ την όμορφη κωμόπολη στ' ανατολικά της Ολυμπίας, όπου είχε στρατοπεδέψει η ρωμαϊκή διλοχία. Αριστερά τους φάνηκαν τα ερείπια της Πίσας, μιας πόλης που με πείσμα αγωνίστηκε για να της αναγνωριστεί η ευθύνη της διοργάνωσης των ολυμπιακών αγώνων, ώσπου καταστράφηκε απ' την αντίζηλό της την Ήλιδα. Η μικρή της απόσταση απ' τον ιερό χώρο δικαιολογούσε απόλυτα μια τέτοια απαίτηση. Όμως το δίκιο δεν κατάφερε να υπερνικήσει τη δύναμη των όπλων.

Η ένδοξη πόλη της Πίσας, από τα πολύ παλιά χρόνια είχε αξιόλογη εμπορική κίνηση. Το λιμάνι της στην όχθη του Αλφειού, αποτελούσε κέντρο ανταλλαγής προϊόντων, που έφταναν εκεί απ' τα νησιά του Αιγαίου και τις γνωστές παραθαλάσσιες πόλεις της Μεσογείου με μικρά πλοία ή σχεδίες. Οι έμπειροι ναυτικοί αντιμετώπιζαν με δεξιοτεχνία το ρέμα του ποταμού για να φτάσουν ως το λιμάνι. Κι όμως, αυτή η αξιόλογη πόλη αναγκάστηκε να υποταχτεί στους εμπειροπόλεμους Δωριείς της Ήλιδας και να οδηγηθεί σιγά σιγά στον αφανισμό.

-Η Πίσα απέχει από την Ολυμπία **έξι**⁴⁰ στάδια, διευκρίνισε ο Μάριος.

³⁸ Ο αρχηγός της αντιπροσωπίας («Θεωρίας») μιας πόλης ή μιας ομοσπονδίας πόλεων/κρατών.

³⁹ Απέχει απ' την Ολυμπία 20 στάδια, δηλαδή 3.850 περίπου μέτρα. Η παράδοση λέει πως χτίστηκε απ' το βασιλιά Οινόμαο, που της έδωσε το όνομα της μητέρας του.

⁴⁰ Περίπου 1150 μέτρα.

-Τα ερείπιά της θες να πεις, αποκρίθηκε χαμογελώντας ο εκατόνταρχος. Άλλο ένα παράδειγμα που δείχνει ξεκάθαρα πως φιλοδοξίες δικαιούνται να έχουν μόνο όσοι είναι δυνατοί... Όσοι ξέρουν να κρατούν καλά το σπαθί τους.

Όταν έφτασαν στο στρατόπεδο, ο ρωμαίος διοικητής συγκέντρωσε τους αξιωματικούς κι υπαξιωματικούς για να τους δώσει οδηγίες. Ο Μάριος παράλαβε απ' το γραφείο διοίκησης της διλοχίας ένα μήνυμα του ύπατου, που θα 'πρεπε να το μεταφράσει στα ελληνικά για να διαβαστεί στους συγκεντρωμένους προσκυνητές τη μέρα της τελετής για την έναρξη της ολυμπιάδας. Μετά ζήτησε το άλογό του για να επιστρέψει στο Λεωνίδαίο, επειδή ο εκατόνταρχος θα ξαναγύριζε στην Ολυμπία τις απογευματινές ώρες.

Την ώρα που ο υπαξιωματικός υπηρεσίας, μαζί μ' ένα λεγεωνάριο, άνοιγαν το φράχτη του πρόχειρου στάβλου του στρατοπέδου, εμφανίστηκε ξαφνικά μπροστά του ο Νεοκλής. Ο έλληνας αυτός σπιούνος είχε καταφέρει, κάνοντας φίλο του το Σαλούστιο και δίνοντας πολύτιμες πληροφορίες στον εκατόνταρχο, να τριγυρίζει μ' άνεση στα δυο ρωμαϊκά στρατόπεδα και να συναναστρέφεται οπλίτες κι υπαξιωματικούς. Ήταν ένας λεπτός και κοντός γκριζομάλλης μελαχρινός άντρας, ως σαράντα χρονώ, με παμπόνηρα, ευκίνητα καστανόμαυρα μάτια. Συνήθιζε να φορά μακρύ κεντητό βαθυγάλαζο χιτώνα και να δένει στο μέτωπο του μια ομοιόχρωμη κορδέλα, με την οποία επίσης συγκρατούσε τα τυλιγμένα σε κότσο πλούσια βοστρυχωτά μαλλιά του. Ήταν ένα παράξενο χτένισμα και μια εκκεντρική αμφίεση, που τη συνήθιζαν όσοι ήθελαν να δείξουν πως κατάγονται από πλούσια κι αρχοντική γενιά. Στα χείλη του πλανιόταν μόνιμα ένα χαρακτηριστικό χαμόγελο. Αυτό του 'δινε μια αθώα, σχεδόν παιδική, έκφραση που ερχόταν σ' αντίθεση με τη σπιρτάδα και τη σκοτεινή λάμψη που 'χε το διεισδυτικό του βλέμμα.

-Α, είμαι τυχερός! φώναξε χαρούμενος, χτυπώντας φιλικά το Μάριο στις πλάτες. Αν δεν έχεις φίλε μου αντίρρηση, θα μπορούσα να βουλευτώ στα καπούλια για να γλιτώσω τον ποδαρόδρομο ως την Ολυμπία.

-Δεν υπάρχει πρόβλημα... Είναι άλλωστε τόσο κοντινή η απόσταση που θα πρότεινα να πάμε με τα πόδια... Τι λες, πάμε; Έχεις

όρεξη για περπάτημα; ρώτησε ο Μάριος κι έκαμε νεύμα στο στρατιώτη να συγκρατήσει το άλογο στην είσοδο του φράχτη.

-Καλή ιδέα!... Θαυμάσια! συμφώνησε κι ο Νεοκλής.

Ξεκίνησαν για την Ολυμπία με κάπως γρήγορο ρυθμό, μα δεν άργησαν να διαπιστώσουν πως η ζέστη είχε ήδη αρχίσει να γίνεται ανυπόφορη και πως θα 'πρεπε να περπατούν πιο αργά και στη δεξιά πλευρά του δρόμου, όπου τα λίγα δέντρα που συναντούσαν τους προστάτευαν απ' τις καυτές αχτίδες του ήλιου. Όσο πλησίαζαν προς την Ολυμπία η βλάστηση πύκνωνε, ιδίως στις όχθες του Αλφειού, όπου τα πυκνόφυλλα πλατάνια κι οι λεύκες αποτελούσαν μια όαση δροσιάς για τις χιλιάδες προσκυνητές που είχαν κατάκλυσει το χώρο στα νότια της Άλτης.

Ο Νεοκλής ήταν καλός συνομιλητής. Διηγιόταν ιστορίες για την πατρίδα του, τον Τάραντα. Μίλησε για τους γονείς και τ' αδέρφια του, για την εγκατάστασή τους στην Κόρινθο, για την επαγγελματική τους τακτοποίηση. Όταν αναφέρθηκε στην πρώτη του γνωριμία με την Ολυμπία, στους θρύλους και στις παραδόσεις της, στην ιστορία της σα θρησκευτικού και πνευματικού κέντρου του ελληνισμού, τα μάτια του σπίθιζαν από περηφάνια και πάθος. Ήξερε πως ο Μάριος μάζευε στοιχεία για τους ολυμπιακούς αγώνες και τον συμβούλεψε για το τι έπρεπε να προσέξει και ποια απ' τα αρχεία του Μητρώου και του Πρυτανείου θα 'πρεπε να ερευνήσει για να εντοπίσει αξιόλογο πληροφοριακό υλικό. Η φωνή του είχε τέτοια ζεστασιά και πειστικότητα, που ο Μάριος άρχισε ν' αμφιβάλλει για τις αρχικές εκτιμήσεις του, που είχαν σχέση με την προσωπικότητα και το ποιόν αυτού του ανθρώπου.

-«Μήπως βιάστηκα να τον κρίνω και να τον καταδικάσω!», αναρωτήθηκε όταν, για να ξεαποστάσουν, κάθισαν σ' ένα λάκκωμα του δρόμου που χανόταν κάτω απ' τις πυκνές φυλλωσιές των δέντρων. Δίπλα, μια μικρή πηγή ανάβλυζε μέσ' απ' το βράχο και τα λιγοστά νερά της γλιστρούσαν αθόρυβα, κάτω απ' το παχύ χορτάρι, ως τη γειτονική ρεματιά.

-Βλέπεις εκεί Μάριε;.. Να, εκεί πίσω απ' την κουφालιασμένη αγριελιά με το στραβό κορμό, σαν πλάτη αρκούδας... Αν προσέξεις καλά θα δεις πως υπάρχει ένας σωρός από μαυρισμένες πέτρες, σα βάση γκρεμισμένου βωμού... Βλέπεις;

-Ναι... Ναι... Τον βλέπω.....

-Αυτός είναι ο βωμός της Παρθενίας...

Ο Μάριος γέλασε και είπε γεμάτος αυτοπεποίθηση:

-Υποθέτω πως εδώ θυσιάστηκε κάποτε κάποια κοπέλα... Όπως τα παλιά χρόνια στην Αυλίδα η Ιφιγένεια, η όμορφη κόρη του βασιλιά Αγαμέμνονα...

Ο Νεοκλής δε μπόρεσε να συγκρατήσει τα γέλια του.

-Όλοι την παθαίνουν σαν εσένα... Φαντάζονται κάποιο δράμα με μια πανέμορφη παρθένα και ξαφνικά μένουν με το στόμα ανοιχτό όταν μαθαίνουν πως όλη αυτή η τοποθεσία χρωστά τ' όνομά της σε μια φοράδα, που 'χε την ατυχία ν' ανήκει στον πρώτο υποψήφιο μνηστήρα της Ιπποδάμειας, σε κάποιον που δέχτηκε ν' αντιμετωπίσει το φοβερά Οινόμαο...

-Α, ώστε έτσι! απόρησε ο Μάριος και γέλασε κι αυτός με την καρδιά του.

-Ακριβώς έτσι, φίλε μου... Αυτή η φοράδα έγινε διάσημη... Η πηγή, ο βωμός, ο λόφος, ακόμα κι ένας μικρός χείμαρρος απ' την άλλη πλευρά του ποταμού, προς τα δυτικά, πήραν τ' όνομά της...

Όταν μετά από λίγο συνέχισαν το περπάτημα, ο Νεοκλής άρχισε ν' αφηγείται, μ' ένα δικό του συναρπαστικό τρόπο που κέντριζε το ενδιαφέρον του συνομιλητή του, τους θρύλους και τις παραδόσεις που είχαν σχέση μ' αυτή την περιοχή, Μιλούσε μ' αγάπη, με πάθος, με μια ιερή σχεδόν αφοσίωση για πρόσωπα και πράγματα. Γι' αυτό θα 'ταν αδιανόητο, κείνη τη στιγμή, να σκεφτεί κάποιος τον προδοτικό κι επαίσχυντο ρόλο που συνειδητά έπαιζε ο άνθρωπος αυτός στην καθημερινή του ζωή και στις σχέσεις του με τους άλλους Έλληνες. Η απέραντη προγονολατρία του ήταν εντελώς ξεκομμένη απ' την τωρινή πραγματικότητα.

Ο Μάριος είχε τόσο πολύ παρασυρθεί απ' την όμορφη συζήτηση και την αφηγηματική ικανότητα του συνομιλητή του, ώστε λίγο έλειψε να γυρίσουν πίσω για να δει από κοντά τα ερείπια του τοίχου που υποτίθεται πως έζωνε το χώρο όπου είχαν ενταφιαστεί οι υποψήφιοι μνηστήρες της Ιπποδάμειας. Αυτός ο βωμός ήταν, λέει, ένα από τα δείγματα της θηριωδίας μα και του ανόσιου πάθους του βασιλιά της Πίσας για το ίδιο του το σπλάχνο. Σ' εκείνη τη χωματινή τούμπα, που 'δινε την εντύπωση μικρού τεχνητού λοφίσκου, ο Οινόμαος έθαψε όπως όπως τον υποψήφιο μνηστήρα της κόρης του, το Μάρμακα και τις δυο φοράδες του που χρησιμοποίησε

στην αρματοδρομία, την Παρθενία και την Ερίφη... Και μετά συνέχισε, με την ίδια αναληψία, να σκοτώνει και να θάβει τους υπόλοιπους νεαρούς ηττημένους αντιπάλους του... Ο Αλκάθους, ο Ευρύαλος, ο Κρόταλος, ο Ακρίας και τόσοι άλλοι πλήρωσαν με τη ζωή τους τη νεανική τους αυτοπεποίθηση, τον ενθουσιασμό και την αγάπη τους για την Ιπποδάμεια.

Καθώς ο Νεοκλής μιλούσε συνεπαρμένος από ένα είδος έκστασης, σα να ζούσε ο ίδιος τα γεγονότα που διηγείτο, έδειχνε ταυτόχρονα με το χέρι του τις διάφορες τοποθεσίες ή σχεδίαζε στο χώμα πρόχειρους χάρτες για να κατατοπίσει το συνομιλητή του καλύτερα και με βάση την τοπογραφία της περιοχής.

Συζητώντας έτσι ευχάριστα είχαν πια φτάσει στην πίσω πλευρά του ιππόδρομου. Ο Μάριος, παρά το μεσημεριάτικο καύσωνα και τις πολυάριθμες μύγες που γίνονταν όλο και πιο επιθετικές από τότε που πλησίασαν στο ποτάμι, πρότεινε στο Νεοκλή ν' αφήσουν το δρόμο και να κατηφορίσουν προς το μονοπάτι της όχθης, για να περπατήσουν κάτω απ' τα πανύψηλα δέντρα. Ο άλλος δε φάνηκε ενθουσιασμένος. Προφασίστηκε πως ήταν κουρασμένος, μα στο τέλος άλλαξε ξαφνικά γνώμη. Ζήτησε όμως να λοξοδρομήσουν για να μην περάσουν απ' τις σκηνές των Ταραντίνων, που βρίσκονταν λίγο πιο πέρα απ' την κατασκήνωση των Συρακουσίων, δίπλα στην όχθη.

-Μα γιατί; Τι συμβαίνει; ρώτησε ο Μάριος.

-Να, πώς να στο πω... Σήμερα φοράς τη στολή σου... Δε θα 'θελα να με δουν μ' ένα ρωμαίο στρατιώτη...

-Μα το Δία, πέφτω απ' τα σύννεφα!... Κι είχα την εντύπωση πως μας συμπαθούσες! είπε χαμογελώντας ο νεαρός διερμηνέας, ενώ με κόπο, προσπαθούσε να κρύψει την κατάπληξή του γι' αυτή την παράξενη στάση του συνομιλητή του.

-Δεν είναι αυτό που φαντάζεσαι, δικαιολογήθηκε ο άλλος. Να, πες το βράδυ πέρασα απ' τους Ταραντίνους... Ένιωσα την ανάγκη να μιλήσω για τα περασμένα, να μάθω για τους παιδικούς μου φίλους, να τους ρωτήσω για την πόλη που γεννήθηκα... Με καλοδέχτηκαν κι αυτό με συγκίνησε βαθιά, ώσπου η συζήτηση γύρισε στα πολιτικά... Τότε διαπίστωσα πως έπεσα σε φωλιά ερπετών κι υποχρεώθηκα να παίξω θέατρο και να παρουσιάσω τελείως διαφορετικός απ' ότι είμαι στην πραγματικότητα...

-Δηλαδή;

-Όταν τους είπα πως γεννήθηκα στον Τάραντα ενθουσιάστηκαν και μου 'δειξαν μεγάλη εμπιστοσύνη... Με ρώτησαν για τους συγγενείς μου στην πόλη. Όταν έμαθαν πως ο Μνησθέας, ένας τυχοδιώχτης ρέμπελος που δολοφόνησε κάποιο ρωμαίο χτηματία, ήταν συγγενής μου, με πέρασαν για δικό τους και μου 'παν πράματα που αν στα επαναλάβω θ' ανατριχιάσεις...

-Τι σου είπαν;

-Και τι δεν είπαν! Πρώτα πρώτα θεωρούν αυτόν τον αχαΐρευτο αδερφό της μάνας μου, που όπως με πληροφόρησαν καταδικάστηκε και πέθανε μ' ατιμωτικό θάνατο, σαν ήρωα που θυσιάστηκε για τη λευτεριά... Άκου! Για τη λευτεριά! Τον κατσικοκλέφτη. Και να 'ταν μόνο αυτό! Θεωρούν το ρωμαϊκό στρατό ένα άγριο κι άξεστο μπουλούκι απολίτιστων και βάρβαρων, που ρήμαξαν τις ελληνικές πόλεις της Κάτω Ιταλίας και της Σικελίας... Κατηγορούσαν, με τα χειρότερα λόγια τους Έλληνες που σας θεωρούν φίλους και πολεμούν στο πλευρό σας ενάντια σ' άλλους Έλληνες... Τα' αποβράσματα! Είναι κι αυτοί πανελληνιστές που οραματίζονται μια ενωμένη Ελλάδα... Θέλουν να καταλύσουν την αυτονομία των ελληνικών πόλεων και να δημιουργήσουν τύραννους, σαν τους Μακεδόνες βασιλιάδες που τ' αγάλματά τους, αυτά τ' απομεινάρια της βάρβαρης διάβασής τους από 'δω πέρα, τα φυλάνε με ιερή ευλάβεια οι βρομοπαπάδες της Ολυμπίας, αντί να τα πετάξουν στις κοπριές ή στις λάσπες του Αλφειού... Μα την Αθηνά που τον φώτισε, πολύ καλά έκανε ο διοικητής και σφράγισε το Φιλίππειο και διάταξε να σκεπάσουν με караβόπανα τ' αγάλματα των τυράννων που εμπνέουν κάτι τέτοιους ανόητους θερμοκέφαλους... Πολύ καλά έκανε...

Μέσα σ' ελάχιστα λεπτά είχε αποκαλυφτεί ένας εντελώς διαφορετικός Νεοκλής, που δεν είχε καμιά σχέση με τον εύστροφο κι ευχάριστο συνομιλητή που ο νεαρός ρωμαίος διερμηνέας θαύμαζε πριν από λίγη ώρα. Τα μάτια του έβγαζαν φωτιές απ' το μίσος κι η παθιασμένη φωνή του είχε μια σκληρή βραχνάδα που έκανε το Μάριο ν' αναρριγήσει.

-Θέλεις Νεοκλή να καθίσουμε σ' αυτά τα πέτρινα πεζούλια για να ξεκουραστούμε; τον ρώτησε, ενώ ένιωθε μια ακατανίκητη επι-

θυμία να γνωρίσει περισσότερο αυτό τον άνθρωπο των αντιθέσεων που τον θαύμαζε μα και ταυτόχρονα τον σιχαινόταν.

-Και δεν καθόμαστε!

Πέρασαν μερικές στιγμές χωρίς να μιλά κανένας. Ο Νεοκλής είχε βρει, στη βάση του πεζουλιού, ένα μικρό κομμάτι βρόμικου κριθαρένιου ψωμιού που το πέταξε στα θολά νερά. Ακούστηκε ένας έντονος παφλασμός. Φάνηκαν για λίγο ράχες και πτερύγια από μεγάλα ψάρια που πάλευαν για το ξεροκόμματο. Έπειτα τα νερά ηρέμησαν πάλι.

-Κι εγώ νόμιζα πως τα ψάρια απομακρύνθηκαν απ' τον Αλφειό από τότε που γέμισε με κόσμο η κοιλάδα... Μάλλον φαίνεται πως απ' τ' αποφάγια που πετούν οι προσκυνητές, τα γριβάδια και τα χέλια έχουν πληθύνει...

-Μάλλον έτσι θα 'ναι! ψιθύρισε ο Μάριος σα να μονολογούσε, αλλά σε λίγο συνέχισε προσπαθώντας να φανεί αδιάφορος: Όστε τέτοια λοιπόν σου έλεγαν οι συμπατριώτες σου!..

Ο Νεοκλής γύρισε και τον κοίταξε μ' έκπληξη ξαφνιασμένος. Όμως γρήγορα θυμήθηκε τη συνέχεια της συζήτησής τους που είχε διακοπεί όταν κάθισαν κι απάντησε με συγκρατημένη οργή.

-Τέτοια και χειρότερα, φίλε μου! Σου λέω πως τα μυαλά τους τα 'χουν πάνω απ' το κεφάλι τους!.. Είναι κι αυτοί σαν τους **σπαρτιάτες προγόνους**⁴¹ τους ψευτοπαλικαράδες, αλλά από πάνω και πανελληνιστές... Δηλαδή δυο φορές επικίνδυνοι...

-Έχω κι άλλη φορά ακούσει γι' αυτούς τους πανελληνιατές... Φαίνεται πως έχουν μια δικιά τους πολιτική φιλοσοφία, πέταξε δήθεν αδιάφορα ο Μάριος, ενώ διαισθανόταν πως θα κέντριζε το ξαναμμένο ήδη ενδιαφέρον του συνομιλητή του.

-Σιγά τη φιλοσοφία! απάντησε ο άλλος με περιφρόνηση και κάνοντας έναν χαρακτηριστικό μορφασμό. Συνωμοτούν και αεροβατούν!... Ονειρεύονται μια ενωμένη Ελλάδα με αρχηγό της κάποιο τύραννο, κατά προτίμηση Μακεδόνα... Θεωρούν την Ολυμπία σαν το κέντρο απ' όπου θα μεταλαμπαδέσουν αυτές τις ιδέες τους και θα φτάσουν στην υλοποίηση των στόχων τους...

---

⁴¹ Ο Τάραντας ιδρύθηκε από σπαρτιάτες άποικους, που αποβιβάστηκαν στην Ιταλία το 708-706 π.Χ.

-Ίσως γιατί στη διάρκεια των ολυμπιακών αγώνων οι Έλληνες σταματούν τους εμφύλιους πολέμους και φαίνονται, για λίγες μέρες, σαν ενωμένο κι ενιαίο έθνος.

-Δεν είναι αυτό, αποκρίθηκε φανερά συγχυσμένος ο Νεοκλής. Η Ολυμπία είναι δημιούργημα των Δωριέων... Γι' αυτό παντού γύρω σου βλέπεις αγάλματα και μνημεία Ελλήνων από δωρικές φυλές... Θέλουν να επιβάλλουν την τυραννία τους στους άλλους Έλληνες και ιδιαίτερα στους Αχαιούς και στους Ίωνες που ανάδειξαν αυτό τον υπέροχο πολιτισμό του πνεύματος... Που δημιούργησαν έναν Παρθενώνα, που ανάθρεψαν έναν Πλάτωνα...

-Έναν Αριστοτέλη, συμπλήρωσε ο Μάριος χωρίς καμιά υστερόβουλη πρόθεση.

-Ασ' τον αυτόν τον αισχρό Μακεδόνα, βιάστηκε ν' απαντήσει αναφοκοκκινισμένος απ' την οργή του ο Νεοκλής. Και μόνο το γεγονός πως υπήρξε δάσκαλος του Αλέξανδρου του Μακεδονοασιάτη, είναι αρκετό για να τον σιχαθεί κάθε έντιμος Έλληνας... Είναι ο πνευματικός πατέρας ενός πανάθλιου τύραννου, του πιο βρομερού ανθρώπου της οικουμένης, που μετά την Ελλάδα μαγάρισε κι ολάκερη την Ασία...

Συνέχισε να μιλά μ' έξαψη και πάθος. Ήθελε ν' αποδείξει πως ο κατακερματισμός των ελληνικών πόλεων σ' ανεξάρτητα μικρά κράτη/πόλεις κι η αυτονομία των Ελλήνων, ήταν το βασικό καθήκον για όσους ήθελαν να διαφυλάξουν το πολιτικό ήθος, τις βαριές παρακαταθήκες και τον υπέροχο πνευματικό πλούτο που τους κληροδότησαν οι πρόγονοι. Γι' αυτό οι Έλληνες, οι λευτερόφρονες Έλληνες, θα πρέπει να συσπειρωθούν γύρω απ' τους Ρωμαίους, που είχαν τη δύναμη να εμποδίσουν τους Σπαρτιάτες και τους Μακεδόνες να επιβάλουν την τυραννία τους στην Πελοπόννησο και στην υπόλοιπη Ελλάδα και τη θέληση να διασφαλίσουν την αυτονομία των ελληνικών πόλεων. Δικαιολογώντας την εμπιστοσύνη του και την αφοσίωσή του στους Ρωμαίους παράθεσε, με μια εκπληκτική ευφράδεια, πολλά επιχειρήματα για ν' αποδείξει πως η ρωμαϊκή εκστρατεία στην Ελλάδα αποτελούσε την ύστατη προσπάθεια για να διασωθεί και να διαφυλαχτεί ο ελληνικός πολιτισμός. Όταν θα πετύχαινε αυτός ο στόχος, τότε οι δυο φυλετικά συγγενείς λαοί, οι Έλληνες στην Ελλάδα κι οι Ρωμαίοι στην Ιταλία, θ' αποτελούσαν τους δυο ισότιμους και ισάξιους κυματοθραύστες στα βαρ-

βαρικό στίφη που ξεχύνονταν απ' το Βορρά και την Ανατολή για να κατακλύσουν τις παραμεσόγειες χώρες. Φαινόταν να πιστεύει βαθιά όλα όσα έλεγε, με τον ορμητικό αυθορμητισμό και την αμετακίνητη προσήλωση στις ιδέες των ανθρώπων που έχουν τη διπλή προσωπικότητα του οραματιστή ιδεολόγου και του αδίσταχτου φανατικού.

-Αυτή τη στιγμή, πρόσθεσε, οι λογικοί Έλληνες, αδερφωμένοι με τους Ρωμαίους, θα πρέπει να σώσουν την Ελλάδα απ' τη βουλιμία των Μακεδόνων, των Σπαρτιατών ή των Αιτωλών... Ο Φίλιππος της Μακεδονίας δήλωσε πέρσι υποταγή στον ύπατο, μα εξακολουθεί ακόμα ν' αποτελεί κίνδυνο για την Ελλάδα και τη Ρώμη... Ο Νάβης, ο καιροσκόπος και τυχοδιώχτης σπαρτιάτης βασιλιάς, έχει ηγεμονικές βλέψεις στην Πελοπόννησο... Οι Αιτωλοί μετάνιωσαν που συντέλεσαν στη συντριβή των Μακεδόνων κι επιδιώκουν να διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο στα ελληνικά πολιτικά πράγματα ... Απ' αυτούς πρέπει να φυλάγονται Έλληνες και Ρωμαίοι... Γι' αυτό δικαιολογημένα ο εκατόνταρχος τους μάντρωσε για καλά όλους αυτούς, εδώ στην Ολυμπία, ώστε να μπορείτε να τους επιτηρείτε εύκολα...

-Να τους επιτηρούμε εύκολα! απόρησε ο Μάριος.

-Και βέβαια να τους επιτηρείτε, απάντησε με κάποια έκπληξη για την άγνοια του συνομιλητή του ο Νεοκλής. Δεν πρόσεξες πως η μακεδονική αντιπροσωπία έχει στήσει τις σκηνές της δυτικά απ' τη συμβολή του Αλφειού και του Κλάδου... Πως λίγο πιο πέρα οι Σπαρτιάτες επιτηρούνται μέρα νύχτα απ' τη νοτιοδυτική σκοπιά του αριστερού εξώστη του σταβλοξενώνα!... Πως οι Αιτωλοί βρίσκονται κι αυτοί πέρα απ' τον Κλάδο, στα νοτιοδυτικά του οικισμού, τελείως απομονωμένοι!... Όλα αυτά φυσικά δεν έγιναν τυχαία...

-Δηλαδή πώς έγιναν;

-Πριν έναν περίπου μήνα, όταν δεν είχαν ακόμα φτάσει οι αντιπροσωπίες αλλά ούτε κι η φρουρά σας, εγώ ο ίδιος έφερα κοινό μυστικό μήνυμα των αρχόντων της Κορίνθου και του ύπατου προς τους άρχοντες της Ήλιδας και το Ιερό Συμβούλιο της Ολυμπίας, για τους χώρους που θα 'πρεπε να εγκατασταθούν αυτές οι αντιπροσωπίες...

Για τις υπόλοιπες δεν έγιναν υποδείξεις, μα τόσο ο ύπατος όσο αργότερα κι ο εκατόνταρχος, ζήτησαν να δοθούν οι καλύτερες το-

ποθεσίες στους προσκυνητές που κατάγονται απ' την Κάτω Ιταλία και τη Σικελία...

-Α, έτσι...

Σηκώθηκαν και περπάτησαν για λίγο, κατά μήκος της όχθης, προς τη δυτική πλευρά της κοιλάδας. Το γιοφύρι του Αλφειού, που βρισκόταν λίγο πιο κάτω, οδηγούσε απ' το Σκιλλούντα και το Λέπρεο προς τα νότια, προς τη Μεσσηνία... Τα ξέφωτα της όχθης είχαν μετατραπεί, απ' τις χαρούμενες ομάδες των κοριτσιών και των αγοριών, σε πρόχειρες παιδικές χαρές. Πολλά παιδιά αιωρούνταν σε κούνιες δεμένες απ' τα δέντρα με χοντρά σχοινιά. Άλλα έπαιζαν την τυφλόμυγα, άλλα τα μονόζυγα κι άλλα έκαναν τραμπάλα... Τα πιο μεγάλα έπαιζαν τους βασιλιάδες και τους στρατιώτες κι άλλα, μ' ένα λευκό όστρακο, αλειμμένο απ' τη μια μεριά με πίσσα, έπαιζαν τη μέρα και τη νύχτα...

Ήταν πια καταμεσήμερο κι οι δυο συμφώνησαν πως ήταν καιρός να επιστρέψουν στο Λεωνίδαιο για φαγητό. Λίγο πριν φτάσουν στον ξενώνα ο Νεοκλής χτύπησε φιλικά το Μάριο στην πλάτη και τον κοίταξε, με χαμόγελο γεμάτο μυστήριο, επίμονα στα μάτια.

-Τί συμβαίνει; Μου φαίνεται πως κάτι θέλεις να μου πεις...

-Ναι, καλά το κατάλαβες...

-Γιατί διστάζεις; Πες μου τι συμβαίνει;

Ο Νεοκλής άπλωσε το χέρι του στον ώμο του νεαρού Ρωμαίου.

-Να, πώς να στο πω, είσαι απ' τους ανθρώπους που συμπαθώ πολύ και θα 'θελα να σε προφυλάξω...

-Να με προφυλάξεις! Από τι να με προφυλάξεις;

-Πρόκειται για τις επισκέψεις σου στο σπίτι ενός πολύ επικίνδυνου ανθρώπου... Ξέρεις τι εννοώ!...

Ο Μάριος αναπήδησε στη θέση του σα να πάτησε τριβόλι. Θα πρέπει να είχε χλομιάσει γιατί είδε το βλέμμα του συνομιλητή του να τον περιεργάζεται επίμονα και με κάποια έκπληξη.

-Δεν πιστεύω να θύμωσες, ξαναμίλησε ο Νεοκλής. Το λέω για το καλό σου... Να, ψες αργά σε είδαν πάλι να φεύγεις από 'κει...

-Με είδαν; Ποιος με είδε;

-Ο Τιβέριος...

-Ποιος Τιβέριος; ρώτησε δήθεν απορημένος.

-Ο υπαξιωματικός... Ο φίλος του Σαλούστιου, με τη φαλάκρα και τη μεγάλη μύτη...

-Α, ναι, κατάλαβα... Καλό κουμάσι κι αυτός σαν το φίλο του...

-Πάντως έγιναν σχόλια σε βάρος σου...

-Τι σχόλια;

-Εγώ προσωπικά πιστεύω πως αυτοί οι δυο σε ζηλεύουν... Το 'χουν ελάττωμα να τα βάζουν μ' όσους έχουν επιτυχίες στις γυναίκες... Σε θεωρούν επίσης ψηλομύτη γιατί τους αποφεύγεις και θέλεις να παραστήσεις, λένε, το διανοούμενο... Σαν κι αυτούς που φτάνουν αυτή την εποχή στην Ολυμπία και απαγγέλλουν έργα τους ή εξηγούν στο πλήθος τις φιλοσοφικές τους θεωρίες...

-Κάνουν λάθος και για το ένα και για το άλλο...

-Εμένα δε μ' ενδιαφέρουν αυτά. Εκείνο όμως που σε συμβουλεύω σα φίλος, είναι τούτο: Πρόσεξε τον πατέρα της κοπέλας... Είναι ένας φανατικός άνθρωπος. Ένας αδίσταχτος δημαγωγός που επηρεάζει αρκετούς ντόπιους κι έχει διασυνδέσεις με ομοϊδεάτες του από διάφορες πόλεις της Ελλάδας και της Ιταλίας...

-Δε μου φάνηκε για τόσο σημαντικός πολιτικός παράγοντας... Μήπως οι εκτιμήσεις σου είναι υπερβολικές;

-Καθόλου... Έχω οργανώσει ένα πλήρες δίκτυο πληροφοριοδοτών και είμαι σε θέση να ξέρω τα πάντα για τον καθένα απ' αυτούς... Όλους τους έχουμε γραμμένους σε λίστα για να γνωρίζουμε ποιους θα χτυπήσουμε, αν κάποτε χρειαστεί... Είναι σχεδόν όλοι τους από γενιές που συνεργάστηκαν με τους Μακεδόνες ή που οι πρόγονοί τους συμμετείχαν στο πανελλήνιο εκστρατευτικό σώμα του Αλέξανδρου... Οι πιο πολλοί είναι και τσιράκια του σκατοϊερατείου της Ολυμπίας... Σε συμβουλεύω λοιπόν να τους προσέχεις!... Τα μάτια σου δεκατέσσερα!...

VI. Στην Ιερή Άλτη

Την επόμενη μέρα η Ελένη προθυμοποιήθηκε, τηρώντας την υπόσχεσή της, να ξεναγήσει το Μάριο στην Άλτη. Αφού πρώτα τέλειωσε ορισμένες εργασίες της που δεν επιδέχονταν αναβολή κι έδωσε τίσ απαραίτητες οδηγίες στη βοηθό κι αντικαταστάτριά της, την Ερμονίκη, φρόντισε ν' αλλάξει το μακρύ ένδυμα της επιστάτριας μ' έναν ελαφρύ κι αποκαλυπτικό βαθυγάλαζο χιτώνα. Στη

μέση της τύλιξε, όπως συνήθιζε, μια άσπρη μακριά κεντητή μαντίλα, αφού πριν τη στριφογύρισε στα χέρια της με περίσσια χάρη κι επιδεξιότητα, ώσπου μετατράπηκε σε μια λεπτή ζώνη που τόνιζε, έτσι σφιχτοδεμένη καθώς ήταν, τις εξάισιες αναλογίες του κορμιού της. Δεν παράλειψε επίσης να τραβήξει βιαστικά τα δυο πλαϊνά χτενάκια που συγκρατούσαν το μεγαλόπρεπο κότσο της, για να κυλήσει ένας καταρράχτης από πλούσια κυματιστά μαλλιά.

Με κάποια καθυστέρηση, αφού ο ήλιος είχε ανεβεί στον ουρανό για καλά, οι δυο νέοι πέρασαν το μικρό πορτάκι υπηρεσίας που χρησιμοποιούσαν οι ιερείς, οι φύλακες και οι υπάλληλοι της Ολυμπίας για να μπαινοβγαίνουν στον ιερό χώρο. Το πορτάκι αυτό ήταν προσαρμοσμένο πάνω στο αριστερό φύλλο της πελώριας τρίφυλλης θύρας που λεγόταν πομπική, γιατί απ' αυτή περνούσε κάθε τετραετία η μεγάλη πομπή που έφτανε απ' την Ήλιδα, την πρώτη μέρα των αγώνων. Επίσης απ' την ίδια είσοδο, αντίκρυ απ' το Λεωνίδαιο, έμπαιναν στην Άλτη οι παραταγμένοι ολυμπιονίκες, για να φορέσουν, την πέμπτη μέρα που τέλειωνε η ολυμπιάδα, το στεφάνι της αγριελιάς.

Ο φύλακας της θύρας, ειδοποιημένος πιο πριν από τον επιστάτη και τον **αλυτάρχη**⁴², τους υποδέχτηκε μ' εγκαρδιότητα. Άλλωστε η Ελένη ήταν τόσο γνωστή κι αγαπητή στους περισσότερους φύλακες, εκτός βέβαια απ' τους νέους που είχαν διορίσει σαν έκτακτους για τον ένα μήνα που υπήρχε έντονη κίνηση προσκυνητών, ώστε θα 'ταν πολύ εύκολο και χωρίς άδεια να κυκλοφορήσουν οι δυο τους στον ιερό χώρο.

Μόλις πέρασαν το πορτάκι ο Μάριος στάθηκε για λίγο αναποφάσιτος. Είχε κι άλλοτε περάσει, συνοδεύοντας τον εκατόνταρχο και τον αρχιερέα, στον ιερό χώρο, αλλά τότε δεν είχε την ευκαιρία να τον περιεργαστεί εξονυχιστικά έχοντας κάποια άνεση χρόνου. Τώρα όλα τα είδε με διαφορετική ματιά. Η ασυνήθιστη εικόνα, από τα αλληλοσυνεχόμενα γλυπτά δημιουργήματα μέσα σ' ένα κατάπρασino φόντο, ήταν συναρπαστική. Κάτω απ' τις αγριελιές, τα πεύκα, τα πλατάνια και τις λεύκες, στις άκρες των δρόμων, δίπλα απ' τους τοίχους των ναών, βρισκόνταν αραδιασμένα έξοχα μαρ-

---

⁴² Ήταν ο επικεφαλής των ραβδοφόρων και μαστιγοφόρων φυλάκων, οι οποίοι ασκούσαν αστυνομικά καθήκοντα στη διάρκεια των αγώνων και φρόντιζαν για την τήρηση της τάξης και για την ασφάλεια των επισκεπτών.

μάρινα συμπλέγματα, αγάλματα ολυμπιονικών, βασιλιάδων, φιλοσόφων κι αναθήματα αφιερωμένα στους θεούς από πλούσιους ιδιώτες ή από διάφορες ελληνικές πόλεις. Ο πελώριος ναός του Δία υψωνόταν απέναντί τους μεγαλόπρεπος. Η επιβλητικότητα του οικοδομήματος και τα εντυπωσιακά και πανέμορφα γλυπτά του δυτικού αετώματος, που φάνταζαν αντίκρυ τους, μαγνήτιζαν το βλέμμα του νεαρού Ρωμαίου. Ασυναίσθητα, μηχανικά, προχώρησε και στάθηκε μερικά μέτρα μακριά από το ναό. Η νέα τον ακολούθησε. Απ' τη θέση που βρίσκονταν μπορούσαν να διακρίνουν όλες τις μικρολεπτομέρειες των παραστάσεων του αετώματος.

Στο αέτωμα αυτό απεικονίζονταν μια κενταυρομαχία, με κυρίαρχη μορφή, στο κέντρο, το θεό Απόλλωνα. Η Ελένη διηγήθηκε στο Μάριο την όμορφη ιστορία του γάμου της **Δηιδάμειας**⁴³ και του Πειρίθου και την επίθεση των Κενταύρων για ν' αρπάξουν τη νύφη και τις γλυκιές Λαπιθίδες, που παραβρίσκονταν εκεί και τραγουδούσαν τους γαμήλιους ύμνους. Η μάχη ήταν σκληρή, ανελέητη. Ο κένταυρος Ευρυτίωνας είχε αδράξει με μανιασμένο πάθος την όμορφη αρραβωνιαστικιά του Πειρίθου. Της είχε χουφτώσει τον ένα μαστό και προσπαθούσε να τη σύρει προς το μέρος του, ενώ εκείνη έντρομη κι απελπισμένη περίμενε τη σωτηρία απ' τον ξαναμμένο κι ασυγκράτητο απ' την οργή αρραβωνιαστικό της, που με υψωμένο το γυμνό ξίφος του έτρεχε για να τη λευτερώσει. Δεξιά κι αριστερά Κένταυροι, νεαρές Λαπιθίδες, φοβισμένες γριές, συνθέτουν τα τραγικά πρόσωπα μιας άγριας μάχης χωρίς έλεος, μέχρι θανάτου...

Όταν πλησίασαν στον οπισθόδομο η Ελένη του εξήγησε τις παραστάσεις που υπήρχαν στις μετόπες. Με λίγα λόγια του μίλησε για τον Ηρακλή και τους άθλους του με τις Αμαζόνες, με το ελάφι, με τον ταύρο, τις στυμφαλίδες όρνιθες, τη λερναία ύδρα και το λιοντάρι του Άργους. Επίσης του έδωσε γενικές πληροφορίες για την κατασκευή του ναού, τις διαστάσεις, τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν κι ότι άλλο θεώρησε πως ήταν χρήσιμο για την εργασία του. Ο

---

⁴³ Αναφέρεται ως σύζυγος του [Πειρίθου](#), βασιλιά των [Λαπιθίων](#), μιας συγγενικής φυλής Κενταύρων (με κανονικά ανθρώπινα χαρακτηριστικά) που κατοικούσε στην περιοχή του Πηνειού (Θεσσαλία). Όμως, κατ' άλλους, ως σύζυγος του Πειρίθου θεωρείται μια άλλη Ιπποδάμεια, θυγατέρα του Βούτη (ή ενδεχομένως του Άδραστου) η οποία δε θα πρέπει να ταυτίζεται με τη συνονόματή της, την κόρη του Οινόμαου και γυναίκα του Πέλοπα.

Μάριος θέλησε να προχωρήσει προς την ανατολική πλευρά του ναού, όπου βρισκόταν και η είσοδος του, αλλά η Ελένη τον συγκράτησε με μια απαλή, σχεδόν αέρινη κίνηση.

-Θα πρέπει να 'ρθουμε μια άλλη μέρα... Όσπου ν' αρχίσει η ολυμπιάδα δεν επιτρέπουν την είσοδο στο ναό γιατί οι τεχνίτες καθαρίζουν και στιλβώνουν το χρυσελεφάντινο άγαλμα του θεού... Αυτό γίνεται κάθε τετραετία...

Στ' αριστερά του ναού, πολύ κοντά στο Πελόπειο και στο Ηραίο, βρισκόταν ο μεγάλος βωμός. Το ύψος του έφτανε γύρω στα **εφτά μέτρα**⁴⁴... Και ο βωμός μα κι ο υπόλοιπος χώρος γύρω απ' αυτόν, ήταν σκεπασμένος από ένα λεπτό γκριζόμαυρο στρώμα πατημένης και πετρωμένης, απ' τις βροχές και τον ήλιο, στάχτης. Χρόνια τώρα, οι στάχτες απ' τις θυσίες στο βωμό και την ιερή φωτιά του Πρυτανείου, που άναβε μερόνυχτα χωρίς διακοπή, συσσωρεύονταν στο κέντρο του πελώριου αυτού χτίσματος. Είχε έτσι σχηματιστεί, πάνω απ' την πρόθυση, ένας τεχνητός ελλειψοειδής λοφίσκος, του οποίου η κορφή αποτελούσε το κυρίως θυσιαστήριο όπου αναβόταν η φωτιά και καίγονταν τα επιλεγμένα για τη θυσία μέλη απ' τα προσφερόμενα στους θεούς σφάγια. Μια ελικοειδής περιμετρική σκάλα, που ξεκινούσε απ' την πρόθυση, είχε σιγά σιγά σχηματιστεί στο στερεοποιημένο στάχτινο όγκο απ' τ' αμέτρητα ανεβοκατεβάσματα των ιερέων και των υπηρετών που συμμετείχαν στις θυσίες, από τότε που χτίστηκε ο βωμός.

Σε πολλά επίσης άλλα σημεία της Άλτης υπήρχαν πολυάριθμοι μικροί βωμοί, σα φαρδιά και ψηλά πεζούλια, όπου όλες τις ώρες της μέρας οι αντιπρόσωποι των προσκυνητών πρόσφεραν θυσίες στους θεούς. Σ' αυτές τις θυσίες μπορούσαν να παραστούν, με άδεια των ιερέων, οι συγγενείς και οι φίλοι του πιστού που οργάνωνε την τελετή και γι' αυτό, παρά το γεγονός πως η Άλτη άνοιγε επίσημα τις πύλες της όταν γινόταν η τελετή της έναρξης μιας ολυμπιάδας, μπορούσε κάποιος όλες τις ώρες να συναντήσει εκεί άντρες, γυναίκες ή παιδιά, που μετά τις θυσίες έβρισκαν, στα κλεφτά, την ευκαιρία να θαυμάσουν τ' αξιοθέατα. Ανάμεσά τους ανακατεύονταν και παρέες από ατίθασα και ζαβολιάρικα παιδιά, που δεν εί-

---

⁴⁴ Για την ακρίβεια 22 ολυμπιακά πόδια.

χαν καμιά σχέση με τη θυσία, αλλά έμπαιναν στον ιερό χώρο για να παίξουν και να περάσουν την ώρα τους. Οι πάντα καχύποπτοι φύλακες, μαστιγοφόροι και ραβδούχοι με τα ροζιασμένα μπαστούνια τους από ξύλο κρανιάς ή με τα σκληρά μαστίγια τους από στριφτές λεπτές δερμάτινες λουρίδες, σα θεόρατες κοριτσίστικες πλεξούδες, τα ξετρύπωναν με πείσμα απ' όλες τις γωνιές κι εκείνα έτρεχαν φοβισμένα μα και χαχανίζοντας προς το στάδιο ή προς την αφύλαχτη πλευρά του Κρόνιου λόφου για να χαθούν μέσα στα πυκνά φυλλώματα των δέντρων.

Η Ελένη κι ο Μάριος στάθηκαν για λίγο αμήχανοι μπροστά στο βωμό.

-Λοιπόν; Από πού λες ν' αρχίσουμε; τον ρώτησε χαμογελώντας η κοπέλα.

-Εγώ δεν ξέρω τίποτα... Είμαι σαν τον τυφλό που βρήκε τον οδηγό του κι είναι ήσυχος πως όλα θα πάνε καλά... Θα σ' ακολουθήσω λοιπόν όπου κι αν μ' οδηγήσεις, της είπε κοιτώντας την στα μάτια μ' εμπιστοσύνη.

-Ε, τότε, αφού είναι έτσι, θα επωφεληθώ και θα σου δείξω πρώτα τα μνημεία που έχουν σχέση με τους προγόνους μου...

-Θα 'θελα πολύ να τα δω... Εμπρός λοιπόν, ας αρχίσουμε...

Εκεί κοντά, δεξιά απ' το Ηραίο, ήταν στημένος ο ανδριάντας του ολυμπιονίκη Φιλωνίδα, του Κρητικού πρόγονου της Ελένης απ' το σόι της μάνας της. Πάνω στο βάθρο του, ο μυώδης κι ευθυτενής αθλητής φαινόταν έτοιμος να χιμήξει προς τα εμπρός, όλος δύναμη και ζωντάνια. Το πρόσωπό του αχτινοβολούσε από αυτοπεποίθηση κι από την αίσθηση ενός ανυπέρβλητου θριάμβου. Οι δυο νέοι έσκυψαν στη βάση του αγάλματος κι η Ελένη διάβασε με συγκίνηση το επίγραμμα:

Φιλωνίδα Ζωίτου Κρης Χερσονάσιος ανέθηκε Δίι Ολυμπίω

Μελέτησαν για λίγη ώρα, με σχολαστική επιμονή, την τεχνική και τις λεπτομέρειες του αγάλματος και σχολίασαν την επιδεξιότητα και την εκφραστική δύναμη του δημιουργού του. Έπειτα προχώρησαν πιο πέρα και σταμάτησαν μπροστά σ' ένα μαρμάρινο σύμπλεγμα καλυμμένο με χοντρό σταχτόχρωμο τεντόπανο, φτιαγμέ-

νο απ' το φημισμένο λινάρι της Ηλείας. Σε μια μεγάλη ξύλινη πινακίδα, που ήταν στερεωμένη μπροστά μπροστά για να ξεχωρίζει και να τραβά τη ματιά του επισκέπτη, ήταν σκαλισμένη η ένδειξη «επισκευάζεται». Κάποιος όμως άγνωστος, ίσως κάποιος απ' τους ατίθασους νεαρούς που ξεγλιστρούσαν παράνομα στην Άλτη, έγγραψε βιαστικά και δυσδιάκριτα στο τευτόπανο με ξυλοκάρβουνο, ακριβώς πάνω απ' την πινακίδα, τη λέξη «δήθεν». Η ίδια προσθήκη είχε γίνει και στην πινακίδα ενός άλλου συμπλέγματος, που ήταν κι αυτό σκεπασμένο με τευτόπανο.

Όταν ο Μάριος, με συγκρατημένη βεβαιότητα, κατάληξε στο συμπέρασμα πως θα 'πρεπε κάτω απ' τα χοντρά καλύμματα αυτών των γλυπτών να βρίσκονται αγάλματα μακεδόνων αξιωματούχων, η Ελένη του 'δειξε τις κακογραμμένες προσθήκες που είχαν γίνει πάνω απ' τις δυο πινακίδες. Ο νεαρός Ρωμαίος στην αρχή δε μπορούσε να διαβάσει τις κακογραμμένες λέξεις. Όταν όμως, με τη βοήθεια της Ελένης κατάφερε να ξεχωρίσει τα γράμματα, ξέσπασε σ' αυθόρμητα κι ασυγκράτητα γέλια, γιατί βρήκε πρωτότυπη και διασκεδαστική τη σπιρτόζικη αυτή έμπνευση του άγνωστου που έκανε αυτή την προσθήκη.

-Πρέπει να 'χει πολύ ακονισμένο μυαλό αυτός που με μια τόση δα λεξούλα κατάφερε να δώσει τόσο πλούσια και σύνθετα νοήματα, είπε καθώς ανασήκωνε τη μια άκρη του τευτόπανου, χωρίς όμως να καταφέρει ν' αποκαλύψει κάποιο σημείο του συμπλέγματος.

Η Ελένη τον προειδοποίησε πως θα 'ταν δύσκολο να λύσει τα σχοινιά και να τραβήξει το χοντρό πανί, χωρίς να λερώσει το χιτώνα του απ' τις μικρές πεταλουδίτσες κάπνας που είχαν επικαθίσει στο κάλυμμα απ' τις φωτιές των θυσιών στους βωμούς. Ευτυχώς που κείνη τη στιγμή περνούσαν από δίπλα τους δυο εργάτες. Κρατούσαν μεγάλα μεταλλικά δοχεία και κοντές θυσανωτές σκούπες κι άσπριζαν τις βάσεις των μικρών βωμών και τα κυκλικά πέτρινα περιτειχίσματα γύρω απ' τους κορμούς των δέντρων που συγκρατούσαν τα νερά της βροχής, ραντίζοντάς τα με το παχύρευστο ασβεστόχρωμα που περιείχαν τα δοχεία. Όταν η Ελένη τους πρόσταξε να ξεσκεπάσουν, για λίγο, τ' αγάλματα, δε χρειάστηκε δεύτερη κουβέντα για να λύσουν τα σχοινιά και ν' ανασηκώσουν με χοντρά και μακριά στειλιάρια, τα βαριά καλύμματα. Από κάτω φάνηκαν οι

ανάγλυφες μορφές του Φίλιππου Β' και του γιου του, του Αλέξανδρου και δίπλα τους οι γλυπτές εικόνες των μακεδόνων στρατηγών Σέλευκου και Αντίοχου. Όλοι τους, εκτός απ' τον Αντίοχο, παριστάνονταν έφιπποι σ' ατίθασα άτια. Όπως εξήγησε η Ελένη στο Μάριο, το σύμπλεγμα αυτό ήταν αφιέρωμα των Ηλείων στους μακεδόνες στρατηλάτες. Σημαντικό μέρος της δαπάνης για την κατασκευή του επωμίστηκε κι ο πρόγονος της Ελένης, ο Τυδέας, που ήταν θαυμαστής και φανατικός υποστηρικτής της πανελληνικής ενωτικής πολιτικής των δυο ξακουσμένων βασιλιάδων.

Όταν σε λίγο οι δυο εργάτες ξεσκέπασαν και το δεύτερο μαρμάρινο σύμπλεγμα, αποκαλύφτηκε ένα εντυπωσιακό έργο τέχνης στο οποίο τα πρόσωπα που απεικονίζονταν είχαν τη ζωντάνια και την έκφραση έμψυχων δημιουργημάτων. Ο Φίλιππος Ε', ο νικημένος αντίπαλος του Τίτου Φλαμίνιου, στεκόταν εκστασιασμένος μπροστά στις προσωποποιημένες Ελλάδα και Ήλιδα, έχοντας στο πλευρό του τον επίτροπό του Αντίγονο. Η Ελλάδα, αγέρωχη, με θεϊκή έκφραση κι ομορφιά, έτοιμη ν' ανυψωθεί προς τα σύννεφα, είχε απλωμένα τα χέρια της κι απόθετε στεφάνια στα κεφάλια τους, ενώ η Ήλιδα στεφάνωνε το Δημήτριο Πολιορκητή και τον Πτολεμαίο, το γιο του Λάγου.

Συνεπαρμένος ο Μάριος συνέχισε να θαυμάζει τα γλυπτά που βρίσκονταν μπροστά του, ενώ ακούραστη η Ελένη του εξηγούσε τις παραστάσεις, του διηγιόταν περιστατικά ή του απαριθμούσε ιστορικά γεγονότα καταγραμμένα στ' αρχεία της Ολυμπίας... Να και το άγαλμα του Θεαγένη του Θάσιου, του Χείλωνα απ' την Πάτρα, του Μολπίωνα, του Αριστοτέλη του Σταγειρίτη και τόσων άλλων! Πιο πέρα, προς το Ιπποδάμειο, μπροστά απ' την Ποικίλη Στοά, σταμάτησαν αντίκρυ στη σκάλα με τις φαρδιές μαρμάρινες βαθμίδες. Στις δυο άκρες της ήταν στημένες πανύψηλες κολόνες και πάνω τους οι προτομές του Πτολεμαίου Β' και της Αρσινόης. Στη βάση του βάθρου που στήριζε το γλυπτό με την παράσταση του Πτολεμαίου, υπήρχε επιγραφή ένα μέρος της οποίας είχε καλυφτεί με μαρμαρόσκονη. Ο νεαρός Ρωμαίος έξυσε απαλά μ' ένα αιχμηρό ξυλαράκι το επίχρισμα ώσπου ξεχώρισαν θαμπά τα γράμματα "ΜΑΚ...".

-Έχουν καλύψει κάποιες λέξεις...

Η Ελένη του 'πιασε απαλά το χέρι και τον εμπόδισε να συνεχίσει το ξύσιμο του επιχρίσματος.

-Ο αρχιερέας έχει δεσμευτεί απέναντι στον εκατόνταρχο... Καλύτερα ας τ' αφήσουμε όπως είναι για να μη δημιουργηθεί κάποιο πρόβλημα κι εκτεθεί το ιερατείο...

-Τί έχουν καλύψει; ρώτησε όλος περιέργεια ο Μάριος.

-Η επιγραφή πληροφορεί τους επισκέπτες πως ο **Πτολεμαίος**⁴⁵, ο γιος του Πτολεμαίου του Λάγου, είναι «Μακεδόνας και Βασιλιάς της Αιγύπτου»...

-Το βρίσκω πολύ κουτό αυτό που σκέφτηκαν να κάνουν για να μην είναι τόσο αισθητή, εδώ μέσα, η μακεδονική παρουσία... Το ίδιο μπορεί να συμβεί, αύριο μεθαύριο, με τους Σπαρτιάτες ή με τους Αθηναίους... Δε νομίζω πως αυτή είναι η σωστή λύση...

-Αληθινά χαίρομαι που εξετάζεις τα πάντα μ' αξιοθαύμαστη αμεροληψία, είπε η Ελένη και του 'σφιξε το μπράτσο κοιτάζοντας τον με τρυφερότητα στα μάτια.

Γύρισαν πάλι προς τα πίσω, προς το μεγάλο βωμό. Ο Μάριος περιεργάστηκε τις δυο αντικριστές κλίμακες που οδηγούσαν ως την πρόθυση,

-Τι πελώριος βωμός! μουρμούρισε με φωνή που φανέρωνε ανυπόκριτο θαυμασμό.

-Γιατί δεν ανεβαίνεις; τον ρώτησε η κοπέλα.

-Αυτό λέω να κάνω...

Πατούσε προσεχτικά στα κατάμαυρα σκαλιά της αριστερής κλίμακας, καθώς ανέβαινε σιγά σιγά. Έριχνε ερωτηματικές ματιές στην Ελένη, που τον παρατηρούσε χαμογελαστή, σα να προσπαθούσε ν' αποσπάσει την επιδοκιμασία της για κάτι απαγορευμένο.

-Μήπως δεν πρέπει ν' ανεβώ; τη ρώτησε όταν έφτασε στη μέση της σκάλας.

-Για ποιο λόγο! Δε νομίζω πως θα μπορούσε κάποιος να σου το απαγορέψει... Μερικοί ανεβαίνουν ως την κορφή...

-Με ποια έννοια λες το «θα μπορούσε»; Μήπως ισοδυναμεί με το «θα τολμούσε»;

---

⁴⁵ Πρόκειται για τον Πτολεμαίο το Φιλάδελο. Ο πατέρας του, ο Πτολεμαίος ο Λάγος, στρατηγός του Αλέξανδρου, κληρονόμησε μετά το θάνατο του μακεδόνα στρατηλάτη το βασίλειο της Αιγύπτου.

-Όχι, όχι... Μην το παίρνεις έτσι... Έχεις πολλές συμπάθειες εδώ στην Ολυμπία, ώστε δε θα επιχειρούσα να σκεφτώ κάτι τέτοιο...

-Πες μου μερικές για να βγάλω συμπεράσματα...

-Είσαι βλέπω περίεργος...

-Φλέγομαι από περιέργεια... Θέλω να ξέρω αν μέσα σ' αυτές συμπεριλαμβάνεται κι η δικιά σου συμπάθεια...

Στύλωσε μ' επιμονή τα μεγάλα μάτια της στα δικά του και γέλασε χωρίς να του δώσει απάντηση.

-Πρόσεχε ... θα πέσεις...

Είχε φτάσει στην πρόθυση. Έριξε μια ματιά γύρω γύρω και στάθηκε στην άκρη για να υπολογίσει το ύψος απ' τη βάση του βωμού.

-Δεν απέχω παρά λίγα πόδια απ' το έδαφος, αλλά νιώθω, από εδώ πάνω σαν κυρίαρχος... Νομίζω πως αγγίζω τον ουρανό ... Θ' ανεβείς κι εσύ;

-Όχι... Δε θέλω να μαυρίσουν τα σαντάλια κι ο χιτώνας μου. Άλλωστε, απαγορεύεται στις γυναίκες ν' ανεβούν πιο πάνω απ' την πρόθυση.

-Δεν επιμένω, της είπε κι άρχισε ν' ανεβαίνει την ελικοειδή σκάλα που οδηγούσε στο θυσιαστήριο. Δεν ανέβηκε μέχρι πάνω. Ανασήκωσε το κεφάλι του και διερεύνησε το πλάτωμα της κορφής. Σε κάποια άκρη υπήρχαν δυο δεμάτια από ξερά κλωνάρια λεύκας και στη μέση καρβουνιασμένα απομεινάρια από ξύλα και κόκαλα ζώων. Από 'κει που στεκόταν έβλεπε κάτω φύλακες κι εργάτες να περιφέρονται στ' αντικρινό Πελόπειο τέμενος, που καταπράσινο απλωνόταν προς τα βορειοδυτικά του βωμού.

Όταν κατέβηκε, η Ελένη τον περίμενε στην άκρη της δεξιάς κλίμακας και μαζί προχώρησαν για να επιστρέψουν στην Ποικίλη Στοά. Σταμάτησαν όμως στο Ιπποδάμειο, όπου κατά την παράδοση βρισκόταν ο τάφος της κόρης του Οινόμαου.

Με άνεση και συναρπαστική αφηγηματική ικανότητα, η Ελένη του διηγήθηκε τη δραματική ερωτική περιπέτεια του Πέλοπα και της Ιπποδάμειας, που αποτέλεσε αφορμή για να καθιερωθούν οι ολυμπιακοί αγώνες. Ζούσε, λέει, πριν πολλά χρόνια στην Πίσα ο αντρείος μα σκληρόψυχος κι αλαζόνας βασιλιάς Οινόμαος, που ήταν ανίκητος στις αρματοδρομίες. Συνέχεια κόμπαζε πως ακόμα

δε γεννήθηκε ο άνθρωπος που θα τολμούσε να παραβγεί μαζί του κι ορκίστηκε πως ο οποιοσδήποτε νικητής του θα γινόταν κύριος του βασιλείου του και της κόρης του. Πολλοί πλήρωσαν με τη ζωή τους την απερισκεψία τους να βρεθούν αντιμέτωποι με τον Οινόμαο. Ένας ένας οι επίδοξοι μνηστήρες έχαναν τη ζωή τους σ' έναν χωρίς ελπίδα αγώνα με τον ακατανίκητο αρματοδρόμο. Όσπου φάνηκε ο Πέλοπας, που ήρθε στην Πελοπόννησο απ' τη Λυδία. Ήταν όμορφο κι αντρειωμένο παλικάρι κι αποφασισμένος να διεκδικήσει την καρδιά της Ιπποδάμειας και μαζί της το βασίλειο του Οινόμαου, που περιλάβαινε την Πισαία χώρα και την Ολυμπία.

Η Ιπποδάμεια ερωτεύτηκε τον όμορφο Πέλοπα και τον βοήθησε να νικήσει με δόλο τον αδίσταχτο κι αιμομείχτη γονιό της. Συμφώνησε με τον έμπιστο του πατέρα της, το Μυρτίλο, να χαλαρώσει τον πύρο του άξονα, στο άρμα του Οινόμαου κι έτσι ο Πέλοπας αναδείχτηκε νικητής στην αρματοδρομία. Ο αλαζόνας βασιλιάς αυτοχτόνησε κι οι υπήκοοί του τον έθαψαν σ' ένα απόμερο σημείο, πέρα απ' το γυμναστήριο, απ' την άλλη μεριά του Κλάδεου ποταμού. Καμιά τιμή, κανένας αξιόλογος τάφος για τον ηττημένο. Περίλαμπρο τέμενος και δόξα για το νικητή, που μετά τη νίκη του απόχτησε και το βασίλειο και την κόρη του νικημένου του αντίπαλου. Για να τον τιμήσουν οι μεταγενέστεροι, έδωσαν τ' όνομά του στην Πελοπόννησο, η οποία πριν λεγόταν Απία.

Σ' ανάμνηση αυτής την νίκης ο Πέλοπας καθιέρωσε αθλητικούς αγώνες, που με τα χρόνια, στην εποχή του Ίφιτου της Ήλιδας, του Λυκούργου της Σπάρτης και του Κλεοσθένη της Πίσας, εξελίχτηκαν σε πανελλήνιο λατρευτικό θεσμό που αναβίωνε κάθε τετραετία. Απ' τους τρεις αυτούς βασιλιάδες, οι δυο πρώτοι ήταν Δωριείς κι ο άλλος Αχαιός.

Ο Μάριος δε χόρταινε να ρωτά και να ξαναρωτά. Είχαν φτάσει τώρα μπροστά στο πασσαλόπηκτο στέγαστρο όπου, κατά τη μυθολογία, θα πρέπει να βρισκόταν ο τάφος της Ιπποδάμειας. Η Ελένη μίλησε στο νεαρό Ρωμαίο για τους γυναικείους αγώνες που γίνονταν προς τιμή της γυναίκας του Πέλοπα στη γιορτή των Ηραίων. Όταν, πάνω στην αφήγηση και χωρίς να 'χει κάποια πρόθεση να περιαυτολογήσει, τον πληροφόρησε πως κι η ίδια είχε πάρει μέρος στους τελευταίους αγώνες, εκείνος εκδήλωσε την επιθυμία να μάθει κάθε λεπτομέρεια για τη γιορτή.

-Ας αφήσουμε αυτή την ιστορία για άλλη ώρα... Αν θέλεις να ρίξεις σήμερα μια ματιά σ' όλες τις γωνίες της Άλτης, θα πρέπει να βιαστούμε πριν μας προλάβει η ανυπόφορη μεσημεριάτικη ζέστη, του είπτε χαμογελώντας η κοπέλα.

-Υποσχέθηκες να μου αφιερώσεις τη σημερινή μέρα και να με ξεναγήσεις... Ε, λοιπόν δε λογαριάζω ούτε ζέστη ούτε κούραση... Δεν πρόκειται να σ' αφήσω να πας πουθενά αν δε μου φανερώσεις όλα τα μυστικά της Ολυμπίας και τα μυστικά τα δικά σου, την πείραξε χαριτολογώντας.

-Όλα; Το βρίσκω λιγάκι δύσκολο να κατορθώσουμε σε μια μέρα κάτι που χρειάζεται μήνες, για να μην πω χρόνια, του απάντησε και το μελωδικό της γέλιο ακούστηκε σα θρόισμα φύλλων.

-Με τέτοια όμορφη εξηγήτρα των μυστικών της Ολυμπίας, ομολογώ πως δε θα βαρυγκωμούσα καθόλου αν με καταδίκάζαν ν' ακούω, όχι για χρόνια μα για αιώνες, τις ιστορίες και τους μύθους της περιοχής...

-Δε μπορώ να πω πως αυτή η φιλοφρόνηση μ' άφησε αδιάφορη, απάντησε η νεαρή γυναίκα μ' ολοφάνερη φιλαρέσκεια.

Πέρασαν κοντά απ' την Ποικίλη Στοά και θαύμασαν, από κάποια απόσταση, τις γλυπτές κιονοστοιχίες της και τις εξάισιες τοιχογραφίες στο διάδρομο της στοάς. Μετά στάθηκαν στις Ζάνες, στα χάλκινα αγάλματα που οι τιμωρημένοι απ' τους ελλανοδίκες αθλητές αφιέρωναν στο Δία. Στο βάθρο τους ήταν χαραγμένο το όνομα του αθλητή, η αιτία της τιμωρίας του, το ύψος του χρηματικού πρόστιμου και η ποινή που του επιβλήθηκε απ' τους κριτές.

Δεξιά τους βρισκόταν το πέρασμα που οδηγούσε απ' την Άλτη στο στάδιο. Ο πλακόστρωτος αυτός **δρόμος**⁴⁶ ήταν ανοιχτός κι έβγαζε κατευθείαν στον αγωνιστικό χώρο. Προς τ' αριστερά τους υψωνόταν το Μητρώο, ένας ναός αφιερωμένος στη θεά Κυβέλη. Στην είσοδο του χτίσματος ο Μάριος κατατοπίστηκε απ' την Ελένη

---

⁴⁶ Αυτή η δίοδος από την Άλτη προς το Στάδιο, με ανυψωμένα περιτειχίσματα στις δυο πλευρές, ήταν από πάνω ανοιχτή στην περίοδο της 146^{ης} ολυμπιάδας. Στα μεταγενέστερα χρόνια οι Ρωμαίοι κατασκεύασαν, πάνω στο πέρασμα, μια πέτρινη στοά, την «Κρυπτή», που την επιχωμάτωσαν και δημιούργησαν, προς τη μεριά του Σταδίου, ένα κεκλιμένο επίπεδο, αυξάνοντας έτσι τον αριθμό των θέσεων για τους θεατές των αγώνων. Η επίσημη όμως είσοδος απ' την οποία έμπαιναν στον αγωνιστικό χώρο, κατά την πενήθημερη διάρκεια των αγώνων, οι ελλανοδίκες κι οι αθλητές, βρισκόταν απ' την άλλη πλευρά, στο νοτιοδυτικό άκρο του Σταδίου, προς τη μεριά του Ιππόδρομου.

και τον επιστάτη του Μητρώου, για τον τρόπο που θα μπορούσε ν' αξιοποιήσει καλύτερα τις πολύτιμες πληροφορίες των αρχείων και να μαζέψει χρήσιμο υλικό για την εργασία που ετοιμάζε. Ο επιστάτης αυτός, που ήταν και επόπτης του αρχειοφυλάκιου, φαινόταν πρόθυμος να του προσφέρει τη βοήθειά του για να συγκεντρώσει το απαραίτητο συγγραφικό υλικό. Συμφώνησαν πως, μετά το τέλος των αγώνων, ο Μάριος θα 'πρεπε να διαθέσει μια, τουλάχιστο, εβδομάδα για τη βασική του ενημέρωση και την επιλογή της ύλης. Θα μπορούσαν έτσι να διαχωριστούν τα κείμενα που θ' αποτελούσαν τη βάση του βιβλίου του, ώστε να δοθούν στους εξειδικευμένους γραφιάδες των αρχειοθηκών για να τ' αντιγράψουν.

Δίπλα, προς τη δυτική πλευρά, υψωνόταν το Πρυτανείο, στην κεντρική αίθουσα του οποίου διατηρούνταν άσβεστη, μέρα νύχτα, η ιερή φωτιά της Ολυμπίας. Η ζέστη απ' τις φλόγες ήταν βασανιστική και διάχυτη σ' όλο το χτίριο, ιδίως την ώρα εκείνη του καλοκαιριάτικου καταμεσήμερου. Μισόγυμνοι υπηρέτες, πνιγμένοι στον ιδρώτα και στην κάπνα, τροφοδοτούσαν με ξύλα τη μεγάλη φωτιά που ανέβαινε προς την πελώρια καμινάδα της στέγης. Άλλοι ανοιγόκλειναν το μεγάλο φουσερό για να στείλουν αέρα, όταν χαμήλωνε η φλόγα κι άλλοι συγκέντρωναν τις στάχτες σ' ένα γαβαθωτό δοχείο με χοντρές σκαλιστές λαβές, για να μεταφέρεται εύκολα απ' τους υπηρέτες του Πρυτανείου στη διπλανή αποθήκη που είχε σχήμα δεξαμενής, όπου και την άδειαζαν. Στην πίσω πλευρά του χτίσματος υπήρχαν πολλά συνεχόμενα υπόστεγα, όπου ήταν στοιβαγμένα αμέτρητα δεμάτια από ξερά κλωνάρια και τεμαχισμένους κορμούς έλατου. Σε ένα απ' αυτά τα υπόστεγα υπήρχε μικρή χοάνη, που άνοιγε με χειροκίνητο μικρό βαρούλκο, για ν' αδειάζουν οι στάχτες που συγκεντρώνονταν στην εσωτερική δεξαμενή. Αυτό γινόταν μια φορά το χρόνο, κατά το μήνα **Ελάφιο**⁴⁷, όταν η ιερή στάχτη ζυμωνόταν με νερό του Αλφειού κι οι μάντεις μετέφεραν τη λάσπη απ' το Πρυτανείο για να επιχρίσουν μ' αυτή το μεγάλο βωμό, πάνω απ' την πρόθυση. Πιστευόταν πως η τέφρα απ' τη μεγάλη Εστία μόνο με το νερό του Αλφειού μπορούσε να γίνει πηλός.

Όταν οι δυο νέοι βγήκαν απ' το Πρυτανείο, ήταν κυριολεκτικά μουσκεμένοι στον ιδρώτα. Το δροσερό νερό που τράβηξαν απ' το πηγάδι, που βρισκόταν ανάμεσα στο Ηραίο και στο Πρυτανείο,

---

⁴⁷ Στα τέλη του Μάρτη.

τους αναζωογόνησε. Ήπιαν, έβρεξαν τα πρόσωπα τους και τα γυμνά μέλη του σώματός τους κι έπαιξαν, πετώντας ο ένας στον άλλο, χουφτιές με νερό απ' τον πλατύστομο κουβά. Ήταν μια ευχάριστη κι απαραίτητη ανάπαυλα σ' εκείνη την ώρα της ανυπόφορης ζέστης.

-Νομίζω πως θα 'ταν πολύ εγλωιστικό να σου ζητήσω να συνεχίσουμε την περιήγηση της Άλτης, της είπε ο Μάριος κάποια στιγμή.

-Δε θα με πείραζε καθόλου αν συνεχίζαμε... Έχω όμως μια καλύτερη ιδέα για σήμερα....

-Να την ακούσω... Είμαι όλος αφτιά...

-Λέω να περάσουμε τις ώρες του καύσωνα κάτω απ' τα δέντρα του Κρόνιου Λόφου και το απόγευμα ή καλύτερα αύριο το πρωί, να συνεχίσουμε ξεκούραστοι την περιήγησή μας στον ιερό χώρο... Λοιπόν; Συμφωνείς ή διαφωνείς;

Ο νεαρός Ρωμαίος την κοίταξε με κάποια έκπληξη.

-Θα 'λεγα πως η ιδέα μ' ενθουσιάζει! Τη βρίσκω θαυμάσια! της είπε μετά από λίγο χωρίς να κρύψει τη χαρά του.

Με το βλέμμα της η νέα ερεύνησε γύρω γύρω στο φράχτη και στα εξωτερικά ράφια ενός υπόστεγου, με σκεύη και γεωργικά εργαλεία, που χρησιμοποιούσαν οι εργάτες του Πρυτανείου. Έπειτα έτρεξε κι έφερε ένα πήλινο δοχείο με σταθερή τοξωτή λαβή και το γέμισε με δροσερό νερό απ' το πηγάδι.

-Να, πάρτο, Μάριε και πήγαινε σ' εκείνα τα ψηλά δέντρα, πριν απ' το ξέφωτο με τον ασπριδερό βράχο στη μέση... Θ' ακολουθήσεις αυτό το δρομάκι, πίσω απ' το Μητρώο, και θ' ανηφορίσεις κατευθείαν πάνω... Θα σε βγάλει ακριβώς στο ξέφωτο,..

Ο Μάριος κινήθηκε δισταχτικά προς την κορφή του Κρόνιου Λόφου, μα σχεδόν αμέσως γύρισε το κεφάλι του και την κοίταξε στα μάτια ερωτηματικά.

-Δεν καταλαβαίνω! της είπε χαμογελώντας και μ' έκδηλη αμηχανία στο πρόσωπο του.

-Είναι μυστικό! Σου ετοιμάζω μια έκπληξη! του απάντησε καθώς απομακρυνόταν προς την έξοδο. Πριν χαθεί πίσω απ' το Φιλίππειο, έστριψε το κεφάλι της και φώναξε:

-Δε θ' αργήσω πολύ... Θα πεταχτώ ως τον ξενώνα για να δω πως τα πάει η Ερμονίκη... Θα επιστρέψω σε λίγο...

VII. Στην πλαγιά του Κρόνιου

Με απροσδιόριστα συναισθήματα προχώρησε ο νεαρός διερμηνέας προς τον καταπράσινο λόφο, ακολουθώντας το δρομάκι που του υπόδειξε η Ελένη. Πίσω απ' το Μητρώο και τις Ζάνες βρίσκονταν, στη σειρά, οι Θησαυροί. Τα όμορφα αυτά ναόσχημα χτίσματα αποτελούσαν τα όρια της Άλτης με τον Κρόνιο λόφο. Οι περισσότεροι ήταν μικρά μαρμάρινα σκαλιστά αριστουργήματα. Από πίσω, στα πρηνή του λόφου, ήταν κρεμασμένα απ' τα κλαριά των δέντρων αναρίθμητα μικρά αφιερώματα των πιστών. Κούκλες, ομοιώματα από ελεφαντοστό, χρυσά νομίσματα, καρφίτσες, χάλκινοι σκαραβαίοι, μικρά φτερωτά λεονταράκια από ορείχαλκο, ασημένιες και χρυσές αλυσίδες κι ό,τι άλλο μπορεί να φανταστεί κάποιος, δημιουργούσαν ανταύγειες απ' τις κλεφτές αχτίδες του ήλιου που γλιστρούσαν ανάμεσα απ' τα φυλλώματα. Όλα ήταν καθαρά και προσεχτικά ξεσκονισμένα από ευλαβικά χέρια που, όπως φαίνεται, επιμελούνταν καθημερινά κι επόπτευαν το χώρο, για να προφυλάξουν τα πολύτιμα αφιερώματα από βέβηλους. Το καθένα τους ήταν στερεωμένο σε μικρή μεταλλική πινακίδα, που πάνω της ο πιστός χάραζε κάποια ευχή ή επεξηγούσε την αιτία της δωρεάς του.

Ο Μάριος συνέχισε ν' ανεβαίνει, αργά κι ασθμαίνοντας, ώσπου, εξαντλημένος απ' την κούραση και μουσκεμένος απ' τον ιδρώτα, έφτασε στη συστάδα από αγριελιές και πεύκα που του 'δειξε η Ελένη. Άφησε το δοχείο με το νερό στο έδαφος και κάθισε σε μια επίπεδη και μεγάλη, σα χαμηλοπόδαρο τραπέζι, ασπρόχρωμη πέτρα, που την προστάτευαν απ' τον ήλιο δυο φουντωτά πεύκα κι έριξε γύρω του μια ματιά. Ένα δροσερό αεράκι απ' τα δυτικά, απ' τη μεριά του Ιόνιου Πέλαγου, του χάιδεψε το πρόσωπο και το κορμί. Ένωσε μια ηδονική νάρκη. Ήπιε δυο τρεις γουλιές νερό και ξάπλωσε ανάσκελα πάνω στην πέτρα. Τα νεύρα του χαλάρωσαν και τα βλέφαρά του βάραιναν, καθώς άκουγε τα τζιτζίκια να επαναλαμβάνουν το μονότονο νανούρισμα τους. Για λίγο έχασε την αίσθηση του χρόνου. Όταν άκουσε κάποιο θόρυβο και ξανάνοιξε τα μάτια του, είδε από πάνω του σκυμμένη την Ελένη να του χαμογελά.

- Κοιμήθηκα; τη ρώτησε καθώς ανασηκωνόταν.

-Σ' έβλεπα να κοιμάσαι και σε θαύμαζα... Ήσουν στ' αλήθεια τόσο όμορφος! του είπε με τρυφερότητα κι ειλικρίνεια. Μετά άπλωσε το χέρι της και τράβηξε ένα χρωματιστό χαλάκι που βρισκόταν δίπλα στον κορμό ενός πεύκου. Από κάτω φάνηκε ένα ρηχό καλάθι που μέσα του υπήρχαν δυο πήλινα δοχεία με φαγητά και μια ξύλινη πιατέλα γεμάτη μ' άσπρα λαχταριστά σταφύλια. Σε μια άλλη μικρότερη πιατέλα υπήρχαν παραώριμα σύκα, που απ' την κορφή τους ξεχείλιζε μέλι

-Κοίτα! Η Ερμονίκη μας διάλεξε τα καλύτερα εδέσματα που είχε σήμερα ο ξενώνας, ξαναμίλησε η Ελένη, καθώς έβγαζε από ένα πήλινο δυο μοσχαρίσιες μπριζόλες ψημένες στα κάρβουνα και του 'δειχνε το δεύτερο πήλινο με τα βρασμένα χόρτα. Από μια λεπτή πετσέτα ξετύλιξε μισό αφράτο σταρένιο ψωμί.

-Δε θα μπορούσα να περιμένω καλύτερη έκπληξη! είπε ο άντρας καθώς μισοκαθόταν στην άκρη της πέτρας και ρουφούσε απανωτά το δροσερό αγέρα.

-Σ' αρέσει εδώ πάνω;

-Αυτή η δροσιά μ' αναζωογονεί Ελένη... Διάλεξες ένα θαυμάσιο μέρος ενώ κει κάτω ο τόπος άναψε σαν καμίνι... Είσαι μια αξιοθαύμαστη ξεναγός!

-Αυτό το ξέφωτο το ξέρω από μικρή... Τα καλοκαίρια, αυτή την ώρα, έρχεται τ'αεράκι απ' το Ιόνιο και δροσίζει όλη την πλαγιά... Κει κάτω στην κοιλάδα δεν κουνιέται ούτε φυλλαράκι...

-Για να 'μαι ειλικρινής δε θα 'θελα να βρίσκομαι αυτή τη στιγμή ανάμεσα στο πλήθος που πλημμύρισε την κοιλάδα! Αυτή την ώρα η ζέστη κι οι μύγες θα ταλαιπωρούν αφάνταστα τους προσκυνητές...

Η Ελένη ταχτοποιούσε τώρα τα φαγώσιμα πάνω στη λεία πέτρα, μετατρέποντας την σε πρόχειρη τραπεζαρία.

-Στην αρχή σκέφτηκα, του είπε, να πάμε στην όχθη του Κλαδου, εκεί στα πλατάνια, λίγο πιο πάνω απ' τη γέφυρα... Έχει και σ' εκείνο το μέρος θαυμάσια δροσιά...

-Τί σ' έκανε ν' αλλάξεις γνώμη; τη ρώτησε μόλις κατάπιε τη μπουκιά του.

Είχαν αρχίσει να τρώνε κρατώντας το κρέας με τα χέρια τους. Κάθε λίγο σκούπιζαν τα δάχτυλα και τα χείλη τους μ' ένα κομμάτι από μαλακή ψίχα ψωμιού.

-Δε θα 'νιωθα άνετα, του απάντησε μετά από κάποια σκέψη.

-Γιατί;

-Ήμουν βέβαιη πως θα συναντούσαμε εκείνον τον κοκκινοτρίχη υπαξιωματικό που γρυλλίζει σαν αγριάνθρωπος κάθε φορά που μας βλέπει μαζί... Θα τον συναντούσαμε οπωσδήποτε αν πηγαίναμε στο ποτάμι!.. Μου έγινε εφιάλτης... Μ' ακολουθεί σα σκιά!...

-Αν λες για το Σαλούστιο, τον υπαξιωματικό του σταβλοξενώνα, σε πληροφορώ καλή μου πως κι εμένα μ' εκνευρίζει αφάνταστα... Τώρα τελευταία αρχίζω κι αηδιάζω μόλις τον αντικρίσω!

-Φαίνεται πως δε θα γλιτώσουμε εύκολα απ' τις χυδαιότητες αυτού του αγροίκου... Πάντως, εσύ βρίσκεσαι σε πιο δύσκολη θέση από μένα. Δε μπορείς να τον αποφύγεις εντελώς μια κι υπηρετείτε στην ίδια στρατιωτική μονάδα...

-Δυστυχώς, αυτό είναι μια πικρή αλήθεια....

-Αυτός ο Σαλούστιος κάνει παρέα μ' έναν κοντούλη... Ένα φαλακρό βλογιοκομμένο με γαμψή μύτη και μεγάλα αφτιά...

-Θα εννοείς τον Τιβέριο... Είναι ομοιόβαθμοι και πολύ φίλοι...

-Αυτοί οι δυο μου στήνουν καρτέρι κοντά στη γέφυρα, κάθε φορά που πάω σπίτι μου και μου μιλούν χαχανίζοντας στη γλώσσα σας... Δεν καταλαβαίνω φυσικά τι μου λένε, μα απ' το χυδαίο ύφος τους συμπεραίνω πως θ' αραδιάζουν βρομόλογα... Μου κάνουν κι αισχρές χειρονομίες...

-Θα το αναφέρω στον εκατόνταρχο για να τους κάνει συστάσεις, τη διέκοψε με σκληρή φωνή ο Μάριος, συγκρατώντας την ολοφάνερη αγανάχτησή του.

-Όχι, θα 'ναι χειρότερα! Θα φροντίζω να επιστρέφω στο σπίτι με παρέα... Μαζί μ' άλλες κοπέλες ή με τον αδερφό μου και τον πατέρα μου...

-Ας ελπίσουμε πως θ' αλλάξουν συμπεριφορά! Σ' αντίθετη περίπτωση βλέπουμε και κάνουμε...

Είχαν τελειώσει το κυρίως γεύμα τους και μισοξαπλωμένοι, δίπλα δίπλα, τσιμπολογούσαν τα σταφύλια και τα σύκα. Για λίγο δε μίλησαν. Η Ελένη είχε καρφώσει τη ματιά της πάνω απ' το μεγάλο βωμό και παρακολουθούσε ανέκφραστη τα γεράκια που πετούσαν χαμηλά, σα νά περίμεναν θυσία για ν' αρπάξουν κάποιο κοψίδι απ' τα ψημένα μοσχαρίσια μεριά. Ο Μάριος φαινόταν συλλογισμένος και παρατηρούσε μερικά μυρμήγκια που τριγύριζαν αμέριμνα γύρω

απ' την καλοστημένη παγίδα ενός μυρμηγκοφάγου. Με μια πευκοβελόνα έξυσε ελαφρά το λεπτό χώμα στη βάση της παγίδας κι είδε τις δαγκάνες του ζωύφιου να τινάζονται για να πιάσουν το ανύπαρχτο θήραμα.

-Πανικοβάλλομαι, ξέρεις, στην ιδέα πως όταν μαζέψω το υλικό για το βιβλίο μου, θα πρέπει αναγκαστικά να φύγω απ' την Ολυμπία... Είμαι τόσο ευτυχισμένος στ' αλήθεια εδώ! της είπε ξαφνικά κάποια στιγμή καθώς την κοίταζε βαθιά στα μάτια.

-Τότε, το πιο απλό που έχεις να κάνεις είναι να μείνεις!... Εσύ δεν είσαι στρατιώτης... Θα βρεις τρόπο να παρατείνεις την παραμονή σου όσο χρειάζεται... Μια σωστή έρευνα δε μπορεί να γίνει μέσα σε ασφυχτικά χρονικά περιθώρια...

-Ο ύπατος δεν έχει αντίρρηση για κάτι τέτοιο... Με τη διαταγή που έχει εκδώσει με αποδεσμεύει, λίγο πολύ, από παρόμοιους χρονικούς περιορισμούς. Εντούτοις, αρκετοί απ' το περιβάλλον του θα μπορούσαν να τον επηρεάσουν με το επιχείρημα πως, σα Ρωμαίος μπορεί να κινδυνεύω χωρίς την προστασία της φρουράς. Άκουσα ήδη μερικούς να επικαλούνται, μισοαστεία μισοσοβαρά, έναν τέτοιο κίνδυνο...

-Κινδυνεύεις; τον ρώτησε με χαμόγελο και κέφι, καθώς μισοσηκωνόταν κι ακουμπούσε στον κορμό του διπλανού πεύκου.

-Ε, λίγο...

-Από ποιον;

-Κυρίως από σένα... Κινδυνεύω να χάσω τα μυαλά μου...

Το φιλάρεσκο γέλιο της είχε μια κρυστάλλινη μελωδικότητα. Τίναξε προς τα πίσω τον κυματιστό χείμαρρο των μαλλιών της και τον κοίταξε επίμονα και βαθιά στα μάτια.

-Τον ίδιο κίνδυνο διατρέχω κι εγώ...

-Δε θα 'θελα να τελειώσουν ποτέ αυτές οι στιγμές που περνούμε μαζί, της είπε ο Μάριος με τρεμουλιαστή φωνή, καθώς την πλησίασε πιο πολύ και το χέρι του γλιστρούσε στα μαλλιά της.

Εκείνη τον κοίταζε σαν υπνωτισμένη, με χείλη υγρά και κατακόκκινα από ζωντάνια και πάθος. Η επιδερμίδα της είχε πάρει ένα ροδαλό χρώμα. Η αναπνοή της έγινε πιο γρήγορη. Το σφριγηλό και πλούσιο στήθος της ανεβοκατέβαινε προκλητικό κάτω απ' τον ελαφρό χιτώνα της. Τα χέρια της ενώθηκαν μηχανικά και γλίστρησαν σαν ακυβέρνητα ανάμεσα στ' αγαλματένια, στα χυτά πόδια

της, λίγο πιο πάνω απ' το γόνατο, κοντά στο σημείο όπου ο χιτώνας κάλυπτε τους μηρούς της. Έτσι ακίνητη έμεινε κι όταν το χέρι του νέου ακούμπησε στη βάση του λαιμού της. Τα δάχτυλα, ελαφρά κι ευκίνητα τράβηξαν προς τα έξω τη δεξιά εξωμίδα του χιτώνα της και την κατέβασαν απ' τον ώμο στο δεξί της μπράτσο. Ο λαιμός της, μακρύς και λευκός σαν του κύκνου, το στέρνο της και το μεγαλύτερο μέρος του δεξιού της μαστού ένωσαν την καυτή ανάσα του άντρα κι αναρρίγησαν καθώς τα πυρωμένα χείλη του γλιστρούσαν στην αλαβάστρινη σάρκα. Την πλησίασε ακόμα πιο πολύ. Τα χέρια του τυλίχτηκαν στη δαχτυλιδένια μέση της και τα χείλη του αναζήτησαν μ' ασυγκράτητο πάθος τα δικά της. Η κοπέλα έβγαλε έναν πνιγμένο, ένα χρωματισμένο από έντονο ερωτικό πάθος στεναγμό. Με μια ύστατη προσπάθεια ανασήκωσε το χέρι της και με την παλάμη της του έκλεισε απαλά, πολύ απαλά το στόμα.

-Μη!.. Μην το κάνεις αυτό... Δεν πρέπει, ψέλλισε αποκαμωμένη.

Ο νεαρός Ρωμαίος σταμάτησε τα φιλιά και την κοίταξε στα μάτια μ' ένα αίσθημα ενοχής.

-Συγχώρεσέ με, της είπε και τραβήχτηκε από πάνω της.

Η Ελένη ανακάθισε στη θέση της κι ακούμπησε πιο βολικά στον κορμό του πεύκου. Ανασήκωσε την εξωμίδα της και τη σπρέωσε πάλι στον ώμο της. Μετά, αφού έσιαξε τα μαλλιά της, τον κοίταξε με λατρεία στα μάτια κι απίθωσε το χέρι της πάνω στο δικό του.

-Δε θέλω να νιώθεις ένοχος ... Κι εγώ σε ποθώ... Κι εγώ έχω τις ίδιες επιθυμίες με σένα...

-Ίσως να φταίει η ιερότητα του χώρου... Θα 'πρεπε να δείξω μεγαλύτερο σεβασμό...

-Όχι, όχι... Εγώ πιστεύω πως οι αγνές επιθυμίες είναι ιερές και πως δε μολύνουν τους λατρευτικούς χώρους... Όμως, να... Θα πρέπει να σεβαστώ τους εθιμικούς κανόνες της Ολυμπίας και να μείνω αγνή, αφού γι' αυτή την ολυμπιάδα με διάλεξαν να υπηρετήσω στο Λεωνίδαίο σαν επιστάτρια... Αν πάψω να 'μαι παρθένα θα πρέπει να παραιτηθώ αμέσως και δε θα 'χω το δικαίωμα να πατώ σ' αυτά τα χώματα ώσπου να τελειώσουν οι γιορτές κι οι αγώνες... Αν παραβώ αυτό το θεϊκό νόμο, τότε θα 'μαι άξια να σέρνω σ' όλη μου τη ζωή την κατάρα του Ολύμπιου Δία.

Καθώς του μιλούσε, έσκυψε πióτερο κοντά του και του χείδευε με λατρεία το πρόσωπο, του ίσιωνε τα φρύδια, του τακτοποιούσε τ' ανακατωμένα μαλλιά... Η φωνή της είχε αρχίσει να βρίσκει το φυσικό της χρώμα.

-Γι' αυτήν ακόμα την ολυμπιάδα, συνέχισε, το σώμα και το πνεύμα μου είναι αφιερωμένα στους θεούς... Οι ανθρώπινες αδυναμίες, οι επιθυμίες της σάρκας, όσο έντονες κι αν είναι, θα πρέπει να υποτάσσονται στο θεϊκό νόμο...

Ο νέος χούφτωσε τα χέρια της και τα κρατούσε με λατρεία μέσα στα δικά του. Είχαν κι οι δυο τους ξαναβρεί τη φυσιολογική τους άνεση, στις κινήσεις, στο χρώμα, στο ύφος και στη φωνή. Κάθονταν σιμά, κρατημένοι απ' τα χέρια, χαμογελαστοί, γεμάτοι οικειότητα, σαν ένα ζευγάρι χελιδόνια που τιπιβίζουν με αγάπη, συντροφικότητα κι ευτυχία.

Έμειναν στην ίδια στάση αρκετή ώρα χωρίς πια να μιλούν. Κοίταζαν προς το στάδιο, πέρα αριστερά τους, στο βάθος όπου αρκετοί εριστικοί νεαροί που μπήκαν κλεφτά απ' τις αφύλαχτες προσβάσεις της ανατολικής πλευράς, κοντά στον Ιππόδρομο, έπαιζαν χωρισμένοι σε δυο ομάδες. Με κοντά **ραβδιά**⁴⁸ κυρτωμένα στις άκρες σε σχήμα κουτάλας, χτυπούσαν μια μικρή μπάλα προσπαθώντας να την περάσουν από καθορισμένες γραμμές, πίσω απ'την αντίπαλη ομάδα. Ήταν ένα παιχνίδι που ενθουσίαζε τους Έλληνες, μικρούς και μεγάλους και γι αυτό, όπως πάντα σ' αυτές τις περιπτώσεις, οι φωνές απ' τα καβγαδίσματα των παιχτών ήταν η συνηθισμένη κατάληξη μετά από κάθε φάση. Σε κάποια στιγμή φάνηκε πως οι διαξιφισμοί θα οδηγούσαν σε σύγκρουση τις δυο αντίπαλες ομάδες, όταν απ' την είσοδο της Ποικίλης Στοάς εμφανίστηκαν δυο ροπαλοφόροι φύλακες. Οι νεαροί, σαν αγρίμια, σκόρπισαν στο λεφτό προς τις ανατολικές υπώρειες του Κρόνιου και τη βόρεια πλευρά του Αλφειού. Ο Μάριος δε μπόρεσε να συγκρατήσει τα γέλια του.

-Για κοίτα τους πως γλίστρησαν σα χέλια!

-Εκείνος ο χοντρός φύλακας είναι πολύ αισιόδοξος... Ακόμα τρέχει πιστεύοντας πως θα μπορέσει να πιάσει κάποιο νεαρό... Άδικος κόπος!

---

⁴⁸ Το «κερητίζειν» ήταν ένα πολύ συνηθισμένο παιχνίδι των αρχαίων Ελλήνων. Είχε ομοιότητες με το σημερινό χόκεϊ (hockey) και παιζόταν κατά ζεύγη.

Έμειναν πάλι για λίγο σιωπηλοί. Πρώτη ξαναμίλησε η Ελένη.

-Έτσι όπως βλέπω από 'δω το στάδιο άθελά μου θυμήθηκα τους φετινούς αγώνες στα Ηραία... Σου είχα πει βέβαια πως ήρθα δεύτερη στο αγώνισμα δρόμου των κοριτσιών!

-Ναι, μου το 'πες , χωρίς όμως λεπτομέρειες... Ξέρεις πολύ καλά πως θέλω να τα μάθω όλα, μα όλα... Ιδιαίτερα ότι αφορά εσένα , τη ζωή σου, τα όνειρά σου, τις φιλοδοξίες σου...

-Να λοιπόν η ευκαιρία για να μάθεις ότι έχει σχέση με τους γυναικείους αγώνες της Ολυμπίας... Αυτά που θα σου πω αποτελούν μέρος της ξενάγησης που σου κάνω και γι αυτό απαιτώ προσοχή και πειθαρχία... Ξαναγίνομαι λοιπόν η αυστηρή εξηγήτρα! Έτσι νεαρέ μου;

-Είναι αλήθεια πως είσαι πολύ αυστηρή εξηγήτρα...Το φαγητό δε χώνεψε ακόμα, η ζέστη εξακολουθεί να 'ναι ανυπόφορη κι εσύ πιστή στο καθήκον σου συνεχίζεις τα...μαθήματα. Τέλος πάντων! Παρά την αυστηρότητά σου, αν μ' έβαζαν στο δίλημμα να διαλέξω νέο εξηγητή, να μην αμφιβάλλεις καθόλου πως θα διάλεγα πάλι εσένα, της είπε χαριτολογώντας. Λοιπόν, σ' ακούω! Μίλησέ μου για τα Ηραία...

Άρχισε να του μιλά μ' ενθουσιασμό για τις γιορτές και τους αγώνες προς τιμή της θεάς Ήρας, στους οποίους έλαβε μέρος πριν από μερικές βδομάδες... Για το πως ξεκίνησαν οι προετοιμασίες από το δεκαεξαμελές συμβούλιο των πιο σεβάσμιων γυναικών της Ήλιδας, για τον αραχνοΰφαντο πέπλο που υφαίνουν οι παρθένες με την καθοδήγηση του συμβουλίου, για την τελετή της θυσίας και τους όρκους στο Ιπποδάμειο, λίγο πριν οι ομάδες κατευθυνθούν στο στάδιο κι άλλες λεπτομέρειες που ο Μάριος τις άκουγε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον,

Στα Ηραία οι αθλήτριες χωρίζονταν σε τρεις κατηγορίες, με βάση την ηλικία. Στην πρώτη κατηγορία υπάγονταν οι ώριμες και παντρεμένες γυναίκες, στη δεύτερη οι νεαρές κοπέλες και στην τρίτη οι παιδούλες. Όλες αγωνίζονταν με ειδικούς κοντούς αθλητικούς χιτώνες, που άφηναν ακάλυπτους τους μηρούς, το δεξιό ώμο και το επάνω δεξιό μέρος του στήθους. Ήταν μια όμορφη γυναικεία γιορτή, που την καθιέρωσε η Ιπποδάμεια μετά τους γάμους της με τον Πέλοπα, για να τιμήσει τη θεά Ήρα.

-Απ' ότι έχω διαπιστώσει, η γυναίκα της Ηλείας είναι αρκετά ανεξαρτοποιημένη κι έχει μια ξεχωριστή θέση στην κοινωνία. Είναι ένα θέμα που το θίξαμε δυο τρεις φορές αλλά δε μας δόθηκε η ευκαιρία, μέχρι τώρα, να το ολοκληρώσουμε, τη διέκοψε κάποια στιγμή ο Μάριος.

-Η διαπίστωσή σου επαληθεύεται από το γεγονός πως αυτή την ώρα βρισκόμαστε εδώ πάνω, σ' αυτόν εδώ το χώρο, οι δυο μας, μόνοι μας, χωρίς κανέναν απ' τους γύρω να θίγεται ή να μας δημιουργεί προβλήματα... Δε μπορώ να ξεχάσω την έκπληξή σου όταν σου πρότεινα να ξεκουραστούμε σ' αυτή την απόμερη γωνιά του λόφου! Για μια στιγμή νόμισα πως έκανα κάποια προστυχιά!

-Ναι, ομολογώ πως ήταν για μένα μια ασυνήθιστη πρόταση! Απάντησε ο Μάριος με κάποιο δισταγμό.

-Το ίδιο ασυνήθιστη θα φαινόταν και σ' έναν Αθηναίο ή Θηβαίο... Τις γυναίκες, σε πολλές ελληνικές πόλεις, τις φέρονται σα σκλάβες ή σαν ανεύθυνα πλάσματα με κατώτερη νοημοσύνη, που έχουν σα μοναδικό τους προορισμό στη γη ν' αραδιάζουν παιδιά..

-Έτσι τις αντιμετωπίζουν και σε πολλές περιοχές της πατρίδας μου, ομολόγησε ο Μάριος,

-Θα πρέπει τότε να ευγνωμονώ τους θεούς που γεννήθηκα στην Ήλιδα... Γιατί σ' αυτό τον τόπο μου δόθηκε, απ' την πολιτεία, η ευκαιρία να μορφωθώ, να πιάσω δημόσια θέση σε σχολείο και να επιλεγώ, γι' αυτή τη χρονιά απ' το θρησκευτικό συμβούλιο της Ολυμπίας για την τιμητική θέση της επιστάτριας του Λεωνίδαιου...

-Με παραξενεύει σ' αλήθεια η συνήθεια που έχετε εδώ στην Ήλιδα, να δίνετε δημόσια ή άλλα τιμητικά αξιώματα σε γυναίκες ή να διοργανώνετε γιορτές αποκλειστικά για γυναίκες! Είναι δύσκολο να βρει κάποιος τέτοια έθιμα σ' άλλες χώρες ή πολιτείες!

-Η γυναίκα σ' αυτή την περιοχή έχει την ίδια περίπου κοινωνική θέση με τη Σπαρτιάτισσα, μα της αναγνωρίζονται περισσότερα δικαιώματα στα πολιτικά πράγματα της πόλης που γεννήθηκε και κατοικεί. Κάθε αξιόλογη πόλη της Ηλείας, όπως λόγου χάρη η Ήλιδα, η Κυλλήνη, το Δυσπόντιο, η Ηράκλεια ή οι Λετρίνοι, αντιπροσωπεύεται στο δεκαεξαμελές συμβούλιο των γυναικών, το οποίο παίρνει θέση στα μεγάλα κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα που απασχολούν τον τόπο... Η γυναίκα εδώ δεν είναι μια άψυχη κούκλα, που έχει το μυαλό μιας κότας... Από τα παλιά χρόνια που δη-

μιουργήθηκε το συμβούλιο των γυναικών και με την ενεργητική του παρέμβαση σταμάτησε ο αιματηρός πόλεμος ανάμεσα στους Ηλείους και στους Πισάτες, η γυναίκα έπαψε να είναι ισότιμη με τη δούλα ή με το ανεύθυνο παιδί... Έχει τη δική της γνώμη, ασκεί δημόσια λειτουργήματα που ταιριάζουν στη γυναικεία φύση, οργανώνει για χάρη της τιμητικές γιορτές, δεν ντρέπεται να φορέσει κοντούς χιτώνες κι ούτε να κυκλοφορήσει στην αγορά, να μιλήσει με άντρες ή να γυμνάσει το σώμα της... Εμείς εδώ δεν είμαστε σαν τις γυναικούλες της Αθήνας... Αυτές οι άντρες τους τις κουκουλώνουν με φορέματα, που αφήνουν απόξω μόνο τις μύτες τους ή τις κλείνουν ολημερίς σ' ανήλιους γυναικωνίτες για να μην τις δει άλλο αντρίκειο μάτι... Στον τόπο μας δε ρίζωσαν οι ασιατικές συνήθειες που μετέφεραν στην Αττική οι Ίωνες απ' τη Μικρασία... Εδώ δεν έχουμε γυναικωνίτες. Όπως οι Σπαρτιάτες, οι Μακεδόνες κι οι άλλοι Δωριείς, θεωρούμε πως η ερωτική ζήλεια είναι μια αφύσικη κατάσταση, μια ψυχοφθόρα αρρώστια, που εκφυλίζει τις ερωτικές σχέσεις και δημιουργεί μια οικογένεια χωρίς δυνατούς δεσμούς...

Ο Μάριος την άκουγε εκστασιασμένος. Με δύναμη και ζωντάνια παρουσίαζε τις τόσο πρωτόγνωρες γι' αυτόν ιδέες της για τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία.

-Ωστε αυτά συμβαίνουν στην Αθήνα! ψιθύρισε μετά από λιγόλεπτη σιωπή.

-Στην Αθήνα, στην Κόρινθο, στη Θήβα, στα Μέγαρα και σ' αμέτρητες άλλες ελληνικές πόλεις, συμπλήρωσε η Ελένη. Εμείς εδώ στην Ηλεία πιστεύουμε πως ανήκουμε στις προνομιούχες Ελληνίδες, που έχουν το σπάνιο δικαίωμα να συμμετέχουν στην κοινωνική και δημόσια ζωή της πολιτείας...

Καθώς μιλούσε σηκώθηκε και τίναξε απ' το χιτώνα της τα χώματα και τις ξερές πευκοβελόνες. Έπειτα, πέρασε δυο τρεις φορές τα χέρια της απ' το χείμαρρο των μαλλιών της, ενώ ταυτόχρονα κουνούσε με χάρη πέρα δώθε το κεφάλι της. Οι κινήσεις της είχαν την απαλότητα της νεράιδας και τη μεγαλοπρέπεια της θεάς. Ο Μάριος εξακολουθούσε να' ναι ξαπλωμένος, ενώ με το χέρι του έτριβε μηχανικά, στην άκρη της μεγάλης ασπρόχρωμης πέτρας, ένα ξερό κουκουνάρι. Η Ελένη τον κοίταξε επίμονα στα μάτια και χαμογέλασε.

-Ωρα για δουλειά νεαρέ μου!... Αρκετά χουζουρέψαμε...

-Ομολογώ πως θα προτιμούσα ν' άρχιζε πάλι η δουλειά αύριο το πρωί... Αρκετά σε κούρασα σήμερα, της είπε καθώς σηκωνόταν βαρύς και δύσθυμος.

Δίπλωσαν με τάξη το χρωματιστό χαλί, έβαλαν στο καλάθι τ' άδεια σκεύη και κατηφόρισαν προς την Άλτη... Καθώς περνούσαν κοντά απ' το σπήλαιο της Γης, η κοπέλα πλησίασε το μικρό βωμό της εισόδου και γονάτισε μ' ευλάβεια. Για λίγο η έκφραση της αλλοιώθηκε. Φαινόταν σα να 'χε πέσει σ' έκσταση. Πιο πέρα, σιωπηλός κι αμήχανος, ο νεαρός διερμηνέας δεν ήξερε αν έπρεπε να προχωρήσει ή να γονατίσει πλάι της. Όταν η Ελένη σηκώθηκε και συνέχισαν την κάθοδο, του είπε τη στιγμή που πλησίασαν στο Ηραίο.

-Ξέρεις, έκανα μια ευχή στη Μάνα Γη...

-Τί ευχή;

- Για σένα...

-Για μένα; Δηλαδή τι ευχήθηκες για μένα;

-Να σου χαρίζει δύναμη, υγεία και παντοτινή ευτυχία... Είναι τ' αγαθά που η Γη, η μεγάλη μητέρα όλων μας, χαρίζει στους εκλεκτούς της. Απ' αυτή προέρχεται κάθε μορφή ζωής, αυτή τρέφει όλα τα πλάσματα που έχουν ψυχή και πατούν ή ριζώνουν στα χώματά της... Αυτή είναι η πηγή της ισορροπίας του κόσμου...

Ο Μάριος σταμάτησε και την κοίταξε βαθιά κι επίμονα στα μάτια. Το χέρι του κινήθηκε αργά και με λατρεία της χάιδεψε το μάγουλο, τα μαλλιά, τα χείλη...

-Αυτή την όμορφη ευχή θα 'πρεπε να την κάνεις για σένα..

-Πάνω από μένα, πάνω απ' όλους, πάνω από το καθετί π' αγαπώ, βρίσκεσαι 'συ...

Όταν σε λίγο έφτασαν στο Λεωνίδαιο και θα 'πρεπε να χωρίσουν, ήξεραν κι οι δυο τους πως το μόνο που τους απασχολούσε κείνη τη στιγμή, ήταν η ώρα της νέας τους συνάντησης. Γι' αυτό συμφώνησαν πως τ' απόγευμα, όταν το πολύβοο πλήθος των προσκυνητών, μετά τη μεσημεριανή ζέστη και κόπωση, θα 'ρχιζε πάλι την έντονη καθημερινή του ζωή στις όχθες του Αλφειού, θα συναντιούνταν στην είσοδο του ξενώνα. Δεν είχαν καθορίσει κανένα πρόγραμμα. Ήθελαν να ξαναβρεθούν γιατί το 'νιωθαν πως από 'δω και πέρα ο ένας θα 'ταν τόσο απαραίτητος στον άλλο, όσο α-

παραίτητος είναι ο αέρας στη φωτιά, το νερό στο ποτάμι και τ' άσ-
τρα στον ουρανό.

VIII. Μια ευτυχισμένη βραδιά

Αργά το απόγευμα, όταν ο ήλιος άρχισε να γέρνει προς το Ιόνιο Πέλαγος, οι δυο νέοι συναντήθηκαν, ξεκούραστοι κι ευδιάθετοι, μπροστά στην είσοδο του Λεωνίδαιου. Προχώρησαν προς την πομπική πύλη, με σκοπό να φτάσουν στην Ποικίλη Στοά και να θαυμάσουν, με την ησυχία τους, τις εξάισιες τοιχογραφίες. Όμως, μέσα στην Άλτη παρατήρησαν μια νευρική και κάποια γενικότερη αναστάτωση. Φύλακες, υπηρέτες και ιερείς περπατούσαν συνοφρυωμένοι κι ανήσυχοι. Πριν από λίγη ώρα έγιναν επεισόδια. Μια ομάδα νεαρών Μακεδόνων, παρά τις συστάσεις του αρχιθεωρού και των ηλικιωμένων της αποστολής, επέμενε να μπει στο Φιλίππειο έστω και με τη βία. Οι θερμόαιμοι νεαροί διαμαρτύρονταν γιατί θεωρούσαν πως, η άρνηση των Ρωμαίων στο αίτημά τους για την αποσφράγιση του επιβλητικού κυκλικού χτίσματος όπου βρίσκονταν τ' αφιερώματα και οι εικόνες των πιο ένδοξων μακεδόνων βασιλιάδων, ήταν πράξη αντίθετη στο θέλημα των θεών, βέβηλη και ανόσια, που ταπεινώνει τους ένδοξους προγόνους τους.

Οι φύλακες, εκτελώντας τις διαταγές του θρησκευτικού συμβουλίου, αντέδρασαν βίαια κι εμπόδισαν την είσοδο σ' αυτούς που προσπάθησαν να σχίσουν την ταινία με τη σφραγίδα του εκατόνταρχου και να σπάσουν τις αλυσίδες που ασφάλιζαν τους χαλκάδες της δίφυλλης πόρτας. Ορισμένοι προσκυνητές απ' τη Χαλκίδα, την Κόρινθο και την Αχαΐα, που βρίσκονταν κείνη την ώρα στην Άλτη, πήραν το μέρος των φυλάκων κι άρχισαν να χλευάζουν και να γιουχαΐζουν τους Μακεδόνες.

Οι πολιτικές διαμάχες ανάμεσα στους Έλληνες είχαν επηρεάσει και τους επισκέπτες της Ολυμπίας, παρά το γεγονός πως η εκχειρία ίσχυε και δεν γίνονταν πολεμικές συγκρούσεις, απ' τη μέρα που οι κήρυκες ανάγγειλαν σ' όλη την Ελλάδα την έναρξη των αγώνων. Οι Χαλκιδείς, οι Κορίνθιοι κι οι Αχαιοί διακήρυτταν, χωρίς προσχήματα, πως οι Ρωμαίοι ήταν οι ελευθερωτές των Ελλήνων

και πως για χάρη τους ταπείνωσαν το μακεδόνα δυνάστη στη Θεσσαλία τον προηγούμενο χρόνο. Αυτός ο φανατισμένος φιλορωμαϊσμός μερικών Ελλήνων εκδηλωνόταν με εξοργιστικά προκλητικό τρόπο στην Ολυμπία, η οποία αποτελούσε το σύμβολο της ομόνοιας και της ενότητας του ελληνισμού.

Για ν' αποφευχθούν αιματηρές συγκρούσεις στο χώρο της Άλτης μεταξύ των αντιφρονούντων, επενέβησαν δραστήρια οι ιερείς. Με νουθεσίες και με επίκληση των παραδόσεων και των ιερών κανόνων της Ολυμπίας, κατάφεραν ν' απομακρύνουν τους φιλορωμαίους, ενώ στους Μακεδόνες έδωσαν την υπόσχεση να θέσουν και πάλι το αίτημά τους στο ρωμαίο διοικητή, για την ανάκληση της απαγόρευσης της εισόδου στο Φιλίππειο.

Τα πνεύματα είχαν τώρα κάπως ηρεμήσει αλλά πιο κάτω, στο δρόμο που οδηγούσε απ' την Άλτη στο γιοφύρι του Αλφειού, μικρές ομάδες προσκυνητών σχολίαζαν τα γεγονότα, ανάλογα με τις πολιτικές τους πεποιθήσεις κι έκριναν το πρόβλημα που δημιούργησε η επέμβαση των Ρωμαίων στις ελληνικές πολιτικές διαμάχες.

Παρά το γεγονός πως οι φιλορωμαϊκές ομάδες των Ελλήνων αποτελούσαν τη μειοψηφία, σε σύγκριση με τους πανελληνιστές προσκυνητές που συγκεντρώθηκαν στην Ολυμπία, διατύπωναν, εντούτοις, τις απόψεις τους με θράσος και προκλητικότητα, που την ενίσχυε, όπως ήταν φυσικό, η παρουσία της ρωμαϊκής φρουράς. Οι αντεγκλήσεις είχαν δημιουργήσει, κάποια στιγμή, επικίνδυνη ένταση και παραλίγο να χτυπηθούν ο μακεδόνας παγκρατιστής Νίκαρχος, που καταγόταν απ' τη **Σίρρα**⁴⁹ της Παιονίας και ο κορίνθιος παλαιστής Πείσανδρος. Στη διένεξη πήραν το μέρος του Νίκαρχου και πεντ' έξι νεαροί Ηλείοι, οι οποίοι αποτελούσαν τη μόνη σχεδόν παρέα των θαυμαστών του γιγαντόσωμου παγκρατιστή και τον ακολουθούσαν ακόμα και τις ώρες που γυμναζόταν στην παλαιίστρα. Ο θαυμασμός αυτός των νεαρών δεν οφειλόταν μόνο στις αθλητικές επιδόσεις του Νίκαρχου, αλλά και στο ότι τον θεωρούσαν μακρινό συγγενή τους, απόγονο του Ηλείου Παίονα. Αυτός ο ευχάριστος και πάντα ευδιάθετος μακεδόνας αθλητής είχε καταγοητέψει τους Ηλείους όταν, την πρώτη μέρα άφιξης της μακεδονικής αποστολής στην πόλη της Ηλιδας, κατάθεσε στεφάνι κι έκανε

---

⁴⁹ Τις σημερινές Σέρρες. Η πανάρχαια αυτή πόλη της Μακεδονίας είναι η αναφερόμενη από τον Ηρόδοτο «Σίρις της Παιονίης». Ο Θεόπομπος την ονομάζει Σίρρα ή Σέρρα.

θυσία στο βωμό του **Παίονα**⁵⁰. Επίσης, βαθιά συγκινημένος, έψαλε τον ύμνο που ήταν αφιερωμένος στο μυθικό του πρόγονο. Για το λόγο αυτό ο Νίκαρχος ήταν πολύ δημοφιλής στους νεαρούς, κυρίως, Ηλείους που τον περιτριγύριζαν όπου κι αν βρισκόταν. Αλλά κι αυτός δεν τους απογοήτευε. Τους έλεγε διάφορες ιστορίες μ' ένα διασκεδαστικό τρόπο και δημιουργούσε πάντα ευχάριστη ατμόσφαιρα. Χειρονομούσε, γελούσε, μιμούνταν, έδειχνε με κωμικό ύφος και θεατρινίστικες γκριμάτσες τα υπερμεγέθη ποντίκια των μπράτσων του... Διάνθιζε τις συζητήσεις του με γεγονότα απ' την αθλητική του ζωή, τις νίκες του με σκληροτράχηλους αντίπαλους ή τις διηγήσεις του για τον Ηρακλή, που εκεί στη Μακεδονία, στις όχθες του Στρυμόνα, ολοκλήρωσε το δέκατο άθλο του όταν κατάφερε να περάσει απ' το ποτάμι τα κόκκινα βόδια του Γηρυόνη.

Αυτός λοιπόν ο μυώδης και γιγαντώσωμος αθλητής, με το χαμογελαστό παιδικό πρόσωπο, ήταν κείνη τη στιγμή αγριεμένος σαν ταύρος που είναι έτοιμος να παρασύρει, χωρίς διάκριση, ότι θα συναντήσει στο δρόμο του. Ευτυχώς παρενέβησαν οι ψυχραιμότεροι για να ηρεμήσει κάπως η εκρηκτική ατμόσφαιρα που είχε δημιουργηθεί.

Για το λόγο αυτό ο Μάριος κι η Ελένη δεν έμειναν στην Άλτη. Κατηφόρισαν προς την κοιλάδα. Πέρασαν τη γέφυρα του Αλφειού και βρέθηκαν στην αντίπερα όχθη. Εδώ επικρατούσε ένα κλίμα ξεγνοιασιάς και κεφιού. Παιδιά έπαιζαν κάτω απ' τα πλατύφυλλα πλατάνια, γέροι συνομιλούσαν έξω απ' τις σκηνές τους, έμποροι διαλαλούσαν τηνπραμάτεια τους, ταχυδαχτυλουργοί, αυλητρίδες, προκλητικές όμορφες γυναίκες που κάτω απ' το πρόσχημα της προσκυνήτρας έδειχναν από μακριά πως κυνηγούσαν αντρίκεια πελατεία με βαρύ πουγκί, ένας ποικιλόμορφος κόσμος που βούιζε σα μελίσσι στις καταπράσινες όχθες του ποταμού...

Οι σκηνές των προσκυνητών έφταναν ως κάτω στην κοιλάδα... Κι ανάμεσά τους βρίσκονταν διασπαρμένες μεγάλες ορθογώνιες τέντες ή πρόχειρα στεγασμένοι χώροι για τα μικρά και μεγάλα ζώα. Αλλού ήταν σταβλισμένα τ' άλογα, τα μουλάρια και τα γαϊδούρια,

---

⁵⁰ Ο ένας από τους τρεις γιους του βασιλιά της Ήλιδας Ενδυμίωνα. Όταν ο πατέρας του επέλεξε, μετά από αγώνα δρόμου, τον Επειό σα διάδοχό του, ο Παίονας έφυγε στεναχωρημένος για την ήττα του κι εγκαταστάθηκε στην παραστρυμόνια περιοχή της Μακεδονίας, στην οποία έδωσε το όνομά του.

αλλού είχαν δεμένα κατσίκια, πρόβατα ή γελάδες και σ' άλλους χώρους φύλαγαν τις κότες ή τα γουρούνια, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σε ορισμένες απόκεντρες, κυρίως, περιοχές μόνιμες εστίες βρομιάς και μόλυνσης... Κόπρανα, μύγες, αποφάγια, απορρίμματα, κουνούπια... Και μαζί μ' αυτά, κουρελήδες ζητιάνοι καθισμένοι κατάχαμα σταυροπόδι, μ' απλωμένα τα σκελετωμένα χέρια, μεθυσμένοι με πρησμένα μούτρα, ξεδοντιασμένες πόρνες να σέρνουν με φόβο την πελατεία τους πίσω από χαμόκλαδα προσπαθώντας ν' αποφύγουν τη διαπόμπευσή τους απ' τους ροπαλοφόρους φύλακες της Ολυμπίας... Σκηνές αθλιότητας που δε συμβιβάζονταν με την ιερότητα και το μεγαλείο που ενέπνεε στον επισκέπτη ο υπόλοιπος χώρος.

Προς τη βορινή πλευρά, στην περιοχή με την πλούσια βλάστηση και τα πανύψηλα δέντρα, βρίσκονταν οι καλύτερες σκηνές. Πλούσιοι προσκυνητές, απλοί ιδιώτες ή μέλη της επίσημης αντιπροσωπίας κάποιας πόλης, συναγωνίζονταν στην επίδειξη του πλούτου ή ακόμα και χλιδής. Έβλεπες εκεί καλοντυμένους και καλοθρεμμένους άντρες και γυναίκες να συνοδεύονται από δούλους, ενώ πιο πέρα, σ' ανοιχτούς χώρους, κάτω απ' τα πλατάνια, τα παιδιά τους να παίζουν, να συζητούν ή να τραγουδούν φορώντας πολύχρωμα ρούχα, σύμφωνα με τις συνήθειες που επικρατούσαν στην πόλη τους.

Ο Μάριος κι η Ελένη περπατούσαν αργά, δίπλα δίπλα, παρατηρώντας ότι αξιοπερίεργο συναντούσαν στο δρόμο τους. Έτσι, όπως ήταν ντυμένοι με τους ελαφρούς γκριζούς χιτώνες τους, θα μπορούσε εύκολα κανείς να τους θεωρήσει σαν ένα απ' τ' αμέτρητα νεαρά ζευγάρια που ήρθαν στην Ολυμπία με την ελπίδα της ευγονίας. Αυτή η πίστη, πως οι θεοί χάριζαν στους νεόνυμφους προσκυνητές όμορφα και γερά παιδιά, ήταν βαθιά ριζωμένη στο πανελλήνιο.

Απ' τις δυο πλευρές του δρόμου και δίπλα στην όχθη, ένα σωρό επαγγελματίες και γυρολόγοι του εύκολου κέρδους είχαν στήσει τα πρόχειρα μικρομάγαζά τους. Οι χιλιάδες προσκυνητές που έφτασαν εδώ από όλα τα μέρη του μεσογειακού ελληνισμού, αποτελούσαν μια αξιόλογη πελατεία γι' αυτούς τους αμέτρητους μικρέμπορους που κατάκλυσαν την κοιλάδα.

Οι αγώνες, εκτός απ' τη θρησκευτική, πολιτιστική κι αθλητική σημασία τους, έδιναν την ευκαιρία για εμπορικές συμφωνίες και ανταλλαγές προϊόντων. Στην πραγματικότητα γινόταν ένα παμμεσογειακό παζάρι. Τα προϊόντα Ελλήνων αλλά και ξένων παραγωγών μπορούσαν να γίνουν γνωστά σ' ευρύτερες μάζες καταναλωτών, από τις ακτές της Ισπανίας και της Γαλλίας ως τη Μικρασία και την Αίγυπτο. Τα κομψά χειροτεχνήματα, τα παιχνίδια, τα ρούχα και τα παπούτσια ή τα πρωτότυπα εργαλεία που οι προσκυνητές αγόραζαν και μετέφεραν στις ιδιαίτερες πατρίδες τους, αποτελούσαν μια θαυμάσια διαφήμιση για την τόνωση της ζήτησης αυτών των προϊόντων.

Τα πρόχειρα μικρομάγαζα, σε παράγκες ή σε σκηνές, είχαν στηθεί με υπόδειξη του αλυτάρχη και των βοηθών του, σε συγκεκριμένες θέσεις της κοιλάδας, ανάλογα με το είδος του εμπορεύματος. Τα είδη διατροφής και γενικά τα είδη βασικής ανάγκης τα 'βρισκε κανείς στα μαγαζιά της δεξιάς όχθης του Αλφειού, κοντά στη γέφυρα. Τα υπόλοιπα είδη μπορούσε κάποιος να τα βρει και να τ' αγοράσει στην αριστερή όχθη, απ' την άλλη άκρη της γέφυρας και στο δρόμο προς το Σκιλλούντα και το Σαμικό.

Και τι δεν είχαν αυτά τα παραφορτωμένα με εμπορεύματα μικρομάγαζα της κοιλάδας! Για τους καλοφαγάδες υπήρχαν αχνιστές τυρόπιτες, κρεατόπιτες, χορτόπιτες, σουβλάκια, πατσάδες, κοκορέτσια, μπριζόλες σχάρας, λαγοί κι ορτύκια ή αρνάκια και γουρουνάκια σουβλας... Πιο εκεί πουλούσαν γαλακτομπούρεκα, μελομακάρονα, τηγανίτες με μέλι, λουκουμάδες, γαλακτόκρεμες, σοροπιαστά γλυκίσματα από σταφίδες και δαμάσκηνα, γλυκά και αρωματικά σταφύλια, παραώριμα λαχταριστά σύκα, μούσμουλα, χουρμάδες, καρύδια, φουντούκια κι ότι άλλη λιχουδιά θα μπορούσε κάποιος να φανταστεί... Μικρά παιδιά, με φουντωτά κλαδιά απ' τα πλατάνια ή με προχειροφτιαγμένες μυγοσκοτώστρες, προσπαθούσαν να διώξουν απ' την πρμαμία του πατέρα τους ή του αφεντικού τους τα σύννεφα από λαίμαργες μύγες που αφηφούσαν προκλητικά τον κίνδυνο για να φτάσουν στα γλυκά, κυρίως, εδέσματα.

Αλλού πουλούσαν κρίθινο ή σταρένιο ψωμί, αλεύρι, μπιζέλια, κουκιά, φακές, φασόλια, ρεβίθια, αλλαντικά, παστωμένα ή καπνιστά ψάρια, λάδια, τυριά, ελιές, αβγά, σκούπες, δερμάτινα ή λιναρέ-

νια σακιά... Τον περισσότερο όμως κόσμο τον συγκέντρωναν οι γυρολόγοι που πουλούσαν παιδικά παιχνίδια και είδη δώρων. Έβρισκε κανείς εκεί θαυμάσια κομψοτεχνήματα, φτιαγμένα ένα ένα με μεράκι από έμπειρα και προικισμένα απ' τους θεούς χέρια ... Πάνω σε ορθογώνιες πινακίδες υπήρχαν στερεωμένες μ' επιμέλεια και με τρόπο που να προσελκύει τα βλέμματα των προσκυνητών, χρυσές ή ασημένιες αλυσίδες, φιδάκια, σκαραβαίοι, ταύροι, λεονταράκια, χελωνίτσες, σαύρες, αράχνες, δαχτυλίδια, βραχιόλια, φτηνά κολιέ με χάντρες από κοχύλια. ή πανάκριβα από πολύτιμες πέτρες, όλα αληθινά αριστουργήματα...

Απ' τις δυο πλευρές της γέφυρας και νοτιότερα, στο δρόμο προς τη Μεσσηνία, υπήρχαν αμέτρητοι πάγκοι και παράγκες, κολλητές η μια με την άλλη, γεμάτες παιδικά παιχνίδια... Οι μικροί απαιτητικοί πελάτες με τους εκνευρισμένους, στην πλειοψηφία, συνοδούς τους δημιουργούσαν ένα σωστό πανδαιμόνιο. Πατεράδες ή μανάδες διαπραγματεύονταν με τους έμπορους τις τιμές των παιχνιδιών. Αλλού οι μικροί γαβριάδες δοκίμαζαν αστράγαλους ή βόλους και πιο πέρα κάποιος πιτσιρικάς κλαψούριζε γιατί ο γονιός του δεν του αγόρασε το χαρταετό ή το λιλιπούτειο μεταλλικό αμαξάκι. Και το επιστέγασμα αυτής της πανηγυρτζίδικης φασαρίας, ήταν οι φωνές και τα τραγουδιστά στιχάκια των εμπόρων με τα οποία διαλαλούσαν τις αρετές και την καλή ποιότητα τηςπραμάτειας τους.

Παραπέρα, πάνω σε μακρόστενους πάγκους, μπορούσε να βρει κάποιος πήλινες, ξύλινες ή πλεχτές αρθρωτές κούκλες ντυμένες μ' εντυπωσιακές φορεσιές, καρεκλίτσες, τραπεζάκια, σκεύη κουζίνας και κουκλόσπιτα, κούνιες, κουδουνίστρες, μακρόστενα πήλινα μπουκάλια με ειδικά δερμάτινα πώματα που κατάληγαν σε θηλή και χρησίμευαν για μπιμπερό, πέτρινα μάτια για τις βασκανίες και ό,τι άλλο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τα νήπια ή τα μεγαλύτερα παιδιά. Επίσης υπήρχαν, αραδιασμένες στη σειρά, φτηνές μπάλες από στέρεο ύφασμα, παραγεμισμένες με κουρέλια ή πανάκριβες από λεπτό δέρμα, ραμμένο με τέχνη για να μη φαίνονται οι ραφές και γεμισμένες με τρίμματα φελλού, για να έχουν μεγαλύτερη ελαστικότητα.

Σ' άλλες παράγκες έβρισκε κανείς αρώματα και καλλυντικά. Σε κομψά σωληνόμορφα αγγεία, που το μήκος τους μερικές φορές

δεν ξεπερνούσε το δείκτη ενός χεριού, πουλιόταν ροδέλαιο, κολόνιες από μέντα κι ευκάλυπτο, κνα για το ξάνθεμα των μαλλιών ή ασιατική αλοιφή κοχόλ για τα φρύδια και τις βλεφαρίδες, βαφές για τα νύχια ή ρούζ για τα μάγουλα και τα χείλια... Υπήρχαν επίσης ομπρελίνα για τον ήλιο, καθρεφτάκια από ορείχαλκο με σκαλιστές λαβές, στηθόδεσμοι από αραχνοῦφαντα υφάσματα, αλοιφές για το άσπρισμα των δοντιών κι ότι άλλο συντελούσε στην προβολή της γυναικείας κομψότητας κι ομορφιάς.

Σε κάποιο ξέφωτο της κοιλάδας, πέρα απ' τη γέφυρα, ήταν συγκεντρωμένοι οι σαράφηδες. Φωνές, διαπληχτισμοί, ατέλειωτες συζητήσεις για τιμές και ισοτιμίες, έδιναν μια εικόνα που δε συμβιβαζόταν με την ιερότητα του χώρου και τους πνευματικούς στοχους μιας ολυμπιάδας. Προσκυνητές από ανατολή και δύση προσπαθούσαν ν' ανταλλάξουν, στο ξέφωτο αυτό, τα νομίσματά τους με το τοπικό Ηλειακό ή με τα χρυσά νομίσματα που γίνονταν αποδεχτά απ' τους έμπορους όλων των ελληνικών πόλεων. Γύρω απ' τις σκηνές των σαράφηδων υπήρχαν αρκετοί ηλείοι φύλακες ή ιδιωτικοί φρουροί που προστάτευαν τις τεράστιες κινητές περιουσίες των αφεντικών τους. Οι ιδιότυποι αυτοί φρουροί είχαν ειδική άδεια οπλοφορίας απ' το ρωμαίο διοικητή και το θρησκευτικό συμβούλιο, αλλά δεν είχαν το δικαίωμα να περάσουν στην απέναντι όχθη του Αλφειού, απ' όπου άρχιζε ο ιερός χώρος της Ολυμπίας.

Σ' άλλο σημείο της κοιλάδας, αντίκρυ απ' τη συμβολή των δυο ποταμιών, μπορούσε κάποιος ν' αγοράσει χιτώνες, καλύπτρες, σανδάλια, μπότες ή σκαρπίνια, στρώματα ή ψάθες κι αλλού δαδιά ή θυμίαμα για τις θυσίες...

Πιο εκεί, ένας μάγος περπατούσε πάνω σε μια ξύλινη εξέδρα πατώντας στις κοφτερές αιχμές δοράτων που εξείχαν σε πυκνές σειρές, ενώ μια φτωχοντυμένη κοπελίτσα μάζευε τα χάλκινα νομίσματα των θεατών που παρακολουθούσαν την επίδειξη... Λίγο παραπέρα, ένας άλλος θαυματοποιός έσχιζε σε μικρά κομματάκια έναν μακρόστενο πάπυρο, που τον έβγαζε έπειτα ολόκληρο από κάποιο πήλινο δοχείο που κρεμόταν, στην άλλη άκρη απ' το κλαδί ενός πλάτανου.

Ο Μάριος κι η Ελένη παρακολουθούσαν μ' ενδιαφέρον την επίδειξη, όταν είδαν από κάποια αρχοντική σκηνή να τους γνέφει φιλι-

κά ένας σεβάσμιος γέροντας. Στην αρχή οι δυο νέοι κοιτάχτηκαν μ' έκπληξη, μα γρήγορα η Ελένη χαμογέλασε στο γέρο.

-Α, τώρα τον θυμήθηκα!... Είναι ο Ικτίωνας απ' το Ρήγιο... Ο αναπληρωτής του αρχιθεωρού... Είναι πολύ φίλος του πατέρα μου, πρόλαβε να πει στο Μάριο πριν πλησιάσουν και χαιρετήσουν το γέρο.

-Περίμενα σήμερα κόρη μου τον πατέρα σου μα δε φάνηκε ... Ίσως του 'τυχε κάποια σοβαρή δουλειά, είπε ο Ικτίωνας ενώ τους έδειχνε δυο **δίφρους**⁵¹ για να καθίσουν δίπλα απ' την είσοδο της σκηνής.

-Ναι, είν' αλήθεια πως σήμερα η μέρα του ήταν παραφορτωμένη... Με τον Πρόδικο, το γραμματικό του θρησκευτικού συμβουλίου, ασχολούνται απ' το πρωί με τον τελικό έλεγχο των καταστάσεων συμμετοχής των αθλητών, απάντησε η Ελένη.

-Δικαιολογημένα βιάζονται... Μεθαύριο ξεκινά η ιερή πομπή απ' την 'Ηλιδα και γι' αυτό θα πρέπει, σήμερα αύριο, να τακτοποιηθούν όλες οι εκκρεμότητες...

Σταμάτησε για λίγο και κούνησε με δυσφορία το κεφάλι του, βλέποντας προς τη μεριά ενός μικρού ξέφωτου. Εκεί, παιδιά κάθε ηλικίας κι από διάφορες ελληνικές πόλεις, έπαιζαν ξεφωνίζοντας τη διελκυστίνδα ή χτυπούσαν με μαστίγιο τη σβούρα τους ή κυνηγούσαν κυκλικά τον τροχό τους από λεπτή βέργα λυγαριάς, που τον έσπρωχναν πιέζοντάς τον μ' ένα κοντό διχαλωτό ξύλο.

-Δεν μας αφήνουν να ησυχάσουμε ούτε τα μεσημέρια, ούτε τα βράδια, συνέχισε ο Ικτίωνας. Είναι σωστά θηρία...

Έπειτα χαμογελαστός κοίταξε το Μάριο και ρώτησε την Ελένη:

-Ο νεαρός; Είναι συγγενής σας κόρη μου;

-Όχι...Όχι...Είναι φίλος μας. Είναι ιστορικός κι ασχολείται με μια έρευνα γύρω απ' τους αγώνες και τα ιστορικά γεγονότα της Ολυμπίας, απάντησε μ' ετοιμότητα η Ελένη.

Ο Μάριος βρέθηκε σε δύσκολη θέση . Έπαιζε μ' αμηχανία με τα δάχτυλα των χεριών του, ενώ το πρόσωπο του είχε πάρει ένα ροδαλό χρώμα.

-Μ' ενδιαφέρει η έρευνα γύρω απ' τους ολυμπιακούς αγώνες, κατάφερε να ψιθυρίσει με συστολή.

---

⁵¹ Καθίσματα χωρίς ερεισίνωτο. Υπήρχαν δίφροι που είχαν τα πόδια τους χιαστί ή είχαν σχήμα χαμηλού τραπεζιού. Η έδρα τους (καθίστρα) καλυπτόταν με μαξιλάρι ή δέρμα ζώου.

-Α, μπράβο παλικάρι μου! Τέτοιες προσπάθειες με το μυαλό και την ψυχή χρειάζεται σήμερα η Ελλάδα, που δεινοπαθεί απ' τους εγωισμούς και τις φιλοδοξίες των αρχομανών... Θα πρέπει όλοι οι Έλληνες να μάθουν τι σημαίνει για τον ελληνισμό αυτός ο ιερός χώρος... Να ενστερνιστούν τα μηνύματα... Να μονοιάσουν για πάντα κι όχι μόνο για μερικές εβδομάδες κάθε τέσσερα χρόνια... Η διαρκής εκχειρία θα πρέπει να γίνει στόχος όλων των Ελλήνων... Ένα πανελλήνιο σάλπισμα...

Έπειτα ο Ικτίωνας έσκυψε πάλι προς το Μάριο και μ' έκδηλο ενδιαφέρον τον ρώτησε:

-Πρέπει να 'ναι δύσκολη κι επίπονη η δουλειά που ανάλαβες παλικάρι μου... Έτσι δεν είναι;

-Με βοηθά κι η Ελένη, απάντησε ο νεαρός διερμηνέας, με κάποια ενοχή στη φωνή του, που δε φανέρωσε στο γερο-Ικτίωνα την πραγματική του ιδιότητα.

-Είσαι τυχερός! Έχεις σα βοηθό σου τον καλύτερο εξηγητή της Ολυμπίας...

-Ναι, είμαι ... Ελπίζω πως θα συγκεντρώσω αρκετό και χρήσιμο υλικό για το βιβλίο μου...

-Οι αφηγήσεις των ιερέων και των εξηγητών, τα έγγραφα στοιχεία του Αρχείου για τους αγώνες, οι επιγραφές στα χτίσματα, τ' αφιερώματα των πιστών κι οι ανάγλυφες παραστάσεις με τα επιγράμματα, προσφέρουν πλούσιο υλικό σ' έναν ερευνητή... Έρθα σαν προσκυνητής εδώ σε έξι ολυμπιάδες και σε καθεμιά νιώθω, όπως ο επισκέπτης που αντικρίζει για πρώτη φορά την Ιερή Άλτη... Όμως τόση ώρα μιλάμε και δε σε ρώτησα πως σε λένε κι από που είσαι ευγενικό μου παλικάρι!

-Είναι απ' τη Μεσσήνη, πετάχτηκε κι απάντησε μ' ετοιμότητα η Ελένη, ενώ ετοιμαζόταν να σηκωθεί απ' το δίφρο της και να βρει κάποια πρόφαση για να απομακρυνθούν.

-Α, απ' τη Μεσσήνη! Πολύπαθη και κακότυχη πόλη! Ο τόπος σας πέρασε πολλά δεινά παλικάρι μου...

Ο Μάριος βρισκόταν σε μια κατάσταση σύγχυσης κι αδημονίας και κοίταζε επίμονα την Ελένη στα μάτια. Εκείνη κατάλαβε τη δύσκολη θέση του κι αναταραζόταν στο δίφρο της αναστατωμένη. Ήταν φανερό πως ο γερο-Ικτίωνας υπονοούσε τη Μεσσήνη της Πελοποννήσου κι όχι την ομώνυμη πόλη της Σικελίας, που πήρε τ'

όνομά της απ' τους Μεσσήνιους άποικους που την πρωτοκατοίκησαν. Ο Μάριος είχε αποφασίσει να βγάλει το συνομιλητή του απ' αυτή την πλάνη και να του πει την αλήθεια, όταν η Ελένη, σαν από μηχανής θεός, σηκώθηκε και βρίσκοντας κάποια τυπική δικαιολογία, εξήγησε στον Ικτίωνα πως ήταν αναγκασμένοι να φύγουν.

Κείνη τη στιγμή, δυο ομάδες παιδιών απ' το ξέφωτο άρχισαν να καυγαδίζουν. Στην αρχή ξεφώνιζαν και αλληλοβρίζονταν, μα στο τέλος κατάληξαν ν' ανταλλάσσουν κλοτσιές και χτυπήματα. Χρησιμοποιούσαν επίσης τα μαστίγια που είχαν για να στριφογυρίζουν τις κουκουναρένιες σβούρες τους ή τις ξύλινες διχάλες τους για τους τροχούς. Ορισμένοι μεγάλοι απ' τις παρακείμενες σκηνές και το δρόμο, έτρεξαν για να διαχωρίσουν τους συμπλεκόμενους νεαρούς.,

-Κοίτα χάλια! Κοίτα κατάντια! μουρμούρισε οργισμένος ο Ικτίωνας. Ακολουθούν κατά γράμμα τα τερτίπια των γονιών τους και φαγώνονται με λύσσα σαν αγριόγατες.

Αυτό το επεισόδιο ήταν το έναυσμα για να ξεσπάσει ο γερο-Ικτίωνας . Τότε μόνο ο Μάριος κατάλαβε το λόγο που η Ελένη δε θέλησε να φανερώσει στο συνομιλητή τους τη ρωμαϊκή καταγωγή του. Ο γέροντας μιλούσε με πάθος για τη διχόνοια των Ελλήνων, για τη διαιρετική πολιτική της Ρώμης και για το όνειρο της πανελληνίας ενότητας του Ισοκράτη. Ιδέες, πίστη και πάθος όμοια με του Ίππαρχου. Ήταν πια εύκολο να εξηγηθεί η στενή φιλική τους σχέση , αφού πίστευαν στον ίδιο σκοπό κι είχαν την ίδια ιδεολογία. Μια δυο φορές η Ελένη ξεκίνησε για να φύγει μα ο Ικτίωνας , με το χαρακτηριστικό στους γέρους πείσμα, τη σταματούσε με τη διευκρίνιση πως δε θ' αργούσε να ολοκληρώσει τις απόψεις του.

-Εδώ στην Ελλάδα κόρη μου όλοι έχουν γίνει μαλλιά κουβάρια... Εμείς, στην Ιταλία, διατηρούμε μια άσβεστη φλόγα για την πανελλήνια ενότητα κι ομόνοια... Ενώ εδώ οι Έλληνες συμμαχούν με τους Ρωμαίους κατακτητές, εμείς αποδείχνουμε με τις πράξεις μας πως μας ενδιαφέρει πιότερο απ' όλα η σωτηρία του ελληνισμού... Οι σικελιώτες ναύτες του ρωμαϊκού στόλου **λιποτάχτησαν**⁵² για να μην πολεμήσουν ενάντια στους Μακεδόνες... Διακήρυξαν πως δε θα βάψουν τα χέρια τους μ' ελληνικό αίμα... Κι εδώ, στην

---

⁵² Μια τέτοια λιποταξία ελλήνων ναυτών απ' τη Σικελία, στη διάρκεια του Γ' Μακεδονικού Πολέμου, αναφέρει ο ρωμαίος ιστορικός Τίτος Λίβιος.

ίδια την Ελλάδα, οι Ρωμαίοι δε νίκησαν τους Μακεδόνες με τα όπλα τους... Τους νίκησαν με τη διχόνοια... Στη Θεσσαλία ο Φίλιππος κατατροπώθηκε απ' τους Αιτωλούς, αλλά δοξάστηκαν τα ρωμαϊκά όπλα... Αυτή την αποκοτιά θα την πληρώσουν μια μέρα πολύ ακριβά οι Έλληνες...

Σταμάτησε για λίγο και κουνώντας με οργή το δείχτη του δεξιού του χεριού, συνέχισε:

-Μαύρα σύννεφα φαίνονται απειλητικά στον ορίζοντα! Ο ελληνισμός της Μεγάλης Ελλάδας έχει υποδουλωθεί, με σφαγές και καταστροφές, στους ρωμαίους κατακτητές... Χιλιάδες πρόσφυγες κατάκλυσαν την Ελλάδα πριν από λίγα χρόνια... Μα τώρα η πολιτική της Ρώμης άλλαξε το τραχύ της πρόσωπο κι οι Έλληνες πέφτουν στην παγίδα... Ας μην ξεχνάμε πως ο μελιστάλαχτος εκείνος Λεύκιος Μάνλιος είχε σταλεί απ' το Σκιπίωνα και τη σύγκλητο εδώ στην Ολυμπία, πριν **δώδεκα χρόνια**⁵³, για να προσκαλέσει τους σικελιώτες πρόσφυγες να επιστρέψουν στη Σικελία, με την υπόσχεση να τους δοθούν οι περιουσίες τους που καταπατήθηκαν από Λατίνους άποικους... Θα τους θεωρούσαν πια στο εξής, διακήρυξε, σαν αδερφούς και θα τους ξανάδιναν τα χαμένα τους προνόμια... Η πολιτική του Δούρειου Ίππου! Σήμερα, εδώ στην Ελλάδα, ο τόπος πλημμύρισε από ελληνομαθείς ρωμαίους, που προσπαθούν να πείσουν τους Έλληνες πως ο ρωμαϊκός στρατός αγωνίζεται για να τους απελευθερώσει απ' τους μακεδόνες δυνάστες... Κατάφεραν σ' αυτές τις κρίσιμες ώρες να στρέψουν πολλούς Έλληνες ενάντια στη μοναδική ελληνική δύναμη, που διάδωσε τη γλώσσα και τον πολιτισμό μας σ' όλο τον κόσμο... Που δόξασε τα ελληνικά όπλα ως τα βάθη της Ασίας... Οι Μακεδόνες ήταν οι μόνοι που θα μπορούσαν, ενώνοντας τις ελληνικές πόλεις, να σταματήσουν την προέλαση των ρωμαϊκών λεγεώνων... Η πολιτική όμως του **divide et impera**⁵⁴ κλούβιανε τα μυαλά των Ελλήνων... Δεν υπάρχει πια σωτηρία!

⁵³ Κατά τη διάρκεια της 143^{ης} Ολυμπιάδας (208 π.Χ.). Ήταν η εποχή που ο Πόπλιος Σκιπίωνας ο πρεσβύτερος (βλ. και υποσημείωση αρ.29) προσπάθησε να σταματήσει τις λεηλασίες των ελληνικών περιουσιών από τους Λατίνους άποικους και μαζί τους τα καταστροφικά οικονομικά και κοινωνικά αποτελέσματα απ' τη φυγή των πιο ζωντανών και δυναμικών κατοίκων των σικελικών πόλεων.

⁵⁴ Η πολιτική του «διαίρει και βασίλευε».

Όταν οι δυο νέοι κατάφεραν ν' απομακρυνθούν απ' τη σκηνή του Ικτίωνα, η ψυχική τους αναστάτωση ήταν έκδηλη στα πρόσωπά τους.

Πρώτος ο Μάριος έσπασε τη σιωπή.

-Αγωνίστηκες Ελένη για να μην καταλάβει ο γέρος πως ήμουν Ρωμαίος!... Μήπως θα 'ταν πιο σωστό να του λέγαμε την αλήθεια απ' την αρχή;

-Μα δεν είδες με τι φανατισμό διατύπωνε τις απόψεις του! Οι συμπατριώτες σου σκότωσαν τη μάνα του και δυο αδέρφια του, την εποχή που ο Σκιπίωνας υπόταξε την Καλαβρία και τη Σικελία... Γι' αυτό μισεί θανάσιμα τους Ρωμαίους...

-Δε νομίζω πως για το λόγο αυτό θα 'πρεπε να του πούμε ψέματα...

-Μα δεν του είπαμε κανένα ψέμα! διαμαρτυρήθηκε η νεαρή γυναίκα χαμογελώντας με σημασία καθώς απαριθμούσε τις περιπτώσεις, ενώ με το δεξί χέρι της ξεχώριζε ένα ένα τα δάχτυλα του άλλου της χεριού: Πρώτον, του είπαμε πως κάνεις έρευνα για τους ολυμπιακούς αγώνες κι αυτό είναι αλήθεια... Δεύτερο, ότι σε ξεναγώ εγώ κι αυτό είναι αλήθεια...

-Τρίτο, πως κατάγομαι απ' τη Μεσσήνη κι αυτό φυσικά είναι αλήθεια, συμπλήρωσε ο Μάριος και ξέσπασαν, σχεδόν ταυτόχρονα, σ' ένα παρατεταμένο νευρικό γέλιο που προκάλεσε την περιέργεια ορισμένων προσκυνητών που ήταν εκεί κοντά,

-Αν βέβαια μας ρωτούσε ποια Μεσσήνη εννοούσαμε, τότε θα 'πρεπε να του εξηγήσουμε μερικά πράγματα για τον τόπο της καταγωγής σου και για το όνομά σου. Φυσικά όσα επιχειρήματα κι αν αραδιάζαμε δε θα μπορούσαμε να τον πείσουμε πως το όνομά σου είναι ελληνικό!... Έτσι δεν είναι;

-Ήταν Ελένη μου η πιο κρίσιμη στιγμή... Γι αυτό δικαιολογημένα ετοιμάστηκες για απόδραση!

Γελούσαν με την καρδιά τους. Είχαν ξαναβρεί το κέφι τους. Περιπατώντας, χώθηκαν μέσα στο πλήθος των προσκυνητών και ξεχάστηκαν για ώρες βλέποντας τιςπραμάτειες των γυρολόγων, που πλημμύρισαν την κοιλάδα από τότε που προκηρύχτηκαν οι αγώνες. Άκουγε κανείς τις φωνές απ' τους καβγάδες, τις επίμονες διαπραγματεύσεις μεταξύ αγοραστών και πωλητών, μα προπαντός τις διαμαρτυρίες για αυξημένες τιμές. Πραγματικά, όπως γίνεται

συνήθως σε τέτοιες περιπτώσεις που υπάρχει μεγάλη ζήτηση αγαθών, οι τιμές σε μερικά προϊόντα, κυρίως πρώτης ανάγκης, είχαν σχεδόν διπλασιαστεί. Βέβαια, οι περισσότεροι επισκέπτες και ιδίως οι επίσημες αποστολές των πόλεων, στις οποίες συμμετείχαν και μάγειροι, είχαν κάμει ανάλογες προμήθειες. Οι χιλιάδες όμως μεμονωμένοι φτωχοί προσκυνητές που ήρθαν απ' όλη την Ηλεία, τις κοντινές περιοχές της Πελοποννήσου μα κι από κάθε γωνιά της Ελλάδας, έπεφταν θύματα της κερδοσκοπικής μανίας αυτών των εμπόρων της ευκαιρίας. Για το λόγο αυτό γίνονταν καταγγελίες στο ιερατείο κι οι φύλακες της Ολυμπίας επεμβαίνανε αρκετές φορές, χωρίς όμως να καταφέρνουν να εξαλείψουν το συνεχώς διογκούμενο κύμα κερδοσκοπίας, όσο η μέρα έναρξης των αγώνων πλησίαζε κι οι επισκέπτες έφταναν κατά χιλιάδες στον ιερό χώρο.

Το νεαρό ζευγάρι σταμάτησε στον πάγκο ενός εβραίου έμπορου απ' την Αλεξάνδρεια. Γύρω του είχε συγκεντρωθεί αρκετός κόσμος που τον παρότρυνε ν' ανοίξει τα πιθάρια με τους χυμούς των φρούτων και του κρασιού, τα οποία είχε ερμητικά κλεισμένα και θαμμένα απ' την περασμένη νύχτα, στην υγρή άμμο του Αλφειού, για να παγώσουν. Τους χυμούς τους παρασκεύαζε από πολτοποιημένα ροδάκινα και δαμάσκηνα. Αυτά τα φρούτα και κυρίως τα ροδάκινα που οι Μακεδόνες τα έφεραν απ' την Ασία και τα καλλιέργησαν στον έφορο τόπο τους, αποτελούσαν γευστικά εδέσματα, όπως και τα σταφύλια τα οποία αφθονούσαν απ' τα παλιά χρόνια στην Ελλάδα και ιδίως στην Αττική.

Όταν ο ελληνόφωνος Εβραίος, με δεξιοτεχνία και ταυτόχρονα μ' έξυπνους σατιρικούς διάλογους με το κοινό, άνοιξε τα πιθάρια, οι παρευρισκόμενοι στριμώχνονταν και φωνασκούσαν για να προλάβουν να πάρουν τα μισογεμισμένα πήλινα ποτήρια, ενώ άφηναν σε μια πιατέλα το ανάλογο αντίτιμο.

Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα στην περίοδο των αγώνων, ήταν η εξασφάλιση του απαραίτητου πόσιμου νερού απ' τα λιγοστά πηγάδια, τις πηγές ή την βορειότερη κοίτη του Αλφειού όπου το νερό ήταν αρκετά καθαρό. Τα νερά των δυο ποταμών σ' όλη τους τη διαδρομή μέσα στην κοιλάδα, ήταν βρόμικα. Σ' αυτά λούζονταν, πετούσαν αποφάγια, έπλυναν τα ρούχα τους ή έριχναν σκουπίδια, άχρηστα αντικείμενα και μερικοί, στα κρυφά, περιπτώματα από ανθρώπους και ζώα. Η φοβερή αυτή κατάσταση επιτεί-

νονταν απ' την αφόρητη ζέστη και γι' αυτό η κατανάλωση του νερού ήταν υπερβολικά αυξημένη. Πολλοί προσκυνητές κουβαλούσαν πάνω τους μικρά πήλινα ή μεταλλικά δοχεία, που τα στερέωναν με διχτυωτές θήκες στον ώμο ή κρεμούσαν στη μέση τους ένα μικρό δερμάτινο φλασκί, που έκλεινε ερμητικά στο στόμιο με κορδόνι, όπως τα πουγκιά των χωρικών. Όμως, το νερό αυτό ήταν ζεστό και γλυφό, σα βρασμένο, που αντί ν' ανακουφίζει μεγάλωνε τη δίψα κι έφερνε ακατάσχετο ιδρώτα. Μερικοί γυρολόγοι είχαν την έξυπνη ιδέα να πουλούν νερό, που το διαφήμιζαν σαν καθαρό και γάργαρο κάποιας γειτονικής πηγής ή της Πιέρας, της ιερής πηγής που βρισκόταν κοντά στους Λετρίνους και το νερό της φημιζόταν για τις θεραπευτικές του ιδιότητες. Άλλοι πουλούσαν χυμούς, φτιαγμένους από φρούτα στραγγισμένα σε μικρά χειροκίνητα πιεστήρια. Τους χυμούς αυτούς τους περνούσαν μετά από αραχνοϋφαντα πανιά, για να κρατηθούν τα χοντρά υπολείμματα. Όμως, το γευστικό αυτό ποτό ήταν πολύ ακριβό για το βαλάντιο του φτωχού προσκυνητή. Οι περισσότεροι προτιμούσαν το χυμό από βατόμουρα ή το νερωμένο άσπρο κρασί, αρωματισμένο με λίγο μέλι, που ήταν φτηνό και συνεπώς σε τιμή προσιτή για την πλειοψηφία των επισκεπτών της Ολυμπίας.

Ο Μάριος είχε καταφέρει, με δυσκολία, να εξασφαλίσει δυο ακριβοπληρωμένα ποτήρια απ' το χυμό του Εβραίου. Το δροσερό εύγευστο αναψυκτικό τους τόνωσε.

-Μμ! αληθινό νέκταρ! είπε ο νέος πλαταγίζοντας μ' ευχαρίστηση τη γλώσσα του,

-Είναι η πρώτη φορά που πίνω τέτοιο εύγευστο και παγωμένο ποτό, ομολόγησε η Ελένη.

-Είναι πολύ κρύο... Σα να το 'βγαλαν από παγωμένο χιόνι...

-Ο πατέρας μου είπε πως οι ορεσίβιοι Μακεδόνες, στους πρόποδες του Όλυμπου, ανακατώνουν γάλα και ψημένο αλεύρι και τ' αφήνουν στα χιόνια του βουνού ώσπου να παγώσουν... Μετά, κατεβάζουν στο χωριό την παγωμένη κρέμα και τη διατηρούν με πάγο και θαλασσινό νερό σε κρύες σπηλιές, για να δροσίζονται τις μεσημεριάτικες καλοκαιρινές ώρες... Φαντάζεσαι πόσο υπέροχη θά 'ταν μια τέτοια κρέμα, αυτή την εποχή, που σκάνε οι πέτρες απ' το λιοπύρι!

Προχώρησαν λίγο ακόμα νοτιότερα, κατηφορίζοντας στον πλατύ χωματόδρομο. Αριστερά, σ' ένα πλάτωμα, εκεί που τέλειωναν τα δέντρα κι άρχιζε μια χέρσα έκταση με χαμόκλαδα και κιτρινισμένους θάμνους, είχε δημιουργηθεί ένα μακρόστενο γήπεδο, σαν ιππόδρομος, περιφραγμένο με πασσάλους και πρόχειρες αραιοπλεγμένες ψάθες. Αφήνοντας κάποιος ένα χάλκινο νόμισμα στη μια απ' τις πήλινες γαβάθες, που βρίσκονταν στα δυο τραπέζια, στις δυο άκρες της μεγάλης εισόδου, περνούσε στον περιφραγμένο χώρο για να παρακολουθήσει επικίνδυνες ακροβατικές επιδείξεις από Κρητικούς και Ρόδιους αθλητές.

Όταν το νεαρό ζευγάρι πέρασε την είσοδο, ο κατακόκκινος δίσκος του ήλιου χάιδευε, πέρα στο βάθος, στον ορίζοντα προς το Ιόνιο, τις χαμηλές κορφές των λόφων κι ετοιμαζόταν να χαθεί στο σκοτεινό του βασίλειο. Το πρόγραμμα των επιδείξεων ήταν προς το τέλος του αλλά πρόλαβαν, ώσπου να νυχτώσει, να παρακολουθήσουν θεαματικές ακροβασίες πάνω στ' άλογα, επικίνδυνες εκτινάξεις με κύκλους στον αέρα, ισορροπήσεις πάνω σε σπαθιά και δόρατα, τοξοβολίες με στόχους στερεωμένους στα κεφάλια ή στα χέρια όμορφων κοριτσιών... Ήταν ένα συγκλονιστικό θέαμα που έκοβε την αναπνοή... Η πιο πετυχημένη επίδειξη όμως ήταν οι ακροβασίες ενός όμορφου ζευγαριού απ' την Κρήτη. Φορούσαν μόνο ένα κοντό κατακόκκινο περίζωμα, δηλαδή ένα κάλυμμα στο κάτω μέρος τους κορμιού, που άφηνε ακάλυπτο το υπόλοιπο αγαλματένιο μπρούντζινο σώμα τους. Περίμεναν, μ' έκφραση ολοφάνερης υπερέντασης, τον άγριο μαύρο ταύρο που βρισκόταν μαντρωμένος στην κάτω δεξιά γωνία του πρόχειρα κατασκευασμένου εκείνου ιππόδρομου. Ο διάδρομος που θ' ακολουθούσε ο ταύρος, όταν λευτερονόταν, ήταν πολύ φαρδύς. Χωριζόταν απ' το πλήθος με χοντρές διχτυωτές βέργες δεμένες σε πασσάλους. Ένας κήρυκας εξήγησε πως η επίδειξη αυτή ήταν απ' τις πιο επικίνδυνες και γινόταν από ελάχιστους μόνο ακροβάτες στην Κρήτη, όπως στα παλιά χρόνια. Ήταν μια ξεχασμένη, με τα χρόνια, παραδοσιακή ακροβασία που είχε τις ρίζες της στα ταυροκαθάψια, στους επίσημους αθλητικούς αγώνες της μινωικής εποχής. Το παραμικρό λάθος του αθλητή τη στιγμή της εκτίναξης στη ράχη του ταύρου, θα μπορούσε να του στοιχίσει τη ζωή, αν χτυπιόταν απ' το εξαγριωμένο ζώο ή αν έπεφτε λοξά πάνω στους πασσάλους του διαδρόμου.

Όταν ο ταύρος βγήκε απ' το κλουβί του και κυνηγήθηκε για λίγα μέτρα από νέους που κρατούσαν μακρύκλιωνα κλαριά από πουρναριές για να τον φοβίσουν και να τον εξαγριώσουν, οι αναπνοές όλων θαρρείς πως σταμάτησαν. Ο ταύρος έφτασε σα βολίδα στο κέντρο του διαδρόμου κι έσκυψε να χτυπήσει με τα κέρατά του το λεπτόκορμο Κρητικό. Ο νεαρός ακροβάτης χούφτωσε, την κατάλληλη στιγμή, τα αιχμηρά κέρατα και τινάχτηκε στην πλάτη του ζώου όπου ανακάθισε αντίστροφα προς τη φορά που αυτό έτρεχε. Δυο νεαροί, από δίπλα, συνέχισαν να κυνηγούν με τα κλαριά το εξαγριωμένο ζώο. Εκείνο βλέποντας πιο πέρα τη λυγερόκορμη κοπελίτσα, επιχείρησε να τη σουβλίσει ασθμαίνοντας. Αυτή, μ' ευλυγισία γάτας, έπιασε τα κέρατα του ταύρου και κάνοντας διπλή στροφή στο λαιμό και στην άκρη της ράχης του, βρέθηκε στους ώμους του αγοριού και κρατήθηκε όρθια πάνω του, παρά τα μανιασμένα τινάγματα του ζώου. Πριν ο ταύρος φτάσει στην άκρη του διαδρόμου, όπου μία παγίδα από χοντρά δίχτυα θα τον ακινητοποιούσε, οι νεαροί ακροβάτες πήδηξαν στο έδαφος και χαιρέτησαν με υποκλίσεις το κοινό. Ήταν ένα συγκλονιστικό θέαμα! Στην κρίσιμότερη φάση της επίδειξης η Ελένη είχε στριμωχτεί πάνω στο Μάριο κι έσφιξε σπασμωδικά τα χέρια της γύρω απ' το μπράτσο του.

-Ω, Ολύμπιε Δία! Τι επικίνδυνο άθλημα στ' αλήθεια! μουρμούρισε αναστατωμένη.

-Καταπληκτικό κι απαραμίλλο! συμπλήρωσε ο Μάριος και της χαίδεψε τα μαλλιά.

Είχε για καλά σκοτεινιάσει όταν αποφάσισαν να επιστρέψουν στο Λεωνίδαίο. Βάδιζαν πιασμένοι απ' το χέρι.

-Πόσο ευτυχισμένη είμαι! ψιθύρισε κάποια στιγμή η Ελένη κι έγυρε το κεφάλι της στον ώμο του.

Σε πολλές σκηνές είχαν ανάψει λυχνάρια και πυρσούς, ενώ άλλοι προτιμούσαν ν' απολαμβάνουν το ασημένιο φως του φεγγαριού, καθισμένοι σε δίφρους ή ξαπλωμένοι σε ψάθες, σε κουρελούδες ή στο γρασίδι...

Πλησίαζε πια η πανσέληνος. Το φεγγάρι είχε στρογγυλέψει. Μόνο μια άκρη του φαινόταν σα να' χε ελαφρά χτυπηθεί απ' τη σμίλη κάποιου αδέξιου γλύπτη, που παραμόρφωσε την τελειότητα του κυκλικού της περιγράμματος. Καθώς οι δυο νέοι προχωρού-

σαν προς τη γέφυρα, είδαν πολύ κόσμο να συζητά συγκεντρωμένος σε μικρές ομάδες. Πληροφορήθηκαν πως πριν λίγη ώρα, πριν δύσει ο ήλιος, ομάδες νεαρών Μακεδόνων μ' αρχηγούς τον παγκρατιστή Νίκαρχο απ' τη Σίρρα και τον παλαιστή Λυσίμαχο απ' τη Βέροια, συγκρούστηκαν με φιλορωμαίους Χαλκιδιώτες, Κορίνθιους κι Αχαιούς που καθοδηγούνταν απ' το Νεοκλή. Με τους Μακεδόνες είχαν συμπαραταχθεί ο Θηβαίος ακοντιστής Φαέθωνας, ο γνωστός Ρόδιος δρομέας Τηλέμαχος, ο Σπαρτιάτης αρματοδρόμος Κλεόβουλος και πολλοί νεαροί απ' την Ήλιδα και τους Λετρίνους. Απ' την άλλη πλευρά, οι πιο γνωστοί απ' αυτούς που ενίσχυσαν το Νεοκλή και τον Πείσανδρο κατά τις συγκρούσεις, ήταν ο Φίλωνας, ο βοηθός του αρχιθεωρού των Πατρών κι ο Άγραυλος, ένας αξιόλογος δρομέας απ' την Ελευσίνα.

Η μέρα έναρξης των αγώνων πλησίαζε, αλλά μαζί της πλησίαζαν τ' απειλητικά σύννεφα ενός γενικότερου εκνευρισμού στις χιλιάδες των προσκυνητών. Παρά τη φαινομενική ηρεμία, ήταν διάχυτη η εντύπωση πως σ' αυτούς τους αγώνες η ολυμπιακή εκχειρίδα δεν είχε καταφέρει να επιβάλλει ένα κλίμα συναδέρφωσης κι ομόνοιας ανάμεσα στους Έλληνες που συγκεντρώθηκαν στον ιερό χώρο και πως οι προεκτάσεις των πολιτικών τους διαφορών ήταν, σ' αντίθεση μ' άλλους ολυμπιακούς, έκδηλες στις επίσημες αντιπροσωπίες των πόλεων και στους μεμονωμένους προσκυνητές. Όσο πλησίαζε η πανσέληνος τόσο κι ο εκνευρισμός ήταν πιο εμφανής. Ίσως αυτό να οφειλόταν και στο γεγονός πως στην 146η ολυμπιάδα, παρά τη γνωστή σ' όλους απαγόρευση απ' τους ιερούς κανόνες της Ολυμπίας, υπήρχαν οι φανερά οπλισμένοι λεγεωνάριοι κι οι κρυφά αρματωμένοι πανελληνιστές, που είχαν λόγους να μην εμπιστεύονται τους Ρωμαίους και τους φιλορωμαίους Έλληνες συμμάχους τους.

ΜΕΡΟΣ Β'

I. Η μεγάλη μέρα

Οι χρυσαφένιες αχτίδες μόλις πριν λίγο είχαν ξεπηδήσει απ' την άκρη του καταγάλανου ουρανού, πάνω στις δασωμένες ράχες των ανατολικών βουνών της Όλυμπίας. Στο βάθος, στα δυτικά, εκεί που η Ιερή Οδός ξεχώριζε θαμπά, σαν πελώριο σταχτί φίδι να γλιστρά στην πλαγιά, το πλήθος των πιστών που συμμετείχε στην πορεία κατηφόριζε προς τη βάση του λόφου και μετά χανόταν στο παχύ χαλί της κοιλάδας τους Αλφειού.

Η πομπή είχε ξεκινήσει απ' την Ήλιδα τα χαράματα της προηγούμενης μέρας . Μετά την καθιερωμένη στάση στην πηγή Πιέρα, όπου γίνονταν, σε κάθε ολυμπιάδα, οι εξαγνισμοί και οι θυσίες, έφτασε αργά το απόγευμα της ίδιας μέρας στους Λετρίνους. Εκεί διανυχτέρεψαν οι πιστοί.

Πολύ νωρίς το πρωί της επόμενης μέρας, πριν το φεγγάρι χαθεί στον ορίζοντα, η πομπή συνέχισε το δρόμο της για την Ολυμπία. Μπροστά βάδιζαν οι ιερείς κι οι δέκα ελλανοδικές και πιο πίσω τα μέλη της ολυμπιακής βουλής, οι αξιωματούχοι του Ελλανοδικαίωνα, οι άρχοντες των Ηλειακών πόλεων.... Ακολουθούσε το πλήθος των πιστών που όλο και μεγάλωνε, αφού στη διάρκεια της πορείας ενώνονταν κι άλλοι προσκυνητές απ' τις γύρω περιοχές.

Στην Ολυμπία, οι χιλιάδες πιστοί που συνάχτηκαν εκεί απ' όλη την Ελλάδα και τις ελληνικές πόλεις της Ασίας και της Ευρώπης, είχαν συγκεντρωθεί στις δυο πλευρές της Ιερής Οδού και περίμεναν την άφιξη των προσκυνητών απ' την Ήλιδα. Το ιερατείο κι οι αρχιθεωροί των πόλεων που συμμετείχαν στους αγώνες, είχαν παραταχτεί στη δυτική πλευρά της Άλτης και προς τη μεριά του βουλευτήριου. Εκεί γινόταν πάντα η επίσημη αναγγελία της έναρξης των αγώνων κι η επίδοση του ψηφίσματος της ολυμπιακής βουλής για τη σημασία και το πνεύμα τους.

Ο ήλιος είχε υψωθεί γύρω στα είκοσι πόδια πάνω απ' τον ορίζοντα, όταν η μεγάλη πομπή χύθηκε, σαν αργοκίνητος χείμαρρος λάβας, στην ανοιχτή πλατεία μπροστά στο βουλευτήριο, όπου βρισκόταν το άγαλμα του Όρκιου Δία.

Οι επίσημοι είχαν παραταχτεί στις μακρόστενες αναβαθμίδες της αριστερής πλευράς του βουλευτηρίου. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν κι ο διοικητής της ρωμαϊκής φρουράς με το επιτελείο του και τους σωματοφύλακές του. Ο Μάριος, φορώντας την επίσημη στολή του, είχε σταθεί δίπλα στο Λαβίνιο Νάρτο. Ξαν πρώτος διερμηνέας της φρουράς ήταν ετούτη τη στιγμή πολύ απαραίτητος στο διοικητή για να του μεταφράζει ή για να του εξηγεί ότι θα δυσκολευόταν εκείνος, με τα λίγα ελληνικά του, να καταλάβει κατά τη διάρκεια της τελετής

Οι αθλητές που θα συμμετείχαν στους αγώνες ήταν παραταγμένοι στη σειρά, κατά πόλη και είδος αγωνίσματος, απ' τις δυο πλευρές του βάρου όπου βρισκόταν στημένο το άγαλμα ενός αυστηρού, ενός φοβερού Όρκιου Δία. Ο θεός κρατούσε στα δυο του χέρια κεραυνούς, έτοιμος να τιμωρήσει τους επίορκους. Ήταν η προσωποποίηση μιας ανελέητης δύναμης, που ήταν ικανή ν' αφανίσει όποιον θα τολμούσε να παραβεί τους ιερούς κανόνες των αγώνων και της ολυμπιακής ιδέας.

Ο αρχιερέας, στη μεστή από έννοιες και νουθεσίες προς τους αθλητές σύντομη προσφώνησή του, επισήμανε τη σημασία της συμμετοχής τους στους αγώνες και το υψηλό αγωνιστικό πνεύμα που έπρεπε να τους διακρίνει. Μετά έδωσε τη συναίνεσή του για ν' αρχίσει η επαλήθευση των καταστάσεων συμμετοχής.

Ο αρχιθεωρός κάθε πόλης θα 'πρεπε να παρουσιάζει στους ελλανοδίκες, εκεί μπροστά στο συγκεντρωμένο κοινό, τους αθλητές που θα λάβαιναν μέρος στους αγώνες, για να γίνει η εξακρίβωση των στοιχείων τους ή για να υποβληθούν τυχόν ενστάσεις για τη συμμετοχή τους από συναθλητές τους ή από τους αντιπρόσωπους των πόλεων. Οι πιο συνηθισμένες κατηγορίες, για τον αποκλεισμό ενός αθλητή απ' τους αγώνες, ήταν η αφαίρεση ανθρώπινης ζωής, δηλαδή η διάπραξη φόνου απ' τον αθλητή, η παραβίαση της εκεχειρίας από την πόλη που εκπροσωπούσε κι η αμφισβήτηση της ελληνικής του καταγωγής. Κείνη τη στιγμή ο Μάριος, με νεύμα του εκατόνταρχου, πλησίασε έναν ιερέα, που όρθιος δίπλα στον αρχιερέα έπαιζε ρόλο τελετάρχη και του ψιθύρισε

κάτι στ' αυτί. Ο τελετάρχης, μετά από κάποιο δισταγμό, έσκυψε και μίλησε σιγανά κι εμπιστευτικά στον αρχιερέα. Φαίνονταν κι οι δυο τους σκεφτικοί. Σε λίγο ο τελετάρχης χτύπησε τρεις φορές με το ραβδί του έναν μπρούτζινο πτερυγωτό δίσκο, που κρεμόταν από μακρόστενη σιδερένια βάση στερεωμένη σε κολόνα του βουλευτήριου. Ο έντονος μεταλλικός θόρυβος ειδοποίησε τους συγκεντρωμένους πως έπρεπε να σωπάσουν. Ο αρχιερέας, ανέκφραστος και νηφάλιος, μίλησε πάλι προς το πλήθος.

-Ας αναβάλουμε για λίγο την επαλήθευση των καταστάσεων... Επειδή φέτος, για πρώτη φορά, παρακολουθούν τους αγώνες κι οι επίσημοι εκπρόσωποι του ρωμαϊκού στρατού, ο διοικητής τους, ο εκατόνταρχος Λαβίνιος Νάρτος, μας παρακαλεί να επιτρέψουμε να διαβαστεί μια επιστολή του ύπατου Τίτου Κόιντου Φλαμινίου...

Χαμηλόφωνα μουρμουρητά κάλυψαν τα τελευταία λόγια του αρχιερέα; Από κάποια άκρη της πλατείας, προς τη μεριά του Ιππόδρομου, ακούστηκαν επευφημίες.

-Ο Δίας να δοξάζει τον ύπατο και το στρατό του... Τιμή και δόξα στον ελευθερωτή και προστάτη της Ελλάδας...

Το μεγαλύτερο μέρος του πλήθους αντέδρασε μ' αγανάχτηση, με συγκρατημένη οργή. Άλλοι διαμαρτυρήθηκαν, άλλοι σχολίαζαν σκυθρωποί κι άλλοι, αγριεμένοι, υποστήριζαν πως παραβιάζονταν οι ιεροί κανόνες, αφού για πρώτη φορά στα χρονικά των ολυμπιακών αγώνων ένας «μη Έλληνας» θ' απευθυνόταν στο Πανελλήνιο. Οι πιο ψύχραιμοι προσπαθούσαν να συμβιβάσουν τα πράγματα και θύμιζαν στους θερμόαιμους νεαρούς τη δύναμη των Ρωμαίων, μετά τη νίκη τους στις Κυνός Κεφαλές τον περασμένο χρόνο. Η σύγχυση κι ο εκνευρισμός ήταν ολοφάνερα. Ο αρχιερέας σήκωσε τα χέρια του κι έκαμε νεύμα στους παραβρισκόμενους να σωπάσουν.

-Ας μη δημιουργούμε προβλήματα που θα δυσχεράνουν την ομαλή διεξαγωγή των αγώνων και θα βλάψουν, αν λάβουμε υπόψη μας τις παρούσες συνθήκες και τα γενικότερα συμφέροντα του ελληνισμού... Έλληνες! Ομονοείτε! Μην ξεχνάτε το χρέος σας προς τα κελεύσματα των Ολύμπιων θεών.

Ο ανώτατος θρησκευτικός άρχοντας της Ολυμπίας είχε χρησιμοποιήσει μια διπλωματική μα τόσο ξεκάθαρη γλώσσα, ώστε το συγκεντρωμένο πλήθος δε χρειαζόταν άλλες επεξηγήσεις για να

καταλάβει περισσότερα. «Οι παρούσες συνθήκες» ήταν τόσο εύγλωπτες ώστε θα 'ταν περιττολογία η παράθεση κι άλλων επιχειρημάτων.

Όταν το πλήθος ηρέμησε, ο Μάριος ανέβηκε στην εξέδρα, δίπλα στον αρχιερέα και στον τελετάρχη και με ξεκάθαρη φωνή, σε άπταιστα ελληνικά, διάβασε μέσα σε ατμόσφαιρα νεκρικής σιγής την επιστολή του ύπατου.

«Έλληνες!» έγραφε ο ύπατος «είμαι πολύ συγκινημένος που οι θεοί μ' αξίωσαν ν' απελευθερώσω την Ελλάδα απ' το βάρβαρο δυνάστη του βορρά. Πέρασε σχεδόν ενάμισι αιώνας απ' τη μάχη της Χαιρώνειας, τότε που οι Έλληνες υποδουλώθηκαν βάναισα σ' έναν χωρίς ηθικούς φραγμούς επιδρομέα... Κι είμαι σήμερα διπλά ευτυχισμένος! Πρώτο, γιατί σαν απόγονος του Αινεία νιώθω να τρέχει μέσα στις φλέβες μου, σαν όλους τους Ρωμαίους, αίμα συγγενικό προς το ελληνικό και γι' αυτό αισθάνομαι σαν Έλληνας που απευθύνεται στους συμπατριώτες του. Δεύτερο, γιατί μετά από τόσες δεκαετίες υποδούλωσης, ξαναγίνονται πάλι οι ολυμπιακοί αγώνες σε μια Ελλάδα λεύτερη».

Με τέτοιο πομπώδες ύφος, με νουθεσίες, με υμνολογίες στα περασμένα μεγαλεία, ο ρωμαίος ύπατος προσπαθούσε να τονίσει τον απελευθερωτικό και συμφιλιωτικό ρόλο του ρωμαϊκού στρατού στα ελληνικά πολιτικά πράγματα. Μίλησε για την προσφορά των Ελλήνων στη διαμόρφωση ενός ευρωπαϊκού πολιτισμού, για το χρέος των Ρωμαίων να εμπλουτίσουν και να προστατέψουν αυτόν τον πολιτισμό από βαρβαρικούς κίνδυνους, για την αγάπη του ίδιου για την Ελλάδα και για την ελληνική του μόρφωση και παιδεία. Και η επιστολή τέλειωνε μ' ένα δραματικό και μεστό σε υπονοούμενα επίλογο. «Με τέτοιους άρρηκτους συγγενικούς δεσμούς, οι δυο λαοί μας δε θ' αργήσουν να βρεθούν πλάι πλάι, για μια χρήσιμη κι ελπιδοφόρα άμιλλα σ' όλους τους τομείς της τέχνης και των γραμμάτων... Πλάι πλάι εδώ στην Ολυμπία για μεγαλύτερα και πιο αξιόλογα επιτεύγματα... Πλάι πλάι για τη δημιουργία ενός νέου λαού μ' όλα τα προτερήματα των γεννητόρων του... Μακάρι οι θεοί να προστατεύουν αιώνια αυτόν τον ευλογημένο τόπο.

Τίτος Κόϊντος Φλαμίνιος –Ύπατος».

Για λίγο επικράτησε νεκρική σιωπή. Πολλοί ίσως περίμεναν τα παραληρήματα που σημειώθηκαν στο στάδιο του Ισθμού, όταν ο

ύπατος ανάγγειλε στο συγκεντρωμένο πλήθος «την απελευθέρωση της Ελλάδας και την αυτονομία των ελληνικών πόλεων». Τότε, όπως διαδόθηκε από στόμα σε στόμα, απ' τις έξαλλες κραυγές του πλήθους και τα επιφωνήματα, δημιουργήθηκε κενό αέρα πάνω απ' το μεγάλο στάδιο και τα πουλιά που πετούσαν στο σημείο εκείνο έπεσαν στο έδαφος. Εδώ όμως στην Ολυμπία βρίσκονταν συγκεντρωμένοι οι πιο ένθερμοι οπαδοί της ενότητας του ελληνισμού, οι φιλόσοφοι, οι ποιητές κι οι ρήτορες που ανδρώθηκαν με ιδέες πρωτακουσμένες στους πανηγυρικούς λόγους. Εδώ επίσης υμνήθηκε κι η ομόνοια των Ελλήνων κι ήταν επόμενο το ακροατήριο να' ναι διαφορετικό σε σύγκριση μ' αυτό που συνάχτηκε στο στάδιο του Ισθμού της Κορίνθου.

Τα κηρύγματα για ενότητα του Γοργία, του Λυσία ή του Ισοκράτη, αποτελούσαν ένα είδος παρακαταθήκης για τους Έλληνες που συγκεντρώνονταν στην Ολυμπία κάθε τέσσερα χρόνια, απ' όλα τα πέρατα του κόσμου. Να, λοιπόν γιατί ο εκατόνταρχος Λαβίνιος Νάρτος, που τον περασμένο χρόνο είχε τη δυνατότητα να παρακολουθήσει τις εκδηλώσεις στο στάδιο του Ισθμού, ήταν τόσο νευρικός και κακόκεφος απ' την απάθεια του πλήθους, όταν τέλειωσε η ανάγνωση της επιστολής. Μόνο πάλι απ' την ίδια πλευρά της πλατείας, όπου βρίσκονταν ο Νεοκλής κι οι ομοϊδεάτες του, ακούστηκαν φιλορωμαϊκά συνθήματα κι υμνολογίες για τον ύπατο. Αρκετοί προσκυνητές απ' τη Χαλκίδα, την πόλη όπου ο Φλαμίνιος τιμήθηκε σα Θεός και στ' όνομα του γίνονταν θυσίες, άρχισαν να ψάλλουν τον ύμνο που η πόλη τους αφιέρωσε στον ύπατο και προσάτη τους:

Των Ρωμαίων προσκυνάμε την πίστη τη μεγαλοδύναμη, που μ' όρκους φυλάμε. Υμνείτε παρθένες το μεγάλο μας Δία, τη Ρώμη και τον Τίτο, μαζί και των Ρωμαίων την πίστη. Ω, Τίτο Θεέ μας κι ελευθερωτή!

Από πολλές μεριές της πλατείας ακούστηκαν φωνές διαμαρτυρίας.

-Αίσχος! Βλάσφημοι! Ιερόσυλοι!

Ο αρχιερέας ύψωσε πάλι τα χέρια του κι έκανε νεύματα στο πλήθος για να ηρεμήσει. Ο εκνευρισμός μεγάλωνε κι ηλέκτριζε την ατμόσφαιρα.

-Ας συνεχιστεί η επαλήθευση των καταστάσεων, είπε μετά αποτεινόμενος στους ελλανοδίκες και στους γραμματικούς που ήταν καθισμένοι, εκεί δίπλα, σ' έναν μακρόστενο ξύλινο πάγκο γεμάτο πάπυρους.

Η διαδικασία ήταν η συνηθισμένη δουλειά ρουτίνας. Καλούνταν ο αρχιθεωρός κάθε αποστολής και μπροστά του γινόταν η εκφώνηση των ονομάτων των αθλητών της πόλης που εκπροσωπούσε. Αν για κάποιον υποβαλλόταν ένσταση για τη συμμετοχή του στους αγώνες, γινόταν, εκεί μπροστά στο πλήθος, διάλογος όπως στα δικαστήρια, ανάμεσα στον κατήγορο και στον κατηγορούμενο. Στο τέλος οι ελλανοδίκες αποφάσιζαν, με βάση τα συγκεκριμένα στοιχεία και τους μάρτυρες, αν θα 'πρεπε να δεχτούν ή ν' απορρίψουν τις κατηγορίες.

Οι εργασίες προχωρούσαν κανονικά, χωρίς απρόοπτα κι οι αθλητές για τους οποίους γινόταν εξακρίβωση των στοιχείων παρατάσσονταν μπροστά στο άγαλμα του Δία, στη μέση της πλατείας, για την τελετή της ορκωμοσίας. Όταν παρουσιάστηκε στους ελλανοδίκες ο Δημήτριος, ο αρχιθεωρός της Πέλλας, ως εκπρόσωπος όλων των μακεδόνων αθλητών, μια επιτροπή από Πατριούς, Κορίνθιους και Χαλκιδιώτες υπόβαλε ένσταση συμμετοχής με το αιτιολογικό πως οι Μακεδόνες όχι μόνο δεν ήταν Έλληνες, μα και για ενάμισι αιώνια υποδούλωσαν το ελληνικό έθνος. Οι μπράβοι του Νεοκλή, που ενώθηκαν με τους ομοϊδεάτες τους Χαλκιδιώτες, άρχισαν να κραυγάζουν ρυθμικά;

-Τίτο, Τίτο, Ελευθερωτή!

Επακολούθησε μεγάλη αναταραχή κι οι αντιπροσωπίες διχάστηκαν, ανάλογα με την πολιτική θέση της κάθε πόλης στη διαμάχη μεταξύ Μακεδόνων και Ρωμαίων. Το μεγάλο όμως κι ανώνυμο πλήθος των προσκυνητών άρχισε να καταφέρεται ενάντια στην επιτροπή που υπόβαλε την ένσταση και στην οργανωμένη ομάδα του Νεοκλή.

-Ντροπή σας! Αίσχος! Θέλετε ν' αποκλείσετε απ' τους αγώνες αυτούς που μετάφεραν τη θρησκεία μας, τον πολιτισμό και τη γλώσσα μας σ' ολάκερη σχεδόν την Ασία μα και στην Αφρική... Αυτούς που με τις νίκες τους δόξασαν τα ελληνικά όπλα σ' όλο τον κόσμο!

Στις εκδηλώσεις αυτές πρωτοστατούσε ο Ίππαρχος, ο πατέρας της Ελένης. Γύρω του πολλοί Ηλείοι φωνασκούσαν κι αυτοί οργισμένοι. Μέσα σ' εκείνη την εκρηχτική ατμόσφαιρα σηκώθηκε ο Πολύξενος, ο πρωτοπρεσβύτερος των ελλανοδικών κι απευθύνθηκε προς το συγκεντρωμένο πλήθος. Καταδίκασε, τις απρέπειες που παρατηρήθηκαν σε μια τόσο ιερή στιγμή και ζήτησε απ' όλους να ξεχάσουν τις πολιτικές διαφορές που τους χώριζαν και με κατανόηση και σεβασμό προς τους κανόνες της εκεχειρίας, να συμβάλλουν στην ομαλή διεξαγωγή των αγώνων.

Τα πνεύματα είχαν αρχίσει τώρα να ηρεμούν. Η διαδικασία της ένστασης συνεχίστηκε χωρίς άλλα επεισόδια. Διακόπηκε όμως σε λίγο όταν, μετά από πρόταση του αρχιθεωρού της Πέλλας, ένας γραμματικός πήγε να φέρει το πινάκιο με την απόφαση της επιτροπής των ελλανοδικών για παρόμοια ένσταση, πριν από τρεις περίπου αιώνες. Και τότε είχε εκδικαστεί η ένσταση κατά της συμμετοχής του βασιλιά της Μακεδονίας **Αλέξαντρου Α'**⁵⁵, που είναι γνωστός για την πολύτιμη βοήθειά του στον πόλεμο ενάντια στους Πέρσες και την ανακήρυξή του ως «ευεργέτη της πόλης των Αθηναίων».

Όσπου να βρεθεί το πινάκιο είχαν ελεγχθεί οι καταστάσεις της Μασσαλίας, της Μήλου και της Μιλήτου. Μετά απ' αυτή τη διακοπή συνεχίστηκε η εκδίκαση της ένστασης για τη συμμετοχή των Μακεδόνων σ' αυτούς τους ολυμπιακούς.

Ο αρχιθεωρός της Πέλλας υποστήριξε πως οι προβαλλόμενοι λόγοι είναι καθαρά πολιτικοί και γι' αυτό δε θα 'πρεπε να ληφθούν υπόψη... Υπενθύμισε πως τα ιδιαίτερα φυλετικά χαρακτηριστικά κι οι πόλεμοι ανάμεσα στις ελληνικές πόλεις, δεν αποτέλεσαν ποτέ, στη μακραίωνη ιστορία των ολυμπιακών αγώνων, αιτία για ένσταση κι αποκλεισμό. Σαν παράδειγμα ανέφερε τον πολύχρονο πόλεμο ανάμεσα στη Σπάρτη και στην Αθήνα, που με τόση γλαφυρότητα περιγράφει ο Θουκυδίδης στην ιστορία του. Οι Ιωνικής καταγωγής Αθηναίοι κι οι Δωριείς Σπαρτιάτες συμμετείχαν, χωρίς να δημιουργούνται δυσχέρειες στην ελλανόδικη επιτροπή, σ' όλους τους αγώνες που διοργανώθηκαν στη διάρκεια αυτού του πολέμου. Οι συγκρούσεις ανάμεσα στις πόλεις ήταν, δυστυχώς, από

---

⁵⁵ Γιος του Αμύντα Α'. Βασίλευσε από το 495 ως το 452 ή 450 π.Χ. Αναγνωρίστηκε στην Ολυμπία, στους Δελφούς αλλά και από την πόλη του Άργους, ως γνήσιος απόγονος του βασιλικού οίκου των Τημενιδών.

αιώνες ένα συνηθισμένο πολιτικό γεγονός και γι αυτό δε θα 'πρεπε να κατηγορούνται μόνο οι Μακεδόνες πως επιχείρησαν να κυριαρχήσουν στον ελληνικό χώρο... Δε θα 'πρεπε επίσης να ξεχνά κανένας πως, πριν απ' τους Μακεδόνες και οι Αθηναίοι και οι Σπαρτιάτες μα κι οι Θηβαίοι, προσπάθησαν να επιβάλουν την ηγεμονία τους στους Έλληνες.

Όσο για το πρώτο μέρος την ένστασης, ο αρχιθεωρός της Πέλλας ζήτησε να διαβαστεί η απόφαση για τη συμμετοχή στους αγώνες του βασιλιά Αλέξαντρου Α'. Σ' αυτή, με σαφή αιτιολογία και με βάση τη διερεύνηση του **Τημενίδειου**⁵⁶ γενεαλογικού δέντρου των Δωριέων βασιλιάδων του Άργους, αποδείχνονταν η ελληνική καταγωγή του μακεδόνα βασιλιά... Από τότε που ο Αλέξαντρος Α' νίκησε σε αγώνα δρόμου κι αργότερα ο Αρχέλαος κι ο Φίλιππος Β' αναδείχτηκαν ολυμπιονίκες στο τέθριππο, κανένας δε τόλμησε να υποβάλλει παρόμοια ένσταση.

Οι συμμετοχές αυτές πραγματοποιήθηκαν σε χρόνια που οι Μακεδόνες δεν ήταν ακόμα κυρίαρχη δύναμη στα ελληνικά πολιτικά πράγματα και για το λόγο αυτό θα 'ταν αδύνατο να επηρεάσουν την κρίση και τις αποφάσεις των ελλανοδικών. Δεν παράλειψε επίσης ο Δημήτριος να μνημονέψει παλιούς μακεδόνες ολυμπιονίκες. Τους θύμιζε την δυο φορές νικήτρια στις αρματοδρομίες Βελιστίχη, το νικητή σε δυο συνεχείς ολυμπιάδες σταδιοδρόμο Αντίγονο, τους σταδιονίκες Κλίτωνα και Σέλευκο κι άλλους αξιόλογους αθλητές.

Οι Μακεδόνες, υποστήριξε ο αρχιθεωρός, σαν ορεσίβιοι κι απομονωμένοι για αιώνες απ' την υπόλοιπη Ελλάδα, ήταν οι μόνοι Δωριείς που κατάφεραν να διατηρήσουν αναλλοίωτα τα ήθη και έθιμα των Ελλήνων της Ομηρικής εποχής, στην κοινωνική οργάνωση, στη διοίκηση και στο στρατό... Ο μεγάλος Ηρόδοτος έγραψε, πριν από αιώνες, για το μακεδνό ελληνικό έθνος... Ο μακεδονικός Όλυμπος πρόσφερε τη φιλοξενία του στις θεότητες όλου του ελληνισμού... Ο Φίλιππος, ο γιος του Αμύντα, χάρισε στην Ελλάδα τη δύναμη της πανελληνίας ένωσης κι ο γιος του Αλέξαντρος μετα-

---

⁵⁶ *Τημενίδες: Δυναστεία που βασίλεψε στο Άργος. Ο Τήμενος, μυθικός ήρωας και ιδρυτής της δυναστείας, ήταν ηγέτης των Ηρακλειδών κατά την τρίτη τους κάθοδο στην Πελοπόννησο. Από τους Τημενίδες καταγόταν κι η μακεδονική δυναστεία, της οποίας οι γενάρχες Γανάνης, Αέροπος και Περδίκκας, έφυγαν απ' το Άργος κι εγκαταστάθηκαν αρχικά στην Ιλλυρία και μετά στη Μακεδονία.*

λαμπάδεψε τον πολιτισμό και την ελληνική γλώσσα ως τον ινδικό ωκεανό και σ' όλη την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου... Κι άλλο ένα παιδί της μακεδονικής γης, που το άγαλμά του υψωνόταν στην ιερή Άλτη, ο Αριστοτέλης, έκανε γνωστό τον ελληνικό πνευματικό πλούτο σ' όλο τον κόσμο...

-Αν εμείς, που οι προγονοί μας πρόσφεραν τόσα πολλά στο δυνάμωμα και στην ενότητα του ελληνισμού, αποκλειστούμε απ' τους αγώνες, είπε τελειώνοντας ο αρχιθεωρός της Πέλλας, τότε ποιοι θα' ναι άξιοι να συμμετέχουν; Αυτοί που μας διαίρεσαν και μας έκαναν αδύναμους; Αυτοί που ισχυρίζονται πως η σοδειά του λαδιού μαζεύεται καλύτερα σ' ένα πιθάρι από σπασμένα και κολλημένα κομμάτια; Η δόξα των προγόνων μας, τα έθιμά μας, η πνευματική μας κληρονομιά, η δύναμη των όπλων μας, μπόρεσαν να διατηρηθούν μόνο με την ενότητα, μόνο με τη συνοχή... Πώς τολμούν να υποβάλλουν ενστάσεις και να επιζητούν εύσημα και κλάδους ελιάς σ' αυτό το λίκνο του ελληνισμού, στον ιερό αυτό χώρο, όσοι προσπαθούν να συρρικνώσουν την Ελλάδα πολύ πιο κάτω απ' τον Όλυμπο, ενώ ο Αλέξαντρος την έφτασε ως τα βάθη της Ασίας;

Οι ελλανοδίκες, με βάση το δεδικασμένο της παλιάς απόφασης και το γεγονός πως στη συνέχεια, για τόσους αιώνες, οι Μακεδόνες συμμετείχαν στους ολυμπιακούς αγώνες και λάμπρυναν με τ' αφιερώματα και τα μνημεία τους την Ιερή Άλτη, αποφάσισαν ομόφωνα ν' απορρίψουν την ένσταση. Επακολούθησαν επιφωνήματα, χειροκροτήματα, εκδηλώσεις χαράς του πλήθους και ιδιαίτερα των ντόπιων, των Ηλείων, που αποτελούσαν και την πλειοψηφία των προσκυνητών.

Μετά υποβλήθηκε ένσταση για την καθυστερημένη άφιξη των αθλητών απ' τις Συρακούσες. Ο αρχιθεωρός της αποστολής παρουσίασε μάρτυρες που βεβαίωσαν πως η καθυστέρηση οφειλόταν σε τρικυμία, κατά τη διάρκεια της οποίας έσπασε το τιμόνι και το πλοίο προσάραξε στις νοτιοδυτικές ακτές της Κέρκυρας. Οι ελλανοδίκες δέχτηκαν τις εξηγήσεις των Συρακούσιων κι απόρριψαν την ένσταση.

Όταν τέλειωσε, χωρίς άλλα απρόοπτα, η επαλήθευση των καταστάσεων κι έγινε η τελετή της ορκωμοσίας, είχε για καλά μεσημεριάσει. Το πλήθος σκόρπισε σ' όλο τον ιερό χώρο. Οι πύλες της

Άλτης άνοιξαν απ' όλες τις πλευρές, για να μπουν πιο εύκολα κι οι προσκυνητές που δεν παραβρέθηκαν στην τελετή της ορκωμοσίας. Οι αντιπροσωπίες των πόλεων, που έκαναν από νωρίς προετοιμασίες μπροστά στους πολυάριθμους βωμούς, άρχισαν τις θυσίες και τις καθαρτήριες τελετές. Τα ζώα για τις θυσίες ήταν συνήθως μεγαλόσωμα μοσχάρια, ώστε το κρέας τους να επαρκέσει για το γεύμα των αθλητών και των συνοδών τους. Οι περισσότεροι όμως προσκυνητές, που δεν είχαν λόγους να περιμένουν το τέλος των θυσιών, είτε επέστρεφαν στις σκηνές τους, στην κοιλάδα, για ένα βιαστικό πρόχειρο γεύμα, είτε ξάπλωναν κάτω απ' τα δέντρα κι έτρωγαν ό,τι φρόντισαν να τοποθετήσουν απ' το πρωί στο καλάθι τους ή στην κομποδεμένη πολύχρωμη πετσέτα τους. Ο ουρανός της Ολυμπίας είχε μαυρίσει απ' τους καπνούς, ενώ γύρω απ' τους βωμούς πετούσαν, στα χαμηλά, μικρά κοράκια και αετοί, που προσπαθούσαν ν' αρπάξουν κάποιο κοψίδι απ' το θυσιαζόμενο ζώο, μετά τον τεμαχισμό του απ' τον ιερέα. Η κνίσσα απ' τα κρέατα που καίγονταν πλημμύρισε όλη την ατμόσφαιρα.

Μέσα σ' εκείνο τον απεριγράφο συνωστισμό ο Μάριος έψαχνε μάταια για την Ελένη. Είχαν συμφωνήσει να βρεθούν στη στήλη της Νίκης του αγαματοποιού **Παιώνιου**⁵⁷, στην αριστερή πλευρά του μεγάλου ναού του Δία, μα σ' εκείνη την κοσμοπλημμύρα, ιδίως μπροστά στο ναό, ήταν αδύνατο κάποιος να κρατηθεί στο ίδιο μέρος και να μην παρασυρθεί απ' την ανθρώπινη φουσκοθαλασσιά. Κάποια στιγμή ο νεαρός ρωμαίος την είδε από μακριά και φώναξε πολλές φορές τ' όνομά της. Έκανε μεγάλες προσπάθειες για να διασχίσει το πλήθος και να την πλησιάσει τόσο, που παρά λίγο ν' αγγίξει τ' απλωμένο χέρι της. Ένα βίαιο ανθρώπινο κύμα απ' τα δεξιά την άρπαξε και την παράσυρε προς τη μεριά της εισόδου του ναού.

- Θα σε περιμένω μπροστά στον ξενώνα, την άκουσε που του φώναξε πριν τη χάσει απ' τα μάτια του.

---

⁵⁷ Μακεδόνας γλύπτης (5ος π.Χ. αιώνας). Πολλά γλυπτά του κοσμούσαν το μεγάλο ναό του Δία, στην Ολυμπία. Είναι περισσότερο γνωστός απ' το άγαλμα της Νίκης, που οι Μεσσήνιοι και οι Ναυπάκτιοι αφιέρωσαν στο Δία για τη νίκη τους κατά των Σπαρτιατών (424 π.Χ.). Μέρη του βάθρου (ύψους 9 περίπου μέτρων) και του αγάλματος βρέθηκαν στις ανασκαφές του 1875, λίγα μέτρα πέρα απ' τη νοτιοανατολική πλευρά της εισόδου του ναού του Δία.

Ύστερα από ώρα, ακολουθώντας αργά την κίνηση του πλήθους προς το κέντρο της Άλτης, έφτασε ως το Πελόπειο. Από κει κατηφόρισε προς τη δυτική πύλη μα στο ύψος του Φιλίππειου είδε, δεξιά στο ξέφωτο, ασυνήθιστη κίνηση. Βλοσυροί ροπαλοφόροι φύλακες περιπολούσαν στα κρηπιδώματα του περίλαμπρου κυκλικού κτίριου, ενώ γύρω γύρω είχαν συγκεντρωθεί πάλι αρκετοί νεαροί που, φωνασκώντας, ζητούσαν επίμονα να τους επιτραπεί η είσοδος σ' αυτό...

Όταν ο Μάριος έφτασε στο Λεωνίδαίο, βρήκε την Ελένη να τον περιμένει στις σκάλες φορώντας ένα πολύ ελαφρύ λευκό χιτώνα, που αποκάλυπτε και τόνωνε τις αγαλματένιες αναλογίες του θεσπέσιου κορμιού της.

-Όπως βλέπεις, του είπε, πρόλαβα, ώσπου να 'ρθεις, να βγάλω το μακρύ και ζεστό ιμάτιό μου και να φορέσω κάτι πιο πρόχειρο και δροσερό... Θα σε συμβούλευα να κάνεις το ίδιο...

-Αυτό λέω να κάνω... Η ζέστη είναι ανυπόφορη και το πλήθος τόσο πολύ, που αν ρίξεις βελόνα δε θα πέσει στο χώμα... Είδες Ελένη τι γινόταν μπροστά στο ναό! Τι συνωστισμός! Έχανε η μάνα το παιδί που λένε...

-Φταίω κι εγώ που σου είπα να συναντηθούμε στο χώρο της στήλης, ενώ γνώριζα πως το πλήθος θα ξεχυνόταν ασυγκράτητο για να θαυμάσει, μέσα στο ναό, το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία... Αλλά τώρα πήγαινε να φορέσεις κάτι πιο πρόχειρο κι έλα στην τραπεζαρία να φάμε στα πεταχτά... Η Ερμονίκη μας έχει ετοιμάσει ένα θαυμάσιο γεύμα...

-Ω, δεν κρατιέμαι άλλο! Μ' έχει θερίσει η πείνα...

Καθώς ανέβαιναν τις σκάλες η Ελένη του 'πιασε με τρυφερότητα το χέρι.

-Δε χόρταινα να σε καμαρώνω, εκεί στους επίσημους, να λάμπεις από υγεία κι ομορφιά φορώντας αυτή την ωραία στολή σου...

-Εγώ δεν είχα την τύχη να σε καμαρώνω ... Προσπαθούσα να σε δω σε κάποια γωνιά μα δεν τα κατάφερα ... Πού όμως να σε βρω μέσα σε τόσο πλήθος!

-Προσπάθησα να βουλευτώ σε μια θέση, ακριβώς απέναντί σου, μα χωρίς να το θέλω βρέθηκα στην άλλη πλευρά του βουλευτήριου... Έτσι μπορούσα να σε βλέπω χωρίς να με βλέπεις!

-Αυτό είναι αδικία! της είπε και της ανακάτωσε παιχνιδιάρικα τα πλούσια μαλλιά της.

-Το παραδέχομαι! Γι' αυτό θα σ' αποζημιώσω όταν, μετά το φαγητό, θα συνεχίσουμε την ξενάγηση στην Ιερή Άλτη... Θα δεις όμορφε διερμηνέα το ναό του Δία και το μεγαλόπρεπο άγαλμα που σμίλεψε με τόση τέχνη ο Φειδίας... Άνθρωποι απ' όλα τα πέρατα της γης έρχονται για να θαυμάσουν αυτό το αριστούργημα... Εσύ είσαι σήμερα ένας από αυτούς τους προνομιούχους και μάλιστα θα συνοδεύεσαι από έμπειρο εξηγητή της Ολυμπίας... Ή μήπως δεν εμπιστεύεσαι τον εξηγητή σου;

-Αντίθετα! Θεωρώ τον εαυτό μου πολύ τυχερό που ο Δίας μου 'στείλε μια ουρανόσταλη εξηγήτρα για να με μυήσει στα θεσπέσια μυστικά του ιερού αυτού χώρου... Για μένα είσαι το πιο πολύτιμο μυστικό της Ολυμπίας! Είσαι η ίδια η Ολυμπία!

II. Στο χρυσελεφάντινο άγαλμα

Όταν ο Μάριος κι η Ελένη ξαναγύρισαν στην Άλτη, πολλοί προσκυνητές είχαν φύγει απ' τον ιερό χώρο. Άλλοι είχαν πάει να ξεκουραστούν στις σκηνές τους κι άλλοι συγκεντρώθηκαν στους οπισθόδομους των ναών, όπου εκλεκτοί διανοούμενοι, ποιητές, ρήτορες ή φιλόσοφοι, ανάπτυσσαν τις θεωρίες τους ή διάβαζαν κι επεξηγούσαν αδημοσίευτα έργα τους στο λιγοστό μα πνευματικά καλλιεργημένο ακροατήριό τους. Οι περισσότεροι όμως είχαν από ώρα συναχτεί στο στάδιο και στην Άλτη, για να παρακολουθήσουν τους αγώνες των σαλπικτών και των κηρύκων.

Οι υποψήφιοι είχαν παραταχτεί στην είσοδο του σταδίου, ανάμεσα απ' τη βόρεια πλευρά της Ποικίλης Στοάς και στις Ζάνες και παρουσιάζονταν με τη σειρά, ένας ένας, στο κοινό για να επιδείξουν τις ικανότητες τους. Απ' αυτούς θα γινόταν η επιλογή των καλύτερων σαλπικτών και των πιο βροντόφωνων κηρύκων, που θα χρησιμοποιούνταν απ' τους ελλανοδίκες σ' όλη την διάρκεια των αγώνων. Αυτοί ανάγγειλαν τη σειρά των αθλητών, αυτοί διάβαζαν φωναχτά τις αποφάσεις των κριτών κι οι ίδιοι ενημέρωναν το πλήθος για τα διάφορα σημαντικά γεγονότα της ολυμπιάδας, κραυγά-

ζοντας τόσο δυνατά, ώστε ν' ακούγονται απ' τους πενήντα περίπου χιλιάδες θεατές που κατάκλυζαν το στάδιο, απ' τις υπώρειες του Κρόνιου κι ως τον Ιππόδρομο.

Ο διαγωνισμός γινόταν με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορεί να συμμετέχει ενεργά το πλήθος, αλλά και ταυτόχρονα να διασκεδάζει. Ο κάθε σαλπιγκτής ή κήρυκας σάλπιζε ή ανάγγειλε, με καθαρή και δυνατή φωνή, κάποια είδηση που του 'διναν οι κριτές. Οι θεατές επιδοκίμαζαν, αποδοκίμαζαν, χειρονομούσαν γελώντας ή βρίζοντας... Ακούγονταν κάθε λογής ευτράπελα ή δημιουργούνταν φαρσοκωμικές καταστάσεις... Κάποιος, λίγα μέτρα πέρα απ' το διαγωνιζόμενο, προσπαθούσε να πείσει τους κριτές πως δεν άκουσε τα λόγια, θέλοντας μ' αυτό τον τρόπο να υποτιμήσει τις φωνητικές ικανότητες του υποψήφιου κι άλλος, μακριά, εκεί στο βάθος, ισχυριζόταν πως ο υποψήφιος είχε βροντερή κι ολοκάθαρη φωνή ή πως σάλπισε με τόση δύναμη, ώστε η αντήχηση έφτασε ως το Τυπαιό όρος και την κοιλάδα του Αλφειού.

Ο Μάριος κι η Ελένη προσπάθησαν να περάσουν μέσα στο στάδιο, αλλά δεν κατάφεραν να διαπεράσουν το πυκνό πλήθος, που είχε συγκεντρωθεί στην είσοδο για να δει και να θαυμάσει από πολύ κοντά τους διαγωνιζόμενους σαλπιγκτές και κήρυκες. Για το λόγο αυτό η Ελένη πρότεινε στο νέο να επισκεφτούν το ναό του Δία. Αυτή την ώρα θα μπορούσαν να κυκλοφορήσουν με άνεση έξω και μέσα στο μεγαλόπρεπο χτίσμα. Οι μεσήλικες, που απ' το πρωί κι ως την ορκωμοσία των αθλητών είχαν ταλαιπωρηθεί υπερβολικά, προτίμησαν να παρατείνουν την ανάπαυσή τους στις σκηνές, ενώ οι μεγαλύτερης αντοχής νεότεροι είχαν συγκεντρωθεί στην είσοδο του σταδίου για να παρακολουθήσουν το διαγωνισμό.

-Ας συνεχίσουμε λοιπόν την ξενάγησή μας, είπε γελώντας η Ελένη. Είναι, νομίζω, χίλιες φορές προτιμότερη απ' τις κραυγές και τα σαλπίσματα που ξεκουφαίνουν, κάτω από έναν τόσο καυτερό ήλιο...

-Απορώ πως αντέχουν και δεν παθαίνουν ηλίαση! είπε σα ν' αναρωτήθηκε ο νεαρός Ρωμαίος.

-Να μην απορείς καθόλου... Οι ιεροί κανόνες επιβάλλουν στους θεατές να παρακολουθούν ασκεπείς τους αγώνες... Όσοι δεν αντέχουν τις πυρωμένες αχτίδες του ήλιου, δοκιμάζουν ένα μπάνιο στον Αλφειό για να συνέλθουν...

-Μα γιατί δε φεύγουν έγκαιρα, μόλις νιώσουν τις πρώτες ζαλάδες;

-Όποιος βρεθεί στο στάδιο ξεχνά τα πάντα!... Εκστασιάζεται!... Δεν είναι τυχαίο πως και θεατές μεγάλης ηλικίας και μάλιστα με πείρα και σοφία, δε μπόρεσαν να συνειδητοποιήσουν έγκαιρα αυτό τον κίνδυνο και πέθαναν απ' την ταλαιπωρία και τη ζέστη... Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν και δυο ξακουσμένοι σοφοί... Ο Θαλής απ' τη Μίλητο κι ο Χείλωνας ο Λακεδαιμόνιος...

Είχαν φτάσει μπροστά στο ναό. Το επιβλητικό χτίσμα φαινόταν, απ' την ανατολική πλευρά όπου βρισκόταν η είσοδός του, ένα πελώριο κομψοτέχνημα που κατασκευάστηκε από θεϊκά χέρια κι έδινε την εντύπωση μιας δεύτερης κατοικίας του πατέρα των θεών του Όλύμπου. Ο Μάριος στάθηκε εκστατικός και περιεργάστηκε το μεγάλοπρεπο οικοδόμημα. Στηριζόταν σε κρηπίδωμα, που το ύψος του σε μερικά σημεία έφτανε τα τρία μέτρα, κατασκευασμένο με πωρόλιθο που είχε επιχριστεί με λευκό κονίαμα. Η κορφή του αετώματος ήταν το ψηλότερο σημείο του γιγαντιαίου χτίσματος.

-Οι επίσημες μετρήσεις έδειξαν πως ο ναός, απ' τη βάση του κρηπιδώματος και ως το αέτωμα, έχει ύψος **εξηνταοχτώ πόδια**⁵⁸, εξήγησε η Ελένη στο Μάριο.

Η πρόσβαση στο κρηπίδωμα γινόταν από ένα επικλινές επίπεδο που οδηγούσε στην είσοδο του ναού. Οι τέσσερες εξωτερικές πλευρές του οικοδομήματος περιβάλλονταν από εντυπωσιακές κιονοστοιχίες, με δωρικού ρυθμού ραβδωτές κολόνες από μάρμαρο Πεντέλης. Το ύψος τους ήταν πάνω από δέκα μέτρα και η διάμετρος τους, στη βάση, ξεπερνούσε τα δυο μέτρα. Η σκεπή καλυπτόταν από σκαλιστές μαρμάρινες πλάκες που είχαν το σχήμα κεραμιδιών, ενώ στις τέσσερις γωνίες της υπήρχαν τρίποδες με επίχρυσους λέβητες. Στο κεντρικό ακρωτήριο του ανατολικού αετώματος υπήρχε επίσης χρυσό άγαλμα της Νίκης και κάτω απ' αυτό ολόχρυση ασπίδα αφιερωμένη απ' τους Λακεδαιμόνιους στο Δία, σ' ανάμνηση της νίκης τους στην Τανάγρα. Τα θαυμάσια ολόσωμα γλυπτά του αετώματος, έργα του Παιώνιου απ' τη Μένδη της Χαλκιδικής, τράβηξαν για αρκετή ώρα την προσοχή του νεαρού Ρωμαίου διερμηνέα. Η Ελένη του εξήγησε:

⁵⁸ Κάτι παραπάνω από τα 20 μέτρα.

-Είναι φτιαγμένα από μάρμαρο της Πάρου και παρασταίνουν την αρματοδρομία του Πέλοπα και του Οινόμαου... Στο άλλο, στο δυτικό αέτωμα απ' τη μεριά του οπισθόδομου, που το θαυμάσαμε πριν λίγες μέρες, τα γλυπτά είναι του Αλκαμένη... Σ' εκείνο, όπως θυμάσαι, οι παραστάσεις είναι απ' την κενταυρομαχία ανάμεσα στους Λαπίθες και στους Κενταύρους, που έγινε στη Θεσσαλία τη μέρα που ο Πειρίθους παντρευόταν την Δηιδάμεια... Οι παραστάσεις και στα δυο αετώματα είναι εξάισιες... Αληθινά αριστουργήματα...

Μπροστά στο ναό πολλοί μικροπωλητές πουλούσαν θυμίαμα και λάδι, τοποθετημένο σε μικρά, λιλιπούτεια, πήλινα αγγεία. Η Ελένη έλυσε τη στριφτή ζώνη της από λεπτό αραχνοῦφαντο ὕφασμα και την ξετύλιξε με χάρη για να σχηματίσει μια πρόχειρη μαντίλα, που την άπλωσε στο κεφάλι της. Μετά αγόρασε μερικούς σβόλους θυμίαμα και ένα αγγείο με λάδι. Τα κρατούσε σφιχτά στις χούφτες της, κάτω απ' το σαγόνι της όπου σχηματιζόταν ο κόμπος της μαντίλας, καθώς προχώρησε μ' ευλάβεια στο εσωτερικό του ναού. Πίσω της ακολουθούσε ο Μάριος.

Το δάπεδο του διαδρόμου μπροστά και γύρω γύρω, ανάμεσα στις κιονοστοιχίες και στους τοίχους του κυρίως ναού, ήταν στρωμένο με ομοιόμορφα επιχρισμένα χαλίκια. Η οροφή αποτελούνταν από σκαλιστά σανιδώματα. Ανάμεσα στις δυο παραστάδες του πρόναου υπήρχαν δυο κολόνες με επιστύλιο και διάζωμα, όπου βρίσκονταν στερεωμένες έξι μετόπες από μάρμαρο της Πάρου. Σε καθεμιά απ' αυτές παρασταίνονταν, με ανάγλυφη απεικόνιση, ένας απ' τους δώδεκα άθλους του Ηρακλή. Οι υπόλοιποι έξι άθλοι παρουσιάζονταν στις αντίστοιχες μετόπες του οπισθόδομου, απ' την αντίθετη πλευρά του ναού, ακριβώς πάνω απ' τις δυο κολόνες της εισόδου.

Ο πρόναος ήταν γεμάτος αναθήματα από νικητές σε διάφορες ολυμπιάδες ή από επώνυμους κι ανώνυμους άρχοντες ελληνικών πόλεων. Μπαίνοντας δεξιά, εντυπωσίαζαν τα ομοιώματα των αλόγων της Κυνίσκας, της κόρης του σπαρτιάτη βασιλιά Αρχίδαμου κι αδερφής του βασιλιά Πausανία. Τα άλογα αυτής της Σπαρτιάτισσας νίκησαν στις ιπποδρομίες και γι αυτό τα αποθανάτισε σε χάλκινα ομοιώματα, λίγο μικρότερα απ' το φυσικό τους μέγεθος και τ' αφιέρωσε στον πατέρα των θεών. Η Κυνίσκα ήταν η πρώτη γυναί-

κα που γύμνασε άλογα για τους ολυμπιακούς αγώνες και πήρε βραβείο για τη διάκρισή τους στις ιπποδρομίες. Άλλη γνωστή γυναίκα που τα άλογά της διακρίθηκαν σε **δυο ολυμπιάδες**⁵⁹, ήταν η Βελιστίχη απ' την παραθαλάσσια Μακεδονία. Δεν ήταν τυχαίο που κι οι δυο τους ανήκαν στη δωρική φυλή. Η συμμετοχή τους στους αγώνες δείχνει τη διαφορετική θέση της γυναίκας και τον αλλιότιπο τρόπο ζωής της στους Δωριείς, σε σύγκριση με τους Ίωνες.

Η δίφυλλη χάλκινη πόρτα της εισόδου, από τον πρόναο στον κυρίως ναό, ήταν ένα απaráμιλλο έργο τέχνης. Το πλάτος της πλησίαζε τα πέντε μέτρα και πάνω στη χάλκινη επίστρωση υπήρχαν εγχάρακτες παραστάσεις από την ελληνική ιστορία. Μόλις κάποιος περνούσε το κατώφλι της αντίκριζε, στο βάθος, το πελώριο χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία.

Ο ναός χωριζόταν σε τρία κλίτη, από δυο κιονοστοιχίες με επτά κολόνες δωρικού ρυθμού η καθεμιά, στηριγμένες σε δυο ορόφους. Τα δυο ακριανά κλίτη, ανάμεσα στις κιονοστοιχίες και στους πλευρικούς τοίχους του ναού, ήταν χαμηλοτάβανα. Από πάνω υπήρχαν τα δυο υπερώα, διακοσμημένα με ξύλινα κάγκελα που κάλυπταν τα διάκενα ανάμεσα στο δεύτερο επίπεδο των κιονοστοιχιών. Στα υπερώα ανέβαινε κανείς από τις δυο ελικοειδείς σκάλες, που βρίσκονταν δίπλα απ' τις δυο πλευρές της εισόδου.

Οι δυο νέοι βημάτιζαν αργά, πάνω στις γυαλιστερές άσπρες πλάκες του δαπέδου, μ' ευλάβεια και δέος. Δίπλα τους κι αρκετοί άλλοι προσκυνητές, με τα ίδια συναισθήματα, αποθαύμαζαν το γιγαντιαίο αριστούργημα που δέσποζε στον επιβλητικό εκείνο χώρο. Η Ελένη εναπόθεσε τρίμματα από θυμίαμα σε δυο τρία απ' τα πολλά σταθερά θυμιατήρια που υπήρχαν εκεί κοντά κι άφησε το πήλινο μικρό δοχείο με το λάδι σε κάποια άκρη για να το χρησιμοποιήσει ο ειδικός τεχνίτης, μαζί με άλλα, για το ράντισμα των ελεφάντινων μερών του αγάλματος. Μετά γονάτισε δίπλα στη μαρμαρίνη κρηπίδα του δαπέδου και προσευχήθηκε για αρκετή ώρα. Ο Μάριος, στο διάστημα αυτό, περιεργαζόταν εκστατικός το μεγαλόπρεπο αριστούργημα που με τόση τέχνη δημιούργησε ο Φειδίας.

---

⁵⁹ Στην 128^η (το 268 π.Χ.) και στην επόμενη (το 264π.Χ.).

Το ύψος του αγάλματος, από τη βάση του βάθρου, ήταν κάτι παραπάνω από δώδεκα μέτρα. Το κεφάλι του Δία απείχε ελάχιστα απ' την οροφή, λες κι ήταν έτοιμο ν' ακουμπήσει στα σκαλιστά ξύλινα σανιδώματα. Όπως εξήγησε η Ελένη στο Μάριο πριν μπουν στο ναό, το εσωτερικό του αγάλματος, ο σκελετός του, ήταν ξύλινος. Η εξωτερική του επένδυση, από πλάκες χρυσού κι ελεφαντόδοντου, είχε μια πρόσθετη στιλπνάδα απ' τις πρόσφατες εργασίες συντήρησης και τ' άφθονα λάδια με τα οποία ήταν αλειμμένο απ' την κορφή ως τα νύχια. Ολόχρυσα ήταν το πτυχωτό ιμάτιο του θεού που σκέπαζε το κάτω μέρος του σώματος και τον ένα του ώμο, τα γένια, τα μαλλιά, τα σανδάλια, το σκήπτρο με τον αετό που κρατούσε στο αριστερό του χέρι και το κομψό άγαλμα της Νίκης στο δεξιό. Τα γυμνά μέρη, δηλαδή το πρόσωπο, ο κορμός, οι βραχίονες και τα πόδια που προεξείχαν απ' τα σανδάλια, ήταν από ελεφαντόδοντο. Ο θρόνος, με σκελετό από μπρούντζο κι έβενο, ήταν επιβλητικός κι επικαλυμμένος με χρυσάφι, ελεφαντοστό και πολύχρωμες πολύτιμες πέτρες, ενώ σε διάφορα μέρη του υπήρχαν θαυμάσιες ζωγραφιές κι ανάγλυφες παραστάσεις.

Στο κεφάλι του, ο πατέρας των θεών, φορούσε χρυσό στεφάνι που αποτελούσε εκπληκτική απομίμηση στεφανιού από κλωνάρια ελιάς. Στο χρυσό ιμάτιο ήταν κεντημένα μικρά ζώα και κρίνα. Τα πόδια του θρόνου, που ήταν στερεωμένα μεταξύ τους με οριζόντιους σύνδεσμους, είχαν σκαλισμένες τέσσερις Νίκες, μια στο κάθε πόδι. Στον μπροστινό σύνδεσμο, κατάφατσα στην είσοδο, ήταν τοποθετημένες εφτά μικρές γλυπτές εικόνες.

Κάτω απ' το θρόνο υπήρχαν διαχωριστικά τοιχίδια, που εμπόδιζαν τους προσκυνητές να πλησιάσουν το άγαλμα. Το τοιχίδιο απέναντι απ' την είσοδο ήταν βαμμένο μ' ένα γλυκό γαλάζιο χρώμα, ενώ στα πλευρικά υπήρχαν ζωγραφικές παραστάσεις απ' τη μυθολογία.

Το σκαμνάκι, το υποπόδιο όπως το λένε, όπου στηρίζονταν τα πόδια του θεού, είχε παραστάσεις απ' τη μάχη του Θησέα με τις Αμαζόνες, ενώ στο μετωπικό σύνδεσμο ξεχώριζαν δυο ολόχρυσα λιοντάρια. Πάνω στο βάθρο όπου στηριζόταν ο θρόνος του Δία, διακρίνονταν οι χρυσές παραστάσεις του πατέρα των θεών, της γυναίκας του Ήρας, του Ήλιου ανεβασμένου στο άρμα του και μαζί

τους πολλές άλλες θεότητες σε διάφορα εντυπωσιακά συμπλέγματα.

Το δάπεδο, μπροστά απ' το βάθρο του αγάλματος, ήταν καλυμμένο με μαύρες πέτρινες πλάκες που 'ρχονταν σ' αντίθεση με τις λευκές πλάκες του υπόλοιπου ναού. Το εντυπωσιακό αυτό μαύρο δάπεδο περιβαλλόταν από μια μαρμάρινη ημικυκλική κρηπίδα, η οποία συγκρατούσε τα λάδια που γλιστρούσαν απ' το άγαλμα. Τα αφιερωμένα απ' τους προσκυνητές λάδια, οι συντηρητές τα έριχναν, με ειδικά μεταλλικά δοχεία προσαρμοσμένα σε μακριά κοντάρια, απ' τις άκρες των υπερώνων στο πρόσωπο και στ' άλλα ελεφάντινα μέρη, για να τα προφυλάξουν, σύμφωνα με την παράδοση, από την υγρασία της Άλτης σ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Οι δυο νέοι ανέβηκαν μετά στο δεξιό υπερώο και θαύμασαν από πολύ κοντά το επάνω μέρος του αγάλματος. Όλα, ακόμα και οι μικρολεπτομέρειες, είχαν μια εκπληκτική τελειότητα. Μόνο μια θεϊκή πένα θα είχε την ικανότητα να περιγράψει ένα τέτοιο αριστούργημα, γεμάτο από χρυσάφι, πολύτιμες πέτρες, έβενο, ελεφαντόδοντο κι αναρίθμητες ζωγραφιές κι ανάγλυφες παραστάσεις, φτιαγμένες από ταλαντούχους και φημισμένους στο πανελλήνιο τεχνίτες.

Όταν βγήκαν απ' το ναό, προχώρησαν στο χαλικοστρωμένο διάδρομο της νότιας κιονοστοιχίας κι έφτασαν στην είσοδο του οπισθόδομου, με τις έξι ανάγλυφες μαρμάρινες μετόπες και τους ισάριθμους άθλους του Ηρακλή. Μέσα στον οπισθόδομο υπήρχε ασυνήθιστη κίνηση. Ο νεαρός Ρωμαίος κοίταζε την κοπέλα ερωτηματικά.

-Φαίνεται πως μιλά κάποιος ρήτορας ή ποιητής... Είναι πολύ συνηθισμένες τέτοιες εκδηλώσεις κατά τη διάρκεια των αγώνων, του εξήγησε η Ελένη καθώς έσκυβε με περιέργεια για να δει στο εσωτερικό.

-Μπορούμε να πάμε ν' ακούσουμε; τη ρώτησε γεμάτος περιέργεια.

Εκείνη του απάντησε μ' ένα νεύμα.

-Για ποιο λόγο απαγορεύεται; την ξαναρώτησε.

-Μα δεν είπα πως απαγορεύεται... Φαίνεται πως δεν πρόσεξες την καταφατική κίνηση του κεφαλιού μου, απάντησε η νέα με κάποια έκπληξη στην έκφραση και στη φωνή της.

Με δυσκολία ο Μάριος έπνιξε ένα ηχηρό γέλιο, φέρνοντας τον αναστραμμένο καρπό του χεριού στο στόμα του.

-Γιατί γελάς; τον ρώτησε κάπως περίεργη η Ελένη.

-Είναι να μη γελώ!.. Έχω ζήσει τόσα χρόνια ανάμεσα σε Έλληνες αλλά ακόμα δεν το έχω συνειδητοποιήσει πως γι' αυτούς, το ανεβοκατέβασμα του κεφαλιού είναι ένα καταφατικό νεύμα... Για όλο τον **υπόλοιπο κόσμο**⁶⁰ αυτή η κίνηση σημαίνει άρνηση...

-Αλήθεια;

-Δεν το 'ξερες αυτό;

-Όχι... Πρώτη φορά το ακούω...

- Να λοιπόν που κι εγώ έγινα μια φορά δάσκαλός σου, της είπε ο Μάριος γελώντας.

Προχώρησαν δισταχτικά στο εσωτερικό του οπισθόδομου και στάθηκαν δεξιά στον τοίχο, λίγο πιο πέρα απ' τη δεξιά κολόνα της εισόδου. Πολλοί προσκυνητές, ιδίως μεσήλικες και γέροι, ήταν συγκεντρωμένοι γύρω από έναν ρήτορα που, μ' εκπληκτική ευγλωττία, τους ανάλυε τα μηνύματα του «Πανηγυρικού» του Ισοκράτη.

Στην αρχή δεν τους πρόσεξε κανένας. Μετά όμως από λίγη ώρα διαπίστωσαν πως αρκετοί απ' τους συγκεντρωμένους και κυρίως απ' αυτούς που βρίσκονταν κοντά στην είσοδο, τους λοξοκοίταζαν παράξενα. Ο ρήτορας, νιώθοντας πως η προσοχή του ακροατήριου είχε διασπαστεί, έδειχνε να χάνει τη συνοχή του θέματος που ανάπτυσσε με χειμαρρώδη ευγλωττία και πειθώ κι αναζήτησε, με την ερευνητική ματιά του, την αιτία αυτής της αναταραχής. Κάποιος ακούστηκε να λέει στο διπλανό του.

-Είναι η κόρη του Ίππαρχου!.. Για κοίτα κατάντια!....

-Δεν πρόλαβαν να πατήσουν οι Ρωμαίοι στην Ελλάδα και βρήκαν αμέσως ένα σωρό άμυαλες Ελληνίδες για το ρόλο της πόρνης και της παλλακίδας...

-Εκτός από την υποταγή μας στο ρωμαίο δυνάστη έχουμε κι αυτό το αίσχος του ηθικού μας ξεπεσμού, ξαναμίλησε ο πρώτος με

---

⁶⁰ Ο γάλλος συγγραφέας Robert Flaceliere αναφέρει στο έργο του «Η καθημερινή ζωή στην Ελλάδα, στον αιώνα του Περικλή» πως, αυτή η αρνητική κίνηση του κεφαλιού και των σημερινών Ελλήνων εξακολουθεί, όπως και κατά την Αρχαιότητα, να είναι διαφορετική σε σύγκριση με τους πολίτες των υπόλοιπων χωρών του κόσμου. Πολλές τέτοιες συνήθειες αλλά και έθιμα των αρχαίων Ελλήνων που έχουν σχέση με την καθημερινή ζωή, έχουν μέχρι σήμερα διασωθεί σε πολλές περιοχές της Ελλάδας.

φωνή γεμάτη μοχθηρία κι εχθρότητα αλλά κι αρκετά δυνατή, ώστε ν' ακουστεί απ' τους περισσότερους συγκεντρωμένους.

Ο Μάριος διαισθάνθηκε πως δεν έπρεπε ν' αργοπορήσει. Η ατμόσφαιρα του οπισθόδομου ήταν βαριά, ηλεκτρισμένη, εκρηκτική... Έσυρε ελαφρά τη νέα απ' το μπράτσο προς την έξοδο κι απομακρύνθηκαν βιαστικά απ' το σημείο αυτό του ναού. Η Ελένη έδειχνε υπερβολικά συγχυσμένη. Τα χέρια της έτρεμαν καθώς έστριβε με τέχνη τη μαντίλα της, για να τη μετατρέψει και πάλι σε στενή ζώνη.

-Είδες Μάριε πως με βλέπουν ορισμένοι Έλληνες; ψιθύρισε με τρεμουλιαστή φωνή αλλά και συγκρατημένη οργή.

-Ορισμένοι φανατικοί θες να πεις, συμπλήρωσε ο νεαρός διερμηνέας.

Προχώρησαν σιωπηλοί μέσα στην Άλτη, ανάμεσα σ' άλλους προσκυνητές, που περνούσαν κατά ομάδες μέσα από τον ιερό χώρο για να βγουν στο δρόμο απ' τις πύλες της δυτικής πλευράς και της στοάς του Άγναππου. Ο διαγωνισμός των σαλπικτών και κηρύκων είχε τελειώσει κι οι θεατές, αποκαμωμένοι απ' την κούραση, την πείνα και τη δίψα, βιάζονταν να επιστρέψουν στα καταλύματά τους για να ξεκουραστούν. Στη δυτική πύλη, τη στιγμή που οι δυο νέοι έβγαιναν στο δρόμο και κατευθύνονταν προς το Λεωνίδαιο, συναντήθηκαν με τον Ίππαρχο. Ήταν μαζί του κι ο Ευρύμαχος, ο αρχιθεωρός της Σπάρτης. Ο πατέρας της Ελένης τους πρότεινε να πάνε στο σπίτι του για να κουβεντιάσουν, μια κι είχε ειδικό λόγο για μια τέτοια συγκέντρωση. Τους πληροφόρησε πως κάποιος Μεγαρίτης φίλος, του είχε χαρίσει ένα φλασκή με θαυμάσιο γλυκόπιστο κρασί κι ήταν ευκαιρία να το δοκιμάσουν. Ο Ευρύμαχος έδειξε ενθουσιασμένος μα ο Μάριος δίσταζε.

-Έλα, θα περάσουμε όμορφα ως το σούρουπο... Η Ελένη θα μας ετοιμάσει και μερικούς μεζέδες για να τσιμπολογήσουμε, είπε ο Ίππαρχος χτυπώντας το νέο φιλικά στην πλάτη.

-Ναι, το ξέρω πως θα 'ναι όμορφα, μα δε θέλω να σας φέρω σε δύσκολη θέση... Είμαι Ρωμαίος και... Πώς να πω... Να, νομίζω πως ορισμένοι μπορεί να σας κατηγορήσουν για μια τέτοια φιλία...

Κοίταξε επίμονα στα μάτια την Ελένη, με ικεσία, σα να ζητούσε βοήθεια. Η κοπέλα του χαμογέλασε.

-Λες ν' αμφισβητήσουν τον πατριωτισμό μας ή την ηθική μας ορισμένοι καλοθελητές; τον ρώτησε κοιτώντας τον κατάματα.

Ο νεαρός διερμηνέας κοίταζε διαδοχικά και με κάποια σαστιμάρα, μια την Ελένη και μια τον πατέρα της.

-Σαχλαμάρες! είπε ο Ευρύμαχος, μετά από κάποια στιγμή αμηχανίας κι άρχισε να γελά.

-Κι εγώ αυτό λέω! συμπλήρωσε σχεδόν αμέσως ο Ίππαρχος. Οι φίλοι Μάριε είναι θεϊκά δώρα που τα δεχόμαστε όπως είναι... Ένας Ρωμαίος φίλος είναι πιο πολύτιμος από έναν αδιάφορο Έλληνα γείτονα... Δε μας πήραν δα και τα μυαλά οι θεοί για να γίνουμε οι φανατικοί που βλέπουν στους Ρωμαίους το κόκκινο πανί που θολώνει τη σκέψη του ταύρου... Για μας, για κάθε Έλληνα πατριώτη, ο ρωμαίος φίλος είναι φίλος κι ο ρωμαίος κατακτητής και στρατοκράτης είναι εχθρός και δυνάστης... Το σπίτι μου είναι ανοιχτό για όλους τους φίλους μου και τους φίλους των παιδιών μου...

-Για όλους όσους αγαπάμε, συμπλήρωσε με στόμφο κι αποφασιστικότητα η Ελένη κι έπιασε το Μάριο απ' το μπράτσο, ενώ τ' άλλο χέρι της γλίστρησε στο μπράτσο του πατέρα της. Λοιπόν, τι λέτε; Ξεκινάμε; συνέχισε μετά από λίγο κοιτώντας χαμογελαστή το γηραλέο αρχιθεωρό της Σπάρτης.

III. Η δεύτερη μέρα της ολυμπιάδας⁶¹

Από νωρίς, πολύ πριν ο ήλιος ανατείλει, χιλιάδες προσκυνητές κάθε ηλικίας και φύλου, με εξαίρεση τις παντρεμένες γυναίκες, είχαν κατακλύσει το στάδιο.

Οι ελλανοδίκες είχαν καθίσει στις θέσεις τους. Ήταν επίσημα ντυμένοι με την πορφυρένια τους τήβεννο, ενώ στα κεφάλια τους φορούσαν στεφάνια από κλαδιά φοίνικα. Απέναντί τους, στο άλλο πρανές, προς την άλλη πλευρά όπου βρισκόταν ο βωμός, είχε καθίσει στον πέτρινο θρόνο της η ιέρεια της Δήμητρας Χαμύνης. Ή-

---

⁶¹ Η σειρά των αγωνισμάτων από τη δεύτερη και μέχρι την τελευταία μέρα των αγώνων δεν είναι απόλυτα εξακριβωμένη. Επιλέξαμε αυτή που, κατά τη γνώμη μας, θεωρείται η επικρατέστερη.

ταν η μοναδική παντρεμένη γυναίκα που είχε το δικαίωμα να παραβρίσκεται στους αγώνες. Φορούσε το ειδικό βαρύτιμο ένδυμά της κι είχε στο κεφάλι της χρυσό στέμμα. Στην αγκαλιά της κρατούσε σφιχτά ένα μικρό θυσανωτό δεμάτι από κλαδιά αγριελιάς και δάφνης. Της το είχε προσφέρει μια ομάδα από μικρά αγόρια και κορίτσια, σαν εκδήλωση τιμής και σεβασμού των Ηλιακών πόλεων προς το πρόσωπό της.

Τη στιγμή που ο ήλιος ξεπρόβαλε πίσω απ' τις κορφές, η ιέρεια σηκώθηκε κι απίθωσε στο βωμό τα κλαδιά που της είχαν προσφέρει τα παιδιά. Μετά, αφού απεύθυνε μια σύντομη προσευχή προς το Δία, τον κυρίαρχο του Ολύμπου και προστάτη των αγώνων, ξαναγύρισε στη θέση της. Απ' τη στιγμή εκείνη άρχιζαν οι αγώνες δρόμου των παιδιών που συμμετείχαν στους ολυμπιακούς, για ν' ακολουθήσουν την άλλη μέρα τ' αγωνίσματα των αντρών.

Με τη βοήθεια των γυμναστών και των παιδονόμων τους και με τις υποδείξεις που έκαναν οι βοηθοί των ελληνοδικών, τα παιδιά παρατάσσονταν κατά ομάδες στην αφετηρία και ξεκινούσαν για να φτάσουν τρέχοντας στο τέρμα, μόλις ακουγόταν το σύνθημα εκκίνησης. Απ' τους πολλούς μικρούς αθλητές που δήλωναν συμμετοχή, επιλέγονταν στο τέλος οι καλύτεροι για να λάβουν μέρος στην τελική φάση του αγώνα. Στο σημείο αυτό το ενδιαφέρον των θεατών κορυφωνόταν. Όσοι κατάγονταν απ' την ίδια πόλη ήταν, συνήθως, συγκεντρωμένοι στον ίδιο χώρο, για το λόγο πως η προσέλευση στο στάδιο γινόταν κατά ομάδες από τις κατασκηνώσεις κάθε αποστολής. Έτσι, στην τελική φάση σημειώνονταν, σχεδόν πάντα, εκδηλώσεις με τοπικιστικό χαρακτήρα, στην προσπάθεια να τονωθεί το ηθικό του αθλητή της κάθε αποστολής. Οι θεατές, ιδίως των πρώτων σειρών κοντά στην αφετηρία, έδιναν συμβουλές, έλεγαν ενθαρρυντικά λόγια στους αθλητές τους ή ακόμα εκνεύριζαν κι έλεγαν υποτιμητικά λόγια προς τους αντίπαλους. Μερικές φορές οι θεατές αλληλοσατίριζαν τους αθλητές της αντίθετης ομάδας, βρίσκοντας αληθινά ή φανταστικά ελαττώματα στους υποψήφιους ολυμπιονίκες. Όλες όμως αυτές οι εκδηλώσεις θα 'πρεπε να γίνονται χωρίς πάθος, με φίλαθλο πνεύμα και ήθος αλλά και με διάθεση δημιουργίας ευχάριστης ατμόσφαιρας, για να δίνεται η ευκαιρία στο πλήθος να διασκεδάσει και να χαίρεται. Οι ελάχιστες μεμονωμένες περιπτώσεις, που 'ρχονταν σ' αντίθεση μ' αυ-

τό το γενικότερο πνεύμα, αντιμετώπιζονταν μ' αυστηρότητα απ' τον αλυτάρχη και τους αλύτες, τους ροπαλοφόρους φύλακες της Ολυμπίας.

Ο Μάριος είχε από πολύ νωρίς αναμειχτεί στο πλήθος. Ήθελε να παρακολουθήσει απ' την αρχή την τελετή έναρξης των αγώνων. Φορούσε έναν απλό λευκό χιτώνα, όμοιο μ' αυτούς που συνήθιζαν να φορούν οι σικελιώτες Έλληνες μα και πολλοί Ρωμαίοι που, όπως οι Σκιπίωνες, προσπαθούσαν να μιμηθούν τον ελληνικό τρόπο ζωής.

Δυσκολεύτηκε ώσπου να βρει κάποια βολική θέση για να βλέπει καλύτερα. Στην αρχή ένωθε φοβερά μόνος, μέσα στις χιλιάδες των θεατών που τον περιτριγύριζαν, αφού η Ελένη δε μπόρεσε, εξαιτίας κάποιων έκτακτων εργασιών που παρουσιάστηκαν στο Λεωνίδαίο, να τον συνοδέψει στο στάδιο. Σιγά σιγά όμως άρχισε να παρασέρνεται απ' το θέαμα και το αγωνιστικό πάθος των παιδιών, που με τόσο πείσμα κι αθλητικό ήθος διεκδικούσαν το στεφάνι αγριελιάς του νικητή. Είχε ξεχάσει την πείνα και τη δίψα του. Δεν είχε συνειδητοποιήσει την ταλαιπωρία του απ' το συνωστισμό και τις καυτές αχτίδες του ήλιου, που του θάμπωναν τα μάτια και του 'φερναν δάκρυα. Για να μπορεί να βλέπει καλύτερα, είχε σχηματίσει γείσωμα, ενώνοντας τα χέρια του πάνω στο μέτωπό του. Το ίδιο πρόβλημα αντιμετώπιζαν και πολλοί άλλοι θεατές, μια κι απαγορευόταν η χρήση καπέλου ή οποιασδήποτε άλλης καλύπτρας του κεφαλιού. Εντούτοις, η εφευρετικότητα κι η έμφυτη τάση του Έλληνα να καταστρατηγεί πάντα το νόμο και τους αυστηρούς θρησκευτικούς κανόνες, είχε βρει μια κάποια εφαρμογή και σ' αυτή την περίπτωση από αρκετούς θεατές, κυρίως απ' τους έφηβους και τα μικρά παιδιά. Έτσι, αρκετοί φορούσαν στο κεφάλι τους στεφάνια από λουλούδια, που τους προστάτευαν απ' τον ήλιο, χωρίς αυτό να θεωρείται υποκατάστατο της καλύπτρας του κεφαλιού, αφού το στεφάνι ήταν για τους Έλληνες ανέκαθεν ένα σύμβολο ξεγνοισιάς κι αξιοσύνης. Το στεφάνι φοριόταν σε ώρες ευτυχίας, γλεντιού, χαράς, νίκης... Γι' αυτό κι οι προσκυνητές της Ολυμπίας βρήκαν τον τρόπο να προστατεύονται απ' τις αχτίδες του ήλιου με τα λουλούδια στεφάνια, χωρίς να υπάρχει ο κίνδυνος να κατηγορηθούν σαν παραβάτες του νόμου. Αυτή η καταστρατήγηση είχε γίνει, με το χρόνο, ηθικά και κοινωνικά αποδεκτή.

Οι παιδικές σταδιοδρομίες είχαν τελειώσει πριν απ' το μεσημέρι κι αμέσως συνεχίστηκαν οι παιδικοί αγώνες πάλης, πυγμαχίας και παγκρατίου.

Όταν ο Μάριος, αποκαμωμένος απ' την εξάντληση, αποφάσισε να φύγει, ο ήλιος άρχισε να γέρνει προς τη δύση. Βγήκε απ' την Άλτη, απ' τη μεριά της στοάς του Άγναππου και το πρώτο πράμα που έκαμε, ήταν ν' αναζητήσει νερό και τροφή. Ευτυχώς στάθηκε τυχερός. Στο πηγάδι, προς τη μεριά του βουλευτήριου, είχε κείνη τη στιγμή ελάχιστο κόσμος κι έτσι δε χρειάστηκε να περιμένει πολύ για να κορέσει τη δίψα του. Πιο πέρα, κοντά στη γέφυρα του Αλφειού, σταμάτησε σ' έναν πάγκο όπου πουλούσαν φρέσκοψημένες σαρδέλες, αραδιασμένες πέντε πέντε σε φέτες κρίθινου ψωμιού. Ήταν ένα πρόχειρο λαϊκό έδεσμα, αλλά στο νεαρό Ρωμαίο κείνη τη στιγμή φάνηκε σα σπάνια λιχουδιά. Με βουλιμία καταβρόχθισε βιαστικά δυο φέτες. Μια γλυκιά κούραση άρχισε να βαραίνει το κορμί του. Περπάτησε λίγο, μερικά μέτρα πιο πάνω απ' τη γέφυρα και ξάπλωσε στο γρασίδι, δίπλα στο ποτάμι. Δεν κατάλαβε πόση ώρα ήταν έτσι ξαπλωμένος, ούτε αν λαγοκοιμήθηκε κάποια στιγμή. Όμως ένας θόρυβος τον έκανε να τιναχτεί στη θέση του. Ακούγονταν ποδοβολητά. Σε λίγο πέντε ρωμαίοι καβαλάρηδες, οπλισμένοι σαν αστακοί, πέρασαν καλπάζοντας με κατεύθυνση την Άρπινα. Πολύς κόσμος έτρεχε ανήσυχος. Χωρίς καθυστέρηση ο νέος τινάχτηκε ορθός και γύρισε στον πάγκο του γυρολόγου που πουλούσε τις ψημένες σαρδέλες. Υπήρχαν εκεί αρκετοί πελάτες ή περίεργοι που σχολίαζαν χαμηλόφωνα τα γεγονότα. Ο Μάριος απευθύνθηκε στο διπλανό του.

-Τι συμβαίνει; Γιατί τόση αναταραχή;

-Έγιναν επεισόδια εκεί πέρα, πίσω απ' τα πλατάνια, στο δρόμο προς την Αρκαδία...

-Χτυπήθηκαν Έλληνες με ρωμαίους στρατιώτες, μουρμούρισε ένας νεαρός.

-Σκοτώθηκαν δυο τρεις Έλληνες κι ένας λεγεωνάριος, συμπλήρωσε κάποιος άλλος.

-Μα γιατί; Πώς έγινε; ξαναρώτησε ο Μάριος, αλλά δεν πήρε απάντηση.

Ο δρόμος άρχισε ξαφνικά να γεμίζει από κόσμο. Οι αγώνες της δεύτερης μέρας είχαν τελειώσει και το πλήθος έφευγε απ' το στά-

διο με κατεύθυνση κυρίως την κοιλάδα του Αλφειού. Ο νεαρός διερμηνέας τάχυνε το βήμα του και με δυσκολία, διασχίζοντας το αντίθετο ρεύμα του πολύβουου πλήθους, έφτασε στο Λεωνίδαιο. Βρήκε την Ελένη στο γραφείο της να συζητά ανήσυχη με την Ερμονίκη και τον αποθηκάριο του ξενώνα.

-Μήπως μάθατε πως έγιναν τα επεισόδια; τους ρώτησε μόλις έφτασε κοντά τους.

Η Ελένη του εξήγησε με συντομία τι είχε συμβεί στο δρόμο της Αρκαδίας. Μια παρέα από μικρά κοριτσάκια, σχεδόν παιδούλες, είχε ξεμακρύνει απ' το χώρο των κατασκηνώσεων παίζοντας τα σκλαβάκια κι έπεσε σε τρεις μεθυσμένους στρατιώτες που επέστρεφαν στο στρατόπεδό τους. Οι πεινασμένοι από γυναικεία σάρκα νεαροί λεγεωνάριοι, παρά τις αυστηρές διαταγές που είχαν πάρει απ' τους αξιωματικούς τους για ν' αποφεύγουν οτιδήποτε που θα μπορούσε να εξαγριώσει τους Έλληνες, ρίχτηκαν στα παιδιά. Στην αρχή το 'καναν σαν αστείο, δήθεν για να συμμετάσχουν στο παιχνίδι, μα όταν οι δυο απ' αυτούς κατάφεραν να πιάσουν δυο τρομαγμένα κοριτσόπουλα απ' το Άργος, άρχισαν να τα φιλούν και να τα χαϊδεύουν με πάθος κι αγριότητα. Τα υπόλοιπα όρμησαν ξεφωνίζοντας και χτυπώντας τους με πέτρες και ξύλα κατάφεραν να ελευθερώσουν τις δυο φίλες τους. Ο τρίτος όμως απ' τους στρατιώτες είχε πιάσει μια άλλη μικρούλα, ένα παιδί που μόλις είχε συμπληρώσει τα δέκα του χρόνια και σέρνοντας την πίσω από μια συστάδα θάμνων, τη βίασε. Τα υπόλοιπα είχαν στο μεταξύ απομακρυνθεί τρέχοντας κι από μακριά άκουγαν τις κραυγές της παιδούλας. Δυο τρία απ' τα παιδιά έφτασαν στις πρώτες κοντινές σκηνές κι ενημέρωσαν γι' αυτά που συνέβαιναν λίγο πιο πέρα, τους λιγοστούς άντρες που βρίσκονταν εκεί, αφού οι περισσότεροι ήταν στο στάδιο και παρακολουθούσαν τ' αγωνίσματα. Σ' ελάχιστο χρόνο καμιά δεκαριά Αργείοι, οπλισμένοι πρόχειρα με ρόπαλα και τραπεζομάχαιρα, έφτασαν στον τόπο του επεισοδίου κι άρχισαν να συμπλέκονται με τους μεθυσμένους στρατιώτες. Οι Έλληνες κατάφεραν κι έπιασαν το βιαστή, τον έδεσαν σ' ένα δέντρο και τον σκότωσαν μ' αγριότητα. Κι επειδή η Ελένη δίσταζε να πει λεπτομέρειες για τον τρόπο της εκτέλεσης του λεγεωνάρου, ο αποθηκάριος έσκυψε στ' αυτί του Μάριου και του είπε χαμηλόφωνα.

-Τον έδεσαν και του 'κοψαν τα γεννητικά του όργανα... Λένε μάλιστα πως ο γηραλέος θείος του κοριτσιού, μιας κι ο πατέρας του ήταν στο στάδιο και δεν ήξερε τι είχε συμβεί στο παιδί του, ανάλαβε να ξεπλύνει τη ντροπή... Έχωσε τα κομμένα αχαμνά στο στόμα του στρατιώτη που ψυχορραγούσε!... Σκληρή μα την αλήθεια εκδίκηση!...

Το επεισόδιο όμως πήρε μεγαλύτερη έκταση όταν μια περίπολος, απ' τις πολλές που κυκλοφορούσαν τις μέρες των αγώνων σ' όλη την κοιλάδα, πήρε μέρος στη συμπλοκή για να σώσει τους άλλους δυο στρατιώτες. Όταν στο τέλος οι Έλληνες διαπίστωσαν πως ήταν παράλογη η προσπάθειά τους ν' απωθήσουν τους καλά οπλισμένους αντίπαλους, οπισθοχώρησαν αφήνοντας στον τόπο της συμπλοκής δυο νεκρούς.

Ο Μάριος ανέβηκε ανήσυχος στον πρώτο όροφο, στους κοιτώνες των Ρωμαίων. Εκεί, στο πρόχειρο γραφείο του υπασπιστή, ήταν συγκεντρωμένοι μερικοί στρατιώτες της ομάδας διοίκησης και σχολίαζαν εκνευρισμένοι τα γεγονότα. Έμαθε πως ο εκατόνταρχος είχε διατάξει να συγκεντρωθούν, σε μια απ' τις δυο αίθουσες του βουλευτήριου, όλοι οι αρχιθεωροί. Θα γινόταν μια έκτακτη νυχτερινή σύσκεψη, στην οποία θα προέδρευε ο αρχιερέας, για να εξετάσθει η κατάσταση που θα μπορούσε να δημιουργηθεί από τη σύγκρουση αυτή ανάμεσα σε Ρωμαίους κι Έλληνες. Του είπαν πως ο εκατόνταρχος είχε φοβερά εξοργιστεί με τους μεθυσμένους λεγεωνάριους, όταν έμαθε πως βίασαν το κοριτσάκι, γιατί ήξερε πως μια τέτοια πράξη θα μπορούσε ν' αμαυρώσει τη φήμη των Ρωμαίων ως «ελευθερωτών». Οι αυστηρές εντολές που είχε απ' το στρατηγείο κι αφορούσαν τη συμπεριφορά και τις σχέσεις των Ρωμαίων με τους Έλληνες, δεν άφηναν περιθώρια για ελαστικότητα κι επιείκεια σε περιπτώσεις παρεκτροπών.

Ο Λαβίνιος Νάρτος είχε λάβει συγκεκριμένες οδηγίες απ' τον ίδιο τον ύπατο, για να ενεργεί κατά την απόλυτη κρίση του και να θέτει σ' εφαρμογή οποιαδήποτε μέτρα θα έκρινε πρόσφορα. Η θέση του ως αρχηγού της φρουράς της Ολυμπίας κατά την περίοδο των αγώνων, ήταν κάτι παραπάνω από σημαντική. Η αποστολή του ήταν περισσότερο διπλωματική παρά στρατιωτική. Αυτό το σημείο είχε με ιδιαίτερη έμφαση τονιστεί απ' τον ύπατο. Χαρακτηριστικό της στάσης του ίδιου του Φλαμίνιου σε ορισμένες πα-

ρόμοιες περιπτώσεις, κατά τις οποίες υπήρχε ο κίνδυνος να οξυνθούν οι σχέσεις των κατοίκων μιας περιοχής με τους στρατιώτες του, ήταν η απροκάλυπτη μεροληψία του προς τους Έλληνες. Ήθελε μ' αυτό ν' αποδείξει πως ο «απελευθερωτικός ρωμαϊκός στρατός» ήταν αποφασισμένος να προστατέψει τους Έλληνες ακόμα κι από τις αυθαιρεσίες των ίδιων των ρωμαίων πολιτών. Γι' αυτό οι τιμωρίες που επιβλήθηκαν στους απερίσκεπτους λεγεωνάριους που τόλμησαν ν' αγνοήσουν αυτές τις οδηγίες του στη Θήβα, στην Εύβοια, στο Άργος κι αλλού και δημιούργησαν επεισόδια που αμαύρωναν την καλή φήμη του ύπατου και του ρωμαϊκού κράτους, ήταν τόσο σκληρές, τόσο αμείλιχτες, που άφησαν εμβρόντητους εχθρούς και φίλους. Κανένας οίκτος, καμιά επιείκεια για τους παραβάτες.

Όταν ο Μάριος κι ο εκατόνταρχος Λούκιος Αέτιος έφτασαν στο βουλευτήριο είχαν ήδη συγκεντρωθεί στην αίθουσα των συνεδριάσεων όλοι όσοι θα συμμετείχαν στη σύσκεψη. Οι αναμμένοι πυρσοί, στερεωμένοι στους τοίχους και οι δυο μεγάλοι πολυέλαιοι που κρέμονταν απ' το ταβάνι, έδιναν μια ασυνήθιστη επιβλητικότητα και μεγαλοπρέπεια στη συγκέντρωση. Εκτός απ' τους αρχιθεωρούς των πόλεων, στο ακροατήριο υπήρχαν αρκετοί ιερείς και υπάλληλοι του ιερατείου. Δίπλα στο Λαβίνιο Νάρτο στεκόταν ο δεύτερος διερμηνέας της φρουράς, ο Γάιος Μάρκος.

Ο εκατόνταρχος μίλησε πρώτος προς τους συγκεντρωμένους. Με σταθερή φωνή, που πρόδινε αποφασιστικότητα, τους διαβεβαίωσε ότι τον λύπησε και τον ανησύχησε η επονείδιστη πράξη των μεθυσμένων στρατιωτών του. Για το λόγο αυτό, συνέχισε, οι μεν δυο που γλίτωσαν απ' την οργή των Ελλήνων θα τιμωρούνταν με την αυστηρότερη ποινή, για δε τον τρίτο που σκοτώθηκε κατά τη συμπλοκή δε θα ζητούσε ευθύνες και το θέμα θα μπορούσε να θεωρηθεί πως είχε λήξει. Ζήτησε, επίσης, από το ιερατείο και τους αρχιθεωρούς των πόλεων να καθησυχάσουν τα μέλη των αποστολών και να διαβεβαιώσουν τα πλήθη πως αυτό το συμβάν ήταν ένα χωρίς ιδιαίτερη σημασία μεμονωμένο επεισόδιο και πως ο ρωμαϊκός στρατός θα συνέχιζε να είναι εγγυητής της τάξης και της ασφάλειας σ' αυτό τον ιερό για το πανελλήνιο χώρο. Άλλωστε, τους ρώτησε, μήπως αυτός ο στρατός δεν έχυσε πρόθυμα το αίμα του πέρσι στη Θεσσαλία για να διασφαλίσει τις ελευθερίες των Ελ-

λήνων; Πώς είναι λοιπόν δυνατό, συμπέρανε, τέτοια ασήμαντα, αν και θλιβερά, επεισόδια να διαταράξουν τις σχέσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης ανάμεσα στους Έλληνες και στους Ρωμαίους; Τα πεπρωμένα τους είναι κοινά κι οι στόχοι ταυτόσημοι. Τα δυο έθνη τα συνδέει η πίστη στην ιδέα της ελευθερίας.

Στο τέλος, απευθυνόμενος στους αρχιθεωρούς, ρώτησε αν είχαν απορίες ή αν επιθυμούσαν να ζητήσουν κάποιες διευκρινίσεις. Παγερή σιωπή επικράτησε στην αίθουσα. Για αρκετές στιγμές δε μίλησε κανένας. Φανερά ενοχλημένος απ' τη στάση αυτή των αρχιθεωρών, ο εκατόνταρχος επανάλαβε την ερώτηση του. Σηκώθηκε τότε ο αρχιθεωρός της Κορίνθου κι αφού ευχαρίστησε το ρωμαϊκό στρατό για τη σωτήρια επέμβαση του στην Ελλάδα, κατάληξε στα ίδια συμπεράσματα με τον εκατόνταρχο. Στο τέλος συμβούλεψε τον αρχιθεωρό του Άργους να συμβάλει, ο ίδιος προσωπικά, στην εκτόνωση της κατάστασης που είχε δημιουργηθεί στις κατασκηνώσεις των Αργείων, αφού τα θύματα του επεισοδίου ήταν συμπατριώτες του.

-Είναι εύκολο από μακριά να δίνει κάποιος συμβουλές, αποκρίθηκε ο Ευρύμαχος, ο σπαρτιάτης αρχιθεωρός. Αυτή τη στιγμή όλοι οι προσκυνητές είναι φανερά οργισμένοι από μια ανίερη πράξη, από μια ιεροσυλία στον πιο ιερό χώρο ολόκληρου του ελληνισμού.

-Θα πρέπει να επικρατήσει η λογική, απάντησε ο Κορίνθιος.

-Η πολλή λογική είναι για μερικούς σαν κι εσάς, που το μόνο που τους ενδιαφέρει είναι το εμπόριο και τα κέρδη τους... Εμείς όμως αγαπητέ μου έχουμε ιστορία και παραδόσεις... Δεν αξιολογούμε τα πάντα με τη λογική της αγοράς και των συμβιβασμών...

-Ν' ανακαλέσεις, ξεφώνισε οργισμένος ο Κορίνθιος.

-Η αλήθεια δεν ανακαλείται... Τουλάχιστο από έναν Σπαρτιάτη, απάντησε αγέρωχα ο Ευρύμαχος.

Επενέβη ο αρχιερέας για να ηρεμήσουν τα πνεύματα. Μιλώντας αργά και καθαρά, προσέχοντας τη διατύπωση της φρασεολογίας του ώστε να μη θίξει κανένα, αναφέρθηκε στο γεγονός της παρουσίας στην Ολυμπία, για πρώτη φορά στην ιστορία των αγώνων, στρατού και μάλιστα μη ελληνικού. Ήταν μια πρωτόγνωρη εμπειρία που δημιούργησε δικαιολογημένα εκνευρισμό και σύγχυση στις χιλιάδες των προσκυνητών, αφού ερχόταν σ' αντίθεση με

την πίστη τους σε μια προαιώνια παράδοση, που απαγόρευε την παρουσία στρατευμάτων σ' αυτό το χώρο. Το ιερατείο και η ολυμπιακή βουλή, συνέχισε, θα πρέπει να επισημάνουν πως η παρουσία αυτή είναι πολύ διακριτική... Κι αυτό φυσικά οφείλεται στη θρησκευτικότητα, στις ηθικές αρχές και στην ελληνομάθεια του ύπατου και ιδιαίτερα αυτού του ίδιου του διοικητή της φρουράς, παρά τις κάποιες παρεμβάσεις του σε ορισμένες περιπτώσεις. Ο αρχιερέας, με απaráμιλλη διπλωματική τέχνη, είχε θέσει έμμεσα το πρόβλημα των πιέσεων του Λαβίνιου Νάρτου για να περιοριστεί η προβολή των σπαρτιατικών και κυρίως των μακεδονικών αφιερωμάτων ή χτισμάτων στον ιερό χώρο.

Οι Ρωμαίοι, με την πολιτική που εφάρμοσαν ως τώρα για να κρατήσουν διαιρεμένες τις ελληνικές πόλεις, εξάπτοντας τους στείρους κι αχαλίνωτους τοπικισμούς αλλά και διαβαθμίζοντας την «ελληνικότητα» κάθε περιοχής για να χαλαρώσουν το συνεκτικό κρίκο ανάμεσα στους Έλληνες, διαμόρφωσαν και σταθεροποίησαν, προς όφελός τους, μια ικανοποιητική για τα στρατιωτικά τους συμφέροντα κοινωνικοπολιτική κατάσταση στην Ελλάδα. Εντούτοις, ένιωθαν **ανασφάλεια**⁶² για τις δυνατότητες που υπήρχαν, ώστε να διατηρηθεί αυτή η κατάσταση στο άμεσο μέλλον. Παρά τις νικηφόρες επιτυχίες τους στο στρατιωτικό τομέα, γνώριζαν πως οι μοναδικές δυνάμεις που θα μπορούσαν ν' ανατρέψουν τα επεκτατικά τους σχέδια στον ελληνικό χώρο, ήταν οι σπαρτιατικές βλέψεις για κυριαρχία σ' όλη την Πελοπόννησο κι η αναγνωρισμένη πολεμική εμπειρία και δύναμη των, έστω και ηττημένων, Μακεδόνων, οι οποίοι δεν έπαψαν να ελπίζουν πως θα παίξουν και πάλι ένα νέο πανελλήνιο ηγετικό ρόλο.

Ο αρχιερέας συμφώνησε με τον εκατόνταρχο πως θα 'πρεπε, για το καλό του θεσμού των αγώνων, ν' αποφευχθούν οι φανατισμοί κι οι αντεγκλήσεις και για αυτό η λύση ήταν δυνατό να δοθεί μόνο από το ρωμαίο διοικητή. Ασφαλιστική δικλείδα για την εκτόνωση της εκρηκτικής κατάστασης που, είχε δημιουργηθεί, αποτε-

---

⁶² Αυτές οι ανησυχίες των Ρωμαίων επαληθεύτηκαν, μισό περίπου αιώνα αργότερα, όταν αναγκάστηκαν, κάτω απ' την πίεση ενός γενικού ξεσηκωμού των Ελλήνων, να ξεχάσουν την πολιτική τους φιλοσοφία περί γνήσιων και μη γνήσιων Ελλήνων και να κηρύξουν όλη σχεδόν την Ελλάδα ενιαία κι ενωμένη ρωμαϊκή επαρχία, με έδρα του ρωμαίου έπαρχου την Πέλλα της Μακεδονίας.

λούσε η παραδειγματική τιμωρία των δυο βιαστών που επέζησαν. Με τον τρόπο αυτό θα ικανοποιούνταν το δημόσιο αίσθημα που είχε θιγεί τόσο βάνουσα και σ' ένα τέτοιο χώρο.

-Μα δήλωσα πως θα τους τιμωρήσω, είπε σκυθρωπός ο εκατόνταρχος με τα σπασμένα ελληνικά, χωρίς να χρησιμοποιήσει το διερμηνέα του.

-Θέλουμε παραδειγματική τιμωρία, φώναξε με συγκρατημένη αγανάχτηση ο αρχιθεωρός του Άργους.

Ο εκατονταρχος δίσταζε. Ο αρχιερέας του θύμιζε τη στάση του ύπατου στη Θήβα. Όταν Ρωμαίοι και Θηβαίοι φίλοι τους της ολιγαρχικής παράταξης δολοφόνησαν, πριν από λίγους μήνες, το **Βραχύλλη**⁶³. Στις ταραχές που ακολούθησαν χύθηκε πολύ αίμα. Τότε ο Φλαμίνιος πήρε αποφάσεις που άφησαν κατάπληκτους τους Έλληνες και τους Ρωμαίους κι αύξησαν τη δημοτικότητά του σ' όλη την Βοιωτία και στην υπόλοιπη νότια Ελλάδα. Διάταξε να εκτελεστούν οι δολοφόνοι του Βραχύλλη και μαζί τους οι Ρωμαίοι που τους βοήθησαν να επιβάλλουν, για λίγες μέρες, ένα είδος ασυδοσίας και τρομοκρατίας στην πόλη. Οι υπαίτιοι της αναταραχής και των επεισοδίων πλήρωσαν με τη ζωή τους την παράνομη κι ανίερη πράξη τους.

Ο αρχιερέας είχε κάνει έναν εύστοχο παραλληλισμό που θορύβησε τον εκατόνταρχο. Με εύσχημο τρόπο του υπόδειξε πως θα 'πρεπε να ενεργήσει, για να είναι σύμφωνος με τις εντολές κι οδηγίες του ύπατου. Ο Λαβίνιος Νάρτος κατάλαβε πως δεν είχε περιθώρια για να κρίνει τους στρατιώτες του με κάποια επιείκεια, γιατί θα κινδύνευε να εμφανιστεί ως παραβάτης των εντολών του Φλαμίνιου. Με φωνή σκληρή και σταθερή, αφού στράφηκε προς το δεύτερο διερμηνέα του, είπε κοφτά, σε τόνο εντολής.

-Γάιε, πες στους αξιότιμους άρχοντες πως εμείς οι Ρωμαίοι όταν μιλάμε για αυστηρή τιμωρία την εννοούμε αυστηρή... Αύριο το

---

⁶³ Ένας από τους αρχηγούς της φιλομακεδονικής παράταξης στη Θήβα. Το έτος 197 π.Χ., λίγους μήνες μετά την κατάληψη της πόλης από τους Ρωμαίους, εκλέχτηκε βοιωτάρχης, δηλαδή ανώτατος ηγέτης στο κοινό εκτελεστικό όργανο της Βοιωτικής Ομοσπονδίας. Η εκλογή του θεωρήθηκε πρόκληση προς τους φιλορωμαίους Βοιωτούς, οι οποίοι τον δολοφόνησαν. Οι πολίτες εξεγέρθηκαν και σκότωσαν 500 λεγεωνάριους. Ο ύπατος, για να εξευμενίσει τους οργισμένους Θηβαίους, παράδωσε τους δολοφόνους στο λαό και υποχρέωσε τους ένοχους να καταβάλλουν πρόστιμο τριάντα ταλάντων (υπέρογκο ποσό για την εποχή).

πρωί οι δυο βιαστές θα εκτελεστούν στον τόπο του επεισοδίου... Επίσης, θα πληρώσει με τη ζωή του κι ο αρχηγός της περιπόλου, που χρησιμοποίησε τους άντρες του για να προστατέψει τους βιαστές... Ο ρωμαϊκός στρατός δεν είναι μπουλούκι... Όσοι παραβαίνουν τις στρατιωτικές διαταγές και τις ελληνικές παραδόσεις, όσοι ασχημονούν και διασαλεύουν την έννομη τάξη, θα τιμωρούνται με παραδειγματικό τρόπο... Για κανένα δε θα υπάρξει έλεος... Ούτε τώρα ούτε και στο μέλλον...

Κι ενώ από πολλές αντιπροσωπίες ακούγονταν επευφημίες και χειροκροτήματα, ο εκατόνταρχος προχώρησε ευθυτενής προς την έξοδο. Καθώς περνούσε δίπλα απ' τον υπασπιστή, του έκαμε νεύμα για να πλησιάσει,

-Λούκιε, φρόντισε να εκτελεστεί η διαταγή μου...

Πριν βγει απ' το βουλευτήριο αναζήτησε το Μάριο. Ο νεαρός διερμηνέας έτρεξε κοντά του. Ο εκατόνταρχος τον έπιασε με οικειότητα απ' τον ώμο και τον παράσυρε προς την έξοδο.

-Έλα Σικούλιε στο γραφείο μου... Θέλω απόψε να γράψεις την έκθεση για το συμβάν προς το στρατηγείο... Θα πρέπει να ενημερώσουμε το ταχύτερο τον ύπατο γι' αυτό το δυσάρεστο σημερινό επεισόδιο...

IV. Η τρίτη μέρα

Την επόμενη μέρα ο Μάριος ξύπνησε πολύ πρωί, όταν τ' άστρα λαμπύριζαν ακόμα στον ουρανό κι οι ανατολικές κορφές δεν είχαν, αρχίσει να ροδίζουν. Οι φανατικοί θεατές των αγωνισμάτων του ιππόδρομου φρόντιζαν, από πολύ νωρίς, να εξασφαλίσουν κάποια θέση κι ο Μάριος θα 'πρεπε να βιαστεί αν ήθελε να παρακολουθήσει τις αρματοδρομίες. Ήταν το πρώτο, το πιο εντυπωσιακό αγώνισμα της τρίτης μέρας και μαζί του η ιπποδρομία των καθάραιμων αλόγων, που ακολουθούσε στη σειρά αλλά και στις προτιμήσεις των θεατών. Η προσέλευση του πλήθους στα δυο αυτά αγωνίσματα ήταν εντυπωσιακή. Σ' όλες τις ολυμπιάδες ο ιππόδρομος ήταν κατάμεστος, ενώ όσοι καθυστερούσαν και δεν προλάβαιναν να μπουν μέσα, συνωθούνταν στην είσοδο. Το συγ-

κεντρωμένο πλήθος μπροστά σ' αυτό το χώρο, απλωνόταν σ' όλη την μικρή πλατεία κι έφτανε πολλές φορές ως την αυλή και τα περιστώλια του αντικρινού βουλευτήριου.

Από την προηγούμενη μέρα ο Μάριος είχε ενημερωθεί για το σημερινό πρόγραμμα των αγώνων. Είχε περάσει απ'το βουλευτήριο, όπου ήταν αναρτημένο το **λεύκωμα**⁶⁴ και σημείωσε τη σειρά των αγωνισμάτων. Μετά από τα δυο πρώτα, που με τις επικίνδυνες φάσεις και την ανδροπρέπειά τους μαγνήτιζαν τα πλήθη, ακολουθούσαν κι άλλες ιπποδρομίες και αρματοδρομίες με μουλάρια, με γαϊδουράκια ή με φοράδες και πουλαράκια.

Τ' αγωνίσματα στον ιππόδρομο τέλειωναν ως το μεσημέρι κι ο κόσμος, μετά από κάποια μικρή διακοπή για γεύμα και ξεκούραση, συγκεντρωνόταν στο στάδιο για να παρακολουθήσει το πένταθλο. Το βράδυ οργανώνονταν ιεροτελεστίες και λαμπαδηδρομίες και ακούγονταν τραγούδια και χαρούμενες φωνές απ' τις σκηνές των πόλεων που ανάδειξαν νικητές. Μέσα στην Άλτη, στο μνημείο του Πέλοπα, θυσίαζαν ένα μαύρο κριάρι για να τιμήσουν το μυθικό αρματοδρόμο, που με την τέχνη και την αντρειοσύνη του νίκησε το βασιλιά Οινόμαο.

Ο Μάριος έμεινε στον ιππόδρομο ως το τέλος του δεύτερου αγωνίσματος. Είχε βρει θέση στην αφετηρία, κοντά στο **μηχανικό σύστημα**⁶⁵ εκκίνησης των αρματοδρόμων και ιππέων και μπόρεσε να παρακολουθήσει τις προετοιμασίες για την εκκίνηση, αλλά και τις συγκλονιστικές φάσεις κατά τη διάρκεια των αγωνισμάτων. Τα πλήθη παραληρούσαν. Άλογα κι αναβάτες, μουσκεμένοι στον ιδρώτα, μετά από την κοπιαστική κούρσα των δέκα γύρων, δέχονταν στο τέρμα τις περιποιήσεις των φίλων και των υπηρετών τους. Οι θεατές πετούσαν άνθη και κλωνάρια δάφνης στους νικητές της κάθε ομάδας που επιλέγονταν και θα συμμετείχαν στον τελικό. Ο κήρυκας ανάγγειλε το όνομα και την πόλη καταγωγής του κάθε νικητή, ενώ το πλήθος και ιδιαίτερα οι συμπατριώτες του που περίμεναν στο τέρμα, πανηγύριζαν κι έψελναν ύμνους. Οι πιο θερμόαιμοι σήκωναν τους νικητές στους ώμους για να τους περιφέρουν, με περηφάνια, ανάμεσα στους θεατές που τους επευφημούσαν και

⁶⁴ Οι πίνακες των ανακοινώσεων που βρίσκονταν στην πλατεία του βουλευτήριου.

⁶⁵ Στην ιππάφεση (αφετηρία) υπήρχε αυτόματος μηχανισμός, με τον οποίο εξασφαλιζόταν η ταυτόχρονη έναρξη της εκκίνησης των ιππέων που συμμετείχαν στ' αγωνίσματα του ιππόδρομου.

προσπαθούσαν ν' αγγίξουν το χιτώνα τους, τα σανδάλια ή τα μαλλιά τους για ν' αποκτήσουν, όπως πίστευαν, τις ικανότητες και το θάρρος τους.

Ο νεαρός Ρωμαίος δυσκολεύτηκε πολύ για να διασχίσει το πλήθος και να βγει από τον ιππόδρομο. Περνώντας απ' την τετράγωνη κεντρική εσωτερική αυλή του Λεωνίδαίου, που περιβαλλόταν από σαραντατέσσερις θαυμάσιες μαρμάρινες κολόνες δωρικού ρυθμού, συνάντησε τρεις άγνωστους άντρες. Ήταν καθισμένοι στις αναβαθμίδες της πέτρινης βάσης του πηγαδιού, **στο κέντρο της αυλής**⁶⁶ και παρατηρούσαν εκστατικοί τον ξενώνα. Περιεργάζονταν με ανυπόκριτο θαυμασμό το κάθε τι που τους έκανε εντύπωση και το σχολίαζαν χαμηλόφωνα. Ήταν κι οι τρεις τους κακοντυμένοι. Φορούσαν ρούχα δούλων κι ήταν ξυπόλυτοι. Τινάχτηκαν όρθιοι, σαν ελατήρια, όταν ο Μάριος προθυμοποιήθηκε, μιλώντας τους ελληνικά, να τους εξυπηρετήσει, αν φυσικά χρειαζόνταν κάποια πληροφορία. Απ' τις απαντήσεις τους, με τα λιγοστά ελληνικά τους και τις λατινικές λέξεις που μπέρδευαν καθώς μιλούσαν, κατάλαβε πως είχε μπροστά του Ρωμαίους. Τους μίλησε στα λατινικά κι είδε τα πρόσωπα τους να φωτίζονται από χαρά.

-Είσαι Ρωμαίος; τον ρώτησαν μ' ένα στόμα

-Ναι, είμαι Ρωμαίος... Εσείς από που είστε και τι γυρεύετε στον ξενώνα;

Του εξιστόρησαν μια απίστευτη περιπέτεια. Του εξήγησαν πως είχαν έρθει απ' την Πάτρα, ακολουθώντας τον πλούσιο αφέντη τους που θα 'παιρνε μέρος στις αρματοδρομίες. Κατάγονταν κι οι τρεις τους απ' την Απουλία. Αιχμαλωτίστηκαν στην Αφρική απ' τον Αννίβα και πουλήθηκαν σα δούλοι απ' τους Καρχηδόνιους στην Αχαΐα. Τώρα, με την άφιξη του ρωμαϊκού στρατού στην Ελλάδα και τις περίλαμπρες νίκες του, είχαν την ελπίδα πως θ' απελευθερώνονταν και πως θα επέστρεφαν στην πατρίδα τους. Όταν όμως μια αντιπροσωπία τους έθεσε το θέμα της απελευθέρωσής τους στον ύπατο, εκείνος αρνήθηκε να επέμβει γιατί έτσι θα «κατάλυε ελληνικούς και θεϊκούς νόμους». Ευχήθηκε όμως να βρεθεί μια λύση απ' τους Έλληνες αφέντες τους, που ήταν οι μόνοι αρμόδιοι ν' αποφα-

---

⁶⁶ Ο ίδιος αυτός χώρος, στα μεταγενέστερα χρόνια της ρωμαϊοκρατίας, διαμορφώθηκε κατάλληλα ώστε να μετατραπεί σε μεγάλη δεξαμενή, στο κέντρο της οποίας είχε στηθεί ξύλινο περίπτερο με γλυπτές διακοσμήσεις.

σίσουν. Αφού ήταν δούλοι, ήταν συνεπώς «κτήματα» του κυρίου τους και για το λόγο αυτό ο ρωμαϊκός στρατός δεν είχε το δικαίωμα να παρέμβει και να «διασαλέψει την έννομη τάξη».

Τελικά το ζήτημα συζητήθηκε στην Αχαϊκή Συνέλευση, αφού οι προύχοντες της Αχαΐας ένωσαν ευγνωμοσύνη για τον ύπατο Φλαμινίο που τους προστάτεψε απ' τους Σπαρτιάτες. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης υποβλήθηκαν διάφορες προτάσεις. Εγκρίθηκε η πρώτη, που θεωρήθηκε σαν η καλύτερη. Οι Αχαιοί, σύμφωνα με την απόφαση που πάρθηκε, θέλοντας να δείξουν την απεριόριστη εκτίμησή τους προς τον ύπατο, αποφάσισαν ν' αποζημιώσουν, απ' το ταμείο της Συμπολιτείας τα αφεντικά των ρωμαίων δούλων με πέντε **μνες**⁶⁷ για τον καθένα απ' αυτούς. Μετά, θα τους συγκέντρωναν όλους στην Πάτρα και σε πανηγυρική τελετή θα τους πρόσφεραν, ελεύθερους πια, σα δώρο στο Φλαμινίο. Με τον τρόπο αυτό θα ευχαριστούσαν και τον ίδιο τον ύπατο, που όπως ήταν γνωστό επιθυμούσε μια τέτοια λύση για τους άτυχους συμπατριώτες του, αλλά και θα εξύψωναν το γόητρό του στη Ρώμη, με μια τέτοια πρωτόφαντη κι ανεπανάληπτη για ρωμαίο αξιωματούχο πολιτική επιτυχία. Σε λίγες μέρες, μετά το τέλος των ολυμπιακών αγώνων, θα ήταν πλέον ελεύθεροι ρωμαίοι πολίτες.

Ο Μάριος τους ευχήθηκε καλή απελευθέρωση και προχώρησε προς την έξοδο. Καθώς περνούσε απ' τα μαγειρεία συνάντησε την Ερμονίκη. Τον πληροφόρησε πως η Ελένη είχε συμμετάσχει, πριν απ' την ανατολή του ήλιου, σε μια θυσία στο βωμό του Ηραίου και πως θα τον περίμενε στην είσοδο του ναού. Όταν σε λίγο, διασχίζοντας το πυκνό πλήθος που πλημμύριζε την Άλτη, έφτασε στο ναό της Ήρας, είδε την Ελένη να τον ψάχνει με κάποια αδημονία και μ' ανήσυχη έκφραση.

-Νόμιζα πως θα δυσκολευόσουν να με βρεις μέσα σε τόσο πλήθος, του είπε καθώς του χούφτωνε με λαχτάρα τα χέρια.

-Η Ερμονίκη μ' ενημέρωσε κι έτσι δεν υπήρχε τέτοιο ενδεχόμενο... Όμως να, ίσως γιατί τ' αγωνίσματα στον ιππόδρομο με κράτησαν περισσότερη ώρα απ' όση υπολόγιζα, ίσως γιατί συναντήθηκα στον ξενώνα με κάτι Ρωμαίους και πιάστηκα στην κουβέντα, καθυστέρησα κάτι παραπάνω απ' ότι θα μπορούσα να φαντα-

---

⁶⁷ Μία μνα ισοδυναμούσε με εκατό δραχμές.

στώ... Σ' έκανα να περιμένεις καλή μου και γι' αυτό είμαι ασυγχώρητος...

-Θα μπορούσα να σε περιμένω κι έναν αιώνα, του ψιθύρισε με λατρεία η ερωτευμένη κοπέλα κοιτώντας τον στα μάτια.

-Το ίδιο θα 'λεγα κι εγώ αν ήταν να σε περιμένω έναν αιώνα για να σε δω έστω και για μια μόνο στιγμή, της απάντησε με πάθος.

Τα κορμιά τους είχαν έρθει σ' επαφή ζεστά και σφριγηλά. Αναρρίγησαν σ' αυτό το άγγιγμα.

-Θέλεις να μπούμε στο ναό; τον ρώτησε μετά από λίγες στιγμές σιωπής. Λένε, συνέχισε, πως η μητέρα των θεών βοηθά να ενωθούν τα ζευγάρια που οι Μοίρες τα ξεχώρισαν για να ζήσουν ευτυχισμένα.

-Το θέλω όπως κι' εσύ, της απάντησε... Άλλωστε ας μην ξεχνάμε πως θα πρέπει, σαν εξηγήτρα της Άλτης, να συνεχίσεις την ξενάγησή μου... Έχεις αναλάβει υποχρεώσεις! Μην το ξεχνάς αυτό όμορφη κοπέλα απ' την Ολυμπία!

Γέλασαν κι ανέβηκαν τις βαθμίδες του κρηπιδώματος. Η Ελένη προχώρησε αργά προς το βάθος του ναού, όπου βρίσκονταν τα υπερφυσικά αγάλματα της Ήρας και του Δία. Ο Μάριος την ακολούθησε προσέχοντας δεξιά κι αριστερά τ' αφιερώματα και τα έργα τέχνης που κοσμούσαν τα χωρίσματα, ανάμεσα στους δυο πλευρικούς τοίχους του **σηκού**⁶⁸ και στις δυο κιονοστοιχίες που εκτείνονταν απ' την είσοδο και αντίκρου, ως το διαχωριστικό τοίχο του οπισθόδομου. Η Ελένη είχε γονατίσει μπροστά στ' αγάλματα και ψιθύριζε λόγια λατρείας. Όταν σηκώθηκε έπιασε το Μάριο απ' το χέρι κι άρχισε να του εξηγεί το κάθε τι που αντίκριζαν μέσα στο ναό. Του μίλησε για το χτίσιμο, για τις ανακαινίσεις, για τον τρόπο συντήρησης του χτίσματος κι έπειτα του έδειξε τα πολυάριθμα αφιερώματα. Ο Μάριος εντυπωσιάστηκε ιδιαίτερα απ' το άγαλμα του **Ερμή**⁶⁹, που το σμίλεψε ο Πραξιτέλης με περίσσια τέχνη και χάρη. Ήταν ένα πραγματικό αριστούργημα.

Προχώρησαν αργά προς την έξοδο. Σε μια άκρη ήταν στερεω-

---

⁶⁸ Ο κύριος εσωτερικός χώρος του ναού.

⁶⁹ Ο Ερμής του Πραξιτέλη που βρίσκεται στο μουσείο της Ολυμπίας, εντοπίστηκε το 1877, στα ερείπια του Ηραίου, ανάμεσα στη δεύτερη και στην τρίτη κολόνα της βόρειας εσωτερικής κιονοστοιχίας. Στο ίδιο αυτό σημείο είδε το άγαλμα και το περιέγραψε στα «Ηλιακά» του ο Πausανίας.

μένος, σε κομψή βάση, ο δίσκος του **Ιφίτου**⁷⁰. Πιο πέρα, περιεργάστηκαν για λίγο το τραπέζι στο οποίο τοποθετούσαν, κατά την τελευταία μέρα της Ολυμπιάδας, τα στεφάνια των νικητών. Αυτά τα τόσο πολυπόθητα απ' τους αθλητές έπαθλα της νίκης, τα έκοβε με χρυσό κλαδευτήρι απ' την «**καλλιστέφανον ελαίαν**»⁷¹ ένα παιδί που είχε ζωντανούς και τους δυο γονιούς του. Σε κάθε βήμα έβλεπε κανείς θαυμάσια αφιερώματα, όλα τους αξιόλογα έργα τέχνης.

Είχαν σταθεί στη δεξιά ελικοειδή σκάλα που οδηγούσε στο υπερώο. Η Ελένη άρχισε να του αφηγείται μια παλιά μα αληθινή ιστορία, στην οποία όμως είχαν προστεθεί με το χρόνο και μυθολογικά στοιχεία. Του μίλησε για την ανεύρεση στην οροφή του ναού ενός σκελετού, που ανήκε σε σπαρτιάτη οπλίτη. Η μακάβρια αυτή ανακάλυψη έγινε από τεχνίτες που επισκεύαζαν το Ηραίο.

Στην αρχή νόμισαν , έτσι όπως είδαν το σκελετό μέσα στην πανοπλία και δίπλα του την ασπίδα και τα ξίφος, πως κάποιος είχαν σκαρώσει μια κακόγουστη και ιερόσυλη φάρσα. Οι ιερείς κι οι εξηγητές που, ειδοποιημένοι απ' τους τεχνίτες, ανέβηκαν στο ταβάνι του ναού, μπόρεσαν, με βάση τον τρόπο κατασκευής του ξίφους και το όνομα του κατασκευαστή της ασπίδας, να προσδιορίσουν το χρόνο και τα αίτια του θανάτου του στρατιώτη. Φαίνεται πως ο οπλίτης είχε τραυματιστεί στη διάρκεια της μάχης μέσα στην Ιερή Άλτη, όταν **συγκρούστηκαν**⁷² άγρια οι Σπαρτιάτες με τους Ηλείους. Κυνηγημένος απ' τους αντιπάλους του ο τραυματίας μπήκε στο ναό για να σωθεί κι από την ελικοειδή σκάλα του υπερώου έφτασε ως την οροφή, όπου ξεψύχησε αβοήθητος.

-Μα έγιναν εδώ στην Ολυμπία και μάχες κατά τη διάρκεια των αγώνων; τη ρώτησε με δικαιολογημένη απορία ο Μάριος.

-Ναι, δυστυχώς! Η ιερή εκχειρία παραβιάστηκε δυο φορές... Μέσα στους πεντέμισι περίπου αιώνες, από τότε που άρχισαν οι αγώνες και μέχρι σήμερα, οι χιλιάδες θεατές των αγώνων είδαν δυο φορές οπλισμένους στρατιώτες να χτυπιούνται μέσα στον ιερό αυτό χώρο... Την πρώτη φορά τα επεισόδια έγιναν όταν, όπως ανάφερα πιο πριν, οι Σπαρτιάτες μας επιτέθηκαν για να μας τιμω-

---

⁷⁰ Στο δίσκο αυτό ήταν χαραγμένη με κυκλική γραφή, η προκήρυξη της ιερής εκχειρίας που ίσχυε σ' όλη την Ελλάδα από τη στιγμή της επίσημης αναγγελίας των αγώνων.

⁷¹ Η ελιά αυτή βρισκόταν στην πίσω (βορειοδυτική) πλευρά του ναού του Δία.

⁷² Κατά τη διάρκεια της 95ης ολυμπιάδας (το 400 π.Χ.).

ρήσουν δήθεν για μια παρασπονδία μας... Τη δεύτερη, όταν οι Αρκάδες μας επιτέθηκαν αιφνιδιαστικά αμφισβητώντας το δικαίωμά μας να οργανώσουμε τους αγώνες... Αυτό έγινε στη διάρκεια της **104^{ης} ολυμπιάδας**⁷³...

-Δηλαδή, με λίγα λόγια οι γείτονές σας δε μπορούν ν' ανεχτούν τα πρωτεία σας στη διοργάνωση των αγώνων! είπε ο Μάριος με κάποια διάθεση να χαριτολογήσει,

-Τώρα όλοι το 'χουν χωνέψει πως παγιώθηκε μια κατάσταση που σε καμιά περίπτωση δεν πρόκειται να διαφοροποιηθεί... Η Ολυμπία ανήκει στους Ηλείους και μαζί τους σ' όλη την Ελλάδα....

Είχαν βγει στην εξωτερική πλευρά του ναού, προς την ανατολική κιονοστοιχία. Από κει παρακολούθησαν τους προσκυνητές που άκουγαν, συγκεντρωμένοι ανάμεσα στο Μητρώο και την Ποικίλη Στοά, τους φιλόσοφους, τους ποιητές και τους ρήτορες, να επιδείχνουν τις ικανότητες και το ταλέντο τους, ανεβασμένοι σε πρόχειρα λίθινα βήθρα. Στον ίδιο χώρο είχαν γίνει, δυο μέρες πριν, οι αγώνες των σαλπικτών και κηρύκων. Οι περισσότεροι απ' τους ακροατές ήταν διερχόμενοι, με προορισμό το στάδιο, όπου άρχισαν κείνη την ώρα οι αγώνες του πένταθλου. Στέκονταν για λίγο, άκουγαν τους ομιλητές, επευφημούσαν ή αποδοκίμαζαν και μετά αποχωρούσαν για να 'ρθουν άλλοι στη θέση τους. Ο περισσότερος όμως κόσμος, για ν' αποφύγει το συνωστισμό σ' αυτό το σημείο, χρησιμοποιούσε το μακρύ διάδρομο της Ποικίλης Στοάς. Ο διάδρομος αυτός ήταν παράλληλος προς τη διπλή μετωπική κιονοστοιχία με κολόνες κορινθιακού και δωρικού ρυθμού. Απ' την άλλη πλευρά, προς το στάδιο, βρισκόταν ο τοίχος με τις θαυμάσιες ζωγραφιές και τις αριστουργηματικές γλυπτές παραστάσεις.

-Αν δεν έχεις αντίρρηση θα 'θελα να πάμε στο στάδιο.... Νομίζω πως τ' αγωνίσματα του πένταθλου παρουσιάζουν έντονο ενδιαφέρον για έναν ξένο σαν εμένα, που βρίσκεται για πρώτη φορά στην Ολυμπία... Ε, τι λες; Τι συλλογίζεσαι Ελένη; τη ρώτησε ο νέος.

-Θα το 'θελα πολύ αλλά σκέφτομαι και την Ερμονίκη... Από το πρωί την άφησα μόνη... Θα πρέπει να 'χει κουραστεί υπερβολικά, ψέλλισε η Ελένη σα να 'θελε να δικαιολογηθεί.

---

⁷³ Το 364 π.Χ.

-Το ξέρεις πως δε θα 'θελα να βρεθείς σε δύσκολη θέση για χάρη μου... Κινούμαι πια τόσο άνετα στην Άλτη ώστε δε νομίζω πως θα 'χω κάποιο πρόβλημα αν πάω μόνος μου στο στάδιο...

-Σ' ευχαριστώ Μάριε για την κατανόηση...

-Αν παρακολουθώντας τ' αγωνίσματα μου δημιουργηθούν απορίες, θα σε ρωτήσω όταν συναντηθούμε και θα μου τις λύσεις...

-Αυτό να λέγεται, του απάντησε γελώντας και ξεκίνησε βιαστική κι ανάλαφρη προς την πομπική πύλη. Μερικά βήματα πιο πέρα σταμάτησε και τον κοίταξε που προχωρούσε προς την είσοδο του σταδίου. Την ίδια στιγμή ασυναίσθητα γύρισε κι ο νέος προς το μέρος της.

-Από την είσοδο δύσκολα θα μπεις στο στάδιο... Εκεί όλοι τους έχουν γίνει σαν παστωμένες σαρδέλες, του φώναξε, αλλά με τέτοιο τρόπο και με τέτοιες χαρακτηριστικές κινήσεις των χειλιών της, σα να προσπαθούσε από τέτοια απόσταση και σε τόσο κόσμο, να του πει κάποιο μυστικό.

-Τι να κάνω; τη ρώτησε και ανασήκωσε μ' αμηχανία τους ώμους του.

Του 'δειξε με το χέρι τη μικρή **πέτρινη σκάλα**⁷⁴ που, ανάμεσα από το Μητρώο και το Ηραίο, οδηγούσε στον Κρόνιο λόφο. Από κει μπορούσε εύκολα κανείς να βγει στο επικλινές βόρειο τμήμα του σταδίου, στα πρηνή του ιερού λόφου.

-Μετά το ξέφωτο θα κατηφορίσεις δεξιά, συμπλήρωσε η Ελένη για να ολοκληρώσει το νόημα της εύγλωττης χειρονομίας της.

-Ξέρω!... Ξέρω και σ' ευχαριστώ, βιάστηκε να της απαντήσει και κατευθύνθηκε προς τη σκάλα... Και σχεδόν αμέσως συμπλήρωσε: Να γιατί διαπιστώνω πως κάθε μέρα μου είσαι και πιο απαραίτητη! Χρειάζεται άλλη απόδειξη;

Τον χαιρέτησε σηκώνοντας το χέρι της και χάθηκε γελώντας πίσω απ' τους θάμνους και τα δέντρα του μνημείου του Πέλοπα.

Ο Μάριος βρήκε σε λίγο μια κατάλληλη θέση, απ' όπου μπορούσε να παρακολουθεί με άνεση τα αγωνίσματα. Δίπλα του, άγνωστοι άνθρωποι, Έλληνες απ' όλα τα μέρη του κόσμου, παραληρούσαν μ' ασυγκράτητο ενθουσιασμό που σιγά σιγά, χωρίς να το

---

⁷⁴ Στο σημείο που, κατά την 146^η ολυμπιάδα υπήρχε η μικρή πέτρινη σκάλα, λίγους αιώνες αργότερα, ο Ηρώδης ο Αττικός θα 'χτιζε το γνωστό ημικυκλικό χτίσμα σε σχήμα εξέδρας.

καταλάβει, τον παράσυραν και τον ανάγκασαν να προσαρμοστεί σ' αυτό το κλίμα των πηγαίων εκδηλώσεων του ανώνυμου πλήθους.

Μέσα στο στάδιο ήταν εμφανής ένας οργανωτικός οργανισμός. Κοντά στις θέσεις των ελλανοδικών υπήρχαν πολλά αραδιασμένα τραπέζια, όπου γίνονταν οι κληρώσεις, ανά ζεύγη, των νικητών κάθε ομάδας. Οι ηττημένοι σε κάθε αγώνισμα αποχωρούσαν. Στο τέλος, στο τελευταίο αγώνισμα της πάλης, θα 'μενε ένα μόνο ζευγάρι αθλητών απ' όπου θ' αναδειχνόταν ο νικητής του **πένταθλου**⁷⁵.

Πιο πέρα, οι φύλακες προσπαθούσαν να συγκρατήσουν τ' ορμητικό πλήθος έξω απ' τα χαραγμένα όρια του σταδίου. Οι γυμναστές έδιναν οδηγίες στους αθλητές. Το βοηθητικό προσωπικό τριγύριζε στον αγωνιστικό χώρο για να προετοιμάσει το σκάμμα, τ' ακόντια, τους δίσκους και τ' άλλα όργανα που χρησιμοποιούσαν οι αθλητές του πένταθλου. Στο τέλος κάθε αγωνίσματος έμεναν για να συνεχίσουν οι μισοί αθλητές, ενώ οι νικημένοι έβγαιναν από τον αγωνιστικό χώρο και ενθάρρυναν απ' έξω τους συναθλητές συμπατριώτες τους, που συνέχιζαν τις προσπάθειες για το πολυπόθητο στεφάνι της νίκης.

Ήταν θαυμάσιες οι εμπειρίες του Μάριου απ' αυτή την πρώτη του συμμετοχή, σα θεατή, στους ολυμπιακούς αγώνες. Μια επιθυμία του τόσο έντονη απ' τα παιδικά του χρόνια, είχε επιτέλους γίνει πραγματικότητα. Έβλεπε τους αθλητές στο άλμα σε μήκος που κρατούσαν σφιχτά τους δυο αλτήρες για να δίνουν επιτάχυνση στο σώμα τους, να τινάζονται μ' ορμή στο φρεσκοανακατωμένο χώμα του σκάμματος. Οι ακοντιστές, περνώντας με προσοχή τα δάχτυλά τους στο λουρί του ακόντιου, το τίναζαν με τέχνη και δύναμη, προσέχοντας να μη ξεφύγει προς τη μεριά των θεατών. Οι δισκοβόλοι, κάνοντας με δεξιοτεχνία τη χαρακτηριστική επιτόπια **μισή στροφή**⁷⁶, πετούσαν το δίσκο και γύριζαν στις θέσεις τους χαρούμενοι ή δυσαρεστημένοι για το αποτέλεσμα.

Ο νεαρός Ρωμαίος ένιωθε φοβερά εξαντλημένος απ' την ταιπωρία και την κούραση, αλλά ήταν αποφασισμένος να παρακολουθήσει τ' αγωνίσματα ως το τέλος. Πήγε μερικά βήματα πιο πί-

⁷⁵ Τα πέντε αγωνίσματα του πένταθλου ήταν: Το άλμα, ο δίσκος, ο δρόμος, το ακόντιο και η πάλη.

⁷⁶ Στην αρχαιότητα δεν επιτρέπονταν, όπως στους σημερινούς αγώνες, η ολόκληρη επιτόπια περιστροφή του αθλητή.

σω, προς τη μεριά του λόφου, όπου το πλήθος είχε κάπως αραιώσει και κάθισε για λίγο κατάχαμα για να ξεκουραστεί. Ευτυχώς, εκεί γύρω, περιφέρονταν αρκετοί ανήλικοι μικροπωλητές που πουλούσαν τρόφιμα και νερό στους θεατές που δεν φρόντισαν, αποβραδής, να ετοιμάσουν προμήθειες για το απαραίτητο κολατσιό στη διάρκεια των αγώνων. Ένα πρόχειρο γεύμα από ψημένα αβγά, κρίθινο ψωμί και μερικές ελιές, του έδωσε νέες δυνάμεις. Το νερό που ήπιε με την κουτάλα από ένα πελώριο πήλινο δοχείο που το μετακινούσαν δυο νεαροί πιάνοντάς το απ' τις χωνευτές λαβές του, θα 'λεγε κανείς πως ήταν βρασμένο. Κατέβαινε στο στομάχι σα πυρωμένη λάβα, μα για κείνη τη στιγμή ήταν μια απροσδόκητη λύση που περιόριζε προσωρινά το βασανιστικό πρόβλημα της δίψας.

Ο ήλιος είχε γείρει προς τις δυτικές κορφές της Ολυμπίας, όταν ο κήρυκας ανάγγειλε το όνομα του νικητή στο πένταθλο. Οι αγώνες της τρίτης μέρας είχαν λήξει. Οι πανηγυρισμοί και οι εκδηλώσεις του πλήθους, οι επευφημίες και τα τραγούδια, δημιουργούσαν μια ατμόσφαιρα χαράς και ξεγνοιασιάς. Ο Μάριος αφέθηκε να παρασυρθεί ως την έξοδο του σταδίου απ' το πελώριο εκείνο ανθρώπινο κύμα, που γλιστρούσε και πλημμύριζε την Άλτη και στη συνέχεια χανόταν μέσα στα δέντρα και στις πρασινάδες της κοιλάδας.

Λίγο πιο πέρα απ' το Λεωνίδαίο συνάντησε τον Λούκιο Αέτιο. Απ' αυτόν πληροφορήθηκε πως το πρωί κείνης της μέρας εκτελέστηκαν με αποκεφαλισμό οι δυο λεγεωνάριοι που ρίχτηκαν στα παιδιά και βίασαν την Αργεΐτισσα μικρούλα. Η εκτέλεση έγινε στον τόπο του επεισοδίου και προσκλήθηκαν να παραστούν οι στενοί συγγενείς των παιδιών.

-Είναι αλήθεια πως αυτή η είδηση μ' έχει λυπήσει, μα μου φαίνεται πως ήταν άξιοι της μοίρας τους, είπε ο Μάριος κουνώντας με σημασία το κεφάλι του.

-Λιγάκι παρατραβηγμένη εδώ που τα λέμε αυτή η φιλελληνική πολιτική του ύπατου... Αφού όμως οι αρχηγοί μας ενεργούν έτσι, σημαίνει πως θα 'χουν τους λόγους τους... Εμείς είμαστε στρατιώτες και δεν έχουμε το δικαίωμα οποιασδήποτε κριτικής... Όμως, δε μπορούμε να μη λυπόμαστε για την τύχη των συμπατριωτών μας... Όποιοι κι αν ήταν, ότι κι αν έκαναν, δε θα πρέπει να ξεχνούμε πως ήταν κι αυτοί ρωμαίοι πολίτες...

Για τους Ρωμαίους είχε ήδη, από αιώνες, διαμορφωθεί μια ευρύτερης σημασίας έννοια του «συμπατριώτη», σε αντίθεση με τους Έλληνες στους οποίους η έννοια αυτή ήταν περιορισμένη στα στενά τοπικιστικά όρια της πόλης /κράτους. Για το λόγο αυτό είναι εύκολο να εξηγηθεί το ενδιαφέρον του ύπατου για τους ρωμαίους δούλους της Αχαΐας, ανεξάρτητα απ' την περιοχή καταγωγής τους, ενώ θα 'ταν απίθανο ένας Αθηναίος να δείξει το ίδιο ενδιαφέρον για ένα Σπαρτιάτη, Ρόδιο, Κερκυραίο, Θεσσαλό ή Κρητικό. Η βασικότερη αιτία παρακμής της Ελλάδας, μετά την κλασική περίοδο, ήταν η αδυναμία των Ελλήνων να σφυρηλατήσουν μια ενιαία εθνική συνείδηση, απαλλαγμένη από μικροτοπικιστικούς φανατισμούς.

Όταν ο Μάριος, χώρισε απ' το Λούκιο κι έφτασε στον ξενώνα, μάταια έψαξε για την Ελένη. Σκέφτηκε να την αναζητήσει στο γραφείο της τραπεζαρίας. Εκεί όμως βρήκε μόνη κι εξαιρετικά ανήσυχη την Ερμονίκη.

-Η Ελένη; Πού βρίσκεται; Δεν τη βλέπω εδώ! ρώτησε με κάποιο σφίξιμο στο στήθος, σα να περίμενε άσχημα μαντάτα.

-Έφυγε τρέχοντας για το σπίτι... Την ειδοποίησαν πως ο Αριστίωνας είναι χτυπημένος άσχημα ...

-Πώς έγινε αυτό;

-Τον έδειραν άγρια στον Ιππόδρομο...

-Ποιοι τον έδειραν;

-Κάτι στρατιώτες. Στον Ιππόδρομο..., επανάλαβε αναστατωμένη και με κάποιο δισταγμό η Ερμονίκη.

Καθώς μιλούσε έτριβε μηχανικά τα χέρια της και κοίταζε το πάτωμα. Η ανάσα της ήταν κοφτή και γρήγορη, απ' την αγωνία και το φόβο.

-Μα πότε έγινε αυτό; Σήμερα στον ιππόδρομο είχε πολύ κόσμο... Ως το μεσημέρι γίνονταν οι αγώνες...

-Το επεισόδιο έγινε μετά τους αγώνες, όταν το πλήθος έφυγε για το στάδιο...

Ο Μάριος κατέβηκε βιαστικά τις σκάλες του Λεωνίδαιου και στρίβοντας αριστερά ακολούθησε το δρόμο, δίπλα απ' τον φυσικό περίβολο της Άλτης, για να φτάσει όσο πιο γρήγορα μπορούσε στο σπίτι της Ελένης.

V. Με τον τραυματισμένο Αριστίωνα

Όταν ο Μάριος έφτασε στο σπίτι του Ίππαρχου βρήκε εκεί αρκετούς φίλους ή συγγενείς του που έτρεξαν, από ενδιαφέρον, μόλις έμαθαν το μαντάτο να επισκεφτούν τον τραυματισμένο Αριστίωνα. Ήταν οι πιο πολλοί καθισμένοι στην αυλή, κάτω απ' το υπόστεγο και συζητούσαν χειρονομώντας. Στάθηκε δισταχτικός στ' ανοιχτό πορτάκι του εξωτερικού φράχτη. Οι άλλοι τον κοίταζαν παράξενα. Ευτυχώς κείνη τη στιγμή φάνηκε στο κατώφλι της εσωπορτας ο Ίππαρχος που, μόλις τον είδε, τον καλωσόρισε μ' εγκάρδιότητα καθώς τον πλησίαζε. Συναντήθηκαν στη μέση της αυλής.

-Τί έγινε; Πώς είναι τώρα ο Αριστίωνας; ρώτησε ο νέος με κάποια ενοχή, για τη βάρβαρη κακοποίηση του αδερφού της Ελένης από τους άγνωστους συμπατριώτες του.

Ο Ίππαρχος τον έπιασε με πατρική στοργή απ' τον ώμο, καθώς βημάτιζαν αργά προς το υπόστεγο.

-Τον χτύπησαν άσχημα, μα ο γιατρός που τον περιποιείται αυτή τη στιγμή μας καθησύχασε... Λέει πως σε δυο τρεις μέρες θα μπορέσει πάλι να περπατήσει όπως και πρώτα... Θα συνέλθει γρήγορα...

Είχαν φτάσει στο υπόστεγο. Από διαίσθηση ο Μάριος ένιωσε πως μερικοί απ' τους παρευρισκόμενους δε φαίνονταν να έχουν απέναντί του φιλικές διαθέσεις. Το βλοσυρό βλέμμα τους πρόδινε τα συναισθήματά τους.

Μια όμορφη νεαρή μελαχρινή γυναίκα βγήκε απ' το εσωτερικό του σπιτιού. Οι άλλοι την κοίταζαν σα να περίμεναν κάποια σημαντική είδηση.

-Ο γιατρός περιμένει το βρασμένο λιναρόσπορο και τα κρεμμύδια... Είπε να χτυπηθούν καλά ώσπου να γίνουν σαν αλοιφή, μίλησε με χαμηλωμένη τη φωνή της και με κάποια συστολή απ' την παρουσία του νεαρού άγνωστου επισκέπτη.

-Η Ελένη με τη Θάλεια τα ετοιμάζουν, είπε μια μεσήλικη γυναίκα, με τα πλούσια μαλλιά της τυλιγμένα σε κότσο, καθώς χανόταν βιαστικά στο δωμάτιο που χρησίμευε για κουζίνα και πλυσταριό. Σχεδόν αμέσως ξαναγύρισε κρατώντας μια μεταλλική πιατέλα με πηχτό χυλό κρεμμυδιών, που την έδωσε στη μελαχρινή νέα.

-Πήγαινε κόρη μου και φέρνω σε λίγο την άλλη πιατέλα, της είπε ήρεμα και ξαναγύρισε στην κουζίνα.

Ένας γεροδεμένος αρρενωπός σαραντάρης με μαύρα πυκνά γένια, περιποιημένο μουστάκι και κυματιστά μαλλιά που έφταναν ως τους ώμους του, πέταξε μια βρισιά μέσ' απ' τα σφιγμένα δόντια του καθώς χτυπούσε νευριασμένος την παλάμη του σ' έναν απ' τους στύλους του υπόστεγου.

-Οι σκατορωμαίοι!.. Ήρθαν στην Ελλάδα για να μας δέρνουν, να μας σκοτώνουν, να καβαλούν τις γυναίκες μας και τα παιδιά μας... Το παρατραβούν το σχοινί μα το Δία!..

Μια γυναίκα που στα νιάτα της θα πρέπει να 'ταν όμορφη, τον πλησίασε δισταχτική και προσπάθησε να τον καθησυχάσει. Η ανήσυχη ματιά της γλιστρούσε δειλά απ' τον άντρα της στο Μάριο κι απ' αυτόν στον Ίππαρχο. Έπειτα σταμάτησε στην πόρτα της κουζίνας. Είχε εμφανιστεί η Ελένη. Κρατούσε μια μπρούντζινη πιατέλα παραγεμάτη με βρασμένο λιναρόσπορο. Πριν μπει στο σπίτι χαμογέλασε στο Μάριο, έριξε γύρω της μια ερευνητική ματιά και κούνησε με σημασία το κεφάλι της, σα να' θελε να εκδηλώσει μια απροσδιόριστη δυσαρέσκεια για μια συζήτηση που, χωρίς να έχει τη δυνατότητα να την παρακολουθήσει, υποψιαζόταν πως δε θα 'πρεπε να 'ναι ευχάριστη.

Μια εκρηχτική σιωπή που προμήνυε μπόρα έτοιμη να ξεσπάσει, κράτησε για μερικές στιγμές και φόρτισε ακόμα πιο πολύ την τεταμένη ατμόσφαιρα. Η γυναίκα, προσπαθούσε με ψιθυριστές νουθεσίες να καλμάρει τον άντρα της.

-Παράτα με κι εσύ βρε γυναίκα!... Το κακό παράγινε! γρύλισε πάλι ο γεροδεμένος άντρας.

Ο Ίππαρχος πλησίασε αργά. Ήταν ταραγμένος κι ωχρός, μα η φωνή του ήταν χρωματισμένη από μια σκληρή αποφασιστικότητα.

-Άκου να σου πω Κλεόβουλε! Μέσα στο σπίτι μου κανένας δεν έχει το δικαίωμα να προσβάλλει φίλους δικούς μου ή των παιδιών μου... Οι θεοί μου έδωσαν, ευτυχώς, αρκετό μυαλό για να μπορώ να καταλαβαίνω ποιοι είναι εχθροί μας και ποιοι μας αγαπούν...

-Τι κάνει νιάου νιάου στα κεραμίδα! Όστε Ίππαρχε δεν ξέρουμε, ποιοι είναι οι εχθροί μας; Μήπως άλλαξες στρατόπεδο και δεν το 'μαθα ακόμα;

-Πολλοί Έλληνες είναι χειρότεροι κι απ' τους χειρότερους Ρωμαίους... Είσαι ανεπιός μου και με ξέρεις καλά... Ποτέ στη ζωή μου δε με παράσυρε ο παραλογισμός των φανατικών... Το ν' αγαπούμε την πατρίδα μας δε σημαίνει πως θα πρέπει αδιάκριτα να θεωρούμε όλους τους ξένους εχθρούς μας...

-Όχι όλους αλλά αυτούς που ήρθαν να μας κατακτήσουν, απάντησε βραχνά ο Κλεόβουλος.

Τότε επενέβη ένας λεπτός και κοντός άντρας που ως εκείνη τη στιγμή στεκόταν αμίλητος, ακουμπισμένος στον τοίχο του σπιτιού.

-Δεν ήρθαν να μας κατακτήσουν... Για τη λευτεριά μας, τη δική μας λευτεριά πολέμησαν τους Μακεδόνες δυνάστες μας... Ας μην είμαστε αχάριστοι!

-Για ποια λευτεριά μιλάς Περίανδρε! Εδώ μας σπάζουν τα πλευρά σαν τους δούλους τους, έτσι για το κέφι τους, χωρίς αιτία... Ορίστε, τράβα να ρωτήσεις τον Αριστίωνα αν υπήρχε κάποια αιτία που τον τσάκισαν στο ξύλο, απάντησε πιο οργισμένος ο άλλος υψώνοντας τη φωνή του.

-Αυτούς τους λίγους που παρακτρέπονται ο εκατόνταρχος ξέρει για καλά να τους συνετίσει... Αν ήσουν στην εκτέλεση του περιπολάρχη και των δυο λεγεωνάριων που έγινε για παραδειγματισμό μπροστά σ' αρκετό κόσμο, τότε θα καταλάβαινες γιατί αξίζει τιμή και δόξα στα ρωμαϊκά όπλα... Αυτά τα ηρωικά όπλα που προτάθηκαν, σα θεϊκή ασπίδα, στον ανίερο κατακτητή του βορρά... Σ' αυτόν που ονειρεύτηκε να κάμει την Πέλλα πρωτεύουσα όλης της Ελλάδας...

-Είσαι ένας τσανακογλείφτης των Ρωμαίων Περίανδρε... Η Ελλάδα θα πρέπει να ντρέπεται για κάτι Έλληνες σαν και σένα...

Η ατμόσφαιρα ήταν υπερβολικά βαριά κι εκρηχτική. Μάταια προσπάθησαν οι άλλοι να επέμβουν συμβιβαστικά. Οι δυο αντιφρονούντες ήταν έτοιμοι ν' αρπαχτούν στα χέρια, όταν στην πόρτα εμφανίστηκε η Ελένη. Με φωνή άγρια κι επιτακτική τους σταμάτησε.

-Κλεόβουλε! Περίανδρε! Εδώ δεν είναι το σπίτι σας... Αν έχετε διαφορές να πάτε να τις λύσετε αλλού... Αρκετά συγχυστήκαμε σήμερα... Άντε πάτε στις δουλειές σας κι αφήστε μας στον πόνο μας...

-Πολύ σωστά μίλησε η Ελένη... Βρήκατε ακατάλληλη ώρα για να λύσετε τις πολιτικές σας διαφορές... Είστε κι οι δυο σας αγαπητοί μας φίλοι και συγγενείς... Αν είναι όμως να μετατρέψετε το σπίτι μου σε γυμναστήριο, θα σας παρακαλούσα να φύγετε... Νομίζω πως αυτή είναι η καλύτερη λύση, συμπλήρωσε μ' αποφασιστικότητα κι ο Ίππαρχος.

-Καλά λέει ο Ίππαρχος, συμφώνησε αμέσως μια απ' τις γυναίκες που βρισκόταν δίπλα στον Περίανδρο.

-Ναι, ναι, είπαν κι άλλοι.

Σε μερικές στιγμές η αυλή είχε αδειάσει.

Ο Μάριος στεκόταν σε κάποια άκρη του υπόστεγου μη ξέροντας τι ακριβώς έπρεπε να κάνει για να βγει απ' τη δύσκολη θέση του. Ένωθε και λιγάκι σαν ένοχος αφού για το επεισόδιο που δημιουργήθηκε ανάμεσα σε φίλους και συγγενείς ήταν, έστω και άθελά του, αυτός η αιτία. Η Ελένη, με την εύστοχη παρέμβασή της, τον έβγαλε απ' την κατάσταση ενοχής κι αμηχανίας.

-Ας πάμε Μάριε μέσα στον Αριστίωνα... Θα χαρεί πολύ όταν σε δει, του είπε και τον έσπρωξε ελαφρά προς την πόρτα.

Προχώρησαν μαζί στο εσωτερικό του σπιτιού. Στο μικρό σκοτεινό δωμάτιο, απέριπτα επιπλωμένο, βρισκόταν ένας γέρος με πλούσια μακριά γενειάδα και ολόλευκα μαλλιά. Ήταν ντυμένος με μακρύ χιτώνα, σαν αυτούς που φορούσαν οι ιερείς και οι μάντις της Ολυμπίας. Καθόταν γονατιστός στο πάτωμα, μπροστά στον μπρούμυτα ξαπλωμένο Αριστίωνα. Από τις πιατέλες έπαιρνε με το χέρι του πολτοποιημένα κρεμμύδια και λιναρόσπορο και τ' άλειφε στα χτυπημένα μέρη του νέου. Μετά τα τύλιγε, προσεχτικά, με λουρίδες λεπτού υφάσματος, προσπαθώντας να συγκρατήσει τον πολτό πάνω ακριβώς στα μελανιασμένα απ' τα χτυπήματα σημεία του σώματος του νέου. Ήταν ένας πραγματικός δεξιότηχνης στη δουλειά του, αν κανείς έκρινε απ' τον αριστουργηματικό τρόπο που έδενε τις λουρίδες του υφάσματος.

-Θάλεια δε θα χρειαστώ άλλο πολτό, είπε ο γέρος στην κοπελίτσα που του παράστεκε. Και καθώς η νέα απομακρυνόταν, εκείνος συνέχισε χωρίς ν' αλλάξει τον τόνο της φωνής του:

-Ευτυχώς εδώ στην Ηλεία το πιο άφθονο αγαθό είναι το λινάρι... Έτσι έχουμε όσο γιατρικό θέλουμε...

-Τον αδερφό μου τον τύλιξες Ιππία, όπως τυλίγουν οι Αιγύπτιοι τις μούμιες τους, είπε η Ελένη χαμογελώντας και με κάποια διάθεση να χαριτολογήσει.

-Ο αδερφός σου θα μείνει έτσι φασκιωμένος ως αύριο την ίδια ώρα... Μετά θα του βγάλετε τις πάνες και θα ξεπλύνετε τα πονεμένα μέρη με χλιαρό νερό, μέσα στο οποίο θα βράσουν ξερά φύλλα μέντας κι ενός άλλου τροπικού χόρτου που θα σου δώσω πριν φύγω... Να! Το 'χω κει μέσα στο δισάκι με τα φάρμακα... Επίσης πολύ καλές είναι κι οι κομπρέσες με χαμομήλι...

Ο Αριστίωνας είχε στραμμένο το πρόσωπό του προς τον τοίχο, για να διευκολύνει το θεραπευτή και για ν' αποφεύγει την έντονη μυρουδιά του βρασμένου και πολτοποιημένου κρεμμυδιού που πλημμύριζε την κλειστή ατμόσφαιρα της κάμαρας.

-Νιώθω ένα γλυκό κάψιμο σ' όλο μου το σώμα, μουρμούρισε σα να μονολογούσε.

-Αύριο θα καταλάβεις καλύτερα τη διαφορά... Θα σου φύγουν οι πόνοι, είπε ο Ιππίας με φωνή γεμάτη αυτοπεποίθηση και βεβαιότητα για τις θεραπευτικές του ικανότητες. Στήριξε το βάρος του σώματός του στην άκρη των ποδιών του κι ανασηκώθηκε χωρίς ν' ακουμπήσει τα χέρια του στα στρωσίδια, γιατί ήταν πασαλειμμένα με υπολείμματα πολτού. Σχεδόν αμέσως απευθύνθηκε προς την Ελένη:

-Άντε κόρη μου να μου ρίξεις λίγο νερό για να ξεπλύνω τα χέρια μου...

-Έξω στο πλυσταριό έχουμε νερό και λεκάνη... Έλα μαζί μου Ιππία, απάντησε η Ελένη δείχνοντάς του την πόρτα και προχώρησε προς την έξοδο. Πριν ακολουθήσει την Ελένη ο γερο-θεραπευτής, έστριψε το κεφάλι του προς την μεριά του Αριστίωνα και του είπε χαμογελώντας:

-Κι εσύ νεαρέ μου ξάπλωσε τώρα κανονικά στο δεξί σου πλευρό, που είναι το λιγότερο χτυπημένο... Τελειώσαμε τα φασκιώματα!

Ο Αριστίωνας προσπάθησε να γυρίσει ανάσκελα για ν' ακουμπήσει σ' ένα παχύ μαξιλάρι, μα φαίνεται πως πόνεσε και σταμάτησε για λίγο την προσπάθεια. Ο Μάριος γονάτισε πίσω του και τον έπιασε απ' τον ώμο και τη μέση.

-Άσε το σώμα σου ελεύθερο Αριστίωνα... Άστο, σιγά σιγά...

-Μάριε! ξεφώνισε ξαφνιασμένος μα και χαρούμενος ο τραυματισμένος νέος, καθώς άφηνε το σώμα του να γείρει προς τα πίσω. Δεν ήξερα πως βρισκόσουν εδώ μέσα! Δε σ' άκουσα όταν ήρθες....

-Σιγά! Σιγά! Έτσι μπράβο! Στάσου να βάλω καλά και το μαξιλάρι....

-Είσαι πολύ καλός Μάριε...Το 'πα και στην Ελένη πως είσαι ένας σπάνιος άνθρωπος... Και πως θα πρέπει να φροντίσει να μη σε χάσει, έστω κι αν χρειαστεί να 'ρθει μαζί σου στην Ιταλία...

-Σ' ευχαριστώ για τα καλά σου λόγια Αριστίωνα...

-Διαφέρεις πολύ Μάριε απ' αυτούς τους αγροίκους που μας κοιτούν σα σκυλιά κι είναι έτοιμοι να μας κλοτσήσουν με περιφρόνηση στα πλευρά... Όχι μόνο γιατί ξέρεις τη γλώσσα μας και μας καταλαβαίνεις, μα απ' την όλη σου στάση, απ' τη συμπεριφορά σου.... Σε θεωρώ ξέρεις σαν Έλληνα και πιο πολύ ακόμα... Να, σα δικό μας άνθρωπο, σα συγγενή μας...

-Τα αισθήματα είναι αμοιβαία Αριστίωνα...

Κείνη τη στιγμή ξαναμπήκε η Ελένη κρατώντας ένα χάλκινο κύπελλο. Πλησίασε τον Αριστίωνα, πέρασε το μπράτσο της γύρω απ' το λαιμό του και τον βοήθησε ν' ανασηκώσει το κεφάλι του ενώ ταυτόχρονα έφερνε το κύπελλο στα χείλη του

-Είναι το ζουμί από βρασμένα βότανα... Στο ετοίμασε η Θάλεια για να σε ... «περιποιηθεί», του είπε πειραχτικά η Ελένη, καθώς εκείνος ρουφούσε τις πρώτες γουλιές.

-Πφ! έκανε αηδιασμένος απ' τη γεύση ο Αριστίωνας καθώς έσπρωχνε απ' το στόμα του το κύπελλο. Αυτός ο Ιππίας δίνει τα πιο απαίσια φάρμακα... Τον ξέρω από μικρό παιδί... Τότε, όταν αρρώσταινα, το μόνο που με βασάνιζε ήταν ο φόβος για τα γιατρικά του ... Είχα βλέπεις την ατυχία να 'ναι καρδιακός φίλος του πατέρα μου! Εκείνο το χιλιοξεφτισμένο δισάκι του, συμπλήρωσε μετά από λίγο, είναι γεμάτο από τέτοια βρομοφάρμακα και πρασινοκίτρινες αλοιφές....

Το μεγάλο δερμάτινο δισάκι του Ιππία, που η κάθε μεριά του είχε αρκετά ιδιαίτερα χωρίσματα, ήταν ένα σωστό κινητό φαρμακείο. Η πλατιά πέτσινη λουρίδα που ένωνε τους δυο σάκους, είχε στο μέσο της μια τρύπα για το κεφάλι και στριφτά κορδόνια στα

πλάγια για να διευκολύνεται η μεταφορά του φορτίου, με το δέσιμο των σάκων στις πλευρές.

Σε κάθε χώρισμα υπήρχαν σκόνες, αλοιφές ή παχύρρευστα υγρά, φυλαγμένα σε πάνινες ή δερμάτινες σακουλίτσες, σε ξύλινα κουτάκια ή ακόμα σε μικρά πλακέ πήλινα δοχεία πωματισμένα με φελλό. Κάποια γραπτή ή σκαλιστή ένδειξη στη συσκευασία, έδειχνε το είδος του φάρμακου και τις ιδιότητές του. Και τι δεν υπήρχε μέσα στο παραφουσκωμένο εκείνο δισάκι! Τριμμένα φύλλα και ρίζες από άνηθο, κολοκάσι, μολόχα, δρακοντιά, κύπερη, φασκόμηλο, ευκάλυπτο, μέντα... Αρωματικά σκευάσματα από σμύρνα, βαλεριάνα, βάλσαμο, κανέλα, τριαντάφυλλο... Όπιο και μανδραγόρας για ναρκώσεις... Αλοιφή απ' τον κέδρο της Κύπρου για δερματικές παθήσεις... Αγριομάραθο για το βήχα και σπαθόχορτο για στομαχόπονους και έλκη... Το βασικό όμως συστατικό για την κατασκευή πολλών φαρμάκων ήταν το σίλφιο, ένα φυτό με αντιστυπτικές ιδιότητες που φύτρωνε στη βορειοδυτική Αφρική και κυρίως στην Κυρηναική. Το σίλφιο, ανακατωμένο με τριφύλλι, το χρησιμοποιούσαν σαν καθαρτικό, βρασμένο ήταν κατάλληλο για τα κρυολογήματα και τον πονόλαιμο, με διάφορα άλλα φυτά σαν καταπραυντικό στις νευρικές κρίσεις και με ρεβιθόσκονη σα διουρητικό. Επίσης, το πολύτιμο αυτό φυτό, ανακατεμένο με ζουμιά από λάχανο ή με χυμό από σύκα, χρησιμοποιούνταν για τις δυσμηνόρροιες και τις παθήσεις της μήτρας.

Εκτός όμως απ' αυτά τα φάρμακα το δισάκι ήταν γεμάτο και με διάφορα φυλαχτά που χρησίμευαν για γούρι, για βασκανίες ή για να εξουδετερώνονται μάγια και κατάρεις....

-Μέχρι κοκαλάκι νυχτερίδας και αβγά φιδιού έχει εκεί μέσα, συμπλήρωσε με σαρκασμό ο Αριστίωνας. Αλίμονο σ' όποιον πέσει στα χέρια του Ιππία! Θα τον τaráξει στα πικρά φάρμακα και στις καυτές αλοιφές...

Γέλασαν με την ψυχή τους. Ο Αριστίωνας δάγκωνε την άκρη του κάτω χείλους ενώ προσπαθούσε να συγκρατήσει τα γέλια του. Ο πόνος ήταν υπερβολικά έντονος απ' αυτό το αναγκαστικό ταρακούνημα του κορμιού.

-Έλα τώρα! Σταμάτα τα γέλια μια και πονάς τόσο πολύ, τον αποπήρε η Ελένη.

-Ωχ, ξεφώνισε πονεμένα ο Αριστίωνας, καθώς αναταράχτηκε για να πιάσει πιο αναπαυτική θέση... Με περιποιήθηκαν για καλά οι συμπατριώτες σου Μάριε... Με μαύρισαν στο ξύλο...

-Μα πως έγινε; Γιατί σε χτύπησαν τόσο; ρώτησε ο νεαρός διερμηνέας και μετά από μικρή παύση συνέχισε: Πες μου τι ακριβώς έγινε για να τους καταγγείλω στον εκατόνταρχο... Αυτός θα τους κάνει να μετανιώσουν για το βάρβαρο φέρσιμό τους... Είδες τι έπαθαν οι δυο στρατιώτες που ρίχτηκαν στα παιδάκια; Με τέτοιες τιμωρίες σε λίγο και οι πιο δύστροποι θα βάλουν γρήγορα μυαλό... Λοιπόν, τι έγινε;

-Δεν ξέρω τι τους πείραξε... Εγώ τους μίλησα τόσο ευγενικά! Αλήθεια σου λέω Μάριε!... Ήταν μια παρέα από πέντε ιππείς που γύριζαν, όπως φαίνεται, από κάποια περιπολία και μπήκαν με τη βία στον Ιππόδρομο, μόλις τέλειωσαν οι αγώνες κι ο κόσμος πήγε στο στάδιο...

-Μετά τι έκαναν;

-Στάθηκαν γι αρκετή ώρα, καθισμένοι στ' άλογά τους και παρατηρούσαν με κάποια έκπληξη και θαυμασμό γύρω τους... Περιεργάστηκαν στην αφετηρία το αυτόματο σύστημα εκκίνησης, τις διαγραμμίσεις στον αγωνιστικό χώρο, τους βωμούς του **Ταράξιππου**⁷⁷ στη στροφή και της Ιπποδάμειας στο τέρμα, τα πάντα... Ξαφνικά ο ένας απ' αυτούς χτύπησε το άλογό του στα καπούλια και στα πλευρά κι όρμησε στο στίβο... Οι άλλοι τον ακολούθησαν ως τη μέση περίπου και μετά επέστρεψαν όλοι μαζί γελώντας και συζητώντας μεγαλόφωνα στη γλώσσα σας... Κάτι μου είπαν χαχανίζοντας, μα δεν κατάλαβα στην αρχή τι ήθελαν να μου πουν... Ύστερα όμως με νεύματα μου 'δειξαν την ιππάφηση και μου ζήτησαν να βάλω σε κίνηση το μηχανισμό εκκίνησης...

-Μα εσύ δεν έχεις τέτοιο δικαίωμα... Θα 'πρεπε να πάρεις την άδεια κάποιου ελλανοδίκη, τον διέκοψε η Ελένη.

-Ακριβώς αυτό ήθελα να τους πω... Με τη βοήθεια ενός εργάτη που ήξερε λατινικά τους εξήγησα πως δεν είχα τέτοιο δικαίωμα και πως θα 'πρεπε να αναφέρω το γεγονός στον επόπτη του Ιππόδ-

---

⁷⁷ Βωμός στρογγυλός στη στροφή του στίβου, όπου θυσίαζαν οι αγωνιζόμενοι αρματοδρόμοι, ώστε να περάσουν τ' άλογά τους απ' το επικίνδυνο σημείο χωρίς ν' ανατραπούν ή να τραυματιστούν οι αναβάτες τους.

ρομου... Τη στιγμή που ξεκινούσα για το βουλευτήριο , όπου ήξερα πως βρισκόταν ο επόπτης, δέχτηκα ένα δυνατό χτύπημα στο κεφάλι κι έπεσα στο έδαφος... Ένας βλογιοκομμένος κοκκινομάλλης υπαξιωματικός, με χτύπησε με τη λαβή του ξίφους του στο σβέρκο... Να εδώ, προς τον αριστερό ώμο... Ήταν ένα φοβερό χτύπημα...

-Βλογιοκομμένος κοκκινομάλλης είπες; ρώτησε γεμάτος περιέργεια ο Μάριος, καθώς αναπηδούσε μηχανικά στη θέση του.

-Ναι, ένας άσχημος, ένας κοντόχοντρος, με χοντρό σβέρκο και μπράτσα όλο ποντίκια... Είχε την εμφάνιση παλαιστή ή παγκρατιστή... Μου φάνηκε πως είχε ένα κόψιμο, μια παλιά βαθιά πληγή δίπλα στο αριστερό του αφτί...

-Ο Τιβέριος! μουρμούρισε ο Μάριος κουνώντας με σημασία το κεφάλι του... Ένα σωστό κτήνος, ικανό για όλα! Μετά τι έγινε Αριστίωνα;

-Μετά, δυο στρατιώτες κατέβηκαν απ' τ' άλογά τους και με κλοτσούσαν στα πλευρά και στα πόδια... Φώναζαν, έβριζαν, χειρονομούσαν κι απειλούσαν να με λογχίσουν... Στο τέλος είπαν στον εργάτη να μου εξηγήσει πως αν τους ξαναβρίσω θα πάθω χειρότερα... Εγώ μ' όλα τα κακά μου χάλια, διαμαρτυρήθηκα για την αστήριχτη αυτή κατηγορία και ζήτησα απ' τον εργάτη να το βεβαιώσει... Εκείνος όμως είτε γιατί φοβήθηκε, είτε από αγάπη και θαυμασμό για τους Ρωμαίους, αρνήθηκε να το κάνει... Ισχυρίστηκε μάλιστα πως οι στρατιώτες δεν είχαν κανένα λόγο να με χτυπήσουν αν τους φερόμουν με καλό και φιλικό τρόπο...

-Κι αν ακόμα τους καταγγείλουμε στον εκατόνταρχο, είναι πολύ δύσκολο να βρεις το δίκιο σου μ' ένα τέτοιο μάρτυρα, μουρμούρισε σκεπτικός ο Μάριος.

-Άστα, ατυχία! Μ' έλιωσαν στο ξύλο χωρίς να τους πειράξω...

Έγειρε το κεφάλι του προς τα πίσω κι έκλεισε τα μάτια του. Φαινόταν κουρασμένος.

-Τώρα θα πρέπει να σ' αφήσουμε να κοιμηθείς, είπε ο Μάριος και του 'σφιξε το χέρι σα να 'θελε να του δώσει κουράγιο.

-Άντε ξεκουράσου... Προσπάθησε να κοιμηθείς, συμπλήρωσε κι η Ελένη καθώς χάιδευε το κεφάλι του αδερφού της.

Οι δυο νέοι βγήκαν απ' το δωμάτιο και προχώρησαν στο χαμηλό και μισοσκοτεινό διάδρομο. Μια στενή πόρτα υπήρχε προς τ'

αριστερά, λίγο πιο εδώ απ' την εξώπορτα. Ο Μάριος σταμάτησε να δίσταζε να προχωρήσει.

-Απ' την άλλη πόρτα... Αυτό εδώ είναι το υπνοδωμάτιο, του είπε η Ελένη κι ακούμπησε το χέρι της στο μπράτσο του. Ήταν οι δυο τους κοντά κοντά. Στο μισοφώτιστο στενό χώρο ακούγονταν οι γρήγορες αναπνοές τους, καθώς τα μάτια τους λαμπύριζαν από αγάπη και πάθος. Ξαφνικά βρέθηκαν σφιχταγκαλιασμένοι και φιλήθηκαν παράφορα.

-Σ' αγαπώ, σ' αγαπώ, της ψιθύρισε με λαχτάρα στ' αφτί.

-Κι εγώ σ' αγαπώ και σε θέλω... Σε ποθώ, του απάντησε και τον φίλησε πολλές φορές απανωτά.

Τα χέρια της χαίδευαν τα μαλλιά του. Το κορμί της, ζεστό και λαχταριστό, σπάραζε στην αγκαλιά του. Τα πυρωμένα μάγουλά της φλόγιζαν το πρόσωπό του.

-Ας πάμε έξω, είπε σε λίγο η νέα με σβησμένη φωνή και λευτερώθηκε απ' τ' αγκάλιασμά του.

-Ας πάμε, επανάλαβε σαν ηχώ ο Μάριος και προχώρησε προς την έξοδο. Στάθηκε δισταχτικός στο κατώφλι. Η Ελένη τον πλησίασε κι ακούμπησε το χέρι της στο μπράτσο του.

-Σ' αγαπώ! του ψιθύρισε με λατρεία.

VI. Τα οράματα του μάντη

Απέναντι, στο υπόστεγο, ξαπλωμένοι πάνω στην ψάθα κι ακουμπισμένοι σε χοντρά μαξιλάρια, ο Ίππαρχος και ο Ιππίας συζητούσαν χαμηλόφωνα. Μπροστά τους είχαν από ένα πήλινο κύπελλο με κρασί και σε μια πιατέλα διάφορους ξηρούς καρπούς. Είχε για καλά σουρουπώσει και το φεγγάρι πρόβαλε κι αυτή τη φορά ολοστρόγγυλο κι ασημένιο, σα ζωντανή λαμπερή παρουσία πάνω απ' την Ολυμπία. Ο Ίππαρχος ανασηκώθηκε και κάλεσε το νεαρό Ρωμαίο να καθίσει δίπλα τους. Στην Ελένη, που κείνη τη στιγμή ετοιμαζόταν να μπει στην κουζίνα, παράγγειλε ένα ακόμα μαξιλάρι κι ένα κύπελλο κρασί.

-Ν' ανάψω και το λυχνάρι πατέρα; ρώτησε η Ελένη .

-Δε χρειάζεται... Το φως του φεγγαριού είναι τόσο έντονο που, αν και γέροι, μπορούμε να ξεχωρίσουμε μυρμήγκι στο χώμα, απάντησε ο Ιππίας.

Ο Ίππαρχος υπόδειξε μια θέση, ανάμεσα σ' αυτόν και στον Ιππία, δίπλα στη γωνιακή ξύλινη κολόνα του υπόστεγου.

-Έλα Μάριε να σε γνωρίσω σ' έναν αξιόλογο φίλο κι άνθρωπο... Τον λένε Ιππία κι είναι γιατρός και μάντης της Ολυμπίας...

-Έλα, κάθισε νεαρέ... Σε συμβουλεύω πάντως να μην επηρεαστείς απ' τα καλά λόγια του Ίππαρχου... Μη νομίσεις πως έχεις μπροστά σου κάποιο γιατρό ισάξιο του Ιπποκράτη ή κάποιο μάντη αντάξιο του Τειρεσία... Όταν ακούς κάποιον να λέει πως είναι φίλος, μπορείς εύκολα να συμπεράνεις πως τα καλά λόγια βασίζονται σε υποκειμενικές εκτιμήσεις, είπε ο Ιππίας με φωνή που χρωματίστηκε από κάποια σκωπτική διάθεση.

-Δεν είναι πάντα έτσι... Η φιλία δεν αποτελεί απαραίτητα αρνητικό παράγοντα για μια αντικειμενική αξιολόγηση, ιδίως όταν ο φίλος έχει την ευθυκρισία ενός Ίππαρχου, απάντησε ο Μάριος τη στιγμή που η Ελένη στήριζε στην πλάτη του ένα μαξιλάρι κι απίθωνε κατάχαμα, μπροστά του, ένα κύπελλο με κρασί.

Είδε το μάντη να ορθώνει το σώμα του, στηρίζοντας την παλάμη του αριστερού χεριού πάνω στη χοντρή ψάθα. Διακρινόταν κάποια έκπληξη στο πρόσωπο του, μ' όλο που στο φως του φεγγαριού δεν ήταν δυνατό να φανούν οι κινήσεις των ματιών κι οι ανεπαίσθητες διαφοροποιήσεις στην έκφραση του. Ύστερα από λίγο, αφού ακούμπησε πάλι το κορμί στον αγκώνα του, είπε χαμογελώντας και κοιτώντας το Μάριο στο πρόσωπο.

-Μ' αρέσει να συζητώ με μυαλωμένους νέους... Ένα νεανικό μυαλό έχει την ίδια χάρη και σπιρτάδα με το νεανικό σώμα... Γι' αυτό πιστεύω πως η συμμετοχή ενός νέου σε μια γεροντική συντροφιά, αποτελεί ένα ζωντανό και δυναμικό συστατικό για το ξανά-νιωμα και την προσαρμογή σε νέα δεδομένα, των ιδεών που διαμορφώθηκαν απ' τη μακροχρόνια εμπειρία και τη φιλοσοφημένη σκέψη... Ε, τι λες Ίππαρχε; Η φρεσκάδα είναι το συμπλήρωμα της μακροχρόνιας εμπειρίας...

-Συμφωνώ μαζί σου αγαπητέ μου φίλε... Άλλωστε είχες την ευκαιρία, πριν από λίγο, να μάθεις τι σκέφτομαι και πως αξιολογώ το

Μάριο, σαν άτομο και σα Ρωμαίο... Νομίζω πως δε χρειάζονται επεξηγήσεις...

-Έχεις δίκιο Ίππαρχε, συμφώνησε ο Ιππίας και ρούφηξε μ' ευχαρίστηση, απαντώντά, μερικές γουλιές κρασί. Το κοκκινέλι σου είναι θαυμάσιο φίλε μου... Έχει υπέροχη γεύση και θαυμάσιο άρωμα...

- Είναι περσινό.... Από διαλεγμένα σταφύλια...

Ο Ιππίας στράφηκε προς το Μάριο.

-Σ' αυτό το σπίτι παλικάρι μου σ' εκτιμούν και σ' αγαπούν πολύ... Σα δικό τους άνθρωπο...

-Το βλέπω κι είμαι γι αυτό πολύ ευχαριστημένος , απάντησε με κάποια συστολή ο νέος.

Από κει και πέρα η συζήτηση άρχισε να γίνεται ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα για το Μάριο. Ο Ιππίας ήταν θαυμάσιος συζητητής. Μίλησε για τον εαυτό του, για τους δικούς του , για τη ζωή του στην Ολυμπία... Τους εξιστόρησε τον τρόπο που άρχισε να ερευνά και να μαθαίνει τα μυστικά των ασθενειών και τις θεραπείες τους... Ήταν τότε αμούστακο παιδί και τις πρώτες αλοιφές τις παρασκεύασε με τη βοήθεια κάποιου ιερέα στο ναό του Δία, μα ταυτόχρονα ασχολήθηκε και με τη μαντική τέχνη. Η μύησή του στη μαντεία ήταν οικογενειακή παράδοση. Σαν κατευθείαν απόγονος της γενιάς των **Ιαμιδών**⁷⁸, που ανάδειχνε τους μάντεις της Ηλείας, παρακολούθησε από πολύ μικρός τις τελετές, τις θυσίες και τα μυστήρια, κοντά σε κάποιο θείο του, που τον μύησε στα μυστικά της μαντικής. Στην αρχή, σα βοηθός άλλου μάντη στην Κυλλήνη κι αργότερα σαν υπεύθυνος μάντη στην Ολυμπία, λάβαινε μέρος στις θυσίες κι εξηγούσε στους πιστούς τα σημάδια απ' τα εντόσθια και τ' άλλα μέρη του ζώου που θυσιαζόταν στο βωμό. Εκεί, στην Ολυμπία, είχε συνδεθεί στενά και με τον Ίππαρχο. Είχαν κι οι δυο τους τις ίδιες πνευματικές ανησυχίες και τους ίδιους προβληματισμούς.

-Μας ένωσε, μας έδεσε στενά, η κοινή πίστη μας στο αβέβαιο μέλλον του ελληνισμού, είπε στο τέλος ο Ιππίας, σα να 'θελε να ανακεφαλαιώσει όσα είχε πει πριν.

Ο Μάριος ήπιε μια γουλιά κρασί και πλατάγισε μ' ικανοποίηση τα χείλη του.

---

⁷⁸ Οι Ιαμίδες μάντεις θεωρούνταν απόγονοι του θεού Απόλλωνα.

-Είχα την ευκαιρία, είπε, να συζητήσω ένα βράδυ το θέμα αυτό με τον Ίππαρχο... Όμως, σα Ρωμαίος δε νομίζω πως οι κίνδυνοι για τον ελληνισμό προέρχονται απ' τη Ρώμη... Πιστεύω, αντίθετα, πως οι Ρωμαίοι θα βοηθήσουν την Ελλάδα να ξαναβρεί το δρόμο της για να ολοκληρώσει την πνευματική της πορεία στην Ευρώπη και στην Ασία.

-Έχεις και δίκιο και άδικο, απάντησε ο Ιππίας χρησιμοποιώντας τη σοφιστική μέθοδο των «διπλών λόγων», σύμφωνα με την οποία υπάρχουν ζεύγη αντίθετων επιχειρημάτων για το ίδιο θέμα.

-Θα προτιμούσα να ξεκαθαρίσουμε αν έχω ή δίκιο ή άδικο ... Μόνο τότε θα καταλήξουμε σε σωστά συμπεράσματα...

-Σε μερικά θέματα νεαρέ μου δε μπορούμε να 'μαστε απόλυτοι... Πιστεύω πως θ' ακριβολογούσες, συνέχισε ο Ιππίας, αν ισχυριζόσουν πως ο κίνδυνος δεν προέρχεται μόνο απ' τη Ρώμη... Τονίζω το «μόνο»... Γιατί είναι ολοφάνερο πως η κύρια αιτία της παρακμής του ελληνισμού είναι η αφροσύνη των ίδιων των Ελλήνων. Αν όχι όλων, τουλάχιστο μιας σημαντικής μερίδας... Αυτοί θυσιάζουν το μέλλον και την ιστορία τους στο βωμό ενός παράλογου ατομισμού κι ενός διαιρετικού τοπικισμού... Όλοι εδώ, σ' αυτό το δύστυχο τόπο, θέλουν να 'ναι κυρίαρχοι, θέλουν ν' ασκούν εξουσία, επιδιώκουν να είναι ηγέτες ασήμαντων μικροομάδων ή μπουλουκιών, υποθηκεύοντας την ίδια τους τη λευτεριά... Κάθε πόλη και ξεχωριστό κράτος και σε κάθε κράτος εκατοντάδες άρχοντες, προύχοντες, φιλόδοξοι πολιτικάντηδες που αποπροσανατολίζουν τους πολίτες και τους μεταμορφώνουν σε κοπάδι από πρόβατα...

-Είμαστε κατακερματισμένοι μπροστά σε παντοδύναμα κράτη σαν το δικό σας, που έχουν ως έμβλημα της δύναμης και κυριαρχίας τους την ενότητα και την πειθαρχία, συμπλήρωσε ο Ίππαρχος. Εσείς αντιπροσωπεύετε το μέλλον, εμείς το παρελθόν... Εσείς είστε πρακτικοί, εμείς φαντασιόπληκτοι... Εσείς είστε μεθοδικοί, εμείς προχειρολόγοι και φαφλατάδες...

-Ναι, αλλά δημιουργήσατε έναν πολιτισμό που χρησιμεύει σε μας ως φάρος. Το πολίτευμα της Ρώμης βασίζεται σε πρότυπα και ιδέες που ρίζωσαν εδώ, στην Ελλάδα... Χάρη σ' αυτό το πολίτευμα και στο αξιοκρατικό σύστημα διακυβέρνησης, το ρωμαϊκό κράτος έχει σήμερα τη δυνατότητα να επιλέγει αυτούς που μπορούν να το

οδηγήσουν μπροστά... Κι αυτός ακόμα ο ύπατος, ο Τίτος Φλαμίνιος, είναι ένα δημιούργημα αυτής της επιλογής των ηγετών μας με δίκιο κι αξιοκρατικό τρόπο...

-Στην Ελλάδα γεννήθηκε η δημοκρατία, αυτό το θαυμάσιο πολίτευμα, που επιτρέπει τη δημιουργική συμμετοχή στα κοινά όλων των πολιτών και την αξιοκρατική επιλογή των ικανών, απάντησε ο Ιππίας και στήριξε το μαξιλάρι στη μια πλευρά για να σταυρώσει μ' ευκολία τα πόδια του και να καθίσει πιο άνετα. Για τη σημερινή μας όμως παρακμή δε φταίει η δημοκρατία. Φταίει η δημαγωγία... Φταίει η άμετρη φιλοδοξία των αρχομανών, που δε διστάζουν να προωθούν σ' αξιώματα ανίκανα και περιθωριακά άτομα, για να τα ελέγχουν καλύτερα και να εξυπηρετούν τα στενά προσωπικά και κομματικά τους συμφέροντα... Με τέτοια σήψη στην πολιτική και κοινωνική ζωή, με τέτοια ηθική κρίση στις παραδοσιακές ιδέες και στα ιδανικά των Ελλήνων, είναι φανερό γιατί η Ελλάδα δεν κινδυνεύει, όπως είπα, μόνο απ' τη Ρώμη... Απλά γλιστρά μόνη της στο θανάσιμο εναγκαλισμό της ρωμαϊκής κυριαρχίας... Πέφτει η ίδια, σαν ώριμο φρούτο, στην ανοιχτή ποδιά της... Κι όταν πια θα 'ναι ανίκανη ν' αντιδράσει, όταν πια οι ιδέες του Ισοκράτη για πανελλήνια εθνική ενότητα κι ομόνοια θα μείνουν στις επόμενες γενιές σα νοσταλγική ανάμνηση κι αππραγματοποίητο όνειρο, τότε οι Έλληνες θα γευτούν την πίκρα της υποδούλωσης, τότε θα χτυπούν στον τοίχο το άδειο τους κεφάλι...

Στο ασημένιο φως του φεγγαριού, το ανέκφραστο πρόσωπό του έμοιαζε σα μάσκα κάποιας τραγωδίας. Είχε ακουμπήσει και τα δυο του χέρια στο έδαφος πίσω απ' την πλάτη του και τα μάτια του, ακίνητα, σα γυάλινα, είχαν στυλωθεί στο βάθος, ίσια πέρα απ' το φράχτη της αυλής, στις κορφές των δέντρων που, κατά μήκος του σταβλοξενώνα, έφραζαν σαν τοίχος τον ορίζοντα, προς τα νοτιοδυτικά. Θα νόμιζε κανείς πως ο γερο-Ιππίας είχε περιπέσει σε έκσταση. Τη στιγμή εκείνη η Ελένη είχε βγει απ' την κουζίνα, όπου καθάρισε και τακτοποίησε τα σκεύη και κάθισε στην ψάθα λοξά, με ενωμένα στο πλάι τα δυο χυτά πόδια της. Κανένας δε μιλούσε. Την απόλυτη σιωπή διέκοψαν τα χαχανητά των στρατιωτών, απ' το βάθος, από κάποιο δωμάτιο του σταβλοξενώνα. Ο Ιππίας ρούφηξε δυο τρεις φορές απανωτά τον αγέρα, σα να πάθαινε ασφυξία. Η φωνή του ακούστηκε βαριά, αργόσυρτη, υπόκωφη.

-Χανόμαστε!..Έλληνες, χανόμαστε!...

Ο Ίππαρχος ανακάθισε κι αυτός στη θέση του. Είδε διαδοχικά, λίγο απορημένος, πρώτα την Ελένη κι ύστερα το Μάριο και μετά χαλάρωσε κι έγειρε στο ένα πλευρό πάνω στην ψάθα...

-Μήπως είμαστε υπερβολικά απαισιόδοξοι; ρώτησε με δισταγμό σα να ρωτούσε τον εαυτό του, χωρίς να περιμένει απάντηση.

Ο Μάριος έφερε το κύπελλο στα χείλη του και κατέβασε δυο τρεις γουλιές κρασί.

-Ας μου επιτραπεί να συμφωνήσω ότι είστε πραγματικά απαισιόδοξοι... Οι προθέσεις των ηγετών μας στη Ρώμη, αυτών που ενδιαφέρονται για τα ελληνικά πολιτικά πράγματα, δεν είναι κατακτητικές, είπε με φωνή που δεν επιδεχόταν αμφισβητήσεις. Σ' αυτό το σημείο είμαι απόλυτος! Υπηρετώ τόσον καιρό στο στρατηγείο μας και ξέρω την αγάπη που τρέφει ο ύπατος για την Ελλάδα και τους Έλληνες... Αυτή η εκστρατεία του στρατού μας δεν έγινε για να κατακτηθεί η πατρίδα σας... Ο ύπατος με τις λεγεώνες του θα ξαναγυρίσει γρήγορα στην Ιταλία... Σε λίγους βέβαια μήνες, αφού διασφαλιστεί η λευτεριά των ελληνικών πόλεων, ο ρωμαϊκός στρατός θα εγκαταλείψει την Ελλάδα...

Ο Ιππίας δε φαινόταν ν' ακούει τους συνομιλητές του. Με την ίδια αχρωμάτιστη φωνή και τη ματιά του χαμένη σε κάποια αόρατη, απύθμενη άβυσσο, ψέλλισε μετά από σύντομη σιωπή.

-Ας αφήσουμε το σήμερα... Ας πάμε πιο μακριά, πιο πέρα... Δυο, τρεις, πέντε δεκαετίες... Έναν αιώνα... Διακρίνω σκοτάδι, καταχνιά, απελπισία, χάος...

Ο Μάριος κάτι πήγε να πει μα ο Ίππαρχος τον σταμάτησε φέρνοντας το δείκτη του χεριού του στα χείλη, για να του δείξει πως δεν έπρεπε να μιλήσει. Μετά, μισοανασηκώθηκε αργά απ' τη θέση του κι έσκυψε προς τη μεριά του νέου.

-Αυτή τη στιγμή δε μιλά ο Ιππίας, ο γιατρός!.. Ακούμε τον Ιππία το μάντη! ψιθύρισε με δέος.

Η αναπνοή του γερο-μάντη ήταν γρήγορη, βαριά κι άρρυθμη. Φάνηκε κάποια στιγμή να συνταράζεται, σα να προσπαθούσε να βγάλει κάποιο βαθύ στεναγμό.

-Είμαστε ένας λαός σοφός μα κι άμυαλος, είπε καθώς αναταράχτηκε για ν' αλλάξει θέση και να καθίσει σταυροπόδι. Θυσιαζόμαστε για τη λευτεριά και μετά την αλυσοδένουμε... Υμνούμε τη

δημοκρατία για να την πετάξουμε, μετά από λίγο, σα τροφή στη δημαγωγία και στην οχλοκρατία... Είμαστε φιλοπάτριδες μα και πρόθυμοι να ξεσκονίσουμε με δουλικότητα τα σανδάλια των κατακτητών... Είμαστε ένα αλλόκοτο κράμα αντιθέσεων και γι' αυτό μπορούμε ν' αγγίξουμε ταυτόχρονα το μεγαλείο και την καταφρόνια... Αυτή την ώρα, αυτή την κρίσιμη στιγμή, είμαστε ένας λαός χωρίς ηγέτες, χωρίς φωτισμένους αρχηγούς... Κι' αυτό θα το πληρώσουμε ακριβά!.. Χάσαμε τα ιδανικά μας και βαδίζουμε στο σκοτεινό άγνωστο... Η Κόρινθος, η πόλη που ύμνησε τόσο πολύ τη ρωμαϊκή δύναμη, θα μεταβληθεί μια μέρα, απ' την ίδια αυτή δύναμη, σε μια χέρσα έκταση... Γύρω μου βλέπω ένα απέραντο νεκροταφείο... Και σιωπή, νεκρική σιωπή... Απ' το νοτιότερο άκρο της Πελοποννήσου ως το βορειότερο της Μακεδονίας... Τίποτα δε σαλεύει, τίποτα δεν αναπνέει... Όλα βρίσκονται σε νάρκη....

Οι άλλοι τον άκουγαν άφωνοι. Φαίνονταν ανήσυχoi, αναστατωμένοι, φοβισμένοι...

VII. Τα στεφάνια της αγριελιάς

Οι δυο επόμενες μέρες της ολυμπιάδας ήταν γεμάτες ένταση και πάθος. Δύσκολα κάποιος, που αγνοεί την ψυχολογία και το χαρακτήρα αυτού του λαού, θα μπορούσε να εξηγήσει και να περιγράψει σ' όλη την έκταση και το βάθος, τις πηγαίες εκδηλώσεις του πλήθους που άγγιζαν τα όρια του παραληρήματος. Αυτή η τόσο έντονη συμμετοχή των θεατών στους αγώνες, ήταν μια απρόσμενη εμπειρία που γοήτευε το Μάριο. Ο πνευματικά καλλιεργημένος νεαρός διερμηνέας άρχισε να πιστεύει πως, παρά τις επαφές και τις γνωριμίες του με Έλληνες επί τόσα χρόνια στην Ιταλία δεν είχε καταφέρει, μέχρι τότε, να τους γνωρίσει καλά.

Σ' αυτές τις διαπιστώσεις κατάληξε μετά από παραμονή λίγων ημερών στην Ολυμπία, σ' αυτό το πνευματικό και θρησκευτικό κέντρο όλο του ελληνισμού. Για να 'ναι η γνωριμία ολοκληρωτική, σ' όλο το βάθος και πλάτος, θα 'πρεπε να 'χει την ικανότητα να ψηλαφίσει τα συναισθήματα, την ίδια την ψυχή του ανώνυμου έλληνα θεατή και να εμβαθύνει στις μύχιες σκέψεις του, για να κατανοήσει

την επίδραση του ολυμπιακού θεσμού στις ιδέες, στα ιδανικά, στην πίστη του για ενότητα ή ανεξαρτησία και γενικά στα μεγάλα προβλήματα στα οποία φανερώνονταν με τα προτερήματα και τα ελαττώματά του, όλο αντιθέσεις και αντιφάσεις. Ήταν τόσο στενά δεμένος ο Έλληνας με τη μακροχρόνια παράδοση των ολυμπιακών αγώνων, ώστε σ' ένα αθλητικό γεγονός κατάφερε να ζυμώσει τόσο σύνθετα κοινωνικά, ιστορικά, θρησκευτικά και πολιτιστικά στοιχεία, ώστε να μεταβάλλει, με την πάροδο του χρόνου, την Ολυμπία σε λίκνο του πανελληνισμού. Μόνο έτσι, σκέφτηκε ο Μάριος, θα μπορούσε κάποιος να εξηγήσει για ποιο λόγο οι θεατές παραληρούσαν στο στάδιο κατά την **75^η ολυμπιάδα**⁷⁹, όταν την ίδια ώρα στις Θερμοπύλες έπεφταν, απ' τα περσικά βέλη, οι τριακόσιοι του Λεωνίδα κι οι εφτακόσιοι Θεσπείς. Ήταν ένα γεγονός γεμάτο συμβολισμούς, μια πράξη ταύτισης της πανελλήνιας ύπαρξης, σε μια απ' τις κρισιμότερες φάσεις στην ιστορία του ελληνισμού, με την ύπαρξη του θεσμού των αγώνων και γενικότερα με την ολυμπιακή ιδέα. Η ελληνική γλώσσα κι ο χαρακτήρας του Έλληνα κατάφεραν να μην αλλοιωθούν ριζικά. Επέζησαν με ανεπαίσθητες διαφοροποιήσεις, χάρη σε τέτοιες ταυτίσεις που ορθώνονταν, εμπόδια δυσκολοπέραστα, στους παραλογισμούς και στις εσωγενείς τάσεις για διάλυση, διχόνοια και αυτοκαταστροφή. Αυτές τις τάσεις τις συναντά κανείς συχνά στη μακραίωνη ιστορική πορεία αυτού του λαού, μετά από αντιφατικές εξάρσεις μεγαλείου και αισχύνης.

Εξαιτίας του τραυματισμού του Αριστίωνα, η Ελένη δεν είχε καθόλου ελεύθερο χρόνο για να συνεχίσει την ξενάγηση του Μάριου στην Άλτη. Αυτή την ξενάγηση του την είχε υποσχεθεί αλλά, από απρόβλεπτες περιστάσεις, δε μπόρεσε να φανεί συνεπής.

Συνήθως, μετά τις πρωινές εργασίες της στο Λεωνίδαίο, επέστρεφε στο σπίτι κι αφοσιωνόταν στις καθημερινές δουλειές και στην περιποίηση του ανήμπορου αδερφού της. Ο πατέρας της ήταν επίσης πολύ απασχολημένος. Τις δυο τελευταίες μέρες των αγώνων θα 'πρεπε να διανυχτερεύει στο Πρυτανείο, μαζί με τους ελλανοδίκες και τους άλλους επόπτες των αγώνων κι έτσι δεν είχε την ευκαιρία ν' ασχοληθεί με τις δικές του οικογενειακές υποθέσεις.

Για το Μάριο αυτές οι δυο τελευταίες μέρες ήταν μια ανεπανάληπτη εμπειρία. Ζυμώθηκε με το ανώνυμο πλήθος στην Άλτη, στο

---

⁷⁹ Το 480 π.Χ.:

γυμναστήριο, στο στάδιο, στην παλαίστρα και παρασύρθηκε σ' έντονες συναισθηματικές εξάρσεις. Ένιωσε σα να 'χε γεννηθεί σ' αυτά τα χώματα κι ώρες ώρες πλημμύριζε από περηφάνια γιατί είχε την τύχη να διαπαιδαγωγηθεί με τον ελληνικό τρόπο ζωής και να μάθει να μιλά, σαν Έλληνας, την ελληνική γλώσσα. Αυτές οι βαθιές ρίζες μιας στενής πνευματικής συγγένειας με καθετί το ελληνικό, τον έκαναν να νοιάζεται για την Ολυμπία όπως ένας οποιοσδήποτε Έλληνας... Και πίστεψε πως ο θεσμός των ολυμπιακών αγώνων, πέρα απ' τη σημασία που είχε για τους ίδιους τους Έλληνες, θα 'πρεπε να εξυψωθεί και να διευρυνθεί σαν ιδέα μιας παγκόσμιας ένωσης, ένα σύμβολο πανανθρώπινης άμιλλας σε αξίες που μενουν αναλλοίωτες στο χώρο και στο χρόνο. Η Ολυμπία θα μπορούσε να γίνει, εκτός από τόπος ομόνοιας κι αθλητικής συνάντησης όλων των Ελλήνων κι ένα σύμβολο παγκόσμιας ειρήνης και αλληλοκατανόησης... Ένας φάρος παγκόσμιας εκεχειρίας.

Την τέταρτη μέρα των αγώνων ο Μάριος βρέθηκε στο στάδιο απ' την ανατολή του ήλιου. Τ' αγωνίσματα της μέρας αυτής ήταν συναρπαστικά, όπως τον διαβεβαίωσαν πολλοί, γιατί θ' αναδειχνόταν κι ο σταδιονίκης, που το όνομά του θα 'μενε αθάνατο. Η σταδιοδρομία αποτελούσε το αρχαιότερο αγώνισμα των ολυμπιακών αγώνων κι οι σταδιονίκες ήταν οι προνομιούχοι αθλητές που με τ' όνομά τους χαρακτήριζαν την κάθε ολυμπιάδα. Ήταν η ύψιστη τιμή που θα μπορούσε να διανοηθεί κάποιος θνητός.

Στις πρώτες σειρές των θεατών, πολύ κοντά στο περίφραγμα από χοντρά σχοινιά που εμπόδιζε το πλήθος να πλησιάσει στον αγωνιστικό χώρο, κάθονταν γνωστές προσωπικότητες του αθλητισμού και της τέχνης που είχαν τιμητικά προσκληθεί στους αγώνες απ' το Ολυμπιακό Συμβούλιο.

Ο Μάριος άκουγε τους διπλανούς του να κάνουν σχόλια για τον καθένα απ' αυτούς τους επώνυμους. Προσπαθούσαν να τους αναγνωρίσουν και ζητούσαν μεγαλόφωνα συμπληρωματικές πληροφορίες από φίλους τους που κάθονταν πιο πέρα. Έτσι πληροφορήθηκε πως απ' τις τιμητικές σειρές, πολύ κοντά στους ελλανοδίκες, παρακολουθούσαν κείνη την ώρα τους αγώνες οι παλιοί Ηλείοι ολυμπιονίκες Παντάρκης, Παιώνιος και Κάπρος. Ο μεσόκοπος Παντάρκης είχε νικήσει στις ιπποδρομίες της **139^{ης} ολυμπιά-**

δας⁸⁰ πριν από εικοσιοχτώ χρόνια, ενώ οι άλλοι δυο ανακηρύχθηκαν πρωταθλητές στην πάλη και στο παγκράτιο, κατά την 141^η και 142^η ολυμπιάδα⁸¹.

Πιο εδώ, προς την πλευρά της εισόδου του σταδίου, κάθονταν ο μεσσήνιος ολυμπιονίκης Αγησίδαμος, νικητής στο παγκράτιο ανδρών κατά την 140^η ολυμπιάδα⁸² και δίπλα του ο νεαρός Φαίδιμος απ' την Τρωάδα, πρώτος νικητής στο παγκράτιο παιδιών, που σαν αγώνισμα είχε για πρώτη φορά καθιερωθεί στην προηγούμενη ολυμπιάδα, πριν από τέσσερα χρόνια.

Αυτοί αλλά κι άλλες προσωπικότητες του αθλητισμού, της πολιτικής και της τέχνης τιμούσαν, με την παρουσία τους, τους αγώνες της τέταρτης μέρας.

Μέσα στο στάδιο η αγωνία του κόσμου είχε κορυφωθεί, όταν οι ολόγυμνοι αθλητές της τελικής πρόκρισης, με τα ευθυτενή και πλαστικά κορμιά τους, παρατάχτηκαν στην αφετηρία. Η ανάσα του κόσμου λες κι είχε σταματήσει. Μόνο όταν δόθηκε, απ' τον αφέτη, το χτύπημα της εκκίνησης τότε μόνο ακούστηκε ένα μυριόστομο επιφώνημα απ' το πλήθος... Κι αμέσως μετά, επευφημίες, κραυγές, αλαλαγμοί... Όταν οι αθλητές έφτασαν στο τέρμα, οι θεατές που βρίσκονταν εκεί κοντά όρμησαν στο στίβο και σήκωσαν, επευφημώντας, το βοιωτό σταδιονίκη Μικίωνα στα χέρια τους. Ο κόσμος είχε παρασυρθεί σ' ένα ατέλειωτο παραλήρημα. Οι Βοιωτοί, συγκινημένοι απ' τον άθλο του συμπατριώτη τους, άρχισαν να ψάλλουν έναν ύμνο αφιερωμένο στους ολυμπιονίκες, την ώρα που ο ελλανοδίκης Πολύξενος έδενε στο μπράτσο, στους μηρούς και στο μέτωπο του νικητή τις κόκκινες τιμητικές κορδέλες. Μετά του 'δωσε ένα κλωνάρι φοίνικα και τον έσπρωξε ελαφρά προς το στίβο για να πραγματοποιήσει το γύρο του θριάμβου.

Ως το μεσημέρι οι αγώνες συνεχίστηκαν με την ίδια ένταση, κάτω απ' τις καυτερές ακτίδες του ήλιου. Μετά το διάυλο, δηλαδή το διπλό αγώνα σταδίου και το δόλιχο, τον επίπονο δρόμο αντοχής, ακολούθησαν οι αγώνες των δρομέων σπλιτών. Οι γυμνοί αθλητές, φορώντας μόνο το κράνος και κρατώντας ασπίδα, έφταναν κατάκοποι στο τέρμα. Στα πρόσωπά τους ήταν ζωγραφισμένη η αγω-

---

⁸⁰ Το 224 π.Χ.

⁸¹ Το 216 και το 212 π.Χ. αντίστοιχα.

⁸² Το 220 π.Χ.

νία και οι φλέβες του λαιμού τους ήταν πεταγμένες έξω, απ' την υπέρτατη μυϊκή προσπάθεια.

Όταν ο Μάριος έφυγε απ' το στάδιο, πολύς κόσμος είχε συγκεντρωθεί στην παλαίστρα, όπου προετοιμάζονταν οι αθλητές που θα συμμετείχαν στα πιο άγρια αγωνίσματα της ολυμπιάδας. Εκεί οι παλαιστές, οι πυγμάχοι κι οι παγκρατιστές, ολόγυμνοι κι αλειμμένοι με λάδι, έκαναν τις τελευταίες προετοιμασίες και τα επιτόπια πηδήματα για την προθέρμανσή τους. Σε λίγη ώρα θα οδηγούνταν παραταγμένοι στο στάδιο, όπου θ' αγωνίζονταν σκληρά και με πείσμα ως το σούρουπο, για να πετύχουν τη νίκη ή τουλάχιστο μία τιμητική θέση.

VIII. Τα επεισόδια

Την πέμπτη και τελευταία μέρα της ολυμπιάδας έγιναν, πρωί πρωί οι καθιερωμένες θυσίες και το στεφάνωμα των αθλητών με κλωνάρια απ' την «καλλιστέφανον ελαίαν». Ο Πολύξενος, ο αρχαιότερος απ' τους ελλανοδίκες, έκλεισε τις τελετές και γιορτές με μια εμπνευσμένη ομιλία, για τη σημασία και τους σκοπούς των ολυμπιακών αγώνων. Μετά, το ιερατείο κι οι ελλανοδίκες κάλεσαν στο Πρυτανείο τους ολυμπιονίκες, τους στενούς συγγενείς τους και τους αρχιθεωρούς των αντίστοιχων πόλεων όπου, κατά τα έθιμα, θα τους πρόσφεραν πλούσιο γεύμα.

Το πλήθος είχε αρχίσει να διαλύεται και να επιστρέφει, όπως τα κύματα του ορμητικού ποταμιού, προς τους καταυλισμούς της κοιλάδας. Όλα φαίνονταν ήρεμα. Υπήρχε, εντούτοις, μια διάχυτη κι ανεξήγητη ανησυχία σ' όλο το χώρο της Άλτης. Ο κόσμος είχε ορισμένες πληροφορίες για μεμονωμένα κι ασήμαντα επεισόδια, απ' τους Σπαρτιάτες και τους Αιτωλούς, με τις φιλορωμαϊκές ομάδες άλλων ελληνικών πόλεων. Πολλοί ζητούσαν λεπτομερέστερες πληροφορίες για όσα είχαν συμβεί. Οι περιπολίες από λεγεωνάριους είχαν ενισχυθεί στην περιοχή της κοιλάδας, ενώ το ιππικό, στο σταβλοξενώνα, βρισκόταν σε μερική επιφυλακή.

Μέσα στην Άλη είχαν απομείνει ελάχιστοι προσκυνητές, μ' εξαίρεση το χώρο μπροστά στο Φιλίππειο. Εκεί, ανάμεσα στο χα-

ρακτηριστικό κυκλικό χτίσμα, στον εξωτερικό δυτικό περίβολο του ιερού χώρου και στην πύλη, προς τη μεριά του Πρυτανείου, είχαν συγκεντρωθεί καμιά τριανταριά νεαροί Μακεδόνες και συζητούσαν έντονα.

Ανάμεσα τους ήταν ο Νίκαρχος, ο παγκρατιστής απ' τη Σίρρα, ο παλαιστής Λυσίμαχος απ' τη Βέροια, ο δρομέας Νεοπτόλεμος απ' το Δίο, ο ακοντιστής Καλλίμαχος απ' την Αμφίπολη, ο δολιχοδρόμος Κλείτος απ' την Αβυδώνα, ο παλαιστής Θρασύμαχος απ' τη Σαμοθράκη κι ο γνωστός, στους περισσότερους προσκυνητές της Ολυμπίας, αρματοδρόμος Φιλάρετος απ' τη Θεσσαλονίκη.

Αρκετοί φύλακες της Άλτης, κρατώντας τα σύμβολα της εξουσίας τους, τα κοντόχοντρα ραβδιά ή τα μαστίγια τους, στέκονταν μπροστά στην κλειδωμένη είσοδο του κυκλικού χτίσματος. Οι νεαροί απαιτούσαν ν' ανοιχτεί η πόρτα για να μπορέσουν να μπουν στο εσωτερικό και ν' αποδώσουν τιμές στους πιο ένδοξους προγόνους τους πριν αναχωρήσουν για την ιδιαίτερη πατρίδα τους. Λίγο πριν, οι ίδιοι είχαν τραβήξει τα караβόπανα κι αποκάλυψαν τα σκεπασμένα μέχρι τότε αγάλματα όλων των μακεδόνων βασιλιάδων, ηρώων και αθλητών. Οι φύλακες, με διαλλακτικότητα και προσεγμένη συμπεριφορά, εξηγούσαν στους συγκεντρωμένους πως είχαν εντολή απ' τον αρχιερέα να μην επιτρέψουν σε κανένα την είσοδο στο Φιλίππειο, σ' όλη τη διάρκεια της ολυμπιάδας.

Σιγά σιγά οι συγκεντρωμένοι άρχισαν να πληθαίνουν. Ήταν κι αρκετοί περαστικοί που σταματούσαν για λίγο και μετά απομακρύνονταν. Άλλοι όμως αναμείχτηκαν ενεργά στη διαμάχη και πήραν το μέρος των νεαρών Μακεδόνων. Ανάμεσα στους τελευταίους διακρινόταν, για τη δυναμική του παρουσία, ο Θηβαίος ακοντιστής Φαέθωνας, ο δρομέας Τηλέμαχος απ' τη Ρόδο, ο παγκρατιστής Αγασθένης απ' τις Φέρρες της Θεσσαλίας, ο σταδιοδρόμος Κλεομένης απ' τη Μεσσηνία κι ο αρματοδρόμος Κλεόβουλος απ' τη Σπάρτη.

Τώρα οι συγκεντρωμένοι είχαν περιτριγυρίσει το χτίσμα και φωνασκούσαν χειρονομώντας. Βημάτιζαν νευρικά, σωστά λιοντάρια σε κλουβιά, στα πλατιά σκαλιά ή ανάμεσα στο διάδρομο που σχημάτιζαν οι εξωτερικές κολόνες κι ο χτισμένος από κόκκινα πυρότουβλα τοίχος. Οι φύλακες, κατάχλωμοι, διαβεβαίωναν τους πιο θερμόαιμους που απ' την αρχή φάνηκε πως επηρέαζαν τους υπό-

λοιπους κι ήταν ένα είδος ηγετών της στιγμής, πως οι ίδιοι δεν είχαν τα κλειδιά και πως θα 'πρεπε ν απευθυνθούν στον αρχιερέα για να τους επιτρέψει την είσοδο στο Φιλίππειο. Ο ένας μάλιστα απ' αυτούς προθυμοποιήθηκε να οδηγήσει μια ολιγομελή επιτροπή στο Πρυτανείο, όπου κείνη την ώρα γευμάτιζαν οι επίσημοι με τους ολυμπιονίκες.

Όλα έδειχναν πως η κατάσταση θα εξελισσόταν ομαλά και πως τα πνεύματα σιγά σιγά θα ηρεμούσαν, όταν από τα βορειοδυτικά, κοντά στην πύλη προς την πλευρά του Πρυτανείου, εμφανίστηκε η φιλορωμαϊκή ομάδα του Νεοκλή. Το θρασύ κι αλαζόνα αρχηγό συνόδευαν ο συσσιτάρχης της αποστολής της Χαλκίδας Κτήσιππος, ο κορίνθιος παλαιστής Πείσανδρος, ο βοηθός του αρχιθεωρού των Πατρών Φίλωνας, ο δολιχοδρόμος Αλκίδοκος απ' τη Μεγαλόπολη, ο σταδιοδρόμος Άκτορας απ' τους Λετρίνους, ο δρομέας Άγραυλος απ' την Ελευσίνα και πολλοί άλλοι άγνωστοι φιλορωμαίοι νεαροί που φωνασκούσαν κι έβριζαν τους Μακεδόνες. Μερικοί απ' αυτούς είχαν προχωρήσει στο βάθος της Άλτης και προκαλούσαν επικίνδυνα τους αντιπάλους τους. Ένας, μάλιστα, φανατισμένος κοκκαλιάρης νεαρός, έτρεξε ξεφωνίζοντας σα μανιακός προς το άγαλμα του Αριστοτέλη και με το βαρύ ροζιασμένο πάσσαλο που κρατούσε με τα δυο του χέρια, άρχισε να χτυπά με λύσσα στο κάτω μέρος του ανδριάντα. Στο τέταρτο χτύπημα έσπασε ένα δάχτυλο απ' το δεξί πόδι του μακεδόνα φιλόσοφου, ενώ στο επόμενο αποσπάστηκε η άκρη μιας πτυχής απ' το ιμάτιό του. Οι υπόλοιποι παρότρυναν το νεαρό ν' ανεβεί πιο ψηλά για να σπάσει το χέρι που κρατούσε έναν τυλιγμένο πάπυρο. Τον βοήθησαν μάλιστα ν' αναρριχηθεί στην πάνω πλευρά του βήθρου, για να πετύχει πιο εύκολα το σκοπό του. Οι Μακεδόνες είχαν εξαγριωθεί. Όρμησαν στην αντίπαλη ομάδα κραδαίνοντας ξύλα και πετώντας πέτρες.

-Θα σας λιανίσουμε!... Ιερόσυλοι!.. Τσανακογλείφτες των Ρωμαίων!...

Οι άλλοι υποχώρησαν τρέχοντας. Ο Νεοκλής στάθηκε λίγο πιο εδώ απ' την πύλη κι απευθύνθηκε προς τους Μακεδόνες κουνώντας απειλητικά το χέρι του.

-Περιμένετε βάρβαροι... Περιμένετε και θα δείτε!... Θα σας κανονίσουμε... Θα σας δω τι θα κάνετε όταν έρθει η φρουρά... Θα το σκάσετε σα λαγοί...

Ο νεαρός που βρισκόταν πάνω στο βάθρο δεν πρόλαβε ν' απομακρυνθεί. Ο Νίκαρχος τον έπιασε με τα σιδερένια του δάχτυλα απ' τα μαλλιά και του 'δείξε τα σπασμένα μέρη του ανδριάντα.

-Γιατί το 'καμες αυτό ρε παλιόσκυλο; τον ρώτησε άγρια ο βλοσυρός παγκρατιστής.

Το πρόσωπο του, έτσι όπως ήταν πρησμένο και παραμορφωμένο απ' τα χτυπήματα των αντιπάλων του στις προπονήσεις και στους αγώνες, έδειχνε πιο άγριο απ' τις έντονες συσπάσεις, που φανέρωναν την προσπάθειά του για να συγκρατήσει την οργή του.

Ο φανατικός νεαρός δεν είχε ίσως συνειδητοποιήσει τον κίνδυνο που διέτρεχε. Η ματιά του ήταν περιφρονητική και προκλητική. Κάποια στιγμή γύρισε ξαφνικά, όταν το σφίξιμο του γίγαντα χαλάρωσε κάπως και τον έφτυσε στο πρόσωπο, ενώ ταυτόχρονα τινάζόταν πέρα δώθε για να ξεφύγει. Ο Νίκαρχος, σωστό θεριό, τον άρπαξε απ' το σβέρκο και του 'δωσε ένα γερό χτύπημα στα πλευρά.

-Γιε πόρνης, κραύγασε ασυγκράτητος.

Τα μάτια του πετούσαν φωτιές. Πριν οι άλλοι προλάβουν να τον συγκρατήσουν, τον είδαν να σηκώνει με τα δυο του χέρια το νεαρό, σα πούπουλο, πάνω απ' το κεφάλι του και να τον γκρεμίζει με μανία στη βάση του βάρους. Ακούστηκε ένας ξερός κρότος από κόκαλα που σπάζουν. Το σώμα του νεαρού έκανε δυο τρεις σπασμούς κι έπεσε μπρούμυτα, ακίνητο, άψυχο, στο ρείθρο του δρόμου.

-Θάνατος στους ιερόσυλους, κραύγασαν μερικοί μες απ' το πλήθος των Μακεδόνων και των Φιλομακεδόνων.

-Τι καθόμαστε με σταυρωμένα τα χέρια αδέρφια μου, φώναξε έξαλλος από οργή ο Νίκαρχος. Διανύσαμε τέσσερις χιλιάδες, περίπου, στάδια για να φτάσουμε απ' τη Μακεδονία ως αυτά τα ιερά χώματα... Και να λοιπόν που μας απαγορεύουν ν' ασκήσουμε ένα απ' τα βασικά μας δικαιώματα... Μας απαγορεύουν να τιμήσουμε τους ένδοξους προγόνους μας... Εμπρός λοιπόν, τι περιμένουμε; Μήπως ελπίζετε πως θα μας δώσουν τα κλειδιά για ν' ανοίξουμε τις πόρτες; Άδικα ελπίζετε... Το μόνο που μας απομένει είναι να τις ανοίξουμε όπως εμείς ξέρουμε...

Όρμησαν προς το Φιλίππειο. Το θαυμάσιο εκείνο στρογγυλό οικοδόμημα, με την πελώρια χάλκινη παπαρούνα στην κορφή της

στέγης του και τις αρχιτεκτονικά άψογες δεκαοχτώ κολόνες ιωνικού ρυθμού που το περιέβαλαν, είχε σε λίγη ώρα ζωστεί από οργισμένους νεαρούς που κράδαιναν πέτρες και ξύλα. Ο παλαιστής Λυσίμαχος άρπαξε το χοντρό ραβδί ενός φύλακα και το 'χωσε στο σιδερένιο κρίκο που συγκρατούσε τη βαριά κλειδαριά. Με το μοχλό που σχημάτιοε τράβηξε πολλές φορές προς τη μεριά του το ραβδί, χωρίς όμως να καταφέρει ν' αποσπάσει τον κρίκο απ' τη στέρα δρύινη πόρτα, με τις εκπληκτικές χάλκινες διακοσμήσεις της.

-Στάσου Λυσίμαχε... Μην παιδεύεσαι άδικα, φώναξε δυνατά ο αρματοδρόμος Φιλάρετος. Θα πρέπει να βρούμε ένα σιδερένιο λοστάρι... Το ραβδί δεν θ' αντέξει... Παιδιά, ένα λοστάρι... Για κοιτάξτε προς το υπόστεγο του Πρυτανείου... Εκεί βρίσκονται πολλά εργαλεία...

Κείνη τη στιγμή είχε εμφανιστεί πάλι στην πύλη ο Νεοκλής με τους ομοϊδεάτες του και με μια μικρή περίπολο λεγεωνάριων. Οι στρατιώτες δίσταζαν να μπουν, οπλισμένοι όπως ήταν, στην Ιερή Άλτη, γιατί ήξεραν πως θα παραβίαζαν τις αυστηρές διαταγές του εκατόνταρχου. Οι παροτρύνσεις του Νεοκλή, που από μακριά τους έδειχνε το πτώμα του νεαρού στην άκρη του ρείθρου, δεν τους έπεισαν να διαβούν την πύλη και να επιβάλουν την τάξη. Ο επικεφαλής της περιπόλου, για ν' αποφύγει τις ευθύνες από τυχόν κατηγορίες εναντίον του απ' τους φιλορωμαίους Έλληνες, έστειλε έναν οπλίτη στο Λεωνίδαιο για να αναφέρει το γεγονός στο υπασπιστήριο και περίμενε τώρα σχετικές εντολές για να ενεργήσει ανάλογα.

Την ίδια στιγμή εμφανίστηκαν, στην κεντρική είσοδο του Πρυτανείου, ο αρχιερέας, ο τελετάρχης, ο ελλανοδίκης Πολύξενος, ο μακεδόνας αρχιθεωρός Δημήτριος κι αρκετοί απ' αυτούς που συμμετείχαν στο γεύμα. Οι φωνές κι η φασαρία απ' τις συμπλοκές τους ανάγκασαν τελικά να διακόψουν την τελετή της συνεστίασης και να σηκωθούν απ' τα τραπέζια τους, για να εκτιμήσουν καλύτερα την κατάσταση.

Ένα μικροεπεισόδιο, που άρχισαν ολιγάριθμοι νεαροί Μακεδόνες, κατάληξε σε μια πολυάνθρωπη συγκέντρωση που γινόταν όλο και πιο απειλητική. Ο αρχιερέας έκαμε νεύμα στους άλλους να παραμείνουν στις θέσεις τους. Ο ίδιος, συνοδευόμενος απ' τον ελλανοδίκη Πολύξενο και τον αρχιθεωρό Δημήτριο, προχώρησε απο-

φασιστικά προς το Φιλίππειο. Θα προσπαθούσε να επιβάλει με το σεβασμό και την εκτίμηση που ενέπνεε στους προσκυνητές, την τάξη. Βιαζόταν να προλάβει οποιοδήποτε απρόοπτο, που θα μπορούσε να δώσει αφορμή στη ρωμαϊκή φρουρά, για μια ένοπλη επέμβαση μέσα στον ιερό χώρο της Άλτης. Κάποια στιγμή η ματιά του εντόπισε το Μάριο που στεκόταν παράμερα σιωπηλός. Του 'κανε νεύμα να πλησιάσει. Ήταν φανερό πως ένας διερμηνέας θα του ήταν χρήσιμος κι απαραίτητος εκείνη τη στιγμή της μεγάλης έντασης κι αναταραχής.

ΙΧ. Η παγίδα

Το απομεσήμερο κείνης της μέρας η Ελένη ξεκίνησε για το σπίτι της, αφού τέλειωσε ορισμένες απ' τις δουλειές της στον ξενώνα κι έδωσε, για τις υπόλοιπες, ανάλογες οδηγίες στην Ερμονίκη. Βιαζόταν να επιστρέψει για να ταΐσει τα ζωντανά αφού κι ο πατέρας της έλειπε συνεχώς απ' το σπίτι τις δυο τελευταίες μέρες αλλά κι ο Αριστίωνας, μ' όλη τη βελτίωση που παρουσίασε η κατάστασή του, δεν ήταν ακόμα σε θέση να καταπιαστεί με τέτοιες δουλειές.

Είχε προηγηθεί μια πολύ κοπιαστική μέρα. Από το πρωί όλο το προσωπικό του Λεωνίδαίου ήταν στο πόδι. Προετοίμαζε τη μεγάλη συνεστίαση του Πρυτανείου για να γιορταστεί η λήξη της 146^{ης} ολυμπιάδας. Μετά τις θυσίες από τις αντιπροσωπίες των πόλεων, τα μεγάλα κομμάτια απ' τα τεμαχισμένα σώματα των μοσχαριών που δε χρησιμοποιούνταν απ' τους ιερείς και τους μάντεις, ψήνονταν σε σούβλες ή σε θράκες από πυρωμένα κάρβουνα. Τσίκνες καμένου κρέατος και καπνοί πλημμύρισαν την ατμόσφαιρα. Τα μικρά αρπαχτικά όρνεα της περιοχής είχαν συγκεντρωθεί πάλι πάνω απ' τον ιερό χώρο και επιχειρούσαν παράτολμες βουτιές για ν' αρπάξουν κάποιο κοψίδι.

Μέσα σ' εκείνο το χαρούμενο και πολυάνθρωπο πανηγύρι, η Ελένη δε μπόρεσε, παρόλο που έψαχνε αδιάκοπα με τα μάτια της, να διακρίνει το Μάριο. Έτσι, με την ευχάριστη προσμονή της απογευματινής συνάντησής της με τον αγαπημένο της, όταν θα 'ρχοταν για να μιλήσει για την αγάπη τους στον πατέρα της και να

προτείνει λύσεις που θα συντόμευαν τις διαδικασίες του γάμου τους, ξεκίνησε ευδιάθετη για το σπίτι. Όμως, γρήγορα έχασε το κέφι της και το χαμόγελο ευτυχίας έσβησε απ' τα χείλη της όταν αντίκρισε, απ' την άλλη μεριά της γέφυρας του Κλάδου, τον υπαξιωματικό Σαλούστιο. Προσποιούνταν πως χάζευε, τάχα αδιάφορος, στα λιγοστά νερά του ποταμού, ενώ λοξοκοίταζε τη νεαρή γυναίκα καθώς εκείνη περνούσε βιαστική το γιοφύρι. Όταν έφτασε κοντά του, έστριψε απότομα και της έφραξε το δρόμο. Με το τραχύ ροζιασμένο δεξί του χέρι, άρπαξε τον καρπό του δικού της, του λεπτού, του μικροκαμωμένου χεριού. Τα μάτια της διαστάλθηκαν απ' τον τρόπο, μα κατάφερε να διατηρήσει την ψυχραιμία της.

- Αφήστε με σας παρακαλώ, ψέλλισε με τρεμουλιαστή φωνή, καθώς προσπαθούσε να λευτερώσει το χέρι της απ' τη ζωντανή τανάλια του Ρωμαίου.

Ο Σαλούστιος της είπε κάτι στα λατινικά. Μ' όλο που η κοπέλα δεν κατάλαβε λέξη, διαισθανόταν εντούτοις πως ο υπαξιωματικός της έλεγε προστυχιές. Διέκρινε στο λάγνο βλέμμα του τον ασυγκράτητο πόθο. Παρακολούθησε την πυρωμένη ματιά του να γλιστρά στο πρόσωπο και στο κορμί της, σα να 'θελε να διαπεράσει το χιτώνα της και να ρουφήξει άπληστα τη δροσερή ομορφιά της παλλόμενης σάρκας. Η νεαρή γυναίκα κοίταξε φοβισμένη γύρω της σα να ζητούσε βοήθεια απ' τους περαστικούς. Οι ελάχιστοι προσκυνητές που αντιλήφθηκαν το συμβάν, τάχυναν το βήμα τους για ν' απομακρυνθούν ή προσποιήθηκαν πως δεν έβλεπαν.

-Σας παρακαλώ!... Με πονάτε!... διαμαρτυρήθηκε η Ελένη και προσπάθησε να λευτερώσει το χέρι της.

Ο υπαξιωματικός χαλάρωσε το σφίξιμο κι η φωνή του έγινε πιο φιλική. Τώρα της έλεγε κάτι σε τόνο πιο ήπιο. Της χαμογέλασε μ' ένα τέτοιο τρόπο, σα να 'θελε να της δείξει πως δεν είχε κακές προθέσεις. Της άφησε μάλιστα το χέρι κι ακούμπησε το δικό του στην πλάτη της, θέλοντας έτσι να την ενθαρρύνει περισσότερο.

Ήταν ευκαιρία για την Ελένη να τραβηχτεί δυο τρία βήματα παραπέρα και μετά ν' απομακρυνθεί από κοντά του με γρήγορο βηματισμό, σχεδόν τρέχοντας. Εκείνος την ακολούθησε μερικά βήματα, προσπαθώντας να την καθησυχάσει. Απ' τις χειρονομίες του κατάλαβε πως ήθελε να της εξηγήσει ότι δεν έπρεπε να φοβάται. Εκείνη όμως τάχυνε περισσότερο το βήμα της. Καθώς περνούσε

μπροστά απ' το σταβλοξενώνα είδε τους φρουρούς της εισόδου να την κοιτάνε χαμογελαστοί, μ' ένα μυστηριώδες και παράξενο ύφος, Ο ένας μάλιστα απ' αυτούς γύρισε ασυναίσθητα προς το δεξιό εξώστη, όπου ήταν συγκεντρωμένοι αρκετοί λεγεωνάριοι. Φαίνεται πως βρίσκονταν εκεί, μετά από κάποια προσυεννόηση με το Σαλούστιο, γιατί όταν είδαν την Ελένη να ξεγλιστρά και να τρέχει προς το σπίτι της, ξέσπασαν σε καγχασμούς κι ειρωνείες προς τον υπαξιωματικό, για την αποτυχημένη του προσπάθεια να σαηγήνησει την όμορφη Ελληνίδα.

Η Ελένη πέρασε σαν κυνηγημένη το πορτάκι του φράχτη κι έφτασε στο υπόστεγο. Η καρδιά της χτυπούσε φοβισμένα, δυνατά, έτοιμη να σπάσει. Έμεινε για λίγο εκεί ώσπου να συνέλθει εντελώς και μετά, ήρεμη πια, μπήκε στο δωμάτιο όπου βρισκόταν ο Αριστίωνας.

-Καλώς την αδερφούλα μου, της είπε και προσπάθησε να μισοκαθήσει στο στρώμα ενώ το πρόσωπο του παραμορφώθηκε από έναν παρατεταμένο μορφασμό πόνου. Έχω Ελένη μου τρελαθεί απ' τη μοναξιά... Δεν ξέρω τι να κάνω όλη τη μέρα για να περάσει η ώρα... Σωστό μαρτύριο σου λέω!

-Σε καταλαβαίνω Αριστίωνα, μα όπως καταλαβαίνεις δεν υπάρχει τρόπος να γίνει κι αλλιώς... Από αύριο όμως δε θα μένεις μόνος ούτε λεφτό... Τέλειωσαν πια οι γιορτές και τα πανηγύρια και θα συμμαζευτούμε στο σπίτι μας για να δούμε και τις δικές μας δουλειές...

Δεν είπε λέξη για το συμβάν με το ρωμαίο υπαξιωματικό, αν και η καρδιά της χτυπούσε ακόμα ακανόνιστα απ' την τρομάρα που έζησε πριν από λίγο. Φρόντισε να δείχνει ήρεμη.

-Λοιπόν για πες μου! Πώς έγινε η τελετή λήξης; Ποιοί στεφανώθηκαν απ' τους ελλανοδίκες;

-Έχω πρώτα μερικές επείγουσες εργασίες και μετά θα σου διηγηθώ όσα είδα... Πάντως μην περιμένεις να μάθεις με λεπτομέρειες όλα τα νέα γιατί, όπως ξέρεις, ήμουν τόσο απασχολημένη με τη συνεστίαση του Πρυτανείου, ώστε έκλεψα ελάχιστο χρόνο για να παρακολουθήσω τις τελετές και τις θυσίες που έγιναν στην Ιερή Άλτη.

-Έστω, θ' αρκεστώ και στα λίγα...

-Πρώτα πρώτα όμως να σου ετοιμάσω κάτι να φας...

-Δε χρειάζεται... Σηκώθηκα και κουτσά στραβά βολεύτηκα μόνος μου...

-Δεν έπρεπε να σηκωθείς! τον μάλωσε η Ελένη... Μερικές φορές γίνεσαι φοβερά επιπόλαιος...

-Δεν είμαι δα και παράλυτος! διαμαρτυρήθηκε ο Αριστίωνας. Με λίγη προσπάθεια, με λίγο πόνο και σφίξιμο των χειλιών και με λίγο πείσμα, βάζω στοίχημα πως θα μπορέσω να σε ξεπεράσω στο τρέξιμο. Άλλωστε τώρα με βγάλατε απ' τα φασκιά και τους κρεμματοπολτούς κι αυτό σημαίνει πως γρήγορα θα μπορώ να κυκλοφορώ όπως και πρώτα..

-Γι' αυτό δεν αμφιβάλλω καθόλου, είπε η Ελένη καθώς προχωρούσε για να βγει απ' το δωμάτιο...

-Μην αργήσεις... Σε περιμένω για να μου πεις τα νέα απ' την τελετή, όπως μου υποσχέθηκες...

-Δε θ' αργήσω, του απάντησε ενώ ήδη βρισκόταν στο διάδρομο. Θα ταΐσω τα ζώα, θα καθαρίσω λίγο το στάβλο, θα πεταχτώ ως το κατάστημα του Νικία για ν' αγοράσω φιτίλια για τα λυχνάρια και θα πάρω τα σανδάλια του πατέρα απ' τον τσαγκάρη, τον Ερμόλαο...

-Ωχ! ωχ! Κατάλαβα!... Δηλαδή καλό βράδυ, αναφώνησε ο Αριστίωνας με κάποιο τόνο απελπισίας στη φωνή του.

Η Ελένη βγήκε απ' το σπίτι και κατευθύνθηκε προς το στάβλο. Η γελάδα, όταν άκουσε τα βήματά της και το θόρυβο απ' το μάνταλο της πόρτας, άρχισε να μουγκρίζει απανωτά, σημάδι πως πεινούσε.

-Τώρα, τώρα, έρχομαι! μουρμούρισε η κοπέλα καθώς έμπαινε στο στάβλο.

Χαίδεψε με τρυφερότητα το μεγάλο ζώο, που πειθήνια έσκυψε το σβέρκο του, πέρασε το χέρι της απ' την πλάτη του χαριτωμένου μοσχარიού που τινάχτηκε προς τα πίσω φοβισμένο και βάδισε προς το βάθος, εκεί που ήταν το γαϊδουράκι κι η κατσίκα.

Τα ζώα προσπαθούσαν να λυθούν και να την πλησιάσουν, καθώς την έβλεπαν να ξεχωρίζει χορτάρι, απ' τα στοιβαγμένα μεγάλα δεμάτια στην άκρη του στάβλου, δίπλα απ' τη δεύτερη δίφυλλη πόρτα που οδηγούσε στο δρόμο. Καθώς άφηνε μπροστά τους την τροφή, έχωναν ασυγκράτητα το μουσούδι τους στον αφράτο σωρό και μασούσαν με βουλιμία.

-Σιγά, λαίμαργε!...Θα μου δαγκώσεις το χέρι! μουρμούρισε κάποια στιγμή η Ελένη και χτύπησε ελαφρά με κάποιο εκνευρισμό το γάιδαρο στο κεφάλι, στην αρχή της μικρής του χαίτης.

Το νεογέννητο μοσχαραάκι είχε πλέον για καλά δυναμώσει αυτές τις μέρες κι έτρεχε πέρα δώθε, έκανε απότομα τρομαγμένα τινάγματα δεξιά ζερβά ή χωνόταν κάτω απ' τα σκέλια της μάνας του για να πιει γάλα.

Όσπου να φάνε τα ζώα την τροφή τους, η Ελένη έκανε στα σβέλτα διάφορες μικροδουλειές. Ταχτοποίησε τα τσαπιά και τα δικράνια σε κάποια άκρη, έσυρε δυο σακιά με κριθάρι κάτω απ' το πατάρι, στη βάση ενός στύλου, καθάρισε το έδαφος απ' τις κοπριές και τ' άχυρα και μετά έβαλε λάδι στο λυχνάρι με τη βαριά σιδερένια βάση. Ύστερα το τοποθέτησε στο μικρό τμήμα του δοκαριού που προεξείχε απ' τον τοίχο, κάπου ένα μπόι και κάτι απ' το έδαφος, στ' αριστερά της δίφυλλης πόρτας. Το πλατύ δοκάρι σχημάτιζε ένα είδος εταζέρας, όπου τοποθετούσαν το μεγάλο λυχνάρι για να φωτίζει, από εκεί, όλο σχεδόν το στάβλο.

Μετά την ταχτοποίηση του λυχναριού η Ελένη, ξαναμμένη απ' τη δουλειά, άρχισε να καθαρίζει, σπρώχνοντας με το εσωτερικό μέρος των ποδιών της, τα χόρτα, τα χώματα και τις κοπριές που είχαν συσσωρευτεί μπροστά στη δίφυλλη πόρτα και την εμπόδιζαν ν' ανοίξει μ' ευκολία. Για να κάνει πιο άνετα τη δουλειά της πίεσε προς τα πάνω το βαρύ δοκάρι που χρησίμευε σα μάνταλος κι έσυρε προς τα μέσα το ένα φύλλο της πόρτας. Επειδή και πάλι η πόρτα δεν άνοιγε καλά, πήρε ένα δικράνι για ν' απομακρύνει τα σαπισμένα χόρτα και τις κοπριές, μα αναγκάστηκε ν' αφήσει στη μέση αυτή τη δουλειά για ν' απομακρύνει το μοσχαραάκι που παιχνιδιζε γύρω από έναν κουβά με νερό και κόντεψε, παρά λίγο, να τον αναποδογυρίσει. Με την ευκαιρία αυτή πότισε τα χορτάτα ζώα, παίρνοντας νερό από ένα πελώριο πήλινο πιθάρι που χρησίμευε σαν αποθήκη νερού. Μετά ξεκίνησε για ν' αγοράσει φιτίλια και να φέρει τα επιδιορθωμένα σαντάλια του πατέρα της.

Όταν βγήκε απ' τη δίφυλλη πόρτα στο δρόμο, έριξε μια διερευνητική ματιά. Αντίκρυ κι αριστερά, προς το σταυλοξενώνα, υπήρχε μια ασυνήθιστη ησυχία. Δίπλα της, στον αριστερό τοίχο, σχεδόν κολλητά στην άκρη της κάσας της πόρτας, υπήρχε η ξύλινη προτομή του Δία. Το χοντρό στρογγυλό κούτσουρο από μισοσαπισ-

μένο κορμό λεύκας που χρησίμευε σα βάθρο, είχε πάρει μια μικρή κλίση προς τη μια πλευρά. Το πίεσε ελαφρά για να του δώσει την κανονική κατακόρυφη θέση του και με μια πέτρα χτύπησε το καρφί, στην άκρη του ελάσματος που στερέωνε το βάθρο στον τοίχο. Μετά τράβηξε βιαστικά την πόρτα και πετάχτηκε ως τα μαγαζάκια της μικρής πλατείας, προς τη δεξιά πλευρά. Εκεί κοντά, υπήρχαν κάτι ξύλινες ετοιμόρροπες παράγκες που στην περίοδο των αγώνων οι ντόπιοι τις μετέτρεπαν σε μικρομάγαζα. Η πλατεία αυτή δεν απείχε περισσότερο από πενήντα μέτρα απ' το σπίτι και βρισκόταν προς την πλευρά του Αλφειού.

Όταν η Ελένη ξαναγύρισε στο στάβλο δεν παρατήρησε τίποτα το ασυνήθιστο, μα σαν από διαίσθηση της φαινόταν πως κάτι θα 'πρεπε να 'χε αλλάξει. Πριν μπει μέσα έριξε μια ματιά γύρω της. Δυο γυναίκες περνούσαν από κει με κατεύθυνση προς το γιοφύρι του Κλάδου. Μερικά παιδιά απ' τον κοντινό καταυλισμό της σπαρτιάτικης αποστολής, έπαιζαν στο στενό δρομίσκο που άρχιζε απ' την πίσω, απ' τη δυτική πλευρά του στραώνα και συνέχιζε, μέσα απ' τα πυκνά πλατάνια και τις ψηλές λεύκες, ως τον καταυλισμό. Στον εξώστη του σταβλοξενώνα, ένας σκοπός ακουμπισμένος στα κάγκελα του εξώστη, έριχνε παράξενες ματιές προς τη μεριά της Ελένης. Έσκυβε, τέντωνε το λαιμό του για να δει καλύτερα και συνομιλούσε μ' άλλους δυο στρατιώτες που μισοφαίνονταν απ' το διπλανό παράθυρο. Η νέα γυναίκα είχε την αίσθηση πως την παρακολουθούσαν. Βιάστηκε να μπει στο στάβλο και κατέβασε, με κάποια νευρικήτητα, το χοντρό ξύλινο μάνταλο.

Όταν προχώρησε προς το εσωτερικό του στάβλου, το αίμα της πάγωσε στις φλέβες της. Αντίκρυ της, ντυμένος ελαφρά μ' ένα φαρδύ και κοντό χιτωνίσκο αλλά με ζωσμένο στη μέση του το κοντό αμφίστομο σπαθί του, ξεπρόβαλε πίσω από τα στοιβαγμένα χόρτα ο Σαλούστιος. Τα γυμνά μπράτσα του, έτοιμα ν' αδράξουν το λεπτό και καλλίγραμμο κορμί της νεαρής γυναίκας, έμοιαζαν σαν απαίσιες λαβίδες κάποιου ανθρωπόμορφου τέρατος. Οι μυς του ήταν πεταγμένοι έξω, όπως στους παλαιστές και στους πυγμαχούς. Και στα δυο του χέρια διακρίνονταν αρκετές βαθιές ουλές από παλιά τραύματα και τατουάζ με παραστάσεις από παράξενα ερπετά. Στους καρπούς των χεριών του είχε δερμάτινες περιχειρίδες, διακοσμημένες με μικρά επάργυρα καρφιά, τοποθετημένα σε

συμμετρικά κυκλικά και ρομβοειδή σχήματα. Οι παλάμες του ήταν ανοιχτές, έτοιμες να χουφτώσουν την απαλή κοριτσίστικη σάρκα. Τα κοντόχοντρα δάχτυλά του τρεμόπαιζαν νευρικά καθώς κινήθηκε προς τα εμπρός μισό βήμα, για να δει τις αντιδράσεις της Ελένης. Χαμογελούσε με μια έκφραση θριάμβου στο πρόσωπό του. Τα λιγοστά μακριά μαλλιά του γλιστρούσαν στο χοντρό σβέρκο του. Τα μάτια του γυάλιζαν, σαν τα γατίσια μέσα σε μισοσκόταδο, γεμάτα πόθο κι άνομες επιθυμίες.

Ο υπαξιωματικός είπε κάτι στα λατινικά μα η τρομοκρατημένη γυναίκα τον κοίταζε άφωνη, χωρίς να καταλαβαίνει. Εκείνος ξαφνικά αγρίεψε κι έκανε μια κίνηση για ν' απασφαλίσει, φαχουλεύοντας, την πόρπη της δερμάτινης ζώνης που συγκρατούσε το σπαθί του. Τούτη τη στιγμή διάλεξε η Ελένη για να τον σπρώξει και ν' ανοίξει δρόμο, για να περάσει απ' την άλλη πλευρά του στάβλου προς την αυλή. Άδικα όμως! Τα χαλύβδινα μπράτσα του την άρπαξαν και την καθήλωσαν στην πόρτα. Προσπάθησε να καλέσει σε βοήθεια μα, με την παλάμη του, της έκλεισε το στόμα.

Καταλαβαίνοντας τον άμεσο κίνδυνο που διέτρεχε, η Ελένη αντέδρασε με ταχύτητα. Κάρφωσε τα δόντια της στο χέρι του, κάπου στη βάση του αντίχειρα. Ήταν τόση η μανία κι ο φόβος της, που το δάγκωμά της ανάγκασε το ρωμαίο υπαξιωματικό να χαλαρώσει το σφίξιμο αφήνοντας ένα επιφώνημα πόνου. Στα ελάχιστα εκείνα δευτερόλεπτα που μεσολάβησαν, η γυναίκα τον έσπρωξε όσο μπορούσε πιο δυνατά προς την άκρη κι όρμησε αλαφιασμένη στην άλλη μεριά του στάβλου, καλώντας ταυτόχρονα σε βοήθεια. Στο πέρασμά της αναποδογύρισε τον κουβά με το νερό, που όπως κατρακύλησε έπεσε πάνω σ' αξίνες και φτυάρια. Πεντ' έξι κότες, που βρίσκονταν εκεί κοντά, τρόμαξαν και κακαρίζοντας πέταξαν προς τη μισάνοιχτη πόρτα της αυλής, Η αγελάδα πήρε απειλητική στάση, νομίζοντας πως απ' όλη αυτή την κατάσταση κινδύνευε το μικρό της, που κι αυτό, τρομοκρατημένο, χώθηκε με σπασμωδικές κινήσεις κάτω απ' τα σκέλια της μάνας του.

Η Ελένη θα μπορούσε να ξεφύγει απ' το διώκτη της αν δε σκόνταφτε στον κουβά. Έτσι, χάνοντας την ισορροπία της κυλίστηκε στο έδαφος, μα γρήγορα, μ' ευκινησία γάτας, τινάχτηκε όρθια για να συνεχίσει τη φυγή. Ο Σαλούστιος όμως, σαν τ' αγρίμι που βλέπει την τελευταία στιγμή να χάνει το θήραμά του, έκανε μια φο-

βερή εκτίναξη και την ώρα που η γυναίκα πλησίαζε στην πόρτα, την άδραξε απ' τη μέση και την έσυρε με δύναμη προς τα πίσω. Η κοπέλα στριφογύρισε τρικλίζοντας και πιάστηκε από έναν στύλο, απ' αυτούς που στήριζαν το πατάρι του στάβλου. Ο δρόμος προς την αυλή ήταν τώρα κλεισμένος. Είχε όμως καταφέρει, πιάνοντας σταθερά το στύλο και μ' ένα τίναγμα, που την απόσπασε απ' το πιάσιμο του Ρωμαίου, να βρεθεί κοντά στο σωρό με τα γεωργικά εργαλεία. Με το θάρρος που δίνει, σε τέτοιες στιγμές, η αίσθηση ενός μεγάλου κινδύνου, προσπάθησε ν' αρπάξει μια τσάπα που βρισκόταν αρκετά κοντά της. Ο Σαλούστιος όμως, λες και διάβασε τη σκέψη της, τινάχτηκε σαν αίλουρος και κλότσησε την τσάπα μακριά της. Προσπάθησε στη συνέχεια να πιάσει απ' το σωρό μια αξίνα, μα ο υπαξιωματικός πάτησε με δύναμη το στειλιάρι και την καθήλωσε στον τόπο της.

Η θέση της Ελένης ήταν κείνη τη στιγμή απελπιστική. Έγειρε προς τα πίσω, πάνω σε κάτι άχυρα και κοίταζε το ρωμαίο υπαξιωματικό με τρόμο και ικεσία. Φαινόταν εξουθενωμένη. Ο Σαλούστιος έλυσε τη βαριά πέτσινη ζώνη του και την άφησε να γλιστρήσει στο χώμα. Ακούστηκε ο ξηρός κρότος του ξίφους που χτύπησε σε μεταλλικό αντικείμενο. Η νέα γυναίκα έτρεμε σύγκορμη. Είχε παγιδευτεί. Καθώς τα δάχτυλά της ψαχούλευαν ασυναίσθητα και μηχανικά μέσα στ' άχυρα, άγγισαν ένα ξύλινο φυτευτήρι με σιδερένια αιχμή. Το χούφτωσε, νιώθοντας μια ανεπαίσθητη σιγουριά και τινάχτηκε προς το μέρος του ρωμαίου υπαξιωματικού. Εκείνος, ευλύγιστος, οπισθοχώρησε προς την πόρτα της αυλής αποφεύγοντας έτσι το χτύπημα, αλλά σκόνταψε στην τσάπα και βρέθηκε πεσμένος ανάσκελα. Το κεφάλι του χτύπησε με δύναμη στη βάση του μεγάλου πιθαριού. Η Ελένη εκτίμησε στα γρήγορα την κατάσταση και είδε πως θα' ταν αδύνατο να ξεφύγει απ' την πόρτα της αυλής. Χωρίς να χάσει χρόνο όρμησε προς την άλλη πλευρά, προς τη μεγάλη δίφυλλη πόρτα. Με χέρια που έτρεμαν τίναξε προς τα πάνω το βαρύ ξύλινο μάνταλο και τράβηξε, απ' τους εσωτερικούς χαλκάδες, τα δυο φύλλα της πόρτας για να την ανοίξει. Κείνη τη στιγμή ένιωσε το σώμα του Ρωμαίου να πέφτει μ' ορμή καταπάνω της και να την αναγκάζει να επαναφέρει τα δυο πορτόφυλλα στη θέση τους. Την είχε αρπάξει μ' αγριότητα απ' τα πλούσια χυτά μαλλιά της, ενώ με τ' άλλο χέρι του κατάφερε να στερεώσει πάλι το

μάνταλο στην πόρτα. Το πιάσιμο απ' τα μαλλιά ήταν τόσο δυνατό κι ο πόνος τόσο ανυπόφορος, που η γυναίκα ένιωσε σκοτοδίνη και δε μπορούσε να καταλάβει αν ήταν ακόμα όρθια ή αν είχε πέσει στο έδαφος.

Όταν η Ελένη συνήλθε απ' αυτή τη στιγμιαία απώλεια των αισθήσεων, βρισκόταν στριμωγμένη κι ακουμπισμένη στη γωνιά του τοίχου, δίπλα απ' την αριστερή κάσα της πόρτας. Ο αποθηριωμένος Ρωμαίος της είχε στραμπουλίξει το δεξί της χέρι και της το στερέωσε με δύναμη πίσω απ' την πλάτη της, ενώ το αριστερό της χέρι το είχε προεκτείνει, με το δικό του δεξί, προς την πόρτα, στο σημείο της υποδοχής που συγκρατούσε το μάνταλο. Μισό μέτρο πάνω απ' το κεφάλι της βρισκόταν η προεξοχή του δοκαριού, όπου ήταν τοποθετημένο το λυχνάρι. Τον είδε που έσκυψε να τη φιλήσει στο στόμα και γύρισε, όσο μπορούσε πιο δεξιά το κεφάλι της, για να τον αποφύγει. Ένιωσε την καυτή ανάσα του να διαπερνά τα μαλλιά της και να της φλογίζει το κρανίο, λίγο πάνω απ' τον αριστερό κρόταφο. Το σώμα του, ζεστό κι ιδρωμένο, είχε κολλήσει κατάσαρκα στο δικό της. Ο φόβος την παράλυσε. Πίστευε πως βρισκόταν πια στο έλεός του, πως είχε φτάσει το τέλος της.

Με μια γρήγορη κίνηση, ο αναστατωμένος απ' το πάθος υπαξιωματικός τράβηξε προς τα κάτω και ξέσχισε τη λεπτή αριστερή εξωμίδα. Ο χιτώνας της άνοιξε απ' την αριστερή πλευρά, ως τη μέση περίπου, αφήνοντας ακάλυπτο το μεγαλύτερο μέρος του στήθους της. Η νέα γυναίκα έκανε μια σπασμωδική κίνηση, όχι για ν' αμυνθεί, μα για να συγκρατήσει το σχισμένο κομμάτι του υφάσματος πάνω στη γυμνή της σάρκα. Ο Σαλούστιος όμως την πρόλαβε. Τα δάχτυλα του, σαν τανάλιες, ξανασφίχτηκαν στο λεπτό καρπό του αριστερού χεριού της και τ' ακινητοποίησαν πάλι στο ίδιο σημείο της πόρτας.

Κείνη τη στιγμή ακούστηκαν ανήσυχες ομιλίες έξω απ' την πόρτα. Ο υπαξιωματικός της έκλεισε το στόμα με το δεξί του χέρι κι έβγαλε έναν χαρακτηριστικό ήχο απ' το στόμα του σαν παρατεταμένο σίγμα, θέλοντας να της δείξει πως θα 'ταν επικίνδυνο να δημιουργήσει φασαρία και να καλέσει σε βοήθεια. Έξω απ' την πόρτα ακούστηκε μια νεανική φωνή να λέει λαχανιασμένα:

-Δε ξέρω ακριβώς τι γίνεται, μα θα πρέπει να μαζεύτηκε αρκετός κόσμος στην Άλτη... Λένε πως οι Μακεδόνες θέλουν να μπουν

στο Φιλίππειο και πως σε λίγο Θα επέμβει η φρουρά... Θα 'χουμε όπως φαίνεται φασαρίες...

-Αν είναι έτσι, τότε τι θες να πας προς τα κει! Το μπελά σου θέλεις; ακούστηκε να μαλώνει το νεαρό, με τη βραχνιασμένη φωνή του, κάποιος άντρας μεγάλης ίσως ηλικίας...

-Πάω να δω τι γίνεται...

-Βρε κοκορόμυαλε, για παιχνίδια τα περνάς αυτά!... Εκεί πέρα μπορεί να χυθεί αίμα... Άντε στη σκηνή μη μας βρει κανένα κακό... Άντε προχώρα κι άσε τις χαζομάρες...

-Μα πατέρα, δεν είμαι πια παιδί... Ξέρω να φυλάγομαι, απάντησε ο νέος μ' έκδηλο τον τόνο διαμαρτυρίας στη φωνή του.

Οι ομιλίες του πατέρα με το γιο του σιγά σιγά χάνονταν, καθώς οι άγνωστοι συνομιλητές απομακρύνονταν απ' την πόρτα του στάβλου.

Για λίγο ο Σαλούστιος αφουγκράστηκε σαν τον κυνηγό που καραδοκεί το θήραμα του. Μέσα σ' εκείνη την παράξενη στιγμιαία ησυχία ακούγονταν μόνο τα γρήγορα πνιχτά κοντανασάματά του. Τα ρουθούνια του ανοιγόκλειναν άρρυθμα, σα να 'θελαν να ρουφήξουν πιότερο αγέρα. Η πυρωμένη ματιά του είχε τώρα κολλήσει στα λαχταριστά κόκκινα χείλη της γυναίκας κι έσκυψε μ' ασυγκράτητο πάθος για να ρουφήξει το χυμώδη σάρκινο καρπό. Η Ελένη πρόλαβε κι έστριψε πάλι το κεφάλι της. Ένιωσε τα φλογισμένα χείλια του να κολλάνε λαίμαργα στο λαιμό της... Κι ενώ τιναζόταν πολλές φορές για να λευτερωθεί απ' το παράφορο αγκάλιασμά του, αυτός τη σήκωσε σα πούμπουλο και τη στερέωσε σ' ένα μικρό πέτρινο πεζούλι, στη βάση του τοίχου. Τα χείλη του ρουφούσαν τώρα, σα βεντούζες, τη λευκή σάρκα του στέρνου και μετά γλίστρησαν στο γυμνό λαχταριστό της κόρφο, που δοκίμασε όλη τη βιαιότητα της σεξουαλικής πείνας του σκληροτράχηλου λεγεωνάριου...

Στις επόμενες στιγμές η Ελένη, παρά την απελπισία και την τρομάρα της, άρχισε να νιώθει πως το σφιχταγκάλιασμα του υπαξιωματικού είχε αρχίσει να χαλαρώνει, απ' την έντονη ηδονή του που ήταν φανερή απ' τις συσπάσεις του προσώπου του, τ' αγκομαχητά του και τις κινήσεις του κάτω μέρους του κορμιού του. Το δεξί του χέρι, σιγά σιγά ξεσφίχτηκε απ' τον καρπό του δικού της

χεριού κι απ' την πόρτα γλίστρησε στον ώμο της κι από 'κει πιο κάτω, ώσπου χούφτωσε άγρια τον αριστερό της μαστό.

Μ' όλο τον πόνο που 'νιωσε η κοπέλα, κατάλαβε πως έπρεπε να εκμεταλλευτεί, όσο μπορούσε καλύτερα, τη μεγάλη αυτή ευκαιρία. Όπως στεκόταν στο πεζούλι, το κεφάλι της είχε ακουμπήσει στο δοκάρι όπου πάνω του, σα σ' εταζέρα, ήταν στερεωμένο το λυχνάρι. Ανασήκωσε το αριστερό της χέρι μα δε μπόρεσε να το φέρει πιο ψηλά απ' το κεφάλι της. Σε μια δεύτερη προσπάθεια τα δάχτυλά της ψηλάφησαν το λυχνάρι που ταλαντεύτηκε και παραλίγο να πέσει στο έδαφος. Στην τρίτη μόνο προσπάθεια, καθώς ο Σαλούστιος δοκίμασε να τη σηκώσει στα μπράτσα του για να τη μεταφέρει και να την ξαπλώσει πιο πέρα, κοντά σε κάτι λυμένα δεμάτια σανό, άδραξε γερά το βαρύ λυχνάρι και τα κατέβασε μ' ορμή στο φαλακρό σημείο του κεφαλιού του, που ιδρωμένο γυάλιζε κάτω απ' το σαγόνι της. Ακούστηκε ένα βογγητό κι ένιωσε τα χέρια και το στήθος της να υγραίνονται απ' το λάδι του λυχναριού. Το ένα της μάγουλο είχε πιτσιλιστεί με αίμα καθώς, απ' την αντίδραση του άντρα στο χτύπημα, ακούμπησε άθελα της στο κεφάλι του. Ο υπαξιωματικός ζαλισμένος απ' το χτύπημα, την άφησε να γλιστρά αργά αργά προς το έδαφος, χωρίς όμως να ξεσφίξει εντελώς τα χέρια του από πάνω της. Η Ελένη ξανασήκωσε, με χέρι που έτρεμε απ' το φόβο και την αγωνία, το λυχνάρι και το κατέβασε μ' ορμή για μια ακόμα φορά στο κεφάλι του. Το σφίξιμό του αυτή τη φορά χαλάρωσε ακόμα περισσότερο. Μ' ένα απότομο σπρώξιμο, η γυναίκα κατάφερε να ξεφύγει και να κολλήσει στη γωνιά, σαν κυνηγημένη ελαφίνα.

Χ. Μπροστά στο Φιλίππειο

Όταν ο αρχιερέας με τη συνοδεία του έφτασε στην είσοδο του Φιλίππειου, ο Λυσίμαχος, με τη βοήθεια του Νίκαρχου, είχε ξηλώσει με κάποιο βαρύ σιδερένιο λοστό το χάλκινο κρίκο του αριστερού φύλλου της ξυλόγλυπτης δρύινης πόρτας. Αρκετοί νεαροί Μακεδόνες και Φιλομακεδόνες μπήκαν στο εσωτερικό του χτίσματος και στέκονταν σιωπηλοί και μ' ευλάβεια μπροστά στην πιο ένδοξη

βασιλική οικογένεια της Μακεδονίας. Οι γλυπτές μαρμάρινες εικόνες του Φίλιππου Β' και του γιου του Αλέξανδρου ήταν τοποθετημένες σε βάθρα, ακριβώς απέναντι απ' την είσοδο. Δίπλα απ' το Φίλιππο ήταν στημένη η εικόνα της γυναίκας του Ολυμπιάδας κι αριστερά της η εικόνα του πεθερού της Αμύντα. Απ' την άλλη πλευρά και δίπλα στον Αλέξανδρο, βρισκόταν η εικόνα της γιαγιάς του μακεδόνα στρατηλάτη, της Ευρυδίκης.

Τα παράθυρα του κτίσματος προστατεύονταν από θαυμάσιες σιδεριές, ενώ τα παντζούρια τους, που άνοιγαν προς το εσωτερικό, είχαν απ' τη μέσα πλευρά τους σκαλιστές αριστουργηματικές απεικονίσεις απ' την ελληνική μυθολογία, που έδεναν με τα εσωτερικά κι εξωτερικά σκαλίσματα της δρύινης θύρας. Απ' την εξωτερική τους πλευρά τα παντζούρια είχαν σκαλισμένα ρομβοειδή σχήματα, βαμμένα σε κεραμιδί χρώμα για να συνταιριάζουν αρμονικά με τα κόκκινα τούβλα του εξωτερικού τοίχου. Το όλο κατασκεύασμα ήταν ένα αληθινό κομψοτέχνημα με πρωτότυπη κι εντυπωσιακή τεχντροπία.

Ο αρχιερέας σταμάτησε μπροστά στην είσοδο κι απευθύνθηκε προς τους πιο θερμόαιμους που, κατά τις εκτιμήσεις της στιγμής, θεώρησε πως έπρεπε να επηρεάζουν τους υπόλοιπους συγκεντρωμένους. Βρίσκονταν όλοι στο εσωτερικό του Φιλίππειου και περιστοίχιζαν τις γλυπτές εικόνες της βασιλικής μακεδονικής οικογένειας.

- Αγαπητοί μας φιλοξενούμενοι, είπε με φωνή ήρεμη και σταθερή, παρ' όλη την παραγμένη όψη του. Σας καταλαβαίνω πως νιώθετε αλλά θα πρέπει να μην ξεχνάτε πως σ' αυτούς ειδικά τους αγώνες, το ανώτατο θρησκευτικό συμβούλιο της Ολυμπίας δε μπόρεσε ν' αποφασίσει μόνο του για ορισμένα θέματα... Ο αρχιθεωρός σας... Νάτος, βρίσκεται δίπλα μου... Ο αρχιθεωρός σας λοιπόν, μπορεί να σας διαβεβαιώσει πως δεν είχαμε περιθώρια για διαφορετικές αποφάσεις... Λόγοι ανεξάρτητοι απ' τη θέλησή μας συνέτειναν στο να ληφθεί μια τόσο σκληρή και δυσάρεστη για όλους μας απόφαση... Δε θα πρέπει να εκπλαγείτε αν σας πω ότι προσπαθήσαμε πάρα πολύ, ώστε η απόφαση αυτή να είναι όσο το δυνατό λιγότερο δυσάρεστη... Δε σας κρύβω πως υπήρχαν προθέσεις για ακόμα δυσμενέστερες λύσεις... Ελπίζω να με καταλαβαίνετε!

-Αυτά που έγινε είναι παράνομο!... Αντίκειται στους ολυμπιακούς νόμους και στους εθιμικούς κανόνες των αγώνων, διαμαρτυρήθηκε ο θεσσαλονικιός αρματοδρόμος Φιλάρετος.

-Το ξέρω!... Το ξέρω! απάντησε με την ίδια ηρεμία ο αρχιερέας. Ας μην ξεχνούμε όμως πως για πρώτη φορά έχουμε στην Ολυμπία φρουρά... Και μάλιστα φρουρά που δεν είναι ούτε ηλειακή αλλά ούτε άλλης πελοποννησιακής πόλης... Με καταλαβαίνετε νομίζω όλοι σας!

-Έχουμε τη φρουρά των κατακτητών... Ας μην το κρύβουμε... Ας το πούμε ξεκάθαρα, απάντησε θαρρετά ο παλαιστής Λυσίμαχος.

-Να φύγουν απ' την Ολυμπία οι Ρωμαίοι κατακτητές, φώναξε κάποιος Μακεδόνας που στεκόταν στο περιστύλιο.

-Εσείς ήσασταν οι κατακτητές κι οι δυνάστες των Ελλήνων, ακούστηκε μια αγριεμένη φωνή απ' τη μεριά του περίβολου, προς τη νοτιοδυτική πύλη της Άλτης. Ήταν ο Πείσανδρος, ο κορίνθιος παλαιστής, που είχε κι αυτός προστεθεί, μαζί με μερικούς Βοιωτούς στην ενισχυμένη ομάδα του φιλορωμαίου Νεοκλή.

Δημιουργήθηκε κάποια αναταραχή. Οι νεαροί Μακεδόνες που βρίσκονταν έξω απ' το Φιλίππειο κινήθηκαν απειλητικά προς την ομάδα των αντιφρονούντων. Τους ακολούθησαν κι οι άλλοι απ' το εσωτερικό του χτίσματος, που άδειασε σ' ελάχιστα λεφτά. Ο αρχιερέας, ο ελλανοδίκης Πολύξενος με τα κάτασπρα μαλλιά κι ο βοηθός του, ο Ίππαρχος, προσπαθούσαν να κατευνάσουν τα πνεύματα. Ο μακεδόνας αρχιθεωρός, μ' απλωμένα τα χέρια κι εκλιπαρώντας τους συμπατριώτες του, αγωνιζόταν να σταματήσει τη σύγκρουση. Άλλωστε, η αντίθετη πλευρά ήταν τώρα αρκετά ενισχυμένη, γιατί εκτός απ' τους φιλορωμαίους Έλληνες της ομάδας του Νεοκλή, είχε ήδη περάσει μέσα στην Άλτη η ρωμαϊκή περίπολος που, ως τότε, βρισκόταν στην πύλη. Σε λίγο εμφανίστηκε ο Λούκιος Αέτιος κι ένας υπαξιωματικός που συνόδευε άλλους δέκα λεγεωνάριους. Οι ρωμαίοι στρατιώτες που μπήκαν στην Άλτη κι οι δέκα, περίπου, ιππείς που συγκεντρώθηκαν έξω απ' τον περίβολο, προς την πλευρά του Λεωνίδαίου, ήταν οπλισμένοι σαν αστακοί. Ο αρχιερέας διαμαρτυρήθηκε προς το Λούκιο.

-**Κεντυρίωνα**⁸³, διαμαρτύρομαι γιατί παρά τις αυστηρές εντολές που πήρατε απ' τον ύπατο, επιτρέψατε την είσοδο οπλισμένων στρατιωτών στην Άλτη... Θα 'θελα να συναντήσω το συντομότερο το διοικητή σας, για να εκφράσω και σε κείνον τη δυσαρέσκειά μου...

Όταν ο Μάριος μετάφρασε, κατά λέξη, τα όσα είπε ο αρχιερέας, ο ρωμαίος αξιωματικός απάντησε ανέκφραστος αλλά με χαρακτηριστική ψυχρή ευγένεια:

-Σεβάσμιε, ο διοικητής της φρουράς ειδοποιήθηκε και θα 'ρθει για να δώσει τις εντολές του και φυσικά για να τιμωρήσει τους πρωταίτιους... Μέχρι τότε όμως, επειδή την ευθύνη για την τήρηση της τάξης την έχω εγώ, θα ήθελα να παρέμβετε όλοι σας για να σταματήσει κάθε εκδήλωση που θα μπορούσε να εκτραχύνει περισσότερο τα πνεύματα...

Η παρουσία των Ρωμαίων αναθάρρησε τους φιλορωμαίους Έλληνες που έγιναν τώρα, με την κάποια ανοχή των λεγεωνάριων, περισσότερο προκλητικοί. Είχαν συγκεντρωθεί μπροστά στην είσοδο του Φιλίππειου και απαιτούσαν την, χωρίς καθυστέρηση, σύλληψη αυτών που πρωτοστάτησαν για να παραβιαστεί η σφραγισμένη θύρα. Κείνη τη στιγμή κάποιος νεαρός πέταξε ένα σύνθημα, που αμέσως υιοθετήθηκε απ' το Νεοκλή και τους υπόλοιπους εξαγριωμένους φίλους του.

-Να καταστρέψουμε τις εικόνες των βάρβαρων κατακτητών της Ελλάδας και της Ασίας... Κομματιάστε τις εικόνες του Φίλιππου και του βρομερού γιου του, του Αλέξανδρου...

-Προδότες! Ιερόσυλοι! ακούστηκαν φωνές απ' την άλλη μεριά.

Ο αρχιερέας κι οι συνοδοί του, μαζί μ' άλλους ελλανοδίκες που έφτασαν απ' το Πρυτανείο, προσπάθησαν πάλι να κατευνάσουν τους συγκεντρωμένους αντιφρονούντες των δυο πλευρών. Ο Λούκιος Αέτιος συζήτησε με τον υπαξιωματικό του τον τρόπο για το διαχωρισμό και την απομάκρυνση των συμπλεκόμενων, αλλά αντέδρασε αρνητικά στην πρόταση να βάλουν τους λεγεωνάριους ανάμεσα στους φανατισμένους αντιφρονούντες. Θεώρησε πως μια τέτοια επέμβαση θα ήταν σε βάρος των Ρωμαίων, γιατί υπήρχε το ενδεχόμενο να υποστούν αυτοί τις συνέπειες μιας βίαιης σύγκρουσης ανάμεσα στις δυο παρατάξεις.

---

⁸³ Ο εκατόνταρχος ή κεντυρίωνας (*centurio* στα λατινικά).

-Δε συμφωνώ με την πρότασή σου Φλάβιε... Από τότε που ήρθαμε στην Ελλάδα, το μόνο που βλέπω είναι τα μαλλιοτραβήγματα αυτών των άμυαλων... Είναι τόσο ανόητοι κι εριστικοί που, ώρες ώρες, απορώ πως ένας τέτοιος ξεχαρβαλωμένος λαός ανάπτυξε έναν τόσο αξιόλογο πολιτισμό!

-Ούτε τους καταλαβαίνουμε κι ούτε μας καταλαβαίνουν... Γι' αυτό κεντυρίωνα νομίζω πως αποφάσισες σωστά... Άστους ν' αλληλοδέρνονται και ν' αλληλοσφάζονται ώσπου να 'ρθει ο εκατόνταρχος... Στο κάτω κάτω είναι κι αυτό ένα θέαμα, χωρίς καμιά συνέπεια για μας... Το 'χουν στο πετσί τους αυτοί οι χολεριασμένοι να σκυλοφαγώνονται μεταξύ τους... Έτσι δεν είναι; είπε και χαχάνισε ειρωνικά ο υπαξιωματικός, ενώ κοίταζε μια το Λούκιο και μια το Μάριο που ήταν δίπλα του και παρακολούθησε τη στιχομουθία.

-Αν δεν ήταν έτσι όπως τα λες, δε θα 'μασταν σήμερα 'δω πέρα. Ας μην ξεχνούμε πως πέρσι στη Θεσσαλία, το κύριο χτύπημα στους Μακεδόνες το 'δωσαν, στην πιο κρίσιμη στιγμή, οι Αιτωλοί, απάντησε ο Λούκιος.

-Μα είναι ιεροσυλία ν' αφήσουμε να γίνονται τέτοιες βαρβαρότητες στην Ιερή Άλτη! είπε ο Μάριος, αλλά με κάποιο δισταγμό γι' αυτή τη «φιλελληνική» του παρέμβαση.

-Και τι μας νοιάζει εμάς; Μήπως είναι δικά μας ιερά; επέμενε ο υπαξιωματικός.

-Δίκιο έχει ο Φλάβιος, συμφώνησε ο Λούκιος.

Τώρα στο χώρο του Φιλίππειου γίνονταν μεμονωμένες συμπλοκές. Πολλοί αλληλοσπρώχνονταν, αντάλλασσαν βαριές εκφράσεις ή εκτόξευαν αισχρές κατηγορίες και συκοφαντίες για τους άρχοντές τους. Γενικά, όμως, το κλίμα ήταν τέτοιο που ενίσχυε την αισιόδοξη πρόβλεψη πως η ατμόσφαιρα θα μπορούσε, σιγά σιγά, να εκτονωθεί. Πολλοί περίεργοι είχαν βγει αντίκρυ, στην είσοδο του Πρυτανείου, ενώ άλλοι, στο βάθος, έσκυβαν απ' τα παράθυρα του επάνω ορόφου του Λεωνίδαιου και προσπαθούσαν να διακρίνουν, μέσα απ' τα φυλλώματα των δέντρων, αυτά που διαδραματίζονταν στο χώρο του Φιλίππειου. Άλλοι όμως, πιο προνοητικοί και με πικρή πείρα από τέτοιους συχνούς εμφύλιους διαπληχτισμούς, τάχυναν το βήμα τους για ν' απομακρυνθούν απ' την περιοχή και ν' αποφύγουν ακούσια συμμετοχή τους σ' ενδεχόμενη πιο σοβαρή σύγκρουση. Απομακρύνθηκαν επίσης αρκετοί Μακεδόνες και Φι-

λομακεδόνες, όταν διαπίστωσαν πως το ηθικό των αντιπάλων τους είχε αναπτερωθεί με την εμφάνιση των λεγεωνάριων.

Σε κάποια στιγμή ο Νεοκλής κι ο Πείσανδρος προχώρησαν προς την είσοδο του Φιλίππειου, ενώ παρότρυναν το Λούκιο να «κλείσει μια για πάντα αυτό το μακεδονίτικο αχούρι».

Με την αποκοτιά εξαγριωμένου λιονταριού ο παλαιστής Λυσίμαχος όρμησε στον Πείσανδρο και του κατάφερε ένα δυνατό χτύπημα στα πλευρά. Ο άλλος ανταπόδωσε το χτύπημα κι οι δυο γιγαντόσωμοι αθλητές, με ματιές που πετούσαν φωτιές μίσους, ήρθαν στα χέρια. Ο Λυσίμαχος, πιο ευκίνητος, άρπαξε τον αντίπαλό του απ' το κεφάλι και το έφερε κοντά σε μια κολόνα. Μετά, παίρνοντας φόρα έριξε μ' ορμή τον εγκλωβισμένο στη δεξιά μασχάλη του Πείσανδρο, πάνω στην κολόνα κι ετοιμάστηκε να επαναλάβει αυτή την κίνηση. Ο Νεοκλής όμως, μη μπορώντας να κρατηθεί απ' το φόβο για τη ζωή του συντρόφου του, έσυρε γρήγορα κάτω απ' το γαλάζιο χιτώνα του ένα εγχειρίδιο και το κάρφωσε στην αριστερή πλευρά του μακεδόνα παλαιστή. Ο τραυματισμένος αθλητής έβγαλε μια άγρια πονεμένη κραυγή και με θολή ματιά, που φάνερωνε θάνατο, όρμησε προς τον οπλισμένο του αντίπαλο. Δε μπόρεσε όμως να προχωρήσει. Έφερε το χέρι του μπροστά στα μάτια του, έκανε δυο τρία βήματα και γκρεμίστηκε στη βάση της κοντινής κολόνας. Ο Νίκαρχος, που παρακολούθησε τη σκηνή χωρίς να προλάβει να επέμβει, προσπάθησε, σωστό θεριό, να πιάσει τον ύπουλο φονιά, μα δέχτηκε ένα χτύπημα από ρόπαλο και ζαλισμένος ξεγλίστρησε προς τους φίλους του, που μπόρεσαν να τον προστατέψουν.

Πιο πέρα, πεντ' έξι νεαροί ξυλοκοπούσαν το Φιλάρετο κι άλλοι είχαν παγιδέψει τον Κλεισθένη. Οι Μακεδόνες βρίσκονταν σε πολύ δύσκολη θέση. Ακούστηκε η φωνή του Νεοκλή.

-Εμπρός Έλληνες ! Μπείτε μέσα και κάντε τα όλα θρύψαλα... Το μεγαλύτερο κομμάτι που θα μείνει, δε θα πρέπει να 'ναι μεγαλύτερο απ' το μικρό μου δαχτυλάκι... Εμπρός! Πάμε!...

Ο αρχιερέας, που ως εκείνη τη στιγμή παρακολουθούσε ανήμπορος να επιβληθεί και να καθησυχάσει τα πνεύματα, κινήθηκε γρήγορα και ανοίγοντας τα χέρια του μπροστά στην είσοδο του χτίσματος, φώναξε οργισμένος.

-Την κατάρα των θεών θα 'χει όποιος τολμήσει να περάσει το κατώφλι για να καταστρέψει τ' αφιερώματα... Ο κεραυνός του πατέρα των θεών, του μεγάλου Δία, θ' αφανίσει κι αυτόν κι όλη του τη γενιά...

Οι περισσότεροι υποχώρησαν φοβισμένοι. Μια τέτοια κατάρα απ' τον ανώτατο εκπρόσωπο του ιερατείου, έφερε αμέσως τα αποτελέσματά της. Ο Νεοκλής κι ο Πείσανδρος, που είχε ήδη συνέλθει απ' το φοβερό χτύπημα στην κολόνα, σταμάτησαν αντίκρου στον αρχιερέα που τον είχαν ήδη περιστοιχίσει οι ελλανοδίκες, ο Ίππαρχος, ο αρχιθεωρός Δημήτριος κι ο αλυτάρχης, ο αρχηγός των ροπαλοφόρων φυλάκων της Ολυμπίας.

-Σεβάσμιε, αυτά δεν είναι αφιερώματα στο μεγάλο μας Δία, είπε ο Νεοκλής προσπαθώντας να μαλακώσει τη φωνή του. Είναι τα σύμβολα της τυραννίας των Μακεδόνων στην Ελλάδα...

-Μη γίνεστε τα στηρίγματα των καταχτητών μας... Αφήστε να γκρεμίσουμε όλα όσα μας θυμίζουν τα ψοφίμια του βορρά, που βρόμισαν τον ελληνικό χώρο κι η μπόχα τους έφτασε ως τα βάθη της Ασίας... Αφήστε μας! Θα πρέπει μα το Δία, Σεβάσμιε, να ξεμαγαρίσουμε τώρα αμέσως την Ολυμπία απ' αυτά τα μιάσματα των καταχτητών, γρύλισε ο Πείσανδρος και κοίταζε επίμονα κι απειλητικά προς τον αρχιερέα και τους συνοδούς του.

Κείνη τη στιγμή έφτασε ο διοικητής. Τον συνόδευαν ο Σέργιος κι άλλοι δυο σωματοφύλακές του. Ήταν επίσης μαζί του κι ένας αξιωματικός του λόχου που στρατοπέδευε στην Άρπινα. Είχαν αφήσει τ' άλογά τους στους στρατιώτες που περίμεναν μπροστά στη διάπλατα ανοιγμένη πύλη και προχώρησαν βιαστικά ως το Φιλίππειο.

Το πρόσωπο του διοικητή ήταν συννεφιασμένο. Ξεκούμπωσε τον υποσιαγόνιο ιμάντα που συγκρατούσε τη μεγαλόπρεπη περικεφαλαία του και σκούπισε, με την ανάστροφη της παλάμης, τον ιδρωμένο του λαιμό. Ο αρχιερέας με τον ελλανοδίκη Πολύξενο προχώρησαν προς το μέρος του, ενώ ο Ίππαρχος με το μακεδόνα αρχιθεωρό παράμεναν στην ανοιχτή είσοδο του Φιλίππειου, σχηματίζοντας ζωντανό φράχτη μπροστά στους φιλορωμαίους νεαρούς, που κοίταζαν απειλητικά προς το εσωτερικό του οικοδομήματος κραδαίνοντας ξύλα και σιδερένιους λοστούς,

-Είχαμε συμφωνήσει, Σεβάσμιε, να μείνει κλειστό αυτό το χτίσμα σ' όλη τη διάρκεια της ολυμπιάδας, είπε οργισμένος στον αρχιερέα ο Λαβίνιος Νάρτος, με τα παραφθαρμένα ελληνικά του. Γιατί λοιπόν δεν τηρήθηκε η συμφωνία; Ποιος το άνοιξε χωρίς να πάρει τη δική μου έγκριση;

-Δυστυχώς εκατόνταρχε μεσολάβησαν ορισμένα γεγονότα που δεν ήταν δυνατό να προληφθούν... Αυτή τη στιγμή όμως κινδυνεύουν τ' αφιερώματα που υπάρχουν στο εσωτερικό του οικοδομήματος... Αυτό προέχει!

-Να κλείσει η πόρτα... Να φύγουν αμέσως απ' την είσοδο όλοι οι συγκεντρωμένοι, πρόσταξε στα λατινικά ο Λαβίνιος Νάρτος με σκληρό κι αποφασιστικό τόνο στη φωνή του.

Δυο λεγεωνάριοι που βρίσκονταν κοντά στην κιονοστοιχία, έτρεξαν προς την είσοδο του Φιλίππειου. Ο μακεδόνας αρχιθεωρός κι ο Ίππαρχος παραμέρισαν για να διευκολύνουν το κλείσιμο της πόρτας, μα ξαφνικά, κείνη τη στιγμή, ένας οργισμένος νεαρός που δεν κατάλαβε την εντολή του ρωμαίου διοικητή, όρμησε στο εσωτερικό του χτίσματος κραδαίνοντας το λοστό του. Ο Ίππαρχος με δυσκολία τον συγκράτησε ώσπου, με τη βοήθεια άλλων, τον απώθησε ως το κατώφλι. Την ίδια στιγμή κι άλλοι απ' τους συγκεντρωμένους έδειξαν παρόμοιες διαθέσεις, γεγονός που ερέθισε αφάνταστα το ρωμαίο εκατόνταρχο. Αναθαρρημένοι απ' την παρουσία των Ρωμαίων, την ηττοπάθεια των Μακεδόνων κι επιδείχνοντας έναν ασυγκράτητο φιλορωμαϊσμό, άρχισαν να χειρονομούν και ν' απειλούν τον Ίππαρχο και τον αρχιθεωρό Δημήτριο. Ο μελαχρινός νεαρός με το λοστό, έτσι όπως τον συγκρατούσαν οι δυο φύλακες και τον απωθούσαν έξω απ' το περιστύλιο, ελευθέρωσε το χέρι του και σχηματίζοντας γροθιά άρχισε να ζητωκραυγάζει.

-Τιμή στο ρωμαϊκό στρατό... Τιμή στον ελευθερωτή μας και προστάτη μας στρατηγό και ύπατο Τίτο Κόϊντο Φλαμίνιο... θάνατος ατούς μακεδόνες τύραννους!

-Θάνατος στους Μακεδόνες! επανάλαβε ο Νεοκλής και τον μιμήθηκαν οι ομοϊδεάτες του....

Οι συγκεντρωμένοι ενθουσιώδεις φιλορωμαίοι Έλληνες, επηρεασμένοι απ' την ελαστικότητα των θεσμών και των νόμων στην Ελλάδα, απ' την έλλειψη πειθαρχίας στην κοινωνική και πολιτική ζωή κι απ' την προχειρολογία και τον βερμπαλισμό που χαρακτή-

ριζε την ελληνική καθημερινή ζωή, πίστευαν πως θα μπορούσαν ν' αγνοήσουν τον άτεγκτο, τον φοβερά πειθαρχημένο τρόπο συμπεριφοράς των Ρωμαίων, επιδείχνοντας την προσήλωσή τους στους νικητές με εξεζητημένες εκδηλώσεις αφοσίωσης κι υποταγής. Δεν είχαν ακόμα κατανοήσει το μηχανισμό της πειθαρχίας και της τάξης κι ούτε είχαν εμβαθύνει στον τρόπο σκέψης και στον ωμό ρεαλισμό του ρωμαϊκού μιλιταρισμού. Νόμιζαν πως η αφοσίωσή τους στη Ρώμη, αποτελούσε εγγύηση για την επιδοκιμασία κάθε ενέργειάς τους που, κατά τις δικές τους εκτιμήσεις, εξυπηρετούσε τα ρωμαϊκά συμφέροντα. Γι' αυτό δε μπόρεσαν να εξηγήσουν την έξαλλη συμπεριφορά του ρωμαίου εκατόνταρχου, που ωχρός και τρέμοντας από οργή έδειξε με το χέρι του το νεαρό και είπε στα λατινικά με βραχνή φωνή.

-Ποιος σκύλος είν' αυτός που 'χε το θράσος να παραβεί την εντολή μου; Σέργιε! Για δείξε σ' αυτούς τους ανόητους τι παθαίνουν όσοι μας γράφουν εκεί που δεν πρέπει...

Πριν καλά καλά τελειώσει τη φράση του, ο αρρενωπός ξανθός σωματοφύλακας προχώρησε ανέκφραστος, με μεγάλα βήματα, έχοντας γυμνό το ξίφος του. Ο νεαρός τον κοίταζε χωρίς να πολύ καταλαβαίνει. Με το αριστερό του χέρι ο ρωμαίος τον άρπαξε απ' τα μαλλιά και τον έσυρε λίγα βήματα πιο πέρα απ' τον εκατόνταρχο. Έπειτα τον τίναξε σαν άδειο σακί στο έδαφος. Ο νεαρός έπεσε μπρούμυτα στο χώμα. Μετά ανασηκώθηκε και στηρίχτηκε στα γόνατα. Το δεξί του χέρι ακούμπησε καταγής για να μπορέσει να σηκωθεί όρθιος, μα κείνη τη στιγμή το βαρύ ξίφος του σωματοφύλακα κατέβηκε μ' ορμή. Αφήνοντας ένα ανατριχιαστικό σφύριγμα καθώς έσχιζε τον αγέρα, καρφώθηκε στη δεξιά πλευρά του λαιμού. Το κεφάλι του νεαρού Έλληνα κρεμάστηκε προς το έδαφος, κρατημένο από ελάχιστες σάρκες, ενώ ένας κατακόκκινος πίδακας ανάβλυσε απ' τον κομμένο λαιμό. Το σώμα, καθώς δέχτηκε το δυνατό χτύπημα, έπεσε λοξά στο χώμα και μετά τινάχτηκε προς τα πάνω, σα να 'θελε να σηκωθεί όρθο. Έγειρε όμως, σχεδόν αμέσως στα πλάγια και γκρεμίστηκε στο έδαφος, όπου συνέχισε να σπαράζει γι' αρκετές στιγμές.

Νεκρική σιωπή απλώθηκε γύρω. Όσοι νεαροί βρίσκονταν στην είσοδο του χτίσματος διασκορπίστηκαν πανικόβλητοι. Ατάραχος ο εκατόνταρχος έριξε μια ερευνητική ματιά στους συγκεντρωμένους.

-Εμπρός! Επισκευάστε τη θύρα και σφραγίστε την όπως πρώτα, είπε κοφτά στους λεγεωνάριους που στέκονταν πλησιέστερα προς την είσοδο του Φιλίππειου.

Έπειτα στράφηκε προς τον αρχιερέα και του μίλησε, αργά και προσεχτικά, κάνοντας νεύμα στο Μάριο για να τα μεταφράσει.

-Λυπάμαι, Σεβάσμιε, που αναγκάστηκα να ενεργήσω μ' αυστηρότητα για να διατηρήσω την τάξη. Οι διαταγές πρέπει να τηρούνται κατά γράμμα... Οι παραβάτες θα τιμωρούνται όπως τους αξίζει, χωρίς διάκριση και χωρίς να εξετάζεται αν είναι Έλληνες ή Ρωμαίοι... Οι στρατιώτες μου κι εγώ προσωπικά, είμαστε στη διάθεση του θρησκευτικού συμβουλίου της Ολυμπίας... Και νιώθουμε περήφανοι που συμβάλαμε για να τελειώσουν ήρεμα και χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα οι αγώνες αυτής της ιστορικής ολυμπιάδας... Ναι, λέω ιστορικής, γιατί για πρώτη φορά οι αγώνες πραγματοποιήθηκαν με αδερφωμένους και σύμμαχους τους Έλληνες και τους Ρωμαίους.

Ο αρχιερέας δε μίλησε. Παρέμεινε για λίγο ωχρός κι ανέκφραστος. Έπειτα στράφηκε και στηρίχτηκε στο μπράτσο του ασπρομάλλη Πολύξενου. Φαινόταν εξαντλημένος καθώς απομακρυνόταν και μουρμούριζε με θλίψη.

-Ανθρώπινο αίμα στην Ιερή Άλτη! Ποιες συμφορές μας προσμένουν, ω μεγάλε Δία, παντοδύναμε πατέρα μας!

Ο εκατόνταρχος γύρισε προς τους συγκεντρωμένους και τους μίλησε αργά, με τα κακόχητα ελληνικά του.

-Οι αγώνες της 146^{ης} ολυμπιάδας τέλειωσαν. Κανένα επεισόδιο δε σημειώθηκε στη διάρκεια των αγώνων... Κι είναι λυπηρό πως εχθροί της Ελλάδας, όργανα του μακεδόνα τύραννου, θέλησαν τώρα, με τη λήξη της γιορτής, ν' αμαυρώσουν την πρώτη επίσημη παρουσία του ρωμαϊκού στρατού στην Ολυμπία...

Ο Νεοκλής, τριγυρισμένος από τους οπαδούς του, βρήκε την ευκαιρία για να διαμαρτυρηθεί.

-Αυτός που σκοτώσατε ήταν φίλος της Ρώμης και του απελευθερωτικού ρωμαϊκού στρατού.

-Οι φίλοι μας είναι πειθαρχημένοι κι αγαπούν την τάξη και το νόμο, απάντησε κοφτά ο εκατόνταρχος. Αυτός εδώ ήταν ένας ρέμπελος, που επιδειχτικά αγνόησε τους νόμους της ολυμπιακής βουλής και τις εντολές μου...

-Θα' πρεπε να μας αφήσετε να καταστρέψουμε αυτά τ' απομεινάρια της μακεδονικής τυραννίας...

-Κάτι τέτοιο θα μπορούσαν να τ' αποφασίσουν το ιερό συμβούλιο της Ολυμπίας και ο ύπατος... Μόνο οι άφρονες θα τολμούσαν να ενεργήσουν αυτόβουλα και ν' αγνοήσουν τους φυσικούς φορείς της εξουσίας... Το θέμα αυτό έχει κλείσει και δεν το ξανασυζητώ... Θέλω τώρα να μου υποδείξετε αυτούς που παραβίασαν την είσοδο του Φιλίππειου... Ποιοι λοιπόν ήταν αυτοί που έσπασαν το λουκέτο κι άνοιξαν την πόρτα;

Ο Νεοκλής, ο Πείσανδρος και δυο τρεις άλλοι, υπόδειχναν από μακριά τους Μακεδόνες και τους φίλους τους που πρωτοστάτησαν στα επεισόδια. Ο εκατόνταρχος τους κάλεσε να πλησιάσουν και να συγκεντρωθούν στο μικρό βωμό που βρισκόταν δίπλα του, προς τα δεξιά. Κανένας Μακεδόνας δεν κουνήθηκε. Ο ρωμαίος διοικητής διάταξε τότε τον υπαξιωματικό Φλάβιο και δυο λεγεωνάριους, να φέρουν με τη βία «τους στασιαστές» όπως τους χαρακτήρισε. Όλοι οι συγκεντρωμένοι Μακεδόνες, γύρω στους εικοσιπέντε με τριάντα, που είχαν τελικά απομείνει και δε λιποψύχησαν μετά την εμφάνιση των στρατιωτών στην Άλτη, άρχισαν να διαμαρτύρονται κι έδειξαν πως ήταν αποφασισμένοι να μην αφήσουν απροστάτευτους τους συμπατριώτες τους που κινδύνευαν να συλληφθούν. Η κατάσταση άρχισε πάλι να εκτραχύνεται. Ο Λαβίνιος Νάρτος ζήτησε τότε την παρέμβαση του αρχιθεωρού των Μακεδόνων, του Δημήτριου, για να αποφευχθεί η αιματοχυσία. Εξήγησε πως δε συνήθιζε να περιμένει πολύ και πως θα 'ταν αδυσώπητος σ' αυτούς που θ' αντιστέκονταν στη φρουρά. Ήταν ήδη έτοιμος να καλέσει και τους υπόλοιπους άντρες, που ήταν συγκεντρωμένοι στην πύλη, όταν εμφανίστηκε κάτωχρος ο υπαξιωματικός Τιβέριος. Ήρθε και στάθηκε μπροστά στον εκατόνταρχο ενώ ψέλλιζε:

-Έγιναν επεισόδια έξω απ' το στρατώννα... Οι άντρες μας αναγκάστηκαν να χτυπήσουν μερικούς Σπαρτιάτες που προκαλούσαν τους φρουρούς κι έβριζαν την πατρίδα μας...

-Χτυπήθηκε κανένας δικός μας;

- Μόνο ο υπαξιωματικός Σαλούστιος...

-Από ποιον; Πώς;

-Τον παγίδεψαν σ' ένα στάβλο, απέναντι απ' το στρατώννα... Έβαλαν μια παστρική για να τον παρασύρει και να τον σκοτώσουν μπαμπέσικα...

Ο εκατόνταρχος στράφηκε προς το Λούκιο.

-Πάρε τους ιππείς που βρίσκονται στην πύλη και πήγαινε να δεις τι συμβαίνει, τον διέταξε με σκληρή φωνή και κάποια νευρικήτητα στις κινήσεις του. Αν είναι κάτι το σοβαρό, στείλε αμέσως αγγελιαφόρο για να με ενημερώσει... Αλλιώς περίμενε στο στρατώννα ώσπου να 'ρθω... Χτυπήστε αλύπητα όποιον σας αντισταθεί... Μη διστάσετε καθόλου! Αν, κατά την προσωπική σου εκτίμηση, θεωρήσεις πως η κατάσταση μπορεί να ξεφύγει απ' τον έλεγχό μας, στείλτε οπτικά σήματα, απ' τον εξώστη του στρατώννα, για να σημάνουν συναγερμό στο στρατόπεδο της Άρπινας... Αυτό όμως να γίνει μόνο αν δε μπορούμε να επιβάλουμε την τάξη με τις δυνάμεις μας στην Ολυμπία... Σύμφωνα; Όλοι οι ιππείς του στρατώννα να τεθούν σε πολεμική ετοιμότητα... Θέλω επίσης και αναλυτική αναφορά για την πραγματική αιτία των επεισοδίων...

-Μάλιστα...

-Απαιτώ Λούκιε αυστηρή τήρηση των εντολών μου...

-Μείνε ήσυχος Λαβίνιε... Θα επιβλέψω προσωπικά...

-Πάρε μαζί σου τον Τιβέριο και το Φλάβιο... Εγώ εδώ, με τους υπόλοιπους, θα μπορέσω χωρίς δυσκολία να ελέγξω την κατάσταση... Είναι φανερό πως δεν πρόκειται ν' αντιμετωπίσουμε ένοπλη αντίσταση...

Ο Μάριος, που είχε παρακολουθήσει όλη τη στιχομυθία ανάμεσα στον εκατόνταρχο και στον Τιβέριο, καθόταν σ' αναμμένα κάρβουνα. Μαύρες σκέψεις τον έζωσαν όταν κατάλαβε πως το επεισόδιο, με πρωταγωνιστή το Σαλούστιο, είχε παιχτεί στο στάβλο της Ελένης. Με τρόπο πλησίασε τον Ίππαρχο και τον ενημέρωσε στα πεταχτά.

-Θα πρέπει Ίππαρχε να φύγεις γρήγορα για το σπίτι σου... Ανησυχώ για την Ελένη και τον Αριστίωνα...

-Θα φύγω τώρα αμέσως Μάριε... Θα φύγω για να πάω κοντά στα παιδιά μου, που μπορεί αυτή τη στιγμή να 'χουν την ανάγκη μου...

ΧΙ. Έξοδος σωτηρίας

Την ώρα που ο Λυσίμαχος κι ο Νίκαρχος παραβίαζαν τη σφραγισμένη είσοδο του Φιλίππειου, η Ελένη είχε καταφέρει να ξεφύγει απ' τ' άγριο σφιχταγκάλιασμα του Σαλούστιου. Τρομοκρατημένη, χλωμή, με το στόμα πικρό και ξερό, με ματιά φοβισμένου ζώου και την καρδιά να χτυπά γρήγορα και δυνατά, αποτραβήχτηκε στη γωνιά και προσπάθησε να κρύψει τη γύμνια της σφίγγοντας στο στήθος το σχισμένο κομμάτι του χιτώνα της. Ο αγριόμορφος ρωμαίος υπαξιωματικός στεκόταν αντίκρυ της πλημμυρισμένος στά αίματα κι αναπνέοντας βαριά, σφυριχτά, όπως ο τραυματισμένος ταύρος στην αρένα. Φαινόταν ζαλισμένος απ' τα δυο απανωτά χτυπήματα με το βαρύ λυχνάρι, μα εξακολουθούσε να φράζει απειλητικά την έξοδο απ' την πόρτα της αυλής. Τον είδε που αναζήτησε με τη ματιά του τον πεταμένο πιο πέρα δερμάτινο ζωστήρα του. Το κοντό αμφίστομο ξίφος είχε μισογλιστρήσει έξω απ' το θηκάρι τη στιγμή της πτώσης του. Με την απελπισία του παγιδευμένου αγριμιού, η Ελένη εκτίμησε μ' ετοιμότητα τις δυνατότητες που της προσφέρονταν κείνη τη στιγμή για να ξεφύγει απ' τον κίνδυνο κι έτρεξε προς τη δίφυλλη πόρτα. Αλλάζοντας γνώμη ο υπαξιωματικός τινάχτηκε καταπάνω της και την άρπαξε, με μια αστραπιαία κίνηση, απ' τον καρπό του αριστερού της χεριού. Με τη σιγουριά της γάτας που παγιδεύει ποντίκι, την έσυρε βάνουσα προς το μέρος του βγάζοντας έναν άναρθρο βρυχηθμό θριάμβου. Η νεαρή γυναίκα όμως ενήργησε με σβελτάδα. Καθώς την τραβούσε με φόρα κοντά του, αναδίπλωσε το δεξί της πόδι και με λυγισμένο γόνατο του κατάφερε ένα δυνατό χτύπημα στ' αχαμνά, Ο άντρας ξεφώνισε πονεμένα και κουλουριάστηκε στα δυο.

-Πουτάνα ! ψέλλισε σφίγγοντας τα δόντια του.

Ήταν η ευκαιρία! Η Ελένη έτρεξε αλαφιασμένη προς την πόρτα. Με χέρια που 'τρεμαν ανασήκωσε το βαρύ μάνταλο και τράβηξε μ' όλη της τη δύναμη το δεξί φύλλο που άνοιξε με θόρυβο παρασέρνοντας κάποιες κοπριές και χώματα, ώσπου σφηνώθηκε σε κάποιο σημείο, μια σπιθαμή απ' τον τοίχο.

Έξω ακούγονταν ομιλίες και χαχανητά. Αναθαρρυμένη πετάχτηκε στο δρόμο όσο πιο γρήγορα μπορούσε, μα ένιωσε ένα σιδερένιο χέρι να τη συγκρατεί, να την ακινητοποιεί, στο κατώφλι. Ο

Σαλούστιος την είχε αδράξει στην αρχή απ' το κάτω μέρος, απ' το στρίφωμα του κοντού της χιτώνα και στη συνέχεια τύλιξε το μπράτσο του στη μέση της. Προσπαθούσε να τη σύρει πάλι στο εσωτερικό του στάβλου βρίζοντάς την χυδαία στη γλώσσα του.

-Meretricem Graeca!... Exspecta!... Lupatriae morieris!... Post coitum beata et felix eris ... Γιατί μετά απ' αυτή την «ευχάριστη παρθενική εμπειρία σου», θα σε ξεκοιλιάσω για να φοφήσεις σα σκύλα σε κοπριά, γρύλισε ο αφηνιασμένος απ' το πάθος άντρας και πέρασε το κατώφλι για να την πιάσει καλύτερα με τα δυο του χέρια. Τα δάχτυλά του μπερδεύτηκαν στη ζώνη της. Η στριφτή όμως λεπτή μαντίλα που ήταν τυλιγμένη στη μέση της, λύθηκε απ' το απότομο τράβηγμα κι η Ελένη έχασε την ισορροπία της κι έπεσε λίγο πιο πέρα. Πανικόβλητη, μ' έκδηλη την απόγνωση και τον τρόμο, ανασηκώθηκε όσο πιο γρήγορα μπορούσε, έστριψε αριστερά κι αγκάλιασε το κούτσουρο από κορμό λεύκας που χρησίμευε σα βάθρο της ξύλινης προτομής του Δία. Ο Ρωμαίος πέρασε πάλι το χέρι του στη μέση της και την τράβηξε με δύναμη. Ακούστηκαν απανωτοί τριγμοί απ' την κάσα της πόρτας και έπεσαν ξεραμένοι σοβάδες απ' τον τοίχο. Τα σημεία στερέωσης της σιδερένιας στεφάνης του βάρου είχαν χαλαρώσει και η προτομή έγειρε προς τη μια πλευρά και κύλησε στη βάση του τοίχου.

-Μητέρα κοίτα! Να, εκεί! τσίριξε μια παιδική φωνή την ώρα που το βάθρο αποσπώταν απ' τα μεταλλικά του στηρίγματα στον τοίχο κι έπεφτε με γδούπο καταγής. Η Ελένη είχε κι αυτή τιναχτεί προς τα πίσω και κυλίστηκε ανάσκελα, παρασέρνοντας μαζί της και τον εξαγριωμένο Ρωμαίο.

Μια μεγάλη παρέα Σπαρτιατών, που φάνηκε στην άκρη του αντικρινού δρομίσκου, της αναπτέρωσε τις ελπίδες και της έδωσε κουράγιο να εντείνει τις προσπάθειές της για να ξεφύγει απ' το δίωχτη της. Παραδίπλα της, προς τη μεριά του οικισμού, αρκετές γυναίκες και παιδιά είχαν αντιληφτεί τη σκηνή κι άρχισαν να ξεφωνίζουν. Ακούστηκαν βρισιές κι απειλές.

-Πιάστε τον!.. Είναι σάτυρος! Θέλει να τη βιάσει...

Η Ελένη είχε, στο διάστημα αυτό, ανασηκωθεί αλλά πάνω στη βία της να τρέξει γλίστρησε και ανακάθισε λοξά στο έδαφος, στηριγμένη στο δεξιό της μηρό.

-Βοήθεια! Σώστε με! φώναξε απελπισμένα μ' όλη της τη δύναμη.

Μερικοί άντρες και δυο τρία παιδιά πλησίασαν μ' απειλητικές διαθέσεις.

-Κάτω τα βρομόχερά σου κακούργε! Αίσχος! Ου, Ου, Αχρείε!..

Κείνη τη στιγμή εμφανίστηκε στην πόρτα του στάβλου ο Αριστίωνας, κρατώντας το ξίφος του ρωμαίου υπαξιωματικού. Με πρόσωπο και σώμα μελανιασμένα απ' τα πολλά χτυπήματα και χέρι που 'τρεμε απ' την εξάντληση, ύψωσε το ξίφος και κινήθηκε προς το γεροδεμένο του αντίπαλο.

-Φύγε παλιάνθρωπε... Φύγε γιατί θα σε χτυπήσω...

Ο Σαλούστιος γύρισε και τον κοίταξε με περιφρόνηση. Κάτι μουρμούρισε μεσ' απ' τα δόντια του, έφτυσε καταγής κι όρμησε στο φοβισμένο κι ανήμπορο νεαρό. Ο Αριστίωνας πρόλαβε και του 'δωσε μια αδύναμη σπαθιά στο γλουτό, μα την ίδια στιγμή δέχτηκε ένα φοβερό χτύπημα στον ώμο που τον ανάγκασε να κυλιστεί φαρδύς πλατύς στο έδαφος. Το ξίφος έπεσε με υπόκωφο γδούπο στο έδαφος κι από εκεί βρέθηκε στα χέρια του υπαξιωματικού. Έτσι όπως ήταν ανάσκελα ο νεαρός Έλληνας, χωρίς δύναμη για να συνεχίσει έναν άνισο αγώνα, είδε το Ρωμαίο να σηκώνει το κοφτερό ξίφος για να το κατεβάσει στο κεφάλι του. Πίστεψε πως είχε φτάσει η τελευταία του στιγμή. Η Ελένη όμως, σαν εξαγριωμένη τίγρη, όρμησε καταπάνω του και τον ανάγκασε, με το βάρος του σώματός της, να παραπατήσει και να μη πραγματοποιήσει το σκοπό του.

-Κακούργε! Φονιά! ξεφώνισε μ' απελπισία.

Γρήγορα ο Σαλούστιος ξαναβρήκε την ισορροπία του και χαμηλώνοντας το όπλο του ετοιμάστηκε να το καρφώσει στα πλευρά της κοπέλας, όταν ξαφνικά ένας καλογυμνασμένος Σπαρτιάτης τινάχτηκε, μ' ευκινήσια αίλουρου και του κατάφερε ένα δυνατό χτύπημα με πέτρα στο πίσω μέρος του κεφαλιού. Ο υπαξιωματικός τα 'χασε για μια στιγμή. Παραπάτησε, έφερε το οπλισμένο του χέρι στο μέτωπο, μα συνήλθε γρήγορα κι ετοιμάστηκε να λογχίσει το νέο του αντίπαλο. Φαινόταν δυσκίνητος κι εξαντλημένος, με το πρόσωπο γεμάτο αποξηραμένα αίματα. Οι φωνές κι οι προσταγές στα λατινικά που ακούστηκαν απ' το στρατώνα του απόσπασαν για δευτερόλεπτα την προσοχή. Αυτή η στιγμιαία δισταχτικότητα

υπήρξε μοιραία για το Σαλούστιο. Ο ευκίνητος αντίπαλός του τράβηξε, με καταπληκτική ταχύτητα, κάτω απ' το χιτώνα του ένα πλατύ αμφίστομο εγχειρίδιο, που με δύναμη και αξιοθαύμαστη τέχνη το τίναξε με στόχο το κεφάλι του Ρωμαίου. Το καλοακονισμένο κοφτερό μαχαίρι χώθηκε βαθιά στο μέτωπο του υπαξιωματικού, λίγο πιο πάνω απ' το αριστερό του φρύδι. Ακούστηκε ένα πνιχτό μουγκρητό κι ο γεροδεμένος άντρας σωριάστηκε μονοκόμματος στο έδαφος, σα ξεριζωμένο δέντρο.

Απ' το σταβλοξενώνα οι φωνές των Ρωμαίων συνεχίστηκαν μ' αυξανόμενη ένταση. Ένας από τους φρουρούς της πύλης είχε πλησιάσει αρκετά προς το μέρος της συμπλοκής και φώναζε κουνώντας απειλητικά το δόρυ του. Ο φρουρός του εξώστη, προς το δρόμο, είχε σκύψει για να βλέπει καλύτερα και χειρονομούσε ρίχνοντας γρήγορες ματιές στο εσωτερικό του κτίριου. Στο γωνιακό παράθυρο φάνηκαν δυο τοξότες. Μια γυναίκα τσίριξε τρομαγμένη.

-Φυλαχτείτε! Φυλαχτείτε! Κοιτάξτε στο παράθυρο ! Θα σας χτυπήσουν...

Ακούστηκε το ξερό σφύριγμα της σαΐτας που σχίζει τον αγέρα. Ένα βέλος καρφώθηκε στο μισάνοιχτο φύλλο της πόρτας. Πριν οι συγκεντρωμένοι προλάβουν ν' αντιδράσουν το δεύτερο βέλος πέρασε, απ' τη μια άκρη στην άλλη, το λαιμό του Σπαρτιάτη που σκότωσε το ρωμαίο υπαξιωματικό.

Δημιουργήθηκε για λίγο μικροπανικός. Είχαν όμως τώρα φτάσει στον τόπο της συμπλοκής κι άλλοι Σπαρτιάτες κι Αιτωλοί, απ' τις κατασκηνώσεις τους που βρίσκονταν πιο κάτω, νοτιοδυτικά απ' το σταβλοξενώνα κι οι υπόλοιποι αναθάρρησαν. Είχαν επίσης πλησιάσει, σε κάποια απόσταση ασφάλειας απ' τα ρωμαϊκά βέλη κι αρκετοί περιέργοι απ' τον οικισμό που γιουχάιζαν τους στρατιώτες.

Μέσα σ' εκείνη την παραζάλη η Ελένη, μ' όλο που ένιωθε μια φοβερή εξάντληση και της ερχόταν λιγοθυμιά, έβαλε όλο της το κουράγιο κι ενήργησε με γρηγοράδα. Συγκρατώντας με το 'να χέρι στο στήθος της το σχισμένο χιτώνα, προσπάθησε με τ' άλλο να βοηθήσει τον Αριστίωνα να κρατηθεί στα πόδια του. Τον παρότρυνε να σηκωθεί. Τον ενθάρρυνε να προχωρήσει όσο πιο γρήγορα μπορούσε ως το στάβλο. Με δυσκολία και τρικλίζοντας κατάφεραν να φτάσουν οι δυο τους ως το κατώφλι, όταν ένας απ' τους τοξότες

του σταβλοξενώνα τους σημάδεψε και με σιγουριά ετοιμάστηκε να τους χτυπήσει. Η απόσταση ήταν μικρή κι ο στόχος βραδυκίνητος κι εύκολος. Μα ξαφνικά, μ' ετοιμότητα αίλουρου, ένας δεκαπεντάχρονος Σπαρτιάτης πετάχτηκε μπροστά και με γρήγορη διπλή στροφή της σφεντόνας του έριξε την πέτρα στο παράθυρο. Η μικρή πέτρα χτύπησε με δύναμη στο περβάζι και τινάχτηκε στην άκρη του τόξου, με αποτέλεσμα το βέλος που ξέφευγε κείνη τη στιγμή, να χάσει το στόχο του και να καρφωθεί μερικά μέτρα πιο πέρα, στο ύψος της στέγης του στάβλου. Ο δεύτερος τοξότης έσκυψε, από ένστικτο, για ν' αποφύγει κάποιο αόρατο κίνδυνο μα γρήγορα ξανασηκώθηκε κι έστειλε το βέλος του προς τη μεριά του νεαρού σφεντονιστή. Εκείνος, μ' ευλυγισία, είχε μετακινηθεί έγκαιρα κι έβγαλε τη γλώσσα του περιπαιχτικά στον τοξότη. Γέλια και καγχασμοί ακούστηκαν απ' τη μεριά των συγκεντρωμένων. Ένα παιδάκι ως δέκα χρονώ, που έφτασε κείνη τη στιγμή τρέχοντας, προσπάθησε να πλησιάσει προς το μέρος όπου κειτόταν ανάσκελα ο σκοτωμένος Σπαρτιάτης. Ξεφώνιζε σπαραχτικά κι έκλαιγε μ' αναφιλητά μα κι απειλούσε, μ' οργή, δείχνοντας τη σφιγμένη γροθιά του προς τους Ρωμαίους. Το παιδί το συγκρατούσαν, για να μην προχωρήσει, μια γυναίκα κι ένας μεσήλικας, ένας πρόωρα γερασμένος άντρας.

-Αφήστε με να πάω στον πατέρα μου... Θα πάρω εκδίκηση... Φονιάδες! Κακούργοι! ξεφώνιζε το παιδί.

Στο διάστημα που μεσολάβησε η Ελένη, καταλαβαίνοντας τον κίνδυνο που διέτρεχε η ίδια μα κι ο αδερφός της, κατάβαλε υπεράνθρωπες προσπάθειες για να σύρει τον Αριστίωνα στο εσωτερικό του στάβλου. Τη στιγμή που πέρασαν το κατώφλι κι έσπρωξε τ' ανοιχτό φύλλο για να κλείσει την είσοδο, δυο απανωτά βέλη καρφώθηκαν στην πόρτα. Με γρήγορες, σπασμωδικές κινήσεις κατέβασε το βαρύ μάνταλο και προσπάθησε ν' ανασηκώσει τον αδερφό της.

-Έλα κουράγιο Αριστίωνα... Βάλε όλα τα δυνατά σου για να βαδίσεις... Ακόμα δεν ξεφύγαμε απ' τον κίνδυνο...

-Δε μπορώ... Άσε με... Φύγε Ελένη να σωθείς εσύ...

-Μπορείς... Προσπάθησε... Θα περάσουμε απ' το πορτάκι της αυλής στο σπίτι του Κρέωνα κι από κει θα μας βοηθήσουν να ξε-

φύγουμε προς τα βόρεια... Προς το δάσος, πίσω απ' τον Κρόνιο λόφο...

-Δε μπορώ... Είμαι εξαντλημένος...

-Κάνε κουράγιο...

Κείνη τη στιγμή ο θόρυβος εντάθηκε έξω στο δρόμο. Μαζί με το ποδοβολητό αλόγων και τους μεταλλικούς κρότους απ' τα όπλα και τις πανοπλίες των στρατιωτών, ακούστηκαν και πολλές τρομαγμένες φωνές.

-Έρχονται καβαλάρηδες! Φύγετε γρήγορα... Διαλυθείτε...

-Γρήγορα! Ας τρέξουμε όσο είναι καιρός, ψέλλισε κατάχλωμη απ' την κούραση και το φόβο η Ελένη.

Ο αδερφός της, καταβάλλοντας μια υπεράνθρωπη προσπάθεια, κρεμάστηκε απ' τον ώμο της και την ακολούθησε ως την πόρτα που οδηγούσε στην αυλή. Από κει πέρασαν, από 'να μικρό πορτάκι, στη γειτονική αυλή την ώρα που βαριά, άγρια χτυπήματα, τράνταζαν τη δίφυλλη πόρτα του στάβλου. Μια βραχνή φωνή ακούστηκε να προστάζει στα λατινικά.

-Για κοιτάξτε μήπως υπάρχει κι άλλη είσοδος από κείνη τη μεριά...

XII. Αίμα στην Ιερή Άλτη

Τη στιγμή που ο υπαξιωματικός Τιβέριος ενημέρωνε τον εκατόνταρχο για τα επεισόδια στην περιοχή του σταβλοξενώνα, η προσοχή των Ρωμαίων που βρίσκονταν μπροστά στο Φιλίππειο, είχε κάπως διασπαστεί κι η επιτήρησή τους ήταν για μερικές στιγμές πολύ περιορισμένη. Όσοι Μακεδόνες είχαν πρωτοστατήσει στα επεισόδια και κινδύνευαν να συλληφθούν, εκμεταλλεύτηκαν αυτή την ευκαιρία. Άλλοι έτρεξαν προς τη βορειοδυτική πύλη, άλλοι προς τα νοτιοδυτικά κι άλλοι σκορπίστηκαν στην Άλτη για να κρυφτούν πίσω απ' τα δέντρα και τ' αγάλματα ή μέσα στους ναούς. Οι έξοδοι όμως ήταν καλά φυλαγμένες κι όσοι δεν υπάκουσαν στις εντολές των Ρωμαίων, λογχίστηκαν ή χτυπήθηκαν με βέλη απ' τους τοξότες που είχαν ζώσει την περιοχή.

Ο μακεδόνας αρχιθεωρός Δημήτριος, όρθιος στις σκάλες του Φιλίππειου, εκεί κοντά στα πρόπυλα της εισόδου του χτίσματος, ικέτευε τους συμπατριώτες του να σταματήσουν τη μάταιη αντίσταση γιατί, καθώς ήταν άοπλοι, θ' αφανίζονταν σα πρόβατα σε σφαγείο. Ο πανικός όμως που είχε δημιουργηθεί απ' τις άγριες κραυγές και τη θέα του αίματος των λίγων σκοτωμένων, συντέλεσε ώστε η φωνή του αρχιθεωρού να πνιγεί μέσα σ' εκείνο το πανδαιμόνιο. Κανένας δεν τον άκουγε.

Απ' την ώρα που ο Ίππαρχος πληροφορήθηκε πως τα παιδιά του περνούσαν στιγμές αγωνίας και κινδύνου, προσπάθησε να κατευθυνθεί προς το σπίτι του. Πριν φτάσει στη βορειοδυτική πύλη, στην πλευρά του Πρυτανείου, τρεις νεαροί φιλορωμαίοι απ' την ομάδα του Νεοκλή, τον κυνήγησαν κραδαίνοντας τα ρόπαλά τους.

-Θέλει να ξεφύγει ο παλιομακεδόνας... Πιάστε τον παιδιά να τον γδάρουμε ζωντανό...

Ο Ίππαρχος πρόλαβε κι επέστρεψε στο Φιλίππειο τρέχοντας. Σχεδόν έπεσε πάνω στο Μάριο, που μπήκε μπροστά του κι ανοίγοντας διάπλατα τα χέρια του σχημάτισε ανθρώπινη ασπίδα.

-Αφήστε τον!... Δεν είναι Μακεδόνας... Είναι Ηλείος... Είναι υπάλληλος της Ολυμπίας, φώναξε δυνατά προς τους νεαρούς. Εκείνοι σταμάτησαν ανασαίνοντας λαχανιασμένα και κοίταζαν το Νεοκλή, που σ' έξαλλη κατάσταση ερχόταν προς το μέρος τους, απ' τη μεριά του δυτικού περίβολου.

-Τι κάθεστε και τον χαζεύετε βρε όρνεα! Δώστε του να καταλάβει του παλιόγερου, τους φώναξε επιτιμητικά.

-Μα δεν είναι Μακεδόνας! ψέλλισε ο πιο μεγάλος απ' τους νεαρούς.

-Αυτός είναι χειρότερος κι απ' το χειρότερο Μακεδόνα... Αφήστε τον, θα τον περιποιηθώ εγώ...

Ο Μάριος έσπρωξε πιο πίσω τον Ίππαρχο κι έκανε ένα βήμα μπροστά.

-Πρόσεξε Νεοκλή! Θα πληρώσεις ακριβά την αποκοτιά σου!... Σε προειδοποιώ!...

-Εκείνος που θα πληρώσει είσαι συ αχρείε... Εσύ που ντροπιάζεις το δοξασμένο όνομα του ρωμαίου πολίτη... Που προστατεύεις φιλομακεδόνες συνωμότες και μαγαρίζεις το ρωμαϊκό στρατό... Κάνε πέρα μη σε σουβλίσω σαν αρνί, απάντησε αγριεμένος ο

θρασύς τυχοδιώχτης και προσποιήθηκε πως θα χτυπούσε στην κοιλιά το Μάριο με τον πάσσαλο που κρατούσε.

Ο Ίππαρχος, που μέχρι τότε παρακολουθούσε σιωπηλά μα ψύχραιμα τη σκηνή, έκανε μια περιφρονητική χειρονομία προς το Νεοκλή, καθώς έλεγε:

-Είσαι ένα σιχαμερό σκουλήκι... Γεννήθηκες για να σέρνεσαι σ' όλη σου τη ζωή με την κοιλιά... Γιατί τόσο μίσος πανάθλιο πλάσμα; Τι κακό σου 'κανα και θέλεις να με βλάψεις; Κι εγώ όπως κι εσύ είμαι Έλληνας!...

-Χμ! Έλληνας! Εσύ Έλληνας! Μωρέ τι μας λες! κάγχασε ο Νεοκλής. Είσαι ένα πληρωμένο όργανο των μακεδόνων κατακτητών... Είσαι επικίνδυνος για την Ελλάδα και τη Ρώμη... Γι' αυτό κι εσύ κι οι όμοιοί σου πρέπει ν' αφανιστείτε για να μην είστε εμπόδια... Θα πρέπει, μα το Δία, να τον καθαρίσουμε το δρόμο από κάτι τριβόλια σαν εσένα...

Σήκωσε τον πάσσαλο αλλά ο Μάριος παρακολούθησε αυτή την κίνηση και του έφραξε το δρόμο.

-Φύγε πέρα για το καλό σου ηλίθιε... Είπα πως θα σε σουβλίσω.. Το 'πα και θα το κάνω, κραύγασε πάλι απειλητικά ο Νεοκλής.

Ένα σιδερένιο χέρι τον συγκράτησε και τον έσπρωξε δυο τρία μέτρα πιο πέρα. Ήταν ο Σέργιος, ο πανύψηλος και γεροδεμένος σωματοφύλακας του εκατόνταρχου.

-Νεοκλή, το παρατράβηξες το σχοινί, του είπε στα λατινικά ενώ έκανε νεύμα στο Μάριο και στον Ίππαρχο ν' απομακρυνθούν.

-Εγώ το παρατράβηξα ή εσείς που δεν ξέρετε ποιοι είναι οι εχθροί σας και ποιοι οι φίλοι σας! Ακόμα όμως δεν τελειώσαμε!... Θα τα ξαναπούμε! απάντησε με συγκρατημένη οργή ο Νεοκλής, ενώ η φωνή του είχε μια απειλητική χροιά.

-Να τα ξαναπούμε όποια ώρα θέλεις... Για ένα όμως σε προειδοποιώ!... Αν θέλεις να 'χεις το κεφάλι σου στους ώμους σου, σε συμβουλεύω να μην τα βάζεις με ρωμαίους πολίτες... Ο Μάριος Σικούλιος είναι και Ρωμαίος και συγγενής του ένδοξου στρατηγού μας και ύπατου... Λίγα είπα, πολλά πρέπει να καταλάβεις φίλε μου! απάντησε ο Σέργιος με τραχιά φωνή καθώς απομακρυνόταν.

Στο μεταξύ ο Ίππαρχος είχε καταφέρει να βγει απ' τη βορειοδυτική πύλη και κατευθύνθηκε τρέχοντας προς το σπίτι. Ο Μάριος υποσχέθηκε να τον ακολουθήσει, αφού πρώτα θα φρόντιζε να ο-

δηγήσει ως το Πρυτανείο το μακεδόνα αρχιθεωρό. Ο ηγέτης της μακεδονικής αποστολής κινδύνευε να δεχτεί κάποιο θανατηφόρο χτύπημα απ' τους φανατικούς του Νεοκλή, που τριγύριζαν σα λυσσασμένα τσακάλια κάτω απ' τα δέντρα της Άλτης. Πάνω σ' εκείνη τη σύγχυση και την αναταραχή όλα ήταν πιθανά.

Ο Νεοκλής στεκόταν τώρα ωχρός μα με υπεροπτικό ύφος, στο χώρο ανάμεσα στο Φιλίππειο και στο δυτικό περίβολο της Άλτης. Τον είχαν περιστοιχίσει πεντ' έξι ομοϊδεάτες του και καταφέρονταν όλοι τους ενάντια στο ρωμαίο διοικητή της φρουράς και στο Σέργιο, το σωματοφύλακά του. Σιγά σιγά γινόταν πιο προκλητικός, γεγονός που ανάγκασε το Λαβίνιο Νάρτο να ξεστομίσει μια βρισιά στα λατινικά και να φτύσει μ' αηδία καταγής. Ο Νεοκλής κατηγορούσε τον εκατόνταρχο πως ενεργούσε αντίθετα προς το ρωμαϊκά συμφέροντα, πως προστάτευε τους πανελληνιστές, αυτούς τους ορκισμένους εχθρούς της Ελλάδας και της Ρώμης και πως έδωσε διαταγή για να σκοτώσουν «οι υποταχτικοί του, έναν υπέροχο νεαρό Έλληνα που ήταν πρόθυμος να θυσιάσει τη ζωή του για το μεγαλείο και τη δόξα του ρωμαϊκού στρατού». Απειλούσε πως θα καταγγείλει τα γεγονότα στον ύπατο και στη σύγκλητο. Για να γίνει μάλιστα πιο πιστευτός στους οπαδούς του που τον άκουγαν σιωπηλοί αλλά και με αναφτερωμένο το ηθικό τους, επανάλαβε αρκετές φορές με κομπασμό πως, ένας ξάδερφός του στον Τάραντα, είχε στενές σχέσεις με το συγκλητικό Ιούλιο Κρίσπο και πως το θέμα θα 'παιρνε τέτοιες διαστάσεις που «ορισμένοι ούτε καν θα μπορούσαν να τις φανταστούν».

-Η σύγκλητος θα πληροφορηθεί γρήγορα τον επαίσχυντο ρόλο σας σήμερα, εδώ μέσα σ' αυτό τον ιερό για τους Έλληνες χώρο, είπε τελειώνοντας ο Νεοκλής, με φωνή που έτρεμε από την οργή,

Έριξε μια βλοσυρή ματιά προς το μέρος του εκατόνταρχου και του πανύψηλου σωματοφύλακα του και προχώρησε προς το Πρυτανείο, αφού πέταξε στο έδαφος, παίρνοντας μια έκφραση που έδειχνε αηδία και περιφρόνηση, τον πάσσαλο που κρατούσε στα χέρια του. Ο Πείσανδρος κι οι άλλοι φίλοι του τον ακολούθησαν μουρμουρίζοντας με δυσαρέσκεια για την «αχαρακτήριστη» συμπεριφορά του ρωμαίου διοικητή.

Η υπομονή του διοικητή της φρουράς είχε φαίνεται εξαντληθεί. Ήξερε όμως και τις διασυνδέσεις του Νεοκλή με το ρωμαϊκό επιτε-

λείο και με πολιτικάντηδες της Κάτω Ιταλίας. Δικαιολογημένα λοιπόν σκέφτηκε πως μια καταγγελία εναντίον του θα μπορούσε, παρά το γεγονός πως ενεργούσε σύμφωνα με το πνεύμα των διαταγών που είχε λάβει, ν' αποβεί σε βάρος της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας. Όλα ήταν πιθανά, όταν μάλιστα έχεις ν' αντιμετωπίσεις συκοφάντη, αδίσταχτο και φανατικό σαν το Νεοκλή. Γι' αυτό ο εκατόνταρχος είδε επίμονα και με σημασία το Σέργιο στα μάτια καθώς ψιθύριζε:

-Αυτός ο φανατισμένος σκύλος φαίνεται πως ποτέ του δεν κατάλαβε πότε πρέπει να σταματά το γαύγισμα... Ε, τι λες Σέργιε;

-Συμφωνώ εκατόνταρχε... Είναι σαν τον πετεινό που λαλεί ακατάλληλες ώρες και προκαλεί πονοκέφαλο στον αφέντη του... Η λύση είναι αυτή που σκέφτεσαι.. Δεν υπάρχει άλλη...

Ο Λαβίνιος Νάρτος έκανε νεύμα στο δεύτερο σωματοφύλακά του και κάτι του ψιθύρισε στ' αφτί. Και καθώς εκείνος απομακρυνόταν για να πλησιάσει δυο τοξότες κοντά στον περίβολο, ο εκατόνταρχος του είπε χαμογελώντας αινιγματικά.

-Εσύ ξέρεις Σεμπρώνιε!.. Με διπλωματικό τρόπο!..

Ο Νεοκλής, βαδίζοντας αργά και χειρονομώντας ασταμάτητα, είχε ήδη κάνει στροφή γύρω απ' το μεγαλόπρεπο Φιλίππειο. Σταμάτησε για λίγο και μετά συνέχισε με τη συντροφιά του, μέσα απ' τ' αγάλματα και τα πυκνόφυλλα δέντρα, προς το Πρυτανείο. Τη στιγμή που πατούσε στο διαχωριστικό πεζούλι, δίπλα στο ρείθρο, ένα βέλος έσχισε σφυριχτά τον αγέρα και καρφώθηκε με δύναμη στο μέτωπό του, λίγο πιο πάνω απ' το δεξί του φρύδι. Έβγαλε μια πνιγμένη κραυγή και συγκρατήθηκε, μηχανικά, απ' τον κορμό της λεύκας που ήταν αριστερά του. Μετά έγειρε σιγά σιγά προς τα πίσω και κατρακύλησε στη βάση του δέντρου.

Δημιουργήθηκε μικροπανικός. Ορισμένοι απ' αυτούς που συνόδευαν το Νεοκλή έφυγαν τρέχοντας προς διάφορες κατευθύνσεις. Άλλοι θέλησαν να προσφέρουν βοήθεια στον αιμόφυρτο τραυματία που ψυχορραγούσε με σπασμούς.

-Μα τι συμβαίνει επιτέλους! Τους Μακεδόνες ή εμάς χτυπούν οι Ρωμαίοι; ούρλιαξε αγριεμένος και μ' ασυγκράτητη αγανάκτηση ο Πείσανδρος.

-Λάθος! Λάθος! φώναξε στα λατινικά ο Σεμπρώνιος κι άρχισε να σπρώχνει δήθεν οργισμένος προς την πομπική πύλη τον τοξότη που χτύπησε το Νεοκλή.

Στην άλλη πλευρά του Φιλίππειου, ο εκατόνταρχος έδινε τις τελευταίες οδηγίες προς τους άντρες του. Οι περισσότεροι Μακεδόνες, απ' αυτούς που συμμετείχαν στα επεισόδια, είχαν συλληφθεί. Τους είχαν συγκεντρώσει στα δυτικά του κτίριου, κοντά στον περίβολο, όπου τους φρουρούσαν μερικοί λεγεωνάριοι. Οι πρωτεργάτες όμως αυτής της δυναμικής διαμαρτυρίας είχαν καταφέρει να ξεφύγουν. Δυο απ' αυτούς είχαν προλάβει ν' απομακρυνθούν απ' την Άλτη. Ο ένας ήταν ο ακοντιστής Καλλίμαχος που έγκαιρα ξεγλίστρησε προς το στάδιο κι από κει χάθηκε ανάμεσα στα δέντρα του Κρόνιου. Ο άλλος, ο δολιχοδρόμος Κλείτος είχε ξεφύγει προς τον Ιππόδρομο και κρύφτηκε στις πυκνές καλαμιές, στις όχθες του Αλφειού, λίγο πιο πάνω απ' το δρόμο της Αρκαδίας. Οι υπόλοιποι όμως δεν κατάφεραν να βγουν απ' την Άλτη.

Ένας εργάτης της Ολυμπίας, που μέχρι τότε ήταν κουρνιασμένος πίσω από ένα άγαλμα και παρακολουθούσε αυτά που συνέβαιναν μπροστά στο Φιλίππειο, πλησίασε δισταχτικά τον εκατόνταρχο και του 'δειξε με το χέρι του το Πελόπειο.

-Εκεί μέσα, στο ιερό τέμενος βρίσκονται τρεις τέσσερις από δαύτους.. . Μαζί τους είναι κι ο αρχηγός τους, ο παγκρατιστής, είπε με φανερή ικανοποίηση και με κάποια προσμονή για επιβράβευση της πολύτιμης αυτής προσφοράς του προς τους Ρωμαίους.

Ο Νάρτος τον χτύπησε φιλικά στην πλάτη κι έδωσε τις απαραίτητες εντολές στους άντρες του.

-Εσείς πάτε από δεξιά... Κι εσείς οι τρεις από εδώ, μαζί μου, τους πρόσταξε χαμηλόφωνα ενώ προχωρούσε, με γυμνό το σπαθί του προς τη βορειοδυτική πλευρά του Πελόπειου, όπου βρισκόταν η πύλη του λιθόχτιστου φράχτη.

Οι κυνηγημένοι νεαροί που ήταν κρυμμένοι στα πυκνά φυλλώματα των θάμνων που σκέπαζαν την εσωτερική πλευρά του αυλόγυρου, πετάχτηκαν απ' τους κρυσώνες τους και βγήκαν τρέχοντας απ' το τέμενος, μόλις αντιλήφθηκαν πως είχαν προδοθεί. Οι Ρωμαίοι τους ακολούθησαν και σχημάτισαν γύρω τους κλοιό. Ο πρώτος που έπιασαν ήταν ο παλαιστής Θρασύμαχος και σε λίγο αναγκάστηκε να παραδοθεί ο Θηβαίος ακοντιστής Φαέθωνας. Ο γιγα-

ντόσωμος Νίκαρχος, αφού πέταξε στο έδαφος, σαν αχυρένια σακιά, τους δυο λεγεωνάριους που βρέθηκαν μπροστά του, έτρεξε προς το μεγάλο βωμό καλώντας και τους άλλους να τον ακολουθήσουν. Απ' τους πιστούς, όμως, σύντροφους του παγκρατιστή, μόνο ο αρματοδρόμος Φιλάρετος ήταν ακόμα λεύτερος. Έτρεξε κι αυτός μαζί του κι ανέβηκαν οι δυο τους τα πρώτα σκαλιά της πρόθυσης. Γρήγορα, όμως αντιλήφθηκαν πως σε λίγο θα εγκλωβίζονταν πάνω στο μεγάλο βωμό κι έστριψαν για να κατευθυνθούν προς το μεγάλο ναό του Δία. Κείνη τη στιγμή πλησίασε ο Σέργιος και προσπάθησε να τους χτυπήσει με το ξίφος του. Ο Νίκαρχος έσκυψε έγκαιρα, Ο Φιλάρετος δέχτηκε ένα λοξό κι όχι πολύ δυνατό χτύπημα στο γλουτό. Ο παγκρατιστής βρέθηκε μ' ένα πήδημα δίπλα στον τραυματισμένο του σύντροφο και με μια γροθιά στο κεφάλι τίναξε το σωματώδη λεγεωνάριο στην άλλη άκρη της σκάλας. Το κράνος και το ξίφος του σωματοφύλακα πετάχτηκαν καταγής, σε διαφορετικές κατευθύνσεις.

-Φύγε Νίκαρχε για να γλιτώσεις, παρακάλεσε ο Φιλάρετος πιέζοντας την πληγή του που αιμορραγούσε... Φύγε γιατί θα σε πιάσουν... Έρχονται...

Ο Νίκαρχος άρπαξε το σπαθί του σωματοφύλακα κι ανοίγοντας δρόμο ανάμεσα από τρεις σαστισμένους λεγεωνάριους, κατευθύνθηκε προς το ναό του Δία.

-Μην τον αφήσετε να ξεφύγει... Τον θέλω ζωντανό ή νεκρό, φώναξε άγρια ο εκατόνταρχος κι έδωσε οδηγίες στους άντρες του για να κλείσουν και τις υπόλοιπες εξόδους της Άλτης.

Στο μεταξύ ο τραυματισμένος Φιλάρετος είχε καταφέρει ν' ανεβεί τρικλίζοντας ως την προθυση. Δυο λεγεωνάριοι τον ακολούθησαν. Σέρνοντας το πόδι του που πλημμύρισε από αίματα, άρχισε ν' ανεβαίνει τα σκαλιά του βωμού, φτιαγμένα από ψημένο πηλό στάχτης. Η ελικοειδής στενή σκάλα, γύρω από τον πελώριο στερεοποιημένο σωρό στάχτης, οδηγούσε στην κορφή του βωμού όπου, κατά τις θυσίες, άναβαν τη φωτιά κι έκαιγαν τις σάρκες των ζώων. Θα 'χε ίσως ανεβεί γύρω στα τρία μέτρα πάνω απ' την πρόθυση και πλησίαζε στην κορφή, όταν ένα βέλος τον βρήκε κατάστηθα. Προσπάθησε να συγκρατηθεί στα σκαλιά. Μικρά κομμάτια μαύρου ξεραμένου πηλού αποσπάστηκαν και κατρακύλησαν ως το έδαφος. Σχεδόν αμέσως, καθώς είχε γείρει ξεψυχισμένα το κεφάλι

του μπροστά, γλίστρησε σιγά σιγά προς τα κάτω σηκώνοντας ένα μικρό σύννεφο στάχτης και καπνιάς, για να βρεθεί μετά στο ακραίο πεζούλι της πρόθυσης. Εκεί, στην άκρη, ταλαντεύτηκε για λίγο και καθώς το σώμα του αναποδογύρισε παρασυρμένο απ' το βάρος του, ξέφυγε απότομα απ' το πεζούλι και βρέθηκε, κουφάρι άψυχο, στη βάση του βωμού.

Ο Νίκαρχος είχε προς στιγμή ξεφύγει απ' τους διώχτες του. Είχε φτάσει στο ύψος της εισόδου του ναού του Δία και κατευθυνόταν προς τη νοτιοανατολική πλευρά της Άλτης, προς τη μεριά του Ιππόδρομου. Βλέποντας δυο τοξότες να του κλείνουν το δρόμο οπισθοχώρησε με προφύλαξη, ώστε να καλύπτεται απ' τ' αγάλματα και τους κορμούς των δέντρων για ν' αποφεύγει τα βέλη τους. Η μόνη οδός διαφυγής βρισκόταν τώρα προς την είσοδο του στάδιου. Κατευθύνθηκε προς την Ποικίλη Στοά, περνώντας ανάμεσα απ' τα πανύψηλα βάθρα των αγαλμάτων του Πτολεμαίου και της Αρσινόης. Αλλά κι εκεί, στο βάθος της στοάς, αντίκρισε λεγεωνάριους. Τον είχαν ζώσει από παντού. Ξαναγύρισε προς την ίδια κατεύθυνση, ακολουθώντας τη δεξιά πλευρά της στοάς. Οι δυο κιονοστοιχίες τον προστάτευαν απ' τα βέλη, καθώς έτρεχε στο διάδρομο με προορισμό τον Ιππόδρομο. Στα σκαλιά βρέθηκε αντιμέτωπος με δυο λεγεωνάριους. Μ' ένα φοβερό χτύπημα του ξίφους έριξε τον ένα Ρωμαίο καταγής, ενώ με τ' αριστερό του χέρι τίναξε στη βάση της σκάλας το δεύτερο. Λαχανιασμένος προσπάθησε να περάσει τρέχοντας το ξέφωτο, μπροστά απ' την ανατολική πλευρά του ναού του Δία. Ένας όμως τοξότης πετάχτηκε πίσω απ' το μεγάλο πλάτανο και τον σημάδεψε στο στήθος. Το βέλος διαπέρασε το στέρνο, λίγο πάνω απ' την καρδιά. Τρικλίζοντας, ο γιγαντώσωμος παγκρατιστής, έφτασε ως το άγαλμα του Μίκυθου. Εκεί δέχτηκε δεύτερο βέλος στην πλάτη, κοντά στο δεξί ώμο. Έκανε δυο τρία βήματα και στηρίχτηκε, με το ματωμένο χέρι του, στο διπλανό άγαλμα του **Δρωπίωνα**⁸⁴.

⁸⁴ Γιος του Λέοντα και βασιλιάς της παραστρυμόνιας χώρας των Παιόνων. Έζησε τον 3^ο π.Χ. αιώνα. Έκοψε νόμισμα στο οποίο απ' τη μια πλευρά απεικονίζεται η εστειμένη κεφαλή του Δία. Από την άλλη πλευρά είναι χαραγμένη, με κεφαλαία γράμματα, η λέξη «ΠΑΙΟΝΩΝ» και δίπλα η εγχάρακτη παράσταση κεραυνού, ενώ πιο κάτω υπάρχει το γράμμα «ΔΕΛΤΑ» (το αρχικό γράμμα από το όνομα του βασιλιά). Ο ανδριάντας του Δρωπίωνα βρισκόταν κοντά στην ανατολική πλευρά του μεγάλου ναού του Δία.

-Βασιλιά μου... Είμαι κι εγώ σαν εσένα Παίονας... Γεννήθηκα όπως κι εσύ στη Μακεδονία μα πεθαίνω στην Ολυμπία... Τι όμορφος θάνατος! ψέλλισε με δυσκολία.

Ξεψύχησε έχοντας αγκαλιασμένη τη βάση του βάρου, όπου σιγά σιγά γλίστρησε καθώς τον εγκατέλειπαν οι δυνάμεις του.

XIII. Στιγμές αγωνίας και θανάτου

Όταν ο Μάριος, λαχανιασμένος απ' το τρέξιμο και την αγωνία, έφτασε στο σπίτι της Ελένης, διαπίστωσε με την πρώτη ματιά πως τα χρονικά περιθώρια που είχε για να επέμβει ήταν πολύ περιορισμένα. Χωρίς καθυστέρηση, αντί να περάσει απ' το πορτάκι, δρασκελίσε αμέσως το χαμηλό φράχτη της αυλής, εκεί δίπλα του, όπου οι πάσσαλοι είχαν γείρει κι άφηναν πέρασμα. Πρόλαβε, πάνω στην ώρα, να πιάσει απ' το μπράτσο έναν λεγεωνάριο που ετοιμαζόταν να βάλει φωτιά στα ξερά καλάμια του υπόστεγου, ενώ ταυτόχρονα φώναζε, στα λατινικά, σ' άλλους που πήγαιναν με αναμμένους δαυλούς προς το στάβλο.

-Σταματήστε! Σταματήστε! Περιμένετε να 'ρθει ο εκατόνταρχος...

Οι λεγεωνάριοι τον κοίταξαν παραξενεμένοι. Μέσα απ' το σπίτι ακούγονταν φωνές και θόρυβοι, σα να πάλευαν άνθρωποι. Σε κάποια στιγμή ακούστηκε πιο καθαρά ο πατέρας της Ελένης να εκλιπαρεί:

-Μη μου κάψτε το σπίτι... Είμαι βέβαιος πως έγινε κάποιο λάθος... Θα διαμαρτυρηθώ στον ύπατο... Θα δώστε λόγο γι' αυτό που κάνετε...

Επικρατούσε μια φοβερή σύγχυση. Η αυλή ήταν γεμάτη από στρατιώτες οπλισμένους σαν αστακούς. Φωνές, βρισιές, γυμνά ξίφη, δόρατα, βέλη στα τόξα, έδιναν ένα τόνο αγριότητας στη σκηνή. Στο διπλανό σπίτι, που επικοινωνούσε με παραπόρτι, ακούγονταν γυναικείες κραυγές και παιδικά κλάματα. Έξω στο δρόμο οι λεγεωνάριοι είχαν σχηματίσει κλοιό, για να εμποδίσουν τους συγκεντρωμένους περίεργους να πλησιάσουν στο σπίτι του Ίππαρχου. Μπροστά στη δίφυλλη είσοδο του στάβλου, όπου κείτονταν

τα πτώματα του Σαλούστιου και του άγνωστου Σπαρτιάτη, ο ανήλικος γιος του σκοτωμένου Έλληνα έκλαιγε σιωπηλά... Το παιδί και δυο γυναίκες που του συμπαραστέκονταν, ήταν οι μόνοι που βρίσκονταν μέσα στον κλοιό των στρατιωτών.

Ο Μάριος πλησίασε αναστατωμένος τη μικρή ομάδα των στρατιωτών με τους πυρσούς, μπροστά στην είσοδο του στάβλου, απ' τη μεριά της αυλής και προσπάθησε να τους εμποδίσει.

-Περιμένετε τον εκατόνταρχο... Αυτό που πάτε να κάνετε είναι πολύ σοβαρό... Θα έχει συνέπειες... Μπορεί να πληρώστε με τη ζωή σας το σφάλμα κάποιου άλλου...

-Πήραμε διαταγή... Ενεργούμε όπως μας πρόσταξαν...

-Ποιος σας έδωσε τέτοια διαταγή;

-Ο Φλάβιος κι ο Τιβέριος, απάντησε με κάποιο φόβο στην έκφρασή του ο ένας απ' τους λεγεωνάριους.

Κείνη τη στιγμή έβγαινε απ' το σπίτι ο Φλάβιος, κρατώντας το γυμνό του ξίφος. Πίσω του δυο λεγεωνάριοι είχαν αδράξει με σφιχτές χειρολαβές τον Ίππαρχο, που σπάραζε σαν παγιδευμένο θερίο και τον έσερναν προς τα έξω. Ο Μάριος έτρεξε προς τον υπαξιωματικό.

-Φλάβιε σταματήστε!... Περιμένετε να δώσει λύση ο εκατόνταρχος... Θα δημιουργηθεί σοβαρό θέμα με το θρησκευτικό συμβούλιο της Ολυμπίας, γιατί ο ιδιοκτήτης του σπιτιού είναι βοηθός του πρώτου ελληνοδίκη... Αναλαμβάνεις σοβαρές ευθύνες...

Ο ρωμαίος υπαξιωματικός δίσταζε. Έδειχνε προβληματισμένος.

-Εκτελώ εντολές, είπε μετά από λίγη σκέψη, ενώ έκανε νεύμα στους άντρες του να σταματήσουν. Ο Λούκιος μας διάταξε να βρούμε και να τιμωρήσουμε τους φονιάδες του Σαλούστιου... Να κάψουμε το σπίτι τους και τα σπίτια των γειτόνων που τους κρύβουν... Ο Τιβέριος ανάλαβε το διπλανό σπίτι απ' όπου φαίνεται πως φυγαδεύτηκαν οι φονιάδες...

-Και πως ξέρεις ποιοι είναι οι φονιάδες;

-Είναι η κόρη κι ο γιος αυτού του κερατά, απάντησε αγριεμένος ο Φλάβιος κι έδειξε με μια κίνηση του κεφαλιού του τον πατέρα της Ελένης.

Ο Ίππαρχος μ' όλο που δεν καταλάβαινε τα λατινικά, διαισθάνθηκε απ' το ύφος και τις χειρονομίες των δυο Ρωμαίων πως ο Μά-

ριος προσπαθούσε να πείσει τον υπαξιωματικό να μην προβεί στην πυρπόληση του σπιτιού και του στάβλου.

-Πες του Μάριε πως κάνει λάθος... Πως τα παιδιά μου δεν είναι δυνατό να πείραξαν κανένα κι ούτε φταίνε για το κακό που έγινε... Πως δεν πρέπει οι άντρες του να βάλουν φωτιά στο χτήμα μου, είπε παρεμβαίνοντας με φωνή χρωματισμένη από αγωνία αλλά ταυτόχρονα κι από έναν ευδιάκριτο τόνο ικεσίας.

Ο Φλάβιος θύμωσε.

-Σκάσε ρε σκατορουφιάνε! είπε στον Ίππαρχο ενώ χειρονομούσε νευριασμένος. Είδες Μάριε; Ενώ δεν καταλαβαίνω τι λέει, αυτός συνεχίζει τη λογοδιάρροια... Μ' έπρηξε ο άθλιος απ' την ώρα που τον πιάσαμε!.. Μου 'ρχεται να του κόψω τη γλώσσα και να του τη δώσω να τη φάει!

Κείνη τη στιγμή πέρασε σκυφτός απ' το χαμηλό παραπόρτι ο Τιβέριος, που είχε φαίνεται αντιληφτεί όσα διαδραματίζονταν στην αυλή του σπιτιού του Ίππαρχου. Ερχόταν να επέμβει, όπως φαινόταν απ' το ύφος και τις νευρικές κινήσεις του, δυναμικά.

-Τι κάθεσαι Φλάβιε και προσκυνάς αυτόν τον αγύρτη, αυτό τον παλιάνθρωπο, που τα μπάσταρδά του σκότωσαν μπαμπέσικα το Σαλούστιο! Κόψτου το κεφάλι και βάλε φωτιά στην αχυροκαλύβα του... Να το καταλάβουν μια για πάντα οι βρομοέλληνες πως θα πρέπει να σκέφτονται πολύ όταν σηκώνουν το χέρι τους σε Ρωμαίο!.. Να το σκέφτονται πάρα πολύ!..

-Ο Μάριος μου λέει να περιμένω τον εκατόνταρχο, αποκρίθηκε με κάποιο δισταγμό ο Φλάβιος.

-Μην το ακούς αυτό το κωλόπαιδο, που στις μάχες είναι πίσω πίσω και στις ώρες ανάπαυλας καλοπερνά με παστρικές και μας παριστάνει τ' αφεντικό... Έχουμε εντολές απ' το Λούκιο...

-Να ρωτήσουμε πάλι το Λούκιο; ρώτησε ο Φλάβιος κοιτώντας διαδοχικά μια το Μάριο και μια τον Τιβέριο. Είναι στο στρατώνα κι επιβλέπει την προετοιμασία του ιππικού... Φαίνεται πως θ' αντιμετωπίσουμε γενικότερες ταραχές ή ακόμα και κάποια εξέγερση...

-Γιατί να τον ρωτήσουμε; Σε δουλειά να βρισκόμαστε; Έχουμε σαφείς εντολές και θα τις εκτελέσουμε... Εμπρός, ας μην καθόμαστε με σταυρωμένα χέρια... Άντε παιδιά, βάλτε φωτιά σ' αυτά τ' αχούρια να τελειώνουμε... Όσο γι' αυτό το καθίκι, συμπλήρωσε καρφώνοντας το φαρμακερό βλέμμα του στον Ίππαρχο, θα τον

κοντύνω εγώ καμιά σπιθαμή για να ησυχάσουμε μια και καλά ... Σαν πολύ να μας χώθηκε στο ρουθούνι αυτός ο «γείτονας»...

Οι λεγεωνάριοι που παρακολουθούσαν τη συζήτηση δεν κουνήθηκαν απ' τη θέση τους. Ο Φλάβιος φαινόταν εκνευρισμένος. Θέλοντας να δείξει πως αυτός ασκούσε εξουσία στο χώρο της δικής του δικαιοδοσίας, ήταν αποφασισμένος να εμποδίσει τον Τιβέριο...

-Τους άντρες μου Τιβέριε τους διατάζω εγώ... Εσύ να πας στο διπλανό σπίτι και να ενεργήσεις κατά την απόλυτη κρίση σου...

-Εσύ τι θα κάνεις;

-Θα περιμένω νεότερες εντολές, απάντησε ο Φλάβιος κι έστειλε ένα λεγεωνάριο στο σταβλοξενώνα για να ενημερώσει το Λούκιο.

Τη στιγμή που απομακρυνόταν ο λεγεωνάριος, ο Τιβέριος, όλο λύσσα, ξέσπασε ασυγκράτητος χωρίς να μπορεί να ελέγξει απόλυτα τις κινήσεις του.

-Ντροπή σου Φλάβιε! Εσύ ένας βετεράνος που έφαγε σίδηρα και φωτιά στις μάχες, να κάθεσαι σούζα μπροστά σ' αυτό το σιχαμερό ερπετό, σ' ένα γραφιά που φοβάται τον ίσκιο του...

-Αυτός ο γραφιάς όμως ξέρει καλύτερα από μας πως πρέπει να φερθούμε στους Έλληνες, σύμφωνα με τις επιθυμίες του ύπατου... Παραφέρεσαι Τιβέριε! Αυτή τη στιγμή δε μπορείς να ελέγξεις τα νεύρα σου... Εγώ πάντως θα περιμένω νέες εντολές απ' το Λούκιο, απάντησε ο Φλάβιος με φανερά συγκρατημένο εκνευρισμό.

-Τι κάθεσαι και μ' αραδιάζεις φιλοσοφίες!.. Εκεί πέρα είναι σκοτωμένος ένας συνάδερφος και φίλος μας... Δεν πρέπει λοιπόν να κάνουμε το καθήκον μας; Γιατί ακούς αυτό το φλώρο, αυτόν το σπιούνο των Ελλήνων, είπε δείχνοντας με το σπαθί του το Μάριο. Αυτός φίλε μου είναι πιο επικίνδυνος απ' το γέρο... Στο λέω... Αυτός εδώ δε μπορεί, δεν είναι δυνατό να 'ναι Ρωμαίος... Πρέπει να 'ναι γιος κάποιου έλληνα δούλου και καμιάς ρωμαίας πουτάνας...

-Είσαι ένας ηλίθιος... Δυο φορές πιο ηλίθιος κι από κείνον κει το σκοτωμένο φίλο σου, έβαλε τις φωνές μ' ασυγκράτητη οργή ο Μάριος και προσπάθησε ν' αρπάξει το ακόντιο απ' τα χέρια κάποιου λεγεωνάριου. Ο στρατιώτης τραβήχτηκε προς τα πίσω, για να μην μπορέσει, να του το αποσπάσει ο νεαρός διερμηνέας.

Ο Ίππαρχος που είχε καταλάβει, απ' τις εκφράσεις των προσώπων και τις χειρονομίες τους, πως η συζήτηση είχε εκτραχυνθεί, προσπάθησε να τον καλμάρει.

-Ησύχασε Μάριε! Ο άλλος είναι οπλισμένος! του ψιθύρισε γέροντας πάνω απ' τον ώμο του.

Ο νεαρός διερμηνέας, όμως, είχε για καλά αγριέψει και φαινόταν έτοιμος να ριχτεί στον αντίπαλό του.

-Εσύ θα τολμήσεις να βρίσεις τη μάνα μου παλιοτόμαρο!.. Σκύλας γιε!...

Ο Τιβέριος φαίνεται πως περίμενε μια τέτοια ευκαιρία για να επέμβει δυναμικά.

-Τώρα θα σου δείξω θρασύδειλε γραφιά πως δεν έπρεπε να τα βάλεις μαζί μου... Να, λοιπόν αφού το θέλεις!...Άρπα την! κραύγασε ο υπαξιωματικός και προσπάθησε να τον λογχίσει απ'την αριστερή πλευρά.

Το βλογιοκομμένο πρόσωπο του υπαξιωματικού είχε πάρει μια σατανική έκφραση και τα μάτια του, αγριεμένα και θολά, πετούσαν σπίθες ασυγκράτητου μίσους. Είχε χάσει κάθε έλεγχο και αυτοκυριαρχία. Έμοιαζε με σχιζοφρενή που έπαθε κρίση αμόκ.

Ο Μάριος τινάχτηκε προς το υπόστεγο αποφεύγοντας το χτύπημα. Με σβελτάδα, άρπαξε από κάποια άκρη ένα στειλιάρι και το χρησιμοποίησε σαν όπλο. Ο Τιβέριος, με μισάνοιχτο στόμα, με νευρικές συσπάσεις στο πρόσωπο και με βλέμμα αγριμιού που είναι έτοιμο να κατασπαράξει το θύμα του, προσπάθησε να στριμώξει τον αντίπαλό του στον τοίχο, για να μην έχει τη δυνατότητα να ξεφύγει. Οι άλλοι παρακολουθούσαν άφωνοι. Σε κάποια στιγμή ο νεαρός διερμηνέας, οπισθοχωρώντας συνεχώς, βρέθηκε στη γωνία που σχημάτιζε το σπίτι με τον τοίχο του στάβλου

-Τώρα θα σε περιποιηθώ για καλά μπάσταρδε, γρύλισε ο υπαξιωματικός κραδαίνοντας το ξίφος του.

Κείνη τη στιγμή φάνηκε στην είσοδο του σταβλοξενώνα ο Λούκιος και ταυτόχρονα, απ' τη γέφυρα του Κλάδεου περνούσε ο εκατόνταρχος με την έφιππη ακολουθία του.

-Σταματήστε! φώναξε ο Φλάβιος...Έρχεται ο εκατόνταρχος...

Ο Τιβέριος όμως έδειχνε σα να μην άκουσε. Έκανε μερικές γρήγορες, σπασμωδικές κινήσεις προσπαθώντας να παραπλανήσει τον παγιδευμένο κι άοπλο αντίπαλο, για να μπορέσει να του

καταφέρει το καίριο χτύπημα... Και ξαφνικά κατέβασε μ' ορμή το ξίφος του. Το στειλιάρι που κρατούσε ο Μάριος κόπηκε στα δυο και η μια άκρη τον χτύπησε στον ώμο, λίγο πιο πέρα απ' τη δεξιά βάση του λαιμού. Η αιχμή του ξίφους χώθηκε στο μαλακό τοίχο και τίναξε λίγο σοβά και δυο τρία κομματάκια πετρωμένου πηλού απ' τα πλιθιά.

Ο εκατόνταρχος, που είχε ήδη φτάσει στην άκρη του φράχτη της αυλής, είχε γίνει κατάχλωμος απ' την ασυγκράτητη οργή του. Το καθάραιμο άλογό του καταλαβαίνοντας, απ' τις βίαιες κινήσεις του στα γκέμια και στους αναβολείς, πως συνέβαινε κάτι το σοβαρό χλιμίντρισε ανήσυχο κι ανορθώθηκε στα δυο του πόδια...

-Σταματήστε τον γρήγορα τον ανόητο! Τώρα αμέσως! Μην καθυστερείτε! κραύγασε άγρια καθώς το άλογό του στριφογύρισε φοβισμένο, απ' την άκρη του φράχτη ως την άλλη άκρη του δρόμου, προς τον τοίχο του σταβλοξενώνα.

Την ώρα που ο Τιβέριος τυφλωμένος απ' το μίσος και την οργή, ετοιμαζόταν να δώσει στο Μάριο το φονικό χτύπημα, ο Φλάβιος, που είχε παρακολουθήσει τις κινήσεις του εκατόνταρχου κι είχε ακούσει τις εντολές του, όρμησε σαν αστραπή καταπάνω του και του κατάφερε μια δυνατή κλοτσιά στο στομάχι. Ο άλλος κλονίστηκε, οπισθοχώρησε λίγο κι έδωσε την ευκαιρία στο Μάριο να ξεγλιστρήσει μες απ' τα πόδια του, χωρίς όμως να μπορέσει ν' απομακρυνθεί. Ο υπαξιωματικός πολύ γρήγορα ξαναβρήκε τον έλεγχο του και σήκωσε το σπαθί του. Δεν πρόλαβε όμως να το κατεβάσει. Ο Σέργιος, ο αρρενωπός και πανύψηλος σωματοφύλακας του εκατόνταρχου, που είχε στο μεταξύ αρπάξει το ακόντιο απ' το διπλανό του ιππέα τη στιγμή που περνούσαν το γιοφύρι του Κλάδου, κέντρισε το άλογό του στα πλευρά για να πλησιάσει περισσότερο στο φράχτη. Από κει, χωρίς να χάσει καιρό, ζύγιασε το μακρύ ακόντιο μ' ακρίβεια και τη γνωστή σ' όλη τη ρωμαϊκή φρουρά δεξιοτεχνία του, για να το τινάξει με δύναμη προς την κατεύθυνση του Τιβέριου. Ακούστηκε ένα ανατριχιαστικό σφύριγμα καθώς η μυτερή αιχμή έσχιζε τον αγέρα και καρφώθηκε με δύναμη στο στέρνο του υπαξιωματικού. Ήταν τόσο δυνατό το χτύπημα που το ακόντιο διαπέρασε τον προστατευτικό δερμάτινο θώρακα και το στήθος του Τιβέριου κι η άκρη της αιχμής του πρόβαλε απ' την πλάτη. Το αίμα αναπήδησε και πιτσίλισε τον τοίχο, καθώς ο

κοντόχοντρος ρωμαλέος υπαξιωματικός έφερε στροφή και προσπάθησε να στηριχτεί, με τα δυο του χέρια, στη γωνία. Το καρφωμένο ακόντιο σύρθηκε κι αυτό στον τοίχο κι έσπρωξε, με την αντίσταση που δημιουργήθηκε, τον αιμόφυρτο Τιβέριο προς τη μεριά του στάβλου. Εκεί ο υπαξιωματικός κύλησε ανάσκελα, λίγα βήματα πέρα απ' την πόρτα. Σπαρτάρησε μερικές στιγμές ξεψυχισμένα, σα ψάρι πιασμένο σε καμάκι, ώσπου έπαψε να κινείται.

Κανέννας δε μιλούσε. Τα πρόσωπα όλων ήταν ωχρά και φοβισμένα. Όλοι κοίταζαν το Λαβίνιο Νάρτο σα να περίμεναν, από κάποια σύσπαση του ανέκφραστου προσώπου του, να μαντέψουν τις βαθύτερες σκέψεις και προθέσεις του. Τον είδαν να πλησιάζει στο χώρο όπου κείτονταν το πτώμα του Σαλούστιου και του άγνωστου Σπαρτιάτη. Περιεργάστηκε τη γκρεμισμένη ξύλινη προτομή του Δία, δίπλα απ' τη δίφυλλη πόρτα του στάβλου κι έγειρε το σώμα του για ν' αποσπάσει ένα από τα τρία βέλη που ήταν καρφωμένα στο δεξιό φύλλο.

-Λούκιε, είπε σε λίγο ήρεμα απευθυνόμενος στον υπασπιστή, ενώ έριχνε λοξές ματιές στα δυο πτώματα, μπροστά στο στάβλο. Θέλω ως αύριο το πρωί να μου υποβληθεί αναφορά γι' αυτό το επεισόδιο. Απ' ότι βλέπω μου δόθηκαν ψεύτικες πληροφορίες για τα αίτια και συνεπώς και για τα γεγονότα... Μ' ενδιαφέρει πολύ να μάθω πως βρέθηκε ο υπαξιωματικός μας στο στάβλο, ποιοι τον βοήθησαν να μπει μέσα, ποιοι σκότωσαν τον Έλληνα και ποιοι άλλοι ήξεραν και δε μ' ενημέρωσαν έγκαιρα... Θέλω όλους τους υπεύθυνους... Αυτή τη φορά οι ένοχοι θα τιμωρηθούν παραδειγματικά μπροστά σ' όλη τη σπείρα, μπροστά σ' όλους τους λεγεωνάριους του στρατόπεδου της Άρπινας...

-Μάλιστα, Λαβίνιε!

Μετά έριξε μια αδιάφορη ματιά στο σκοτωμένο Τιβέριο και στη συνέχεια κοίταξε το Μάριο που είχε βγει στο δρόμο και πίεζε με την παλάμη τη βάση του λαιμού του. Του έκανε νεύμα να πάει κοντά του καθώς, έφιππος πάντα, πλησίαζε τους Έλληνες που ήταν συγκεντρωμένοι στη μικρή πλατεία, λίγο πιο πέρα απ' το στάβλο του Ίππαρχου. Οι σωματοφύλακες τον ακολούθησαν διακριτικά, από κάποια απόσταση.

Για μερικές στιγμές κοίταζε τους συγκεντρωμένους αμίλητος. Το βλέμμα του έπεσε και πάλι για λίγο στα πτώματα του Σαλού-

στιου και του άγνωστου Σπαρτιάτη, στη γκρεμισμένη προτομή του Δία, στα δυο βέλη που απόμειναν καρφωμένα στην πόρτα του στάβλου. Μετά περιεργάστηκε πάλι το πλήθος, που αν και βουβό έδειχνε ευχαριστημένο απ' την προσωπική του παρέμβαση και τη στάση του στο επεισόδιο που προηγήθηκε. Μισοσηκώθηκε στη θέση του κι έφερε μισή στροφή, για ν' ακουμπήσει πιο ξεκούραστα στο μπροστινό σημείο της σέλας. Αυτή τη στάση προτιμούσε όταν μιλούσε, όπως συνήθιζε συχνά, έφιππος προς τους στρατιώτες του. Ο Μάριος είχε στο μεταξύ φτάσει κοντά του και περίμενε τις εντολές του. Ο εκατόνταρχος έσκυψε και του τράβηξε απαλά το χέρι απ' το λαιμό, για να δει καλύτερα την πληγή.

-Δεν είναι τίποτα το σοβαρό... Θα κλείσει πολύ γρήγορα, είπε και ξαναπήρε την ίδια αναπνευστική στάση.

Κοίταξε πάλι προς το συγκεντρωμένο πλήθος και είπε στο Μάριο, ενώ το βλέμμα του ήταν καρφωμένο στην ίδια πάντα θέση.

-Άλλαξα γνώμη Σικούλιε... Δε θα σε χρειαστώ... Θα προσπαθήσω να τους μιλήσω στα ελληνικά, έστω κι αν δεν τα πολυκαταφέρνω... Νομίζω πως θα ευχαριστηθούν περισσότερο αν μ' ακούσουν στη γλώσσα τους...

-Κι εγώ αυτό πιστεύω εκατόνταρχε...

Ο ρωμαίος φρούραρχος χάιδεψε μηχανικά τη χαίτη του αλόγου του κι άρχισε να μιλά αργά και δυνατά.

-Έλληνες! Λυπάμαι αληθινά που ορισμένοι στρατιώτες μου παρασύρθηκαν από αλληλεγγύη προς ένα συνάδερφό τους και φέρθηκαν ανόητα... Από τις λίγες πληροφορίες που έχω αυτή τη στιγμή κι απ' τη θέση που βρέθηκε το πτώμα του υπαξιωματικού της φρουράς μου, είμαι σε θέση να πω με βεβαιότητα πως την ευθύνη για τα επεισόδια την έχουν ορισμένοι άντρες μου... Αυτός εδώ, συνέχισε δείχνοντας το νεκρό Σαλούστιο, τιμωρήθηκε όπως του άξιζε. Άλλωστε κι αν ακόμα ζούσε η τιμωρία του θα 'ταν η ίδια, δηλαδή ο θάνατος... Αλλά κι όσοι τον βοήθησαν να διαπράξει μια ανέντιμη πράξη, θα πληρωθούν με το ίδιο νόμισμα. Κανένας δεν έχει το δικαίωμα να υπονομέψει τη φιλία και να καταλύσει τους δεσμούς αίματος ανάμεσα στους Έλληνες και στους Ρωμαίους. Κανένας δε θα μπορέσει να σπείρει τη διχόνοια ανάμεσα στ' αδερφικά έθνη μας... Όποιος ξεχάσει αυτή την υπέρτατη επιταγή και προσπαθή-

σει να κηλιδώσει την τιμή και τη φήμη του ρωμαϊκού στρατού, θ' αντιμετωπίσει την αμείλιχτη, τη χωρίς οίκτο τιμωρία...

Δε θα 'θελα, συνέχισε ο εκατόνταρχος, με αφορμή ελάχιστα κι ασήμαντα μικροεπεισόδια που δημιούργησαν ηλίθιοι και θερμοκέφαλοι, ν' αμαυρωθεί η αίγλη και το μεγαλείο αυτής της σημαδιακής για τον κόσμο Ολυμπιάδας. Και λέω σημαδιακής γιατί για πρώτη φορά Έλληνες και Ρωμαίοι, αδερφωμένοι, με ταυτόσημους στόχους, αγωνίστηκαν αντάμα, αν και με διαφορετικό τρόπο, για να διαφυλάξουν το θεσμό...

Οι αγώνες της Ολυμπίας είναι δημιούργημα των Ελλήνων... Εμείς οι Ρωμαίοι είμαστε αποφασισμένοι να στηρίξουμε αυτό το υπέροχο, αυτό το θαυμάσιο πανελλήνιο ειρηνικό προσκλητήριο που γίνεται κάθε τετραετία, γιατί θεωρούμε πως πρέπει να είναι χτήμα όλων όσων ενστερνίζονται την ελληνική φιλοσοφία και τον ελληνικό τρόπο σκέψης... Εμείς, τ' αδέρφια σας, εμείς που έχουμε τους ίδιους μακρινούς πρόγονους και τους ίδιους θεούς με σας, θεωρούμε πως τα μηνύματα της Ολυμπίας μας αγγίζουν, μας καθοδηγούν και μας φωτίζουν... Η Ελλάδα κι η Ρώμη είναι τα δυο στιβαρά πόδια που στηρίζουν, στη λεκάνη της Μεσογείου, την υπόλοιπη Ευρώπη και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό... Το ένα σκέλος αντιπροσωπεύει το πνεύμα και τ' άλλο τη δύναμη... Μ' αυτό το αρμονικό συνταίριασμα μπορούμε να γίνουμε, Έλληνες και Ρωμαίοι, οι κυρίαρχοι του κόσμου.

Ζωηρές επευφημίες και χειροκροτήματα κάλυψαν τα τελευταία λόγια του εκατόνταρχου. Η ικανοποίηση ήταν ολοφάνερη στο πρόσωπο του ρωμαίου αξιωματικού. Κι ο ίδιος το καταλάβαινε πως εκείνη τη στιγμή δεν είχε μιλήσει ως ηγέτης μιας στρατιωτικής μονάδας ενός στρατού κατοχής, αλλά ως πολιτικός και διπλωμάτης μιας ανερχόμενης πανίσχυρης αυτοκρατορίας.

XIV. Επίλογος

Είχαν περάσει δυο, σχεδόν, μήνες από τότε που έληξε η 146^η ολυμπιάδα κι η κοιλάδα του Αλφειού είχε ξαναβρεί την παλιά ήρεμη και μεγαλόπρεπη φυσιογνωμία της. Τώρα που οι όχθες του

ποταμού και τα ξέφωτα είχαν αδειάσει από κόσμο, ζώα, σκηνές, πρόχειρα παραπήγματα, στάβλους, σκουπίδια, κοπριές και μύγες, η ομορφιά του τοπίου κι η ιερότητα του χώρου πρόβαλαν ακόμα πιο έντονα μέσα σε μια επιβλητική σιωπή.

Η ρωμαϊκή φρουρά είχε κι αυτή μετακινηθεί προς την Αρκαδία, ένα περίπου μήνα μετά την αναχώρηση των τελευταίων προσκυνητών από την Ολυμπία. Ο εκατόνταρχος Λαβίνιος Νάρτος είχε αποσπαστεί στο στρατηγείο και συγκεκριμένα στο ιδιαίτερο επιτελείο του Φλαμινίου. Η διοίκηση της φρουράς ανατέθηκε στον μέχρι τότε υπασπιστή Λούκιο Αέτιο, που ανάλαβε να την οδηγήσει στη Βελεμίνα, για να τεθεί κάτω απ' τις διαταγές του χιλίαρχου Αντώνιου Σέστου.

Οι δυο ρωμαίοι αξιωματικοί είχαν, κατά κάποιο τρόπο, δεχτεί από τον ύπατο ένα είδος αναγνώρισης για τη θετική προσφορά τους στην τήρηση της τάξης κατά τη διάρκεια των αγώνων. Η ανάθεση σ' αυτούς ανώτερων καθηκόντων ήταν ο προάγγελος μιας μελλοντικής προαγωγής σ' ανώτερο βαθμό.

Για το Μάριο είχε συνταχτεί μυστική έκθεση του Λαβίνιου Νάρτου προς τον ύπατο. Σ' αυτή, για λόγους που είχαν σχέση με τους μακροχρόνιους στόχους της Ρώμης στις ελληνικές υποθέσεις, γινόταν ευμενής εισήγηση στο αίτημα, με βάση την ειδική διαταγή του ύπατου και τη σχετική επιθυμία του νεαρού Ρωμαίου, να παραμείνει στην Ολυμπία μετά την αποχώρηση της φρουράς και να του δοθεί άδεια για να παντρευτεί την Ελένη.

Η απάντηση του Φλαμινίου ήρθε με τον πρώτο αγγελιαφόρο που έφτασε απ' το στρατηγείο μέσα σε δυο βδομάδες. Μαζί με την άδεια και τον βαρύτιμο κορινθιακό χιτώνα, δώρο του ύπατου προς το «γαμπρό», του 'στειλε επίσης και γράμμα με πατρικές, θα μπορούσε να πει κανείς, νουθεσίες. Τον προέτρεπε, όπως και τη μέρα που θ' αναχωρούσε με τη φρουρά για την Ολυμπία, ν' αφοσιωθεί στην τόσο αξιόλογη ιστορική του έρευνα. Του υπόδειχνε τρόπους για ν' αφομοιώσει όσο μπορούσε καλύτερα τον πλούτο των γνώσεων και τα σοφά διδάγματα που είχαν συσσωρευτεί τόσους αιώνες σ' αυτό τον ιερό για τους Έλληνες τόπο, ώστε να καταφέρει αργότερα να τα μεταδώσει, με το βιβλίο του, στους ρωμαίους συμπατριώτες του. Ήταν αυτός ο στόχος χρήσιμος και ωφέλιμος στον ίδιο το Μάριο μα ταυτόχρονα απόβλεπε και στο καλό και στο μεγα-

λείο μιας Ρώμης που είχε τώρα , εκτός απ' τη στρατιωτική δύναμη και την ανάγκη να εμπλουτιστεί από πνευματικά και καλλιτεχνικά έργα. Θα 'πρεπε επίσης, τον συμβούλεψε ο ύπατος, μια κι αποφάσισε να ενώσει τη ζωή του με τη ζωή μιας Ελληνίδας, να φροντίσει να δείχνει σ' όλους όσους τον πλησίαζαν έναν καλό, δίκαιο κι ευγενικό πολίτη, για να σχηματίζονται απ' τους Έλληνες «οι καλύτερες κι οι πιο φιλικές εντυπώσεις για τη Ρώμη και τους Ρωμαίους».

Εκείνο το μεσημέρι, στις αρχές του φθινόπωρου, οι δυο νέοι ήταν καθισμένοι κατάχαμα στο ξέφωτο, στην ίδια μεγάλη πέτρινη πλάκα του Κρόνιου Λόφου, όπου λίγο πριν απ' την έναρξη των αγώνων είχαν γευματίσει ένα αποπνιχτικό καταμεσήμερο.

Η Ελένη ήταν γερμένη στα πόδια του Μάριου, ενώ με τα δυο της χέρια στηριζόταν στο γόνατο του μισοσηκωμένου αριστερού του ποδιού. Τα πλούσια λυτά μαλλιά της χύνονταν σαν καταρράχτης και σχεδόν ακουμπούσαν στο έδαφος.

-Βλέπω τον Αλφειό να γλιστρά μ' ορμή, με δύναμη, με πάθος κι αδημονία προς τη θάλασσα και νομίζω πως βλέπω τον ίδιο μου τον εαυτό, ψιθύρισε κάποια στιγμή ο Μάριος.

-Γιατί; Πως έφτασες να κάνεις μια τέτοια σύγκριση;

-Δε ξέρω γιατί αλλά, έτσι ξαφνικά, σκέφτηκα πως ακολούθησα, με το ίδιο ένστιχτο, με τον ίδιο πόθο, την ίδια βιασύνη, το ίδιο πείσμα, το ίδιο αν και αντίστροφο δρομολόγιο, για να φτάσω κοντά σου... Για μένα η Ολυμπία είναι οι Συρακούσες του **Αλφειού**⁸⁵...

Η Ελένη ανασηκώθηκε και τον κοίταξε βαθιά στα μάτια. Ακούμπησε το κεφάλι της στο ώμο του και τον φίλησε πεταχτά στο λαιμό.

-Αν δεν ερχόσουν να με βρεις εσύ, νιώθω πως οι θεοί θα μου 'διναν τη δύναμη για να κινήσω να σε βρω εγώ... Η εγώστρια Αρέθουσα κρύφτηκε μα και περίμενε μ' αγωνία τον αγαπημένο της Αλφειό, εκεί στη Σικελία. Εγώ θα επιχειρούσα να διασχίσω βουνά, να παλέψω με τα παγωμένα και θεόρατα κύματα του Ιόνιου για να

---

⁸⁵ Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, ο κυνηγός Αλφειός ερωτεύθηκε την επίσης κυνηγό και νύμφη της θεάς Αρτέμιδας, την Αρέθουσα. Η γυναίκα, για ν' αποφύγει ένα γάμο που θα τη δέσμευε, έφυγε και κρύφτηκε στο νησί Ορτυγία, απέναντι απ' τις Συρακούσες, όπου μεταμορφώθηκε σε πηγή. Ο απελπισμένος Αλφειός δε δίστασε να θυσιάσει την ανθρώπινη μορφή του και να γίνει ποταμός. Τα ορμητικά νερά του πέρασαν κάτω απ' το Ιόνιο κι έφτασαν ως την Ορτυγία, για να ενωθούν με τα νερά της πηγής.

φτάσω κοντά σου... Το ξέρω πως θα 'βρισκα το δρόμο για να σ' ανταμώσω...

Την έσφιξε με τρυφερότητα στην αγκαλιά του και της χαίδεψε τα μαλλιά πολλές φορές.

-Ελένη, χαίρομαι που σε λίγες μέρες θα παντρευτούμε... Κοντά σου ανακάλυψα μια διαφορετική αίσθηση της ζωής... Εδώ πάνω, σ' αυτή την κορφή της γαλήνης, νιώθω την ψυχή μου ν' αγγίζει τη στέγη του ουρανού και να χαϊδεύει το θρόνο του Ολύμπιου Δία... Νομίζω πως γεννήθηκα για να ζήσω εδώ μεγάλες στιγμές ευτυχίας... Για να δέσω τη ζωή μου με τη ζωή σου... Για να κάνουμε πολλά παιδιά... Για ν' αφοσιωθούμε στα οράματα και στα ιδανικά της ολυμπιακής ιδέας...

-Κι εγώ το θέλω... Είμαι βαθιά ριζωμένη απ' τα παιδικά μου χρόνια σ' αυτά τα ευλογημένα απ' τους θεούς χώματα...

-Κι εγώ θα ριζώσω Ελένη... Και θα παλέψω για έναν κόσμο ειρήνης κι ομόνοιας... Για μια διαρκή εκεχειρία, όχι μόνο στην Ελλάδα μα και στον υπόλοιπο κόσμο... Γιατί πιστεύω πως αυτή η κληρονομιά, αυτά τα ιδανικά, αυτές οι ιδέες για τον άνθρωπο και την ανθρώπινη κοινωνία, δεν είναι μόνο χτήμα της Ελλάδας... Δεν ανήκει μόνο σ' αυτούς που κατάγονται από ελληνικές περιοχές και στις φλέβες τους τρέχει ελληνικό αίμα... Για μένα η Ολυμπία δεν ανήκει μόνο στους Έλληνες... Ανήκει και σ' αυτούς που με την καρδιά και την ψυχή τη θεωρούν και δική τους πατρίδα... Γιατί νιώθουν να συνδέονται μαζί της με πνευματικούς δεσμούς, που βασίζονται στην ελληνική πνευματική κληρονομιά.. Για μένα η Ολυμπία είναι ελληνική, είναι ρωμαϊκή, είναι ευρωπαϊκή, μα είναι και παγκόσμια... Αυτή είναι η Ολυμπία!

ΤΕΛΟΣ

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Ο Σωκράτης Σίσκος γεννήθηκε στον Εμμανουήλ Παπά του νομού Σερρών.

Περάτωσε τις γυμνασιακές του σπουδές στις Σέρρες και αποφοίτησε από το Τμήμα Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Μετεκπαιδεύτηκε στο Παρίσι σε θέματα "οικονομίας των μεταφορών" και συνέγραψε πλήθος άρθρων και δυο βιβλία συγκοινωνιακού περιεχομένου.

Εργάσθηκε στους Ελληνικούς Σιδηροδρόμους και διετέλεσε πριν από την παραίτησή του, το 1992, προϊστάμενος Εμπορικής Εκμεταλλεύσεως στην Περιφερειακή Διεύθυνση Μακεδονίας / Θράκης.

Υπήρξε, για οκτώ χρόνια, ειδικός σύμβουλος στην εταιρεία ΠΕΤΡΟΓΚΑΖ σε θέματα διακίνησης υγραερίων και εφαρμογής της νομοθεσίας περί καυσίμων.

Συμμετείχε σε μελέτες της Πολυτεχνικής Σχολής Θεσσαλονίκης και ως εισηγητής, στην έρευνα για τη διακίνηση των επικίνδυνων φορτίων, με βάση τους κανονισμούς και τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την έρευνα πραγματοποίησε (1997-1998) το Εργαστήριο Συγκοινωνιακής Τεχνικής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Διετέλεσε μέλος της πρώτης Συντακτικής Επιτροπής και επιμελητής των οικονομικών και συγκοινωνιακών θεμάτων, στην εγκυκλοπαίδεια "Παιδεία" του εκδοτικού οργανισμού ΜΑΛΛΙΑΡΗΣ - ΠΑΙΔΕΙΑ.

Τα λογοτεχνικά του έργα είναι:

- Ηλιαχτίδα σε ξανθά μαλλιά	Θεατρικό	1962
- Η συμμορία	Μονόπρακτο	1976
- Το στραπατσαρισμένο πορτρέτο	Μυθιστόρημα	1982

- Ο τελευταίος βασιλιάς (Α' βραβείο "Παρνασσού" 1983)	Θεατρικό	1985
Οι ευνουχισμένοι	Διηγήματα	1987
- Η προαγωγή	Πεζογράφημα	1987
- Η ματωμένη ολυμπιάδα	Μυθιστόρημα	1988
- Στις μέρες της Χαιρώνειας	Θεατρικό	1989
- ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ (ή ο άλλος Περσέας) (Α' βραβείο «Παρνασσού» 1990 - Επανεκδόθηκε με νέο τίτλο: «ΠΕΡΣΕΑΣ, ο βασιλιάς των Μακεδόνων»)	Μυθιστόρημα	1991
- Ο Ιταλός, ο Ολλανδός και η Μακεδονία του Κρατερού (διασκευάστηκε και σε θεατρικό)	Πεζογράφημα	1992
- Η ταβέρνα του Κρατερού Γ' βραβείο της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων, 1993	Θεατρικό	1994
- Οράματα, (Μέρος Α)	Πεζογράφημα	1993
- Οι φίλοι μας απ' τη Δανία	Μυθιστόρημα	1994
- Οράματα, (Μέρος Β)	Πεζογράφημα	2006
- Ο γιος του ΕΜΜ. ΠΑΠΑ στο Μανιάκι	Μυθιστόρημα	2009
- Οι «Άτιμοι» ηγήτορες των Λαών	Άρθρα/Κείμενα	2011
- Το ρόπαλο του Κάιν	Πεζογράφημα	2011
- Ευλογημένοι και Καταραμένοι	Μυθιστόρημα	
	1ος τόμος	2012
	2ος τόμος	2013
	3ος τόμος	2015
- Το Θαύμα του Ελληνικού Πολιτισμού	Πραγματεία	2015

Επανεκδόθηκαν

- ΠΕΡΣΕΑΣ, ο βασιλιάς των Μακεδόνων (Βελτιωμένη επανέκδοση του έργου « <u>ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ</u> », με νέο τίτλο - Α' Έκδοση 1991 - Α' Βραβείο «ΠΑΡΝΑΣ- ΣΟΥ» 1990)	Μυθιστόρημα	2013
- Η Ταβέρνα του Κρατερού (Γ' Βραβείο της Ε.Ε.Θ.Σ. 1993 – Α' Έκδοση 1994)	Θεατρικό	2013
- Στις Μέρες της Χαιρώνειας (Α' Έκδοση 1989)	Θεατρικό	2014
- Η Ματωμένη Ολυμπιάδα (Α' Έκδοση 1988)	Μυθιστόρημα	2014

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΤΟΥ ΕΡΓΟ

Στη Θεσσαλονίκη το πρώτο βραβείο για τη συγγραφή θεατρικού έργου

Το βραβείο του περσινού «63^{ου} Καλοκαιρινείου Θεατρικού Διαγωνισμού», απονεμήθηκε στον κ. Σωκράτη Σίσκο, από τη Θεσσαλονίκη, για το έργο του «Ο τελευταίος βασιλιάς», όπως ανακοινώθηκε από τον φιλολογικό σύλλογο «Παρνασσός». Πρόκειται για έργο που αναφέρεται στον Άγη, πρόσωπο/σταθμό της αρχαίας ιστορίας μας, γραμμένο με αίσθημα ευθύνης και δύναμη ψυχής. Ο απλός και κατανοητός λόγος του έργου το κάνει προσιτό σε κάθε αναγνώστη/θεατή.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, 20-3-1984

*

Πρώτο βραβείο σε Σαλονικιό

Την περασμένη Τετάρτη ανακοινώθηκαν στον «Παρνασσό» τα αποτελέσματα του 63^{ου} Καλοκαιρινείου Θεατρικού Διαγωνισμού από την Κριτική Επιτροπή που την αποτελούσαν ο Γ. Κότσιρας(πρόεδρος) και οι: Θεοφ. Φραγκόπουλος και Χρ. Κατσιγιάννης. Το βραβείο απονεμήθηκε στον κ. Σωκράτη Β. Σίσκο (Θεσσαλονίκη) για το έργο του «Ο Τελευταίος Βασιλιάς». Πρόκειται για έργο που αναφέρεται στον Άγη, πρόσωπο σταθμό της αρχαίας ιστορίας μας, γραμμένο με αίσθημα ευθύνης και δύναμη ψυχής. Ο απλός και κατανοητός λόγος του έργου το κάνει προσιτό και στον πιο αδαή αναγνώστη /θεατή.

ΕΛΛ. ΒΟΡΡΑΣ, 21-3-84

*

Τα βραβεία του «Παρνασσού»

Ανακοινώθηκαν στον «ΠΑΡΝΑΣΣΟ» τα αποτελέσματα του 63^{ου} Καλοκαιρινείου Θεατρικού Διαγωνισμού από την επιτροπή Γ. Κότσιρα, Θεοφ. Φραγκόπουλο και Χρ. Κατσιγιάννη. Το βραβείο δόθηκε στον Σωκράτη Β. Σίσκο για το έργο του «Ο Τελευταίος Βασιλιάς», ενώ δόθηκαν και δύο έπαινοι στους Ντίνο Δημόπουλο και Δημ. Καραβάκο για τα έργα τους «Φυγή στον Αμβρακικό» και «Η Έξωση» αντίστοιχα.

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 20-3-84

*

ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΙΣΚΟΥ: « Ο Τελευταίος Βασιλιάς»

Σε μια πολύ επιμελημένη έκδοση, κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις εκδόσεις «Μαλλιάρης-Παιδεία», το θεατρικό έργο του Κ Σωκράτη Σίσκου, «Ο τελευταίος Βασιλιάς», που αναφέρεται στον Άγη Δ΄ της Σπάρτης. Από τις πρώτες κίολας σελίδες, ο αναγνώστης καταλαβαίνει πως έχει στα χέρια του ένα έργο ποιότητας, που δικαιολογημένα βραβεύθηκε, το Μάρτη του 1984, από το φιλολογικό σύλλογο «Παρνασσός». Αιτιολογώντας την απονομή του βραβείου, η κριτική επιτροπή αποφάνθηκε πως το έργο το διακρίνει ο απλός και κατανοητός λόγος του, πως οι χαρακτήρες των ηρώων του παρουσιάζονται με πλούσιους χυμούς και πειστικότητα και πως είναι γραμμένο «με αίσθημα ευθύνης και δύναμη ψυχής». Η τελευταία αυτή διαπίστωση αξιολογεί απόλυτα την πραγματικά σχολαστική δουλειά του συγγραφέα πάνω στα ιστορικά δεδομένα στα οποία βασίζεται η πλοκή του έργου. Ο αναγνώστης απολαμβάνει ένα απεγάδιαστο και συναρπαστικό λογοτεχνικό κείμενο, μα ταυτόχρονα πλουτίζει και τις ιστορικές του γνώσεις για μια ελάχιστα γνωστή περίοδο της αρχαίας μας ιστορίας.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ 16-12-84

*

«...Δυο πρώτα βραβεία από το φιλολογικό σύλλογο «Παρνασσός» στον ίδιο συγγραφέα, σε διάστημα επτά χρόνων, δεν είναι συνηθισμένο φαινόμενο. Αντίθετα είναι μια πρωτιά μοναδική. Για το λογοτέχνη όμως Σωκράτη Σίσκο αποτελεί πλέον πραγματικότητα μετά την πρόσφατη βράβευση του ιστορικού μυθιστορηματός του « Ο άλλος Περσέας» με το πρώτο βραβείο πεζογραφήματος».

« ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗΣ» τεύχος Ιουλίου 1991

*

«... Ευχαριστήθηκα πολύ διαβάζοντας τα «Οράματά σας». Γραμμένο με ζωντανή γλώσσα, με θαυμαστή παραστατικότητα και με ξεκάθαρο το στόχο σας, συγκινείτε και ενθουσιάζετε τον αναγνώστη σας».

**Ο Αρχιεπίσκοπος
Αμερικής Ιάκωβος
(23-3-1993)**

*

ΣΩΚΡΑΤΗ Β. ΣΙΣΚΟΥ: «Οράματα».

Ιστορικοθρησκευτική νουβέλα. Η πρωτοτυπία της πλοκής και τα συγκλονιστικά για την Ορθοδοξία και τον Ελληνισμό, μηνύματα του έργου, το κάνουν ένα ενδιαφέρον και χρήσιμο ανάγνωσμα. Ο Σωκράτης Σίσκος είναι βραβευμένος συγγραφέας: Δύο έργα του, ο «Τελευταίος Βασιλιάς» (Άγης Δ΄ της Σπάρτης) και το «Συνέδριο», το οποίο αναφέρεται στο ψυχорράγημα του βασιλείου της Μακεδονίας (το 168 π.Χ.) τιμήθηκαν με πρώτα βραβεία σε δυο διαγωνισμούς του φιλολογικού συλλόγου «Παρνασσός» το 1983 και 1990

ΕΛΛ. ΒΟΡΡΑΣ, 7-3-1993

*

Μυθιστόρημα του συγγραφέα Σ. Σίσκου για την Ελλάδα και τους «φίλους» της

Κυκλοφόρησε, πρόσφατα, ένα νέο βιβλίο του γνωστού συγγραφέα Σωκράτη Β. Σίσκου. Πρόκειται για ένα νέο μυθιστόρημά του, που φέρει τον τίτλο «Οι φίλοι μας απ' τη Δανία».

Τρεις Δανοί, ο ζωγράφος Αλεξάντερ Γιένσεν με τη γυναίκα του Καρίν και την κουινιάδα του Μόνικα, πέρασαν δυο αξέχαστους μήνες διακοπών στην Ελλάδα, το καλοκαίρι του 1992, καλεσμένοι του ζωγράφου Αντρέα.

Ανάμεσα στον Αντρέα και τη Μόνικα είχε αναπτυχθεί μια δυνατή ερωτική σχέση. Ο αναπόφευκτος χωρισμός, με την αναχώρηση των τριών τουριστών, παρά την ένταση των αισθημάτων, συντέινε στη δημιουργία προβληματισμών από την πλευρά της Μόνικας, ως προς τη δυνατότητα επιβίωσης ενός γάμου ανάμεσα σε μια βορειοευρωπαϊά και σε έναν νοτιοευρωπαίο. Η διαφορά νοοτροπίας μεταξύ «βορείων» και «νοτίων» τη φόβιζε και της δημιουργούσε αμφιβολίες, σε σημείο ώστε ν' αποφασίσει να αρραβωνιαστεί έναν γνωστό της Δανό επιχειρηματία.

Οι δύο άντρες, ο Αλεξάντερ κι ο Αντρέας, συνδέθηκαν με μια ειλικρινή φιλία κι άρχισαν να αλληλογραφούν, θίγοντας στην αρχή θέματα που είχαν σχέση μόνο με τις επαγγελματικές τους ενασχολήσεις (εικαστικές τέχνες), για να προχωρήσουν αργότερα σε κοινωνικοπολιτικές και πολιτιστικές προσεγγίσεις σ' ότι αφορά τη σημερινή ευρωπαϊκή κοινωνία και ειδικότερα το βαλκανικό χώρο.

Στη συνέχεια της αλληλογραφίας τους, από τον Ιανουάριο και ως τον Ιούλιο του 1993, οι δύο φίλοι ασχολούνται, εκτός από τα άλλα συνηθισμένα τους θέματα (όπως το πρόβλημα των σχέσεων του Αντρέα με τη Μόνικα) και με την τραγωδία του πολέμου στις χώρες της πρώην γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας, αλλά επίσης και με τη μεγαλύτερη ιστορική και πολιτιστική απάτη του 20^{ου} αιώνα, δηλαδή την «κατασκευή» από τους ολοκληρωτικούς μηχανισμούς του Στάλιν και του Τίτο του λεγόμενου «μακεδονικού έθνους» στην περιοχή της πρώην σερβικής Βαρδαρίας.

Την αφορμή γι' αυτό τον εμπλουτισμό των θεμάτων την έδωσε ο συννόματος του Αλεξάντερ τέως υπουργός εξωτερικών της Δανίας Ούφε Έλεμαν

Γιένσεν, ο οποίος με μια εμετική και κατάπυστη για το ύφος της ομιλία του στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο κατηγόρησε την Ελλάδα, χρησιμοποιώντας την επιχειρηματολογία των επιγόνων των πλαστογράφων της ιστορίας της Μακεδονίας. **Η ομιλία αυτή ήταν το πρώτο φανερό δείγμα μιας πολιτικής κακοήθειας που αντικαθιστούσε την πρακτική της κοινοτικής αλληλεγγύης της ΕΟΚ προς τα κράτη – μέλη της.** Αυτή η επαίσχυντη «νοοτροπία Γιένσεν» ολοκληρώθηκε στις 16 Δεκεμβρίου 1993 με την ομαδική αναγνώριση των Σκοπίων από τη Γερμανία, Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία, Ολλανδία και Δανία.

Μέσα από τις ανταλλασσόμενες επιστολές εμφανίζεται ο σύγχρονος ευρωπαϊκός πολιτιστικός και πνευματικός εκφυλισμός, που οφείλεται στη συνεχή πλύση εγκεφάλου της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Η καταναλωτική νοοτροπία κι ο πολιτικός αμοραλισμός έφεραν την Ευρώπη μπροστά σ' έναν αβυσσαλέο «αγγλοσαξονικό σκοταδισμό».

Η παραπληροφόρηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης πήρε τη μορφή ενός τυφλού φανατισμού, ενταγμένου στα σχέδια μιας νέας τάξης πραγμάτων. **Παρά την αναμφισβήτητη δημοκρατική δομή του σύγχρονου δυτικοευρωπαϊκού κράτους, η παραπληροφόρηση αυτή ανταγωνίζεται, από πλευράς «μονολιθικής ομοιομορφίας ιδεών και μεθόδων» ναζιστικά ή σταλινικά πρότυπα.**

Γενικότερα, ο εμφύλιος στα εδάφη της διαλυμένης πρώην γιουγκοσλαβικής ομοσπονδίας και το μακεδονικό πρόβλημα παρουσιάστηκαν από τα δυτικά μέσα μαζικής ενημέρωσης μ' έναν τρόπο που θυμίζει εξελιγμένη μορφή γκεμπελικής ή κομμουνιστικής πλύσης εγκεφάλου. Η συστηματική παραπληροφόρηση στο «μακεδονικό» από πολιτικούς σαν το Γιένσεν, τον Ντε Μικέλις ή τον Βαν Ντεν Μπρουκ ή εφημερίδες και τηλεοπτικά δίκτυα σαν τη «Μοντ», τη «Ρεπούμπλικα», τη «Φραγκφούρτερ Αλγκεμάινε Τσάιτουγκ», τους «Τάιμς της Νέας Υόρκης» ή το «CNN», συνεχίζει με άλλες μεθόδους την πιεστοσταλινική «ενημέρωση» των Ευρωπαίων και Αμερικανών πολιτών για τη «Μακεδονία» και το «μακεδονικό έθνος». Σ' αυτό το βρόμικο πολιτικό παιχνίδι χρησιμοποιήθηκε και το κύρος κάποιων πνευματικών, υποτίθεται, φορέων για να προσδοθεί αληθοφάνεια σε μια αυταπόδεικτη πολιτιστική απάτη. Ένα τέτοιο «πνευματικό κέντρο παραπληροφόρησης είναι το πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ και η επονεϊδιστή εγκυκλοπαίδειά του.

Το έργο τελειώνει με τη διαπίστωση πως οι Ευρωπαίοι πολίτες θα πρέπει ν' αντισταθούν σ' αυτόν το σύγχρονο πολιτιστικό σκοταδισμό και στην πνιγηρή νεογκεμπελική πλύση εγκεφάλου των μέσων μαζικής ενημέρωσης, που αλλοιώνει την ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά.

Οι φίλοι θα συναντηθούν και πάλι, το καλοκαίρι του 1993, ενώ η Μόνικα, ξεπερνώντας τους δισταγμούς της, θ' αφήσει την καρδιά της να μιλήσει. Οι Έλληνες και οι Δανοί φίλοι τους έχουν κατανοήσει πως οι αντιθέσεις και η αποξένωση των ευρωπαϊκών λαών (των «βορείων» και «νοτίων») οφείλεται στην έλλειψη (από άγνοια) αλληλοπροσέγγισης σε βασικά πολιτικά, κοινωνικά και πολιτιστικά προβλήματα, ενώ είναι δεδομένο το υπόστρωμα μιας κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς (π.χ. στην ιστορία, στις επιστήμες, στη θρησκεία κ.λπ.).

**Εφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
20 Ιουλίου 1994**

*

ΚΡΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ «ΜΑΤΩΜΕΝΗ ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ»
από το Θεσσαλονικιό λογοτέχνη Γιώργο Ζωγραφάκη

Θεσσαλονίκη 7-6-1988

Αγαπητέ μου κ. Σίσκο

« Για να μάθω σωστά ποιος είσαι, μη μου πεις τι διαβάζεις, αλλά τι ξαναδιαβάζεις». Τούτος ο χαρακτηρισμός που έχει γαλατική προέλευση, θα μπορούσε να έχει εφαρμογή σε μένα τον αναγνώστη. Πρώτα ξεφύλλισα, έπειτα περιέτρεξα, κατόπιν διάβασα για να έχω μια σφαιρική εικόνα του έργου που ξεπήδησε από μελέτη και αναπλαστική δημιουργία για να χαρώ, στη συνέχεια, σαν ένα πνευματικό πλάσμα, με απόλυτη αυθυπαρξία, με μια καταπληκτικά πειστική αυτοτέλεια, πρόσωπα, περιστατικά, εύστοχες αναφορές σε ονόματα, τοπωνύμια, ιστορικά γεγονότα, χρονολογικοί εντοπισμοί που αλυσιωτά πλαισιώνουν επεισόδια, συγκρούσεις και όλα τούτα, μέσα σε μια σφύζουσα αναβίωση ανασταίνουν, ασπαίροντα, έναν κόσμο οικείο και ξένο μαζί, ξέμακρο αλλά και σύγχρονο, που φέρνει ως το παρόν μηνύματα που έχουν το απρόσμενο χρώμα της «επικαιρότητας».

Ιστορία, αρχαιολογία, φιλολογία, μεγάλα έργα του λόγου και της τέχνης, τρόπος ζωής, σκέψεις και συμπεριφορά, συμπλέκονται, αλληλοσυμπληρούνται και φωτίζονται αμοιβαία μέσα από ένα τρυφερό ελληνορωμαϊκό ειδύλλιο, την αρμονία της ελληνικής φύσης και τέχνης και τη ρωμαϊκή πειθαρχημένη ισχύ ενός κατακτητή που σημάδεψε με την απόλυτη κυριαρχία του την τελευταία περίοδο της ελληνιστικής ιστορίας με την οριστική επικράτηση στο μακεδονικό χώρο.

Επιθυμώ, στο σημείο αυτό, να σταματήσω για λίγο στους γενικούς χαρακτηρισμούς και να προβάλω την αρχιτεκτονική του νέου πνευματικοϊστορικού καρπού σας. Το χαριτωμένο, το τόσο λεπτά δοσμένο επεισόδιο της γνωριμίας του ρωμαίου με την ελληνίδα που ανοίγει την αυλαία της μυθιστορηματικής σας ιστορίας και το σκληρό πέσιμο της αυλαίας με θαυμαστή, υποβλητική ζωντάνια της σύγκρουσης ανάμεσα σε λεγεωνάριους – σκηνή στ' αλήθεια συναρπαστική που φανερώνει έναν ώριμο και πειθαρχημένο τεχνίτη του λόγου-- και το ευτυχισμένο τέλος του ειδυλλίου που σας βοήθησε σαν άλλος μίτος της Αριάδνης να διασχίσετε τη λεωφόρο μιας ελληνορωμαϊκής επαφής, κάτω απ' την ακατάλυτη λάμψη μιας ολυμπιάδας, όλα τούτα αποτελούν ένα επίτευγμα που θα μπορούσε να προβληθεί σαν κήρυγμα ειρήνης...

Σημειώνω με πολλή ικανοποίηση πως η στρωτή, χωρίς ακρότητες και φραστικές δεξιοτεχνίες γλώσσα σας στάθηκε ένα σταθερό και πλούσιο εύκαμπτο στοιχείο για να μας μεταφέρετε, χωρίς επιτήδευση, με ανάλαφρη χάρη, σ' έναν κόσμο που μας ήταν και ξένος και οικείος μαζί και που το άρωμά του ζει πάντα στο φυλετικό και πολιτιστικό παρόν μας. Αν χρησιμοποιούσα τη λέξη άυλος, τούτο θα φαινόταν ίσως υπερβολή. **Όμως κάθε σελίδα του βιβλίου σας που ιστορεί έντεχνα κάποιο επεισόδιο είναι και μια γόνιμη αναδρομή προσιτή στον αμύητο αναγνώστη, για να του θυμίσει την ακατάβλητη ιστορική συνέχεια του λαού μας, μέσα από τα εγγενή σφάλματα και τις σπάνιες αρετές μας.**

Σας ευχαριστώ για τούτη την πνευματική πανδαισία.

*

ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ «ΠΕΡΣΕΑ»

**Στο λογοτέχνη Σωκράτη Σίσκο απονεμήθηκε
το βραβείο για συγγραφή πεζογραφήματος**

Πρόκειται για το ιστορικό μυθιστόρημα: «**Ο άλλος Περσέας**». Έγινε στον «Παρνασσό» η αναγγελία των βραβείων του διαγωνισμού του πεζογραφήματος που προκηρύχθηκε το φθινόπωρο του 1990. Το μοναδικό βραβείο απονεμήθηκε στο συγγραφέα Σωκράτη Σίσκο, για το ιστορικό μυθιστόρημά του «Ο άλλος Περσέας».

Ο βραβευμένος πεζογράφος γεννήθηκε στο χωριό Εμμανουήλ Παπά των Σερρών, αλλά κατοικεί στη Θεσσαλονίκη. Το λογοτεχνικό έργο που διακρίθηκε σ' αυτό το διαγωνισμό αναφέρεται στα συγκλονιστικά ιστορικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην Αμφίπολη, μετά τη μάχη της Πύδνας το 168 π.Χ αλλά και στην προσωπική και οικογενειακή τραγωδία του τελευταίου Μακεδόνα βασιλιά Περσέα..

Στον ίδιο συγγραφέα απονεμήθηκε επίσης το βραβείο του «63^{ου} Καλοκαιρινείου» θεατρικού διαγωνισμού που προκήρυξε ο «Παρνασσός» το 1983. Το έργο που διακρίθηκε τότε ήταν ο τελευταίος βασιλιάς Άγης Δ΄ της Σπάρτης, στο οποίο εμφανίζεται το κλίμα της παρακμής που χαρακτηρίζει την κοινωνική και πολιτική ζωή της Ελλάδος στα μέσα του 3^{ου} π.Χ. αιώνα.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, 26-6-1991

*

Αγαπητέ φίλε Σωκράτη,

Σας ευχαριστώ για το βιβλίο σας «**Το Συνέδριο-Ο άλλος Περσέας**».

Η χαρά μου ήταν διπλή γιατί ο συγγραφέας είναι Σερραίος κι ο μύθος του έργου ξετυλίγεται, τουλάχιστο κατά ένα μεγάλο μέρος, στον τόπο μας. Ζωντανέψατε με εξαιρετο και συναρπαστικό τρόπο μια από τις τραγικότερες ιστορικές περιπέτειες του έθνους μας που υπήρξε η αρχή των δεινών του ελληνικού κόσμου....

Σας χαιρετώ φιλικά και σας σφίγγω το χέρι.

Σέρρες, 18-6-1991

Γιώργος Καφταντζής

Συγγραφέας–Ιστορικός

*

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Αγαπητέ κύριε Σίσκο

Θερμά σας ευχαριστώ για την Β' έκδοση του βιβλίου σας «ΠΕΡΣΕΑΣ, ο βασιλιάς των Μακεδόνων» το οποίο δίκαια βράβευσε ο «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» το 1990.

Αφηγείσθε με τρόπο συναρπαστικό ένα κεφάλαιο της Ιστορίας μας, το οποίο στους καιρούς μας είναι πιο επίκαιρο παρά ποτέ. Εγκάρδια συγχαρητήρια.

Θεσσαλονίκη, 12 Δεκεμβρίου 2013

Ο Πρόεδρος

Νικόλαος Ι. Μέρτζος

*

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Από τα βάθη του χρόνου, και χωρίς εξαίρεση, η ιστορία γράφεται από τους νικητές στους οποίους ιστορικοί, επαγγελματίες κόλακες και κάθε είδους εξωνημένοι κονδυλοφόροι προσφέρουν πρόθυμα και απλόχερα τις υπηρεσίες τους. Έτσι, γεγονότα που δεν είναι αρεστά στους νικητές αποσιωπώνται ή διαστρεβλώνονται, μέχρι σημείου παραχάραξης, ενώ πραγματικά ή κατασκευασμένα περιστατικά, που εξυπηρετούν την οπτική τους, ωραιοποιούνται, διογκώνονται και προβάλλονται με ιδιαίτερη έμφαση. Μεγάλες ιστορικές προσωπικότητες, τις περισσότερες φορές, διαβάλλονται, διασύρονται, αμαυρώνονται και ατιμάζονται, χωρίς, φυσικά, καμιά δυνατότητα αντίλογου από την μεριά τους,

Ο κανόνας, αυτός που εφαρμόζεται χωρίς παρεκκλίσεις διαχρονικά, πήρε την πιο ακραία και αποκρουστική μορφή του στα χρόνια της ρωμαϊκής παντοκρατορίας, όταν το διακηρυγμένο από τους ρωμαίους δόγμα *nae victis* – αλλοίμονο στους ηττημένους-- εφαρμόστηκε με τον πιο βάνουσο και απάνθρωπο τρόπο σ' αυτούς που είχαν την ατυχία να πέσουν νικημένοι στα χέρια τους. Θύμα του δόγματος αυτού, και της ανελέητης εφαρμογής του, υπήρξε ο Περσέας, ο τελευταίος βασιλιάς της Μακεδονίας, που μετά τη συντριπτική και ταπεινωτική ήττα του στην Πύδνα, διασύρθηκε, δυσφημίστηκε και ατιμάστηκε, όσο λίγες άλλες ιστορικές προσωπικότητες. Και προκαλεί κατάπληξη το γεγονός ότι ένας από τους πρωταγωνιστές μιας τόσο σημαντικής σελίδας της παγκόσμιας ιστορίας, παρέμεινε αγνοημένος και άγνωστος στον πολύ κόσμο.

Την ιστορική αυτή αδικία, προσπαθεί – και σε μεγάλο βαθμό το καταφέρνει – να επανορθώσει ο Σωκράτης Σίσκος, με την πρόσφατη έκδοση του βιβλίου του, **“Περσέας ο βασιλιάς της Μακεδονίας”**. Το βιβλίο αυτό αποτελεί αναθεωρημένη και βελτιωμένη έκδοση εκείνου που με τον, μάλλον άχρωμο, τίτλο **“Το Συνέδριο”** τιμήθηκε με το Α' βραβείο του “Παρνασσού” το 1990, και αποπειράται να αποκαταστήσει τον Περσέα στο ιστορικό βάθρο που δικαιωματικά του ανήκει.

Το βιβλίο κατατάσσεται στην ιστορική μυθιστοριογραφία, ένα είδος γραφής και μια φόρμα που ο συγγραφέας υπηρετεί, με ιδιαίτερη επιτυχία, σε όλο

το συγγραφικό του έργο. Στην αφήγηση, ο αναγνώστης παρακολουθεί, με κομμένη την ανάσα, βήμα προς βήμα, λεπτό προς λεπτό να ξετυλίγεται το συγκλονιστικό δράμα του τραγικού βασιλιά, κατά το τελευταίο στάδιο της ζωής του, από την σύλληψη, την ομηρία, και την έσχατη ταπείνωση, μέχρι την κορύφωσή του, με τον ατιμωτικό εξευτελισμό του στον υπατικό “θρίαμβο της Ρώμης”.

Πίσω από το αβάσταχτο προσωπικό και ανθρώπινο δράμα του τραγικού βασιλιά και της οικογένειάς του, ξεδιπλώνονται, με κινηματογραφική ακρίβεια, ιστορικά γεγονότα, παρελαύνουν δεκάδες ιστορικά ονόματα, και παρεμβάλλεται, πολύ επιδέξια στον κατάλληλο χρόνο της αφήγησης, χωρίς να κουράζει τον αναγνώστη, πληθώρα τοπωνυμίων και ιστορικών γεγονότων που συνδέονται άμεσα με τα τοπωνύμια αυτά. Μια αδιάψευστη μαρτυρία της έκτασης και του βάθους της επίπονης, συστηματικής και εξαντλητικής έρευνας που προηγήθηκε της συγγραφής του βιβλίου.

Εκείνο που, επίσης, αναδύεται εντελώς αβίαστα από την αφήγηση, γεγονός άλλωστε που χαρακτηρίζει όλο το συγγραφικό έργο του Σωκράτη Σίσκου, είναι τόσο η παθιασμένη αγάπη του προς τη γενέθλια μακεδονική γη όσο και η εκμετάλλευση κάθε ευκαιρίας στην αφήγηση, για να τονίσει την αδιαμφισβήτητη ελληνικότητά της. Είναι, επίσης, χαρακτηριστικό της γραφής του συγγραφέα, η συνήθεια να κάνει τα απαραίτητα χρονικά άλματα στον κατάλληλο τόπο και χρόνο της αφήγησης, και να μεταφέρεται στη σύγχρονη εποχή, κάνοντας χρήσιμους παραλληλισμούς του τότε με το τώρα, με ιδιαίτερη έμφαση στα πιο φθοροποιά διαχρονικά χαρακτηριστικά της ράτσας μας: τη μισαλλοδοξία, τη διχόνοια, το διχασμό την προδοσία και τον αλληλοσπαραγμό.

Συμπερασματικά, το βιβλίο αυτό του Σωκρατη Σίσκου, αποτελεί ένα συναρπαστικό ανάγνωσμα, που με απλή και κατανοητή γλώσσα αλλά και μεγάλο σεβασμό προς την ιστορική αλήθεια, αφηγείται μια σχεδόν άγνωστη πτυχή της ελληνικής – και γιατί όχι της παγκόσμιας- ιστορίας, και πρέπει να διαβαστεί όχι μόνο από τους Μακεδόνες αλλά και από όλους τους Έλληνες που αναζητούν την ιστορική αλήθεια δοσμένη με εύληπτο και συναρπαστικό τρόπο.

Αθήνα, 3-5-2013

Στέργιος Λ. Μούργκος

**Ομότιμος καθηγητής
City University of New York**

*

Διευκρινιστικές σημειώσεις για τον «ΠΕΡΣΕΑ»

α) Τον Αύγουστο του 2013 έγινε μια ανακοίνωση από την ΚΗ' Εφορεία Αρχαιοτήτων για την ανακάλυψη του κυκλικού περιβόλου ενός, πιθανόν, βασιλικού νεκροταφείου στη θέση «Καστά» της Αμφίπολης, που ανάτρεψε κάποια δεδομένα της επιτόπιας έρευνας που πραγματοποίησε ο συγγραφέας στην Αμφίπολη το 1988/1989 σχετικά με τη εικαζόμενη τοποθεσία στην οποία ήταν τοποθετημένος «Ο Λέων της Αμφιπόλεως». Η αρχαιολογική σκαπάνη

εντόπισε αρχιτεκτονικά μέλη του εντυπωσιακού περιβάλλοντος εγκατεσπαρμένα στην περιοχή του χώρου του «Λέοντα», πολλά από τα οποία είχαν ήδη επαναχρησιμοποιηθεί για την κατασκευή της βάσης του. Συνεπώς, με καθαρά λογικές υποθέσεις, φαίνεται πως το πέτρινο μνημείο ήταν τοποθετημένο στην κορυφή του χωμάτινου τύμβου. Πιο συγκεκριμένα συμπεράσματα θα υπάρξουν όταν θα περατωθούν οι έρευνες των αρχαιολόγων.

β) Στο οπισθόφυλλο της έκδοσης του «ΠΕΡΣΕΑ» το 1991 υπήρχε μια πρόταση του συγγραφέα για τη σύγκλιση παγκόσμιου επιστημονικού συνεδρίου για το λεγόμενο «Μακεδονικό». Στα χρόνια που ακολούθησαν πολλοί γνωστοί Έλληνες πολιτικοί και «διανοούμενοι» υποστήριξαν τις πλαστογραφημένες θέσεις των Σλάβων των Σκοπίων και των προστατών τους στην ΕΟΚ (Ε.Ε.) και στις ΗΠΑ με την επίκληση της «δημοκρατικής αρχής του αυτοπροσδιορισμού των λαών», αποσιωπώντας το κίνητρο της ιστορικής και πολιτιστικής απάτης. Τα ιστορικά δεδομένα είναι η αδιάψευστη απόδειξη της πλαστογράφησης και όπως φάνηκε καθαρά στην Έκθεση του Λούβρου για τον Μέγα Αλέξανδρο και την Αρχαία Μακεδονία (Δεκέμβριος 2011-Ιανουάριος 2012) οι ξένοι Ιστορικοί και Αρχαιολόγοι, παρά τα πολιτικά παιχνίδια των ηγετών της Ευρώπης και των ΗΠΑ, δεν δίστασαν να πουν την αλήθεια χωρίς ενδοιασμούς και επιφυλάξεις. Πριν από μερικά χρόνια, σε μια περίοδο που η έννοια της «Πατρίδας» είχε ταυτισθεί στην Ελλάδα με την έννοια του σοβινισμού και φανατισμού, μια τέτοια πρόταση θεωρούνταν από κάποιους της διεφθαρμένης και φαυλοκρατούμενης ελληνικής ελίτ ως «φασιστική». Σήμερα, και κυρίως μετά την οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008, αυτά τα αριστερόστροφα ή δεξιόστροφα διεθνιστικά (ή παγκοσμιοποιημένα) παραληρήματα έχουν κάπως κοπάσει. Ίσως είναι πλέον ο καιρός για την υλοποίηση ενός τέτοιου συνεδρίου για την προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Επί δεκαετίες η ελληνική πολιτική ηγεσία και η «προοδευτική διάνοηση» σιωπούσαν εξοργιστικά και σε πολλές περιπτώσεις επικροτούσαν, σε διεθνές επίπεδο, την προπαγάνδα όλων όσων προγραμματίζαν ανακατατάξεις στην περιοχή των Βαλκανίων. Αν ανατρέξει κάποιος στην ειδησεογραφία των εφημερίδων εκείνης της περιόδου θα διαπιστώσει, με θλίψη, ότι είχαν χαρακτηρίσει «ως φασιστική» ακόμα και τη μεγαλειώδη, ειρηνική και δημοκρατική διαμαρτυρία της Θεσσαλονίκης, το 1992. Σε διπλωματικό επίπεδο η περίεργη αδράνεια των ελληνικών κυβερνήσεων, μπροστά στα σχέδια πλαστογράφησης της ελληνικής ιστορίας, δεν έχει προηγούμενο στη διεθνή πολιτική σκηνή. Παράδειγμα: Η Κίνα, με τον απaráμιλλο θαυμασμό της για τον ελληνικό πολιτισμό και τις μεγάλες εμπορικές σχέσεις με τη χώρα μας, για ποιο λόγο αναγνώρισε τα Σκόπια «ως Μακεδονία»; Ποια κινεζικά συμφέροντα εξυπηρέτούσε η αναγνώριση μιας πλαστογράφησης της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού, τον οποίο οι Κινέζοι πρόβαλαν με τόσο μεγαλειώδη τρόπο στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Πεκίνου το 2008; Για όσους έχουν μνήμη και θυμούνται δεν υπήρξε καμία ενέργεια, καμία χλιαρή έστω αντίδραση γι αυτή την ακατανόητη και παράδοξη αναγνώριση μιας «Τιποσταλινικής κατασκευής έθνους».

Παρατίθεται παρακάτω η προαναφερόμενη πρόταση όπως είχε αναγραφεί στο οπισθόφυλλο της έκδοσης του 1991:

« Η ίδρυση «Μακεδονικού Κράτους» μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, από ένα καθεστώς που είχε τη δυνατότητα, λόγω του ολοκληρωτικού χαρακτήρα του, να επιβάλει οποιαδήποτε ιδεοκρατικά κατασκευάσματα για να

επιτύχει μελλοντικούς επεκτατικούς στόχους προς το Αιγαίο, αποτελεί τη μεγαλύτερη πολιτική απάτη στη σύγχρονη ιστορία.

Το βουλγαρικής συγγένειας γλωσσικό ιδίωμα βαφτίστηκε επίσημα από τον Τίτο «μακεδονική γλώσσα» και οι κάτοικοι του νεοϊδρυθέντος κράτους άρχισαν να πιστεύουν πως είναι «εξ αίματος» απόγονοι του Αλέξανδρου και του Αριστοτέλη.

Πολλοί ξένοι πολιτικοί και διανοούμενοι έπεσαν σ' αυτή την παγίδα. Είναι ευτύχημα, τουλάχιστο, που πως το Βατικανό αντιλήφθηκε έγκαιρα την απάτη και στο λεγόμενο «μακεδονικό» και στην παραποίηση των ιστορικών δεδομένων γύρω απ' τη ζωή και το έργο των Ελλήνων ιεραποστόλων Κυρίλλου και Μεθοδίου, οι οποίοι εργάστηκαν για τον εκχριστιανισμό των Σλάβων.

Μπροστά σ' αυτή τη μακροχρόνια κι αριστοτεχνική προπαγάνδα, η Ελλάδα θα πρέπει να ενεργήσει αποφασιστικά και οργανωμένα για να ξεσκεπάσει μια μεθοδική και καλοστημένη πλεκτάνη.

Ο συγγραφέας πιστεύει σε μια δυναμική αντίκρουση των ψευδολογιών της κυβέρνησης των Σκοπίων και σε πολιτικό/διπλωματικό επίπεδο αλλά και σε πολιτιστικό/επιστημονικό και προτείνει τα εξής:

Να συγκληθεί Διεθνές Συνέδριο (κατά προτίμηση στο Παρίσι ή στην Ελβετία) και να προσκληθούν οι Σκοπτιανοί να προβάλλουν τα επιχειρήματά τους γύρω από την ίδρυση (κατά το 1944) ενός «μακεδονικού κράτους» ενταγμένου σε μια σλαβική ομοσπονδία. Να αποδείξουν ποιες θα μπορούσαν να είναι οι γλωσσικές, πολιτιστικές και ιστορικοκοινωνικές σχέσεις των Σλάβων με τους Αρχαίους Μακεδόνες για τους οποίους, απ' τα βάθη των αιώνων, ο Ηρόδοτος μας δίνει αξιόπιστες πληροφορίες για την καταγωγή τους και την εξήγηση για την ελληνικότητα του ονόματός τους.

Θα πρέπει να επιδιωχθεί η παρουσία, σ' αυτό το Συνέδριο, γνωστών ιστορικών, αρχαιολόγων, νομισματολόγων, γλωσσολόγων και άλλων ειδικών επιστημόνων και καθηγητών πανεπιστημίων και να ζητηθεί η συνδρομή εξειδικευμένων σε πολιτιστικά και ιστορικά θέματα διεθνών ιδρυμάτων και οργανισμών για την αδιαμφισβήτητη εγκυρότητα των αποφάσεων.

Η χώρα μας έχει το κατάλληλο επιστημονικό δυναμικό το οποίο, με τη συμπαράσταση πολλών ξένων αρχαιολόγων και ιστορικών, θα μπορούσε να δώσει αποστομωτικές απαντήσεις στους πλαστογράφους».

γ) Τον Ιούνιο του 2005 ανακοινώθηκε από Ιταλούς αρχαιολόγους ότι βρέθηκε, στην αγροτική οδό Via Valeria του Magliano de' Marsi (προς την πλευρά της Alba Fucens) της επαρχίας L'Aquila, ο τάφος του Περσέα, του τελευταίου βασιλιά της Μακεδονίας. Η πόλη απέχει από τη Ρώμη γύρω στα εκατό χιλιόμετρα, με διαδρομή από τον οδικό άξονα A24.

Η ανακάλυψη του τάφου του Περσέα, αν αποδεικνύεται με επιστημονικά τεκμηριωμένα στοιχεία, μ' όλο που δεν βρέθηκαν ασπίδες και χρυσά κοσμήματα, αποτελεί ένα ιστορικό γεγονός ισάξιο, ενδεχομένως, της ανεύρεσης των βασιλικών τάφων της Βεργίνας. Όμως, η ανακάλυψη αυτή (πραγματική ή σκόπιμη για λόγους φτηνής προπαγάνδας) συνοδεύτηκε από ένα ύποπτο show με φιέστες και πανηγύρια, με τη συμμετοχή «επίσημων Ιταλών και αντιπρο-

σωπίας της FYROM». Μάλιστα, οι κατονομαζόμενοι ως «Μακεδόνες» πραγματοποίησαν και μεγαλόπρεπη κρατική κηδεία για να τιμήσουν «το βασιλιά τους τον Περσέα». Ακολούθησαν προπαγανδιστικά δημοσιεύματα στα διεθνή ΜΜΕ, ενώ ο Δήμος του Magliano de' Marsi διέθεσε 3.800 ευρώ για τον εξωραϊσμό του τάφου.

Η Ελλάδα, όπως και σε άλλα εθνικά θέματα, «ενήργησε δια της απραξίας». Το ελληνικό υπουργείο πολιτισμού, αντί να δραστηριοποιηθεί για να ζητήσει από τους ιταλούς αρχαιολόγους συγκεκριμένα αποδεικτικά στοιχεία που να επιβεβαιώνουν ότι ο τάφος ανήκει στον Περσέα, να διαμαρτυρηθεί για τη σύμπραξη οργάνων του Ιταλικού κράτους και τοπικών παραγόντων του Magliano στις γελοίες φιέστες των ψευτομακεδόνων και να ενημερώσει με κατάλληλα δημοσιεύματα τη διεθνή κοινή γνώμη, αρκέστηκε να αμφισβητήσει την εγκυρότητα της ανακάλυψης του τάφου, με ψιθυριστές αμφισβητήσεις «για εσωτερική κατανάλωση». Το πρόβλημα είναι καθαρά επιστημονικό και θα πρέπει, μετά από επιτόπια έρευνα, να δοθούν συγκεκριμένες απαντήσεις από ειδικούς έλληνες επιστήμονες (ιστορικούς, αρχαιολόγους κλπ). Όποιος σιωπά δίνει την εντύπωση σε τρίτους πως συμφωνεί με τα επιχειρήματα των αντιπάλων του, όπως διατυπώνεται στο γνωστό κανόνα του ρωμαϊκού δικαίου «qui tacet consentire videtur».

*

Η ΤΑΒΕΡΝΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΕΡΟΥ

Ένα θεατρικό έργο για τη «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ»

Διαγωνισμός 1993 της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων

«... σας γνωρίζουμε ότι η Επιτροπή Κρίσεως σας έδωσε εξ ημισείας το τρίτο Βραβείο για το έργο σας «Η Ταβέρνα του Κρατερού», που υποβάλατε για τη συμμετοχή σας στο διαγωνισμό συγγραφής θεατρικό έργου με θέμα «ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ», το οποίο προκήρυξε η Ε.Ε.Θ.Σ.»... Σύμφωνα με την προκήρυξη του διαγωνισμού για το τρίτο βραβείο προβλέπεται το ποσό του 1.000.000 δραχμών το οποίο στην προκειμένη περίπτωση μοιράζεται εξ ημισείας ανά 500.000 δραχμές στο Σωκράτη Σίσκο και Νέλλη Θεοδώρου, για τα έργα τους αντίστοιχα, «Η ταβέρνα του Κρατερού» και «Πάμε Μακεδονία».

*

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΙΣΤΟ- ΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ «Ο ΓΙΟΣ ΤΟΥ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑ ΣΤΟ ΜΑΝΙΑΚΙ»

*

Οι νέες γενιές πρέπει να γνωρίζουν όλη την αλήθεια για να εκτιμήσουν τους κινδύνους στους οποίους οδηγούν τα έθνη τα κομματικά πάθη, η μισαλλοδοξία, η έλλειψη δημοκρατικού ήθους, η αχαλίνωτη φαυλότητα, η διασπάθιση του δημοσίου χρήματος, η μεθοδευμένη προπαγάνδα από τα ΜΜΕ, η αρχομανία πολιτικών ηγετών και η διαστροφική απατρία διανοουμένων που ελέγχουν την ενημέρωση, την παιδεία και τις άλλες δομές εξουσίας. **Πρέπει οι νέες γενιές να μάθουν να κρίνουν μ' αυστηρότητα αυτούς που μαλάσσουν παραμορφωτικά τις εύπλαστες κοινωνικές και εθνικές αξίες του λαού.**

Οι νικητές του εμφυλίου, την ώρα που στους ευρωπαϊκούς λαούς κυριαρχούσαν οι ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, κατάφεραν να εφαρμόσουν στην κρατική διοίκηση και στην πολιτική δεοντολογία, βασικές αρχές του φεουδαλικού (κοτσαμπάσικου) συστήματος ανάμεικτες με πρακτικές σουλτανικής κυριαρχίας. Αυτή η νοοτροπία, διακοσμημένη με δημοκρατικό μανδύα, δεσπόζει ακόμα και σήμερα στην οργάνωση του κομματικού και πολιτικού μας συστήματος και, δυστυχώς, διαπότισε και την πολιτική συμπεριφορά του ελληνικού λαού. Η διαφθορά, η κοινωνική και πολιτική άνοδος με ανέντιμα μέσα, η δημαγωγία, η απόκτηση πλούτου με τεχνάσματα και απατεωνίες, εξακολουθούν να θεωρούνται αρετές υψηλής νοημοσύνης και καπατσοσύνης. Ο έξυπνος, ο εύστροφος, ο μεγαλοφυής, ο επιτυχημένος, έχει ταυτιστεί με τον πανούργο, τον τυχοδιώκτη, τον άρπαγα και τον αδίσταχτο δημαγωγό. Ο κούφιος πολιτικός αναλυτής στα τηλεοπτικά παράθυρα ή ο θεατρίνος πολιτικός του μπαλκονιού (άγνωστος στη Δυτική Ευρώπη) που ηλεκτρίζει και συναρπάζει τις παθιασμένες μάζες με αππραματοποίητες υποσχέσεις, είναι ακόμα παρών για να μας θυμίζει την ελάχιστη απόσταση ανάμεσα στο πολιτικό ήθος και στη δημαγωγία και τον τσαρλατανισμό.

Θεσσαλονίκη, 18 Ιουνίου 2009

Σωκράτης Β. Σίσκος

*

Ο Σωκράτης Σίσκος δεν είναι ιστορικός. Όμως, οι συσχετίσεις των ιστορικών δεδομένων με επίκεντρο τον Εμμανουήλ Παπά και την οικογένειά του, μας οδηγούν αναμφισβήτητα σε ιστορικά γεγονότα τα οποία, μέχρι σήμερα, δεν έχουν επισημανθεί και καταγραφεί από την επίσημη έρευνα των Αρχείων.

Από την άποψη αυτή το παρόν έργο ιστορικής πεζογραφίας, είναι δυνατόν ν' αποτελέσει ερέθισμα για τους ιστορικούς ώστε να επικεντρώσουν το ερευνητικό τους έργο και σε γεγονότα τα οποία, ενδεχομένως, σκόπιμα έμειναν για δεκαετίες έξω από προβληματισμούς και απορίες. Μόνο έτσι θα φωτιστούν όλες οι πλευρές του δράματος της επανάστασης στη Χαλκιδική και της μεγάλης προσφοράς και θυσίας του Εμμανουήλ Παπά και της οικογένειάς του στον αγώνα της Εθνεγερσίας.

Η πολυσύνθετη και πνευματική αυτή εργασία ας θεωρηθεί ελάχιστη προσφορά στην οικογένεια του Εμμ. Παπά, που τα έδωσε όλα για τη Μακεδονία και για την Ελλάδα.

Εμμ. Παπάς, Αύγουστος 2009

Γεώργιος Βοζιάνης

**Λαογράφος
Συνταξιούχος Δάσκαλος**

*

Η δύναμη της περιγραφής είναι εκπληκτική και με ιδιαίτερη μαεστρία ζωντανεύει χώρους και χρόνους, σκιαγραφώντας ταυτόχρονα χαρακτήρες με τρόπο μοναδικό. Ο αναγνώστης μένει έκπληκτος από το μέγεθος της έρευνας που προηγήθηκε για να μπορέσουν να αποδοθούν με τέτοια λεπτομέρεια, πιστότητα και εγκυρότητα ιστορικά γεγονότα που σημάδεψαν τον τόπο μας τη δεδομένη ιστορική στιγμή. Και μόνο η παρέλαση τόσων ονομάτων και τοπωνυμίων, μέσα σε ένα τεράστιο ιστορικό πλαίσιο, αφήνει τον αναγνώστη βαθιά εντυπωσιασμένο.

Εκείνο όμως που κάνει όλο το έργο πολυσήμαντο και ταυτόχρονα, τραγικά επίκαιρο, είναι η διεισδυτική ανατομία της ράτσας μας. Η κατάρα της διχόνοιας, του εμφυλίου σπαραγμού και της πολιτικής, κοινωνικής και πολιτιστικής παρακμής, μετά από στιγμές έξαρσης και θριάμβου, είναι το τραγικό χαρακτηριστικό μας που έρχεται από το βάθος του χρόνου και θρονιάζεται ολόιδιο και στις μέρες μας. **Η αντικειμενική απεικόνιση των ιστορικών γεγονότων, χωρίς την ωραιοποίηση των σχολικών εγχειριδίων, όσο και αν πονά, αποτελεί απαραίτητο όρο για τη διδακτική αποστολή της ιστορίας** και από την άποψη αυτή το βιβλίο αποτελεί μια σημαντική συμβολή στην υπάρχουσα λειψή βιβλιογραφία.

Η λεπτομερής και εμπειριστατωμένη σκιαγράφηση και περιγραφή του εμφυλίου σπαραγμού, των δολοπλοκιών και μικροτήτων των διαφόρων καπετανάτων και του αθέμιτου πλουτισμού των επιτηδείων, σε μια τόσο κρίσιμη για την έκβαση του αγώνα στιγμή, αποτελεί μια δυσάρεστη αλλά απόλυτα αναγκαία υπόμνηση των μεγάλων τρωτών της ράτσας μας, που μέσα από την πυρά της αυτογνωσίας ίσως οδηγήσει στην κάθαρση και την εθνική αφύπνιση. Στο μουντό και καταθλιπτικό αυτό πλαίσιο, προβάλλει πιο έντονα και καθαρά η ανιδιοτελής μορφή και ανυστερόβουλη στάση του Παπά, που τα θυσιάσε όλα, σε αντίθεση με τους ταπεινούς καιροσκόπους και ιδιοτελείς πολιτικάντηδες της εποχής του και όχι μόνο.[...].

Κλείνοντας, θα πρέπει να επισημανθεί ότι το παράρτημα του βιβλίου με τις διακόσιες τέσσερις σημειώσεις, σχόλια κλπ. αποτελεί ένα πολυτιμότερο υλικό που, θα μπορούσε θαυμάσια να αξιοποιηθεί για την εκπόνηση μιας αυτοτελούς ιστορικής μελέτης και δεν πρέπει, σε καμία περίπτωση, να πάει χαμένο.

Αθήνα, Ιανουάριος 2010.

Στέργιος Λ. Μούργκος

**Ομότιμος καθηγητής
City University of New York**

*

Η εκδότρια Εταιρεία, με συναίνεση και των Πολιτιστικών Συλλόγων, ανέλαβε την έκδοση αυτού του εξαιρετικού βιβλίου του Σωκράτη Σίσκου, τα πνευματικά δικαιώματα του οποίου ο συγγραφέας μας εκχώρησε αφίλοκερδώς. Για τη δωρεά του αυτή τον ευχαριστούμε θερμά. Η Εταιρεία πιστεύει ότι με αυτή την ενέργειά της, εμπλουτίζει περισσότερο τη σχετική βιβλιογραφία για τη δράση του Εμμ. Παπά και της οικογένειάς του στην Επανάσταση του 1821. Είναι μια οικογένεια που προσέφερε στην Ελλάδα τόσα πολλά και η Ελληνική Πολιτεία την αγνόησε επί δεκαετίες, με τόσο ανάλγητο και ανεπίτρεπτο τρόπο.

Αθήνα, Οκτώβριος 2010

**ΓΙΑ ΤΗΝ «ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ
ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣ»**

**Ο Πρόεδρος
της Διαχειριστικής Επιτροπής**

**Αριστείδης Δράγιος
Συμβολαιογράφος**

